शास्त्रविशारद जैनाचार्य योगनिष्ठ पूज्यपाद
सद्गुरु श्रीमद् बुद्धिसागरसूरिभ्यो नमः

પ્રકરણ સુખસિન્ધુ.

[દ્વિતીય વિભાગ]

સમાહર્તા અને પ્રયોજક -
પ્રસિદ્ધવક્તા
પંન્યાસજી અજીતસાગરજી ગણિ.

મહેસાણા નિવાસી
શેઠ નાથાભાઈ ઘેલાભાઈના માતુશ્રી મર્હુમ
ચુનીબાઈના સ્મરણાર્થે તેમના તરફની
સંપૂર્ણ આર્થિક સહાયથી

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા -
વિઠ્ઠલભાઈ જીવાભાઈ પટેલ
ઝવેરીવાડ, નાગોરીસરાહ-અમદાવાદ

વીર સંવત ૨૪૪૮ પ્રત ૧૦૦૦ સને ૧ ૨૧
મુલ્ય-[redacted] ૨-૦-૦

આ પુસ્તક તથા અન્ય તૈયાર પુસ્તકો

નીચેના ઠેકાણેથી મળી શકશે

---

૧ ગીત રત્નાવળી–પૃષ્ઠ ૧૦૦ (શિલીકમા નથી) રૂ ૦–૪ ૦
૨ પ્રકરણ સુખસિંધુ–પ્રથમ વિભાગ (ભુજ નકનો)
૩ દ્વિતીય વિભાગ પૃષ્ઠ ૪૪૮
૪ સવેગ છત્રીશી પૃષ્ઠ ૪૬૪
૫ સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર ગુજરાતી ભાષાંતર–તૈયાર થાય છે

મળવાના ઠેકાણા —

૧ પ્રકાશક પાસેથી
૨ સેક્રેટરી,
મુનિરાજ શ્રી સુખસાગરજી લાયબ્રેરી
મહેસાણા
૩ પ અજીતસાગરજી ગણિ શાસ્ત્રસંગ્રહ તરફથી
શા સામળદાસ તુલજારામ કાપડીઆ.
મોટો માઢ, પ્રાંતીજ (એ પી રેલ્વે)
૪ ઝવેરી ભોળાભાઇ નિમળભાઈ
ઝવેરીના ચો । સામે–અમદાવાદ

મહેસાણા નિવાસી

મર્હુમ શેઠ ઘેલાભાઈ કરમચંદના

વિદ્વાન ધર્મપત્નિ મર્હુમ શ્રાવિકા ચુનીબાઇ

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

श्रीमानेष, प्रवरणसुख, श्रीरधीरत्नराशि

याति ख्यातिं, यदतुलकृपा, श्रेणिमामाघहृद्य ॥

सोऽय सूरि, र्बुधजनगणै, रर्चनीयक्रमाब्जो

बुद्ध्यब्धिर्वै, विजयतुमदा, योगनिष्ठप्रभाव ॥१॥

નિવેદન

આવી રીતે પ્રકરણોનો સંગ્રહ કરી પુસ્તકરૂપે જનસમાજ સમક્ષ મૂકવાનો હેતુ હું પ્રથમ વિભાગની પ્રસ્તાવનામા જણાવી ગયો છુ જેથી ફરીથી જણાવવુ ઉચીત ધારતો નથી પ્રથમ વિભાગની માફક આ બીજા વિભાગમા પણ પ્રસિદ્ધ વક્તા પન્યાસજી અજીતસાગરજી ગણિએ આખુ મેટર યોગ્ય સુધારા વધારા સાથે તૈયાર કરી આપવામા પૂર્ણ મહેનત લઇ પોતાના અમૂલ્ય વખતનો જે ભોગ આપ્યો છે તે માટે તેઓશ્રીનો આ સ્થળે અંત કરણપૂર્વક આભાર માનવામા આવે છે તેઓશ્રીની અસીમ સંપૂર્ણ સહાયથીજ આ પુસ્તક વાચકવર્ગ સમક્ષ રજુ કરવા ભાગ્યશાળી થયો છુ

આવા છુટાછુટા પ્રકરણો જૈન ધર્મમા ઘણા છે, આ પ્રકરણો ગુજરાતી ભાષામા ભાષાતર કરાવી જુજ કિમતથી યા વિના મૂલ્યે જો જનસમાજ સમક્ષ મૂકવામા આવે તો તેનો વધુ ઉપયોગ થાય અને ઘણા જણ તેનો લાભ લઇ શકે આ આશય પૂર્ણ કરવામા દ્રવ્યની ખાસ જરૂર પડે જેથી આ વિચાર મહેસાણા નિવાસી શેઠ ડાહ્યાભાઈ ઘેલાભાઇને જણાવતા તેઓએ પોતાની માતુશ્રી મર્હુમ ચુનીબાઈના સ્મરણાર્થે આ પુસ્તક છપાવવાનો કુલ ખર્ચ

આપવા ઇચ્છા બતાવી અને તેઓ તરફની આર્થિક મદદથી આ ગ્રંથ પુસ્તકરૂપે વાચકવર્ગ સમક્ષ મૂકવા ભાગ્યશાળી થયેલું તેઓએ પોતાની સુકૃત કમાઇના દ્રવ્યનો આવી રીતે સદુપયોગ કરવા માટે તેમનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે અને ઇચ્છા રાખુ છુ કે બીજા ગૃહસ્થો પણ શેઠ ડાહ્યાભાઇનું અનુકરણ કરશે

આ પુસ્તકમાં કસ્તૂરી પ્રકરણ સિંદૂર પ્રકરણ, હિંગુલ પ્રકરણ તથા ધર્મસર્વસ્વાધિકાર વગેરે પ્રકરણો ઉપરાંત ચતુર્વિંશતિ જીનસ્તવનો તથા સ્તુતિઓ, જીનસ્તોત્રો તથા સુભાષિત મુક્તાવલિ વગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે આ ગ્રંથો સરળ રીતે સંસ્કૃત ભાષામાં લખાયેલાં છે સુભાષિતમુક્તાવલિમાં એક હજાર પાંચસો શ્લોકો આપેલા છે, તે શ્લોકોની ભાષા એટલી બધી સહેલી રાખવામાં આવી છે કે જેનો લાભ સંસ્કૃત ભાષાના અલ્પ અભ્યાસીઓ પણ સારી રીતે લઇ શકે ધર્મ તથા નીતિ માર્ગને પુષ્ટિ મળે તેવા તથા અન્ય બોધદાયક વિચારોથી આ શ્લોકો ભરપૂર છે

પ્રથમ વિભાગની માફક આ ભાગની પ્રસ્તાવના લખવા માટે પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન શ્રીયુત મણિલાલ નથુભાઈ દોશી બી એ ને ઇચ્છા જણાવતાં તેઓને અનેક પ્રવૃત્તિઓમાં ગુંથાયેલા હોવા છતાં પણ થોડો વખત બચાવી પ્રસ્તાવના લખી આપવા સ્વીકાર્યું છે જે માટે તેઓનો આ સ્થળે અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે આ પુસ્તકની મહારાજશ્રીએ તૈયાર કરેલી પ્રેસકોપી તથા છેવટના પ્રૂફ તપાસી જવા માટે વ્યાકરણાચાર્ય શાસ્ત્રીજી ભાઈ શંકરભાઇએ પોતાના વખતનો ભોગ આપી જે મદ
તે માટે આભાર માનવામાં આવે છે

આ પુસ્તકમા રહેલી ભૂલો માટે શુદ્ધિપત્ર આપવામા આવ્યુ છે તેમ છતા દૃષ્ટિદોષથી વા છાપકામને લઇને જે અશુદ્ધિ રહી ગઇ હોય તે વાચકવર્ગ સુધારી લેશે એમ ઇચ્છા રાખુ છુ જે ઉચ્ચ આશયથી આ પુસ્તક જનસમાજ સમક્ષ મૂકવામા આવ્યુ છે તેવોજ ઉચ્ચ આશય ધ્યાનમા રાખી વાચકવર્ગ તેનો સદુપયોગ કરશે તો સંપાદક તથા દ્રવ્ય ખર્ચનારની ઇચ્છા સફળ થઇ ગણાશે એવી આશા સાથે વિરમુ છુ ॐ શાન્તિ

ઝવેરીવાડ—નાગોરીસરાહ,
અમદાવાદ
વિક્રમાર્ક-૧૯૭૭
આશ્વિન શુક્લ પંચમી [illegible]

વિઠ્ઠલભાઇ જીવાભાઇ પટેલ

પ્રસ્તાવના

પ્રકરણ સુખસિન્ધુના બીજા ભાગની પ્રસ્તાવના લખવાનુ કામ પણ પ્રથમ ભાગની પ્રસ્તાવનાની માફક મને સોંપવામા આવ્યુ છે જુદા જુદા પ્રકરણ ગ્રન્થો તેના ભાષાતર તથા અન્વય સાથે બ્હાર પાડવાની યોજના જૈનઆલમને ઘણી લાભકારી થાય એ સ્વાભાવિક છે વળી તે નજીવી કિંમતે અથવા વિના મૂલ્યે ભેટ આપવામા આવે છે, તેથી ઘણા લોકો તેનો લાભ લઇ શકશે જેઓ તેનો ઉપયોગ કરી શકે તેવા મનુષ્યોને જો આ પુસ્તક ભેટ તરીકે આપવામા આવશે તો આ નિમિત્તે દ્રવ્ય ખર્ચનારના દ્રવ્યનો સદ્વ્યય કરેલો કહી શકાય.

આ વિભાગમા જે જે પ્રકરણો આપવામા આવેલા છે તે બધાના નામ જૈનપ્રજાને પરિચિત છે આ પુસ્તકમા કસ્તૂરી પ્રકરણ, સિંદૂર પ્રકરણ, હિંગુલ પ્રકરણ તથા ધર્મસર્વસ્વાધિકાર વગેરે પ્રકરણો આપવામા આવેલા છે ઘણા મનુષ્યો તથા બ્હેનો તેમને કંઠાગ્ર કરે છે અને વારંવાર તેનું રટણ કરે છે આ બધા પ્રકરણોમા અનેક ઉચ્ચ ભાવનાઓ સંગ્રહવામા આવી છે આ પ્રકરણોના શ્લોકો દાન, શીલ, ક્ષમા, સંતોષ અપરિગ્રહ, તપ, ભાવ વગેરે અનેક શુભ ભાવનાઓ નચવે છે પરસ્ત્રી વેશ્યા, યોગ

શિકાર દારૂ વગેરે પાપકર્મોના અનર્થો પણ આ ગ્રન્થોમા સ્પષ્ટ અસરકારક રીતે બતાવવામા આવ્યા છે. ધર્મસંગ્રહ, સ્વાધ્યાયમા દિગંબરના જુદા જુદા ગ્રંથોમા આવેલા શ્લોકોના આધાર આપી એમ બતાવવામા આવ્યુ છે કે યજ્ઞમા, રાત્રી ભોજનમા હિંસા વગેરે જે પાપો જૈનોમા બતાવે છે, તેના પુરાવા તેમના શાસ્ત્રો પણ આપે છે, માટે તે ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે. જેમ વીંછી કે સર્પનું ઝેર ચડ્યુ હોય અને તે ઉતારવાને તેનો તે મંત્ર ફરીથી ભણવામાં આવે તો પુનરુક્તિ દોષ થતો નથી, તેમ આ ગ્રન્થોમા કેટલીક ભાવના ફરી ફરીને કહેવામા આવી છે તેમા પુનરુક્તિ દોષ નથી, કારણકે સંસારનુ રાગ દ્વેષ અને કષાયાદિનુ ઝેર એવુ સખ્ત ચઢેલુ છે કે તે ઉતારવાને જેટલુ કહેવામા આવે તે ઓછું ગણી શકાય. આ બધી ઉચ્ચ ભાવનાઓ છે અને તે ભાવનાઓ પ્રમાણે જીવન ગાળવામાજ તેનો ખરો લાભ આપણે પ્રાપ્ત કરી શકીએ. હવે ભાવના એ શુ? અને તે કેમ જીવનમા ઉતારી શકાય તેનો વિચાર કરીશુ.

ભાવના એટલે વિચાર, દરેક વિચારને આપણે આ૫ણ કે ઉચ્ચ ભાવના કહી શકીએ નહિ. તે વિચાર ઉચ્ચ હોવો જોઈએ. આપણને આપણી વર્તમાન સ્થિતિમાંથી ઉચે લઈ જનારો તે વિચાર હોવો જોઈએ. આટલેથી પણ તેની વ્યાખ્યા પૂર્ણ થતી નથી. તે વિચાર સ્થાયી હોવો જોઈએ. આપણો આદર્શ કે ઉચ્ચ ભાવના ક્ષણે ક્ષણે બદલાતા હોય તો તે જીવનપર અસર કરી શકે નહિ. માટે તે ભાવના સ્થાયી હોવી જોઈએ. વળી કોઈ ભાવના ગમે તેટલી ઉચ્ચ હોય પણ જો આપણા જીવન પર અસર ન કરે તો તે આપણે માનતી નથી. ગમે તેવુ સારુ શાસ્ત્ર બાળકને આનંદ કે બોધ આપી શકે નહિ, કારણકે તે સમજવાની તેનામા શક્તિ નથી. માટે તે

ભાવના જીવનપર અમર કરનારી હોવી જોઇએ ત્યારે ભાવનાની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે આપી શકાય કે કોઇપણ સ્થાયી ઉચ્ચ અને જીવનને અમર કરનારો વિચાર. આવી વ્યાખ્યા જેને લાગુ પડી શકે તેવી અનેક ભાવનાઓ આ પ્રકરણોમા આપેલી છે સવાલ વાચકવર્ગ આગળ એટલોજ રહે છે કે તે ભાવનાઓને અમલમા કેમ મુકવી આપણા જીવનવ્યવહારમા તે ભાવનાઓને કેમ યોજવી કામ કઠીન છે, પણ તે કર્યા સિવાય આપણો ખરો વિકાસ થવો અસંભવિત છે દાખલા તરીકે ધર્મસર્વસ્વાધિકારમા પ્રથમજ એ શ્લોક આપેલો છે કે—

श्रूयतां धर्मसर्वस्व श्रुत्वा च अवधार्यताम् ।
आत्मन प्रतिकूलानि, परेभ्यो न समाचरेत् ॥

ધર્મનો સાર સાંભળો અને સાંભળીને હૃદયમા રાખો જે પોતાને પ્રતિકૂળ હોય તે બીજા પ્રત્યે ન આચરવું આપણને કોઇ છેતરે, ગાળો દે, મારે, અપમાન કરે અથવા નિંદા કરે તો તે શુ આપણને ગમે ? તે શુ આપણને પ્રતિકૂળ નથી ? જરૂર પ્રતિકૂળ છે, તો પછી ઉપરના સૂત્રને ધ્યાનમા રાખી આપણે બીજા સાથેના આપણા વર્તનમા આપણે તેને છેતરવો નહિ મારવો નહિ ગાળો દેવી નહિ મારવો નહિ તેનું અપમાન યા નિંદા કરવી નહિ તેવીજ રીતે તેનાથી વિપરિત સૂત્ર પણ ખરૂ છે કે 'Do unto others as you would than to do unto you ' બીજાઓ જેવી રીતે તમારા પ્રત્યે વર્તે, એમ ઇચ્છતા હો, તેવી રીતે બીજાઓ પ્રત્યે તમે વર્તો બીજાઓ તમને મીઠા વચનોથી બોલાવે તમારી પ્રત્યે ધ્યાભાવ રાખે તમારા ગુણોની પ્રશસા કરે, તમારા ઉપર સ્નેહ ભાવ રાખે તમારુ કલ્યાણ ઇચ્છે [illegible]

શિકાર દારૂ વગેરે પાપકર્મોના અનર્થો પણ આ પ્રકરણોમાં સ્પષ્ટ અસરકારક રીતે બતાવવામાં આવ્યા છે, ધર્મસર્વસ્વાધિકારમાં હિંદુધર્મના જુદા જુદા ગ્રન્થોમાં આવેલા શ્લોકોના આધાર આપી એમ બતાવવામાં આવ્યું છે કે યજ્ઞમાં, રાત્રી ભોજનમાં હિંસા વગેરે જે પાપો જૈનોમાં બતાવે છે, તેના પુરાવા તેમના શાસ્ત્રો પણ આપે છે, માટે તે ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે જેમ વીંછી કે સર્પનું ઝેર ચડ્યું હોય અને તે ઉતારવાને તેનો તે મંત્ર ફરીથી ભણવામાં આવે તો પુનરૂક્તિ દોષ થતો નથી, તેમ આ પ્રકરણોમાં કેટલીક બાબતો ફરી ફરીને કહેવામાં આવી છે તેમાં પુનરૂક્તિ દોષ નથી, કારણકે સમારંભનું રાગદ્વેષ અને કષાયાદિનું ઝેર એવું મનુષ્યોનું છે કે તે ઉતારવાને જેટલું કહેવામાં આવે તે થોડું ગણી શકાય આ બધી ઉચ્ચ ભાવનાઓ છે અને તે ભાવનાઓ પ્રમાણે જીવન ગાળવામાંજ તેનો ખરો લાભ આપણે પ્રાપ્ત કરી શકીએ હવે ભાવના એ શું? અને તે કેમ જીવનમાં ઉતારી શકાય તેનો વિચાર કરીશું

ભાવના એટલે વિચાર, દરેક વિચારને આપણે આ ગ કે ઉચ્ચ ભાવના કહી શકીએ નહિ તે વિચાર ઉચ્ચ હોવો જોઈએ આપણને આપણી વર્તમાન સ્થિતિમાંથી ઉંચે લઈ જનારો તે વિચાર હોવો જોઈએ આટલેથી પણ તેની વ્યાખ્યા પૂર્ણ થતી નથી તે વિચાર સ્થાયી હોવા જોઈએ આપણે આવા કે ઉચ્ચ ભાવના ક્ષણિક બનાવ તો તે જીવનપર અસર કરી શકે નહિ માટે તે ભાવના સ્થાયી હોવી જોઈએ વળી કોઈ ભાવના ગમે તેવી ઉચ્ચ હોય પણ જો આપણા જીવનપર અસર ન કરે તો તે આપણે કામની નથી ગમેતેવું સારૂં મ ર મ ગીતને આનંદ કે બોધ આપી શકે નહિ, કારણકે તે સમજવાની તેનામાં શક્તિ નથી માટે તે

ભારના જીવનપર અસર કરનારી હોવી જોઇએ ત્યારે ભાવનાની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે આપી શકાય કે કોઇપણ સ્થાયી ઉચ્ચ અને જીવનને અસર કરનારો વિચાર. આવી વ્યાખ્યા જેને લાગુ પડી શકે તેવી અનેક ભાવનાઓ આ પ્રકરણોમા આપેલી છે સવાલ વાચકવર્ગ આગળ એટલોજ રહે છે કે તે ભાવનાઓને અમલમા કેમ મુકવી આપણા જીવનવ્યવહારમા તે ભાવનાઓને કેમ યોજવી કામ કઠીન છ, પણ તે કર્યા સિવાય આપણો ખરો વિકાસ થવો અસંભવિત છે નમુના તરીકે ધર્મસંસ્કારવિભાગમા પ્રથમજ એ શ્લોક આપેલો છે કે—

श्रुयता धर्मसर्वस्व, श्रुत्वा च अवधार्यताम ।
आत्मन प्रतिकूलानि, परेभ्यो न समाचरेत् ॥

ધર્મનો સાર સાંભળો અને સાંભળીને હૃદયમા રાખો, જે પોતાને પ્રતિકૂળ હોય તે બીજા પ્રત્યે ન આચરવુ આપણને કોઇ છેતરે, ગાળો દે મારે અપમાન કરે અથવા નિન્દા કરે તો તે શુ આપણને ગમે ? તે શુ આપણને પ્રતિકૂળ નથી ? જરૂર પ્રતિકૂળ છે, તો પછી ઉપરના સૂત્રને ધ્યાનમા રાખી આપણે બીજા સાથેના આપણા વર્તનમા આપણે તેને છેતરવો નહિ, મારવો નહિ ગાળો દેવી નહિ મારવો નહિ તેનુ અપમાન વા નિંદા કરવી નહિ તેવીજ રીતે તેનાથી વિપરીત સૂત્ર પણ ખરૂ છે કે "Do unto others as you would then to do unto you " બીજાઓ જેવી રીતે તમારા પ્રત્યે વર્તે, એમ ઇચ્છતા હો, તેવી રીતે બીજાઓ પ્રત્યે તમે વર્તો બીજાઓ તમને મીઠા વચનોથી બોલાવે તમારી પ્રત્યે દયાભાવ રાખે તમારા ગુણોની પ્રશંસા કરે, તમારા ઉપર સ્નેહ ભાવ રાખે તથા કલ્યાણ ઇચ્છે આ સર્વ બાબતો તમે ઇચ્છો

છો, તો પછી તમારા બીજા સાથેના સંબધમા તમારે પણ તેજ પ્રમાણે વર્તવુ જોઇએ તમારે બીજાઓને મીઠા વચનોથી બોલાવવા જોઇએ તેમના પ્રત્યે દયાભાવ રાખવો જોઇએ, તેમના ગુણોની પ્રસસા કરવી જોઇએ તેમનાપર સ્નેહભાવ રાખવો જોઇએ અને તેમનુ કલ્યાણ ઇચ્છવુ જોઇએ આતો આપણે એક શ્લોકનુ ટુક વિવેચન કર્યું જે ઉપરથી આપણે કેમ વિચાર કરવો તેનો કંઇક ખ્યાલ આવી શકશે

આ શ્લોકમા આપેલા સદ્ગુણોમાથી એમ સદ્ગુણ લેવો આત કાળમા તે પર શાત ચિત્તથી બેસી વિચાર કરવો અને તે અમલમા કેમ મુકી શકાય તેનું ચિતવન કરવુ પછી તે વિમના જીવન વ્યવહારમા તે સદ્ગુણને યોજવા પ્રયત્ન કરવો તે સદ્ગુણ પ્રમાણે વર્તવા મહેનત કરવી ઘણા સમયના ઉતરા અભ્યાસથી શરૂઆતમા ભૂલો થઈ જવા સભવ છે પણ તેથી ગભરાવુ નહિ રાત પડે દિવસના બનાવોનું અવલોકન (પ્રતિક્રમણ) કરવુ અને કેટલે અશે તે સદ્ગુણ પ્રમાણે જીવન ગાળવામા આવ્યુ છે અને કેટલે અશે ભૂલ થઇ છે તેનું નિરીક્ષણ કરો ફરીથી એવી ભૂલ ન થાય તેવો મન સાથે નિશ્ચય કરવો, બીજે દિવસે પણ તે સદ્ગુણો યોજવા પ્રયત્ન કરવા, વળી સાજરે તેનું નિરીક્ષણ કરવુ આ પ્રમાણે કરવાથી શરૂઆતમા કદાચ ભૂલો વિશેષ થશે પણ ધીમે ધીમે ભૂલો ઓછી થતી જશે અને તે સદ્ગુણ આપણા જીવનમા દૃઢ થતો જશે. આવી રીતે ધીમે ધીમે માન દર્શક અને નિયમિત રીતે બાધેલો સદ્ગુણ એ આપણી સાથે રહેશે. માટે આ પ્રકરણોમાં યોજેલી ભાવનાઓને ભાવનારૂપે નહિ રહેવા દેતા તે પ્રમાણે જીવન ગાળવા પ્રયત્ન કરવા

મનનો સ્વભાવ એવો છે કે તે એક ક્ષણવાર પણ સ્થિર રહેતું નથી તે ક્ષણે ક્ષણે અનેક પ્રકારના સારા યા નરસા વિચારો કર્યા કરે છે, ને મન ધ્વજાના વસ્ત્ર જેવુ, હાથીના કાન જેવુ અને શરદઋતુના વાદળી જેવુ ચપળ છે તે મનને આપણે જેવી ગતિ આપીએ તેવી તે લે છે તો તેવા મનને એકદમ નિષ્ક્રિય કરવાનો પ્રયત્ન કરવો એ કામ ઘણુ કઠણ છે અને શરૂઆતમા તો અશક્ય જેવુ છે માટે પ્રથમ મનને શુભ વિચારોમાં લાવવુ આ કામ અશુભ વિચારોને દાબવાથી થઇ શકશે નહિ કારણકે જેમ જેમ અમુક ખરાબ વિચારને કાઢવો છે એમ વિચારીએ, તેમ તેમ તે ખરાબ વિચારને આપણે પુષ્ટિ આપીએ છીએ, માટે અશુભ વિચારોને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન છોડી દઇ મનને સારા વિચારો અને સારી ભાવનાઓથી ભરવુ, આ પુસ્તકમાં ઘણા ઉત્તમ શ્લોકો સારી ભાવનાઓથી ભરેલા છે તો વાચક વર્ગે તેવા શ્લોકોને યાદ કરી, વારવાર તેનું રટન કરવુ અને આ રીતે મનને શુભ ભાવનાઓથી ભરવુ આ રીતે મન અશુભમાથી શુભમા આવશે. શુભ વિચારમા લાવ્યા પછી તેને વશ કરવુ, એમાય કરવુ એ કામ ઘણું સહેલું થાય છે, પણ પ્રથમ કામ તો મનને સારી શુભ ભાવનામય બનાવવુ અને એવી શુભ ભાવનાઓ હૃદયમા પુષ્ટ થાય તે માટે આ ગ્રન્થમા આવેલા ઉત્તમ શ્લોકો કંઠાગ્રકરો, વારંવાર તેનું ચિંતન કરવુ જેમ જેમ શુભ વિચારો અને ભાવનાઓનુ બળ વધશે તેમ તેમ અશુભ વિચારો પોતાની મેળે ચાલ્યા જશે જેમ એક ચાલતા ચક્ર તરફ કોઇ પણ વસ્તુ ફેકવામા આવે તો તે ચક્ર તે વસ્તુને દૂર ફેકી દે છે, તેવી રીતે શુભ વિચારના ચક્ર તે તરફ આવતા અશુભ વિચારને ત્યાંથી ફેકી દેશે અને સર્વ માનસિક વિચાર

છે, માટે જેના વિચારો સુધર્યા, તેના કાર્યો પણ સુધરવાના એ નિઃસંદેહ છે વિચારો સુધર્યા તેના વચનો પણ ઉત્તમ પ્રકારના નિકળવાના આ રીતે વિચારશુદ્ધિથી વચનશુદ્ધિ અને કાર્યશુદ્ધિ પણ થાય છે અને જેના વિચારમા વચનમા અને કાર્યમા એકરૂપતા છે તે ખરેખરો મહાન્ પુરૂષ છે માટે આપણે જો પ્રપંચિક જીવનમાથી આગળ વધી મહાન્ પુરૂષ થવુ હોય તો આ શ્લોકોમા લખ્યા પ્રમાણેની ભાવનાઓ સમજવી, જાગવી અને તે પ્રમાણે આપણા માર્ગો પણ થવા જોઈએ આ રીતે જ્ઞાન પ્રમાણે મનુષ્યનુ ચારિત્ર પણ થવા લાગશે

પન્યાસશ્રી અજીતસાગરજી ગણિએ પોતાના ગુરૂ આચાર્યશ્રી બુદ્ધિસાગરજીને પગલે ચાલી પોતાના જ્ઞાનનો અને શક્તિનો સદુપયોગ કરી બાળજીવોના હિતાર્થે આ પ્રકરણોનુ સરલ અને સમજાય તેવુ ભાષાન્તર અન્વય સાથે કર્યું છે તે ખાતર તેમને ધન્યવાદ ઘટે છે અને આશા રાખવામા આવે છે કે ભવિષ્યમા બીજા જૈન સમાજને ઉપયોગી ગ્રન્થો અને ગ્રન્થોના ભાષાંતરો બહાર પાડી જૈન પ્રજાને વિશેષ ઋણી બનાવશે

રતનપોળ-અમદાવાદ
તા ૧૭-૮-૩૧ } મણિલાલ ન દોશી

श्रीकस्तूरी प्रकरणादि प्रकरणोनी अशुद्धि-शुद्धि.

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધિ	શુદ્ધિ
૧	३	कृत	कृतं
७	११	પુષ્પો	પુષ્પો
„	१२	વિદ્વાન્	વિદ્વાનો
८	१	कृत्य	कृत्ये
„	१७	જે	જેમ
„	१८	સૌભા	સૌભાગ્ય
११	३	કામદે	કામદેવ
„	„	તાપના	તાપની
१२	१२	पायन्ने	पायन्नं
„	१४	મન	મના
१३	२	१२ प्राम्य	१३ प्राम्यं
„	१२	तद्दहि	तद्दाहे
१५	१५	પ્રત્ય	પ્રત્યે
१६	६	તમગ	તેમજ
„	१०	नत्र	नेत्र
„	१५	નિમળ	નિર્મળ
„	१७	स्यादु	स्याद्
१७	१२	धृत	घृत
२१	१८	કરી કરી	કરી
२४	४	કા	કાર્ય
„	५	સૂ	સર્વ

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધિ	શુદ્ધિ
”	”	તુય	તુ ય
૨૭	૧૭	इश्वरो	ईश्वरो
૨૧	૯	કદના	કરવા
૩૨	૪	भक्तिय	भक्तिय
૩૭	૧૪	સે	સેના
૩૮	૧૧	तस्मातू	तस्माद्
૪૪	૧૪	सुहृदयै	महृदयै
૪૭	૪	सौम	मोम
”	”	सौदर	सोदर
”	૧૧	प्राणाभृ	प्राणभृ
૫૦	૧	दिशिक	दिशीक
૫૩	૧૨	निशाकरो	निशाचरो
૬૨	૧૩	અખો	આખો
૬૩	,	मिधु	सिन्धु
૬૪	૪	धत्र	धस्त्र
૬૧	૧૨	नभांऽवु	नभाऽम्बु
૭૧	૬	निम्ब	बिम्ब
”	૭	सौत्ये	सौत्ये
૭૩	૯	धाम्वान	धाम्याम
”	૧૦	ક્ષેર	ક્ષેપ
૭૪	૧૬	प्रीति	प्रीति
૭૧	૨	હોય છે	હોયછે –दयाद्वार
૮૩	૭	मेति	मैति
	૧૩	અકસ્માતૂ	અકસ્માત્

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધિ	શુદ્ધિ
૮૯	૧	योघ	योध
૯૦	૩	પરિગ્રઘુક્ત	પરિગ્રહયુક્ત
૯૯	૨	द्रुग्धो	दुग्धौ
૧૦૭	૨	लुठति	लुठन्ती
૧૧૨	૧૦	स्यौंघ	स्यौंध
૧૧૩	૮	અથાત્	અથાત્
૧૧૯	૭	બીજા	બીજે
૧૨૦	૧૯	न	न
૧૨૨	૬	विषय	विषय
૧૨૩	૨	ध्यायस्य	ध्यायन्य
,,	૧૧	૪ स्त्र	૫ स्व
,	૧૩	૧૪ ૧૫ ૧૭ पयमामिषद्रुमहसा	૧૫ ૧૬ ૧૪ पयसामिषे द्रुमहता
,,	,,	૧૬ ममा	૧૭ मसा
૧૩૪	૧૭	यलुम	यिलुन
૧૩૮	૩	मियति	मियर्त्ति
,,	૧૭	પ્રગમા	પ્રશસા
૧૩૬	૯	હરણિ	હરણુ
૧૩૭	૨૧	દીપદ	દ્વિપદ
૧૪૩	૮	આનન	આનાન
૧૪૪	૭	પ્રશ્વસ	પ્રશ્વમ
૧૫૧	૧૮	અગામિ	આગામિ
૧૫૪	૭	आपति	आपत्ति
૧૫૭	૯	मापत्	मापन्

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધિ	શુદ્ધિ
१६०	१	मुज्ञा	मुज्ज्ञा
१६१	५	कोर्ति	कीर्ति
१६३	१२	બે	નાના
”	१४	घटते	घटत
१६४	७	दाया	दया
१७३	९	यताच्छा	यतश्छा
१७५	१२	मकारा	मकरो
१७७	२	भाग्य	भाग्य
१८०	१४	मानवी	मानव
१९०	२	બુદ્ધિવાન્	બુદ્ધિમાન
१९८	९	सगो	रागो
२००	१	फाग	काष्ठा
२०२	३	तद्‌वृद्धि	तद्वद्‌वृद्धि
२०६	३	नि/	नि∂
२०८	१२	धोन	धीन
”	”	शरीय	शरीरे
२१२	१६	तोम्रा	तीव्रा
२१३	१२	मधपन	मधपान
२१४	५	देय	देन
”	१३	कुष्टा	कुष्टा
२१७	५	विष्य	विष्ये
२१९	३	ભ ન	ભણના
२२९	१४	शाल	शील
२३९	५	मनारथा	मनारथा

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધિ	શુદ્ધિ
२५२	२	तस्याति	तस्याऽस्ति
२५३	५	जोया	जीवा
२५५	१२	तुष्यति	तुष्यन्ति
२५६	८	જા ીને	જાણીને
२५८	९	मयि	मपि
२-२	८	મવ, ।	મધ, નિ,
२६२	५	पागान्	पाङ्गं
२७७	१२	છદિગોના	છદિગોનો
	१७	વગ્રથી	વસ્ત્રથી
२७८	१८	પુષ્કળ	પુષ્કરનામે
२७९	१	शाव	शौच
२८०	१	क्लिष्ट, अ	क्लिष्ट-म
२८१	१७	પ્રાણી	પાણી
२८३	१	અન્ટ	અન્ય
”	१३	घोवरं	चीवरं
२८६	१	मूतो	भूत
२९१	१	गृध्रा	गृद्धा

श्रीचतुर्विंशति जिनस्तवन सग्रहादिकनी अशुद्धिनु शुद्धिपत्रक

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्धि	शुद्धि
४	१९	शरणय	शरणाय
१३	,,	मून	मनु
१४	४	गति	गति
१०	१०	मन्त्र	मन्त्र
१८	१८	भूमानगेश	मोनराशिम
२०	९	दभता	दभता
२३	१७	यद्ग्भ	यद्भ
२४	१०	ताडघ्रि	ताड्घ्रि
२७	९	म-द्य	मद्य
,,	१४	प्रमाय	प्रभाय
३१	३	ये	यो
,	५	न	त
३४	१८	युघ	युध
३७	११	हति	हर्ति
,	१८	तनातु	तनोतु
४०	७	जिने	जिन
,	८	दपि	मपि
,	१६	कुमम	कुसुम
४२	४	ग्दीय	द्रीय
४३	७	प्रमाण	प्रमाण
४७	६	दहि	देहि
	१	स्ताश्रम	स्तोत्रम

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्धि	शुद्धि
७२	१७	ान्य	नित्य
८३	१०	हिनि	हित
,,	,,	ग्रथल्म	चत्वरम
८९	२	दर्षो	मादर्शो
९३	२	चेतमि	चतमि
९४	८	न्युदया	न्युदया
	१३	त्रिधिय	निर्धिय
९८	११	मुत्पा द्य	मुत्पाद्य
९७	४	समान्योन्य	समालोन्य
१०८	१८	थेणिरीदशी	श्रेणिरीदृशा
१०६	३	दुजनाना	दुजनाना
१०९	५	लाभेन	लाभेन
,,	१६	भ्रातग	भ्रातर
११०	१८	करता	जगता
११८	१२	पूण्यानि	पुण्यानि
११९	६	निन्दनीतमा	निन्दनीयतमा
१२०	९	नीवितव्यापह	जीवितव्यापह
,,	४	शल्प्यते	शस्यते
,,	५	सद्गुणालकृत	सद्गुणालकृना
,,	१३	गौरव	गौरव
,,	१७	जिजीपव	जिगीपव
१२०	१७	भ्रजन्ति	भ्रजन्ति
१२६	३	माममीया	माननीया
१२८	१५	धिमयहीना	विभयहीना

अनुक्रमणिका

॥ सद्यारिश्रचूडामणिशुद्धक्रियायोगिगच्छाऽधिपति
श्रीमत्सुगमागमगुरुचरणकमलेभ्यो नम ॥

श्रीहेमविजयगणिकृत

॥ श्री कस्तूरीप्रकरणम् ॥

(મૂળાન્વય ભાષાન્તર યુક્ત)

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

कस्तूरीप्रकर कृपाकमलदृग्गल्लस्थले षट्पद-
व्रात सातसरोजसुंदररसे स्तङ्ग स्मरध्वमने ।
कल्याणद्रुमसेचने घनचयो लावण्यवल्ल्यंकुर ,
केशाना निचय पुनातु भुवनं श्रीनाभिसूनोर्लसन् ॥१॥

અર્થ ... લોચનીના (સ્ત્રીના) ગાલ
કસ્તુરીના

२२ २१ २४ २३ २५ १ ३ २ ४
वैराग्यं च विदग्धता च कुरुते ह्योरनु विमुक्ति मन ॥११

અથ –હે પ્રાણી ? જો મોક્ષસુખ ભોગવવાનું તહારૂં મન હોયતો દાનાદિક પુણ્યના કાર્ય, કામનો જય, માતપિતા, ગુરૂ અને દેવની પૂજા, વિનય, ન્યાય, ગુણીનો ત્યાગ, ઉત્તમ માણસેની સોબત, હૃદયની શુદ્ધતા, દુર્વ્યસનોનો ત્યાગ ઈન્દ્રિયોને દમવાપણું દયાદિકધર્મ, ગુણો, વૈરાગ્ય તથા ચતુરાઈને તું ધારણકર ?

दानप्रकार

१७ १३ १० ११ ८ १ १४ १८
ख्याति पुष्यति कौमुदीमिव शशी सूते च पूतात्मता-,
१६ १५ १७ २४ २३ २१ २० २२
सुद्धर्मेण गुतिमानिवारति सुप्र तोय तडित्वानिव ।
२८ २५ ३० २६ २७ २८
चातुर्यं च चिनोति यौवनवय सौभाग्यशोभामिव,
३ ४ ५ २ ७ ६ ८ ९
क्षेत्रे बीजमिवानने विनिहित पात्रे धन धीधनै ॥१२॥

અર્થ –બુદ્ધિરૂપી ધનવાળા માણસોએ ઉત્તમ ક્ષેત્રમાં વાવેલા બીજની માફક પવિત્ર સુપાત્રમાં દીધેલું દાન, ચન્દ્ર જેમ ચાંદનીને તેમ કીર્તિને પોષે છે, સૂર્ય જેમ દીવો તને તેમ પવિત્ર આત્મપણાને ઉત્પન્ન કરે છે, વરસાદ જેમ પાણીને તેમ સુખને આપે છે, તથા યની શોભાને તેમ ચતુરાઈને એકઠી

ये शीलं परिशीलयन्ति ललितं ते सन्ति भूयस्तरा,-
स्तप्यन्ते ननु ये सुदुस्तरतपस्ते सन्ति चानेकशः ।
ते सन्ति प्रचुराश्च भासुरतरं ये भावमाबिभ्रते,
ये दानं विनरन्ति भूरि करिणस्ते केचिन्वावनौ ॥१२॥

અર્થ —જેઓ મનોહર શીયળને પાળે છે, તેવા આ પૃથ્વીમા ઘણા છે, તથા જેઓ આકરા તપને તપે છે, તેવા પણ અનેક છે, તેમજ જેઓ દેદીપ્યમાન ભાવને ધારણ કરે છે, તેવા પણ ઘણા છે, પરંતુ જેઓ હમેશાં અત્યંત ઘણુ દાન આપે છે, તેવાતો વિરલાજ હોય છે.

मजातात्मजसम्भवादिव महादेवीप्रसादादिव
प्राप्तैश्वर्यपदादिव स्थिरतरश्रीभागधेयादिव ।
लब्धस्वर्णरमागमादिव सदा सञ्जीवितमनसा-

२ २१ २४ २३ २५ १ ३ २ ८
वैराग्यं च विदग्धता च कुरु येह्योऽस्तु विमुक्तिर्मन ॥११

અથ –હે પ્રાણી ? જો મોક્ષસુખ ભોગવવાનુ ત્હારૂ મન હોયતો દાનાદિક પુણ્યના કાર્ય, ક્ષાનનો જપ, માતપિતા, ગુરૂ અને દેવની પૂજા, વિનય, ન્યાય, ચુગલીનો ત્યાગ, ઉત્તમ માણુસેની સોબત, હૃદયની શુદ્ધતા, દુર્વ્યસનોનો ત્યાગ ઈન્દ્રિયોને દમવાપણુ, દયાદિકધર્મ, ગુણો, વૈરાગ્ય તથા ચતુરાઈને તુ ધારણકર ?

दानद्वार

१२ १३ १० ११ १ १४ १८
ख्यातिं पुष्यति कौमुदीमिव शशी सूते च पूतात्मता,
१ १५ १७ २४ २३ २१ २० २२
सुद्योत द्युतिमानिवायति सुखं तोयं तडित्वानिव ।
२८ २५ ३० २६ २७ २९
चातुर्यं च चिनोति यौवनवय सौभाग्यशोभामिव,
३ ४ ५ २ ७ ६ ८ १
क्षेत्रे बीजमिवार्पितं विनिहितं पात्रे धनं धीधनैः ॥१२॥

અર્થ –બુદ્ધિરૂપી ધનવાળા માણસોએ ઉત્તમ ખેતમા વાવેલા બીજની માફક પવિત્ર સુપાત્ર પ્રત્યે દીધેલુ દાન, ચન્દ્ર જેમ ચાંદનીને તેમ કીર્તિને પોષે છે, સૂર્ય જેમ ઉદ્યોતને તેમ પવિત્ર આત્મપણાને ઉત્પન્ન કરે છે, વરસાદ જેમ પાણીને તેમ સુખને આપે છે, તથા યૌવનવય જે શોભા યની શોભાને તેમ ચતુરાઈને એકઠી કરે છે

ये शील परिशीलयति ललित ते सति भूयस्तरा,-
स्तप्यते ननु ये सुदुस्तरतपस्ते सति चानेकश' ।
ते सति प्रचुराश्च भासुरतर ये भावमाबिभ्रते,
ये दान वितरति भूरि करिवत्ते केचिदेवावनौ ॥१३॥

અર્થ—જેઓ મનોહર શીયળને પાળે છે, તેવા આ પૃથ્વીમા ઘણા છે, તથા જેઓ આકરા તપને તપે છે, તેવા પણ અનેક છે, તેમજ જેઓ દેદીપ્યમાન ભાવને ધારણ કરે છે, તેવા પણ ઘણા છે, પરતુ જેઓ હસ્તિની માફક ઘણુ દાન આપે છે, તેવાતો વિરલાજ હોય છે

मजातात्मजसंभवादिव मरुदेवीप्रसादादिव,
प्राप्तैश्वर्यपदादिव स्थिरतरश्रीभोगयोगादिव ।
लब्धस्वर्णरसायनादिव सदा स्वर्गादिव प्रेयसा,
देहीत्यक्षरयो श्रुतेरपि भवेद्दाताऽप्यदानाऽऽनन.॥१४॥

અર્થ—દાતાર માણસ દેહિ (મને આપો) એવી રીતના બે અક્ષરો સાભળવાથી પણ જાણે (પોતાને ઘેર) પુત્રનો જન્મ થયો હોય નહિ ! જાણે ઐશ્વર્યપદવી મળી હોય નહિ ! જાણે સ્થિર લક્ષ્મીના ભોગનો યોગ મળ્યો હોય

२७ २१ २४ २३ २५ १ ३ २ ४
वैराग्य च रिदग्यता च क्रुम नेह्रोस्तु विमुक्ति मन ॥??

અર્થ –હે પ્રાણી ? જો મોક્ષમુખ ભોગવવાનુ ત્હારૂ મન હોયતો દાનાદિક પુન્યના કાર્ય, કામનો જય, માતપિતા, ગુરૂ અને દેવની પૂજા, વિનય, ન્યાય, સુગતીનો ત્યાગ, ઉત્તમ માણમેની સોબત, હૃદયની શુદ્ધતા, દુર્વ્યસનોનો ત્યાગ ઈન્દ્રિયોને દમવાપાડુ, દયાદિકધર્મ, ગુણો, વરાગ્ય તથા ચતુરાઈને તુ ધારણકર ?

दानाराग

१० १३ १० ११ १ १६ १८
ख्यातिं पुष्यति कौमुदीमिव शशी सूते च प्रूतात्मता-,
१६ १५ १७ २४ २३ २१ २० २०
मुद्योत शुतिमानिरायति सुम तोय तडित्यानिव ।
२८ २५ ३० २६ २७ २८
चातुर्यं च चिनोति यौवनवय सौभाग्यशोभामिन,
३ ४ ५ २ ७ ६ ८ १
क्षेत्रे बीजमिवान्ने विनिहिन पात्रे धन धीधनै ॥१२॥

અર્થ –બુદ્ધિરૂપી ધનવાળા માણસોએ ઉત્તમ ક્ષેત્રમા વાવેલા બીજની માફક પવિત્ર સુપાત્ર પ્રત્યે દીધેલુ દાન, ચન્દ્ર જેમ ચન્દ્રનીને તેમ કીર્તિને પોષે છે, સૂર્ય જેમ ઉદ્યોતને તેમ પવિત્ર આત્મપણાને ઉપજાવે છે, વરસાદ જેમ પાણીને તેમ સુખને આપે છે, તથા યોવનવય જેમ શોભાની શોભાને તેમ ચતુરાઈને એકઠી કરે છે

ये शील परिशीलयंति ललितं ते संति भूयस्तरा,-
स्तप्यंते ननु ये सुदुस्तरतपस्ते संति चानेकशः ।
ते संति प्रचुराश्च भासुरतरं ये भावमाबिभ्रते,
ये दानं वितरंति भूरि करिवत्ते केचिदेवावनौ ॥१३॥

અર્થ –જેઓ મનોહર શીયળને પાળે છે, તેવા આ પૃથ્વીમા ઘણા છે, તથા જેઓ આકરા તપને તપે છે, તેવા પણ અનેક છે, તેમજ જેઓ દેદીપ્યમાન ભાવને ધારણ કરે છે, તેવા પણ ઘણા છે પરતુ જેઓ હસ્તિની માફક ઘણુ દાન આપે છે, તેવાતો વિરલાજ હોય છે

सजातात्मजसंभवादिव महादेवीप्रसादादिव,
प्रासैश्वर्यपदादिव स्थिरतरश्रीभोगयोगादिव ।
लब्धस्वर्णरसायनादिव सदा सगादिव प्रेयसा,
देहीत्यक्षरयो श्रुतेरपि भवेद्दाताऽप्यदाताऽऽननं ॥१४॥

અર્થ –દાતાર માણસ दहि (મને આપો) એવી રીતના બે અક્ષરો સાભળવાથી પણ જાણે (પોતાને ઘેર) પુત્રનો જન્મ થયો હોય નહિ ! જાણે ઐશ્વર્યપદ્વી મળી હોય નહિ ! જાણે સ્થિર લક્ષ્મીના ભોગનો યોગ મળ્યો હોય

२२ २१ २४ २३ २५ १ २ ८
वैराग्य च विदग्धता च कुरु वेह्रोस्तु विमुक्ति मन ॥१९

અર્થ –હે પ્રાણી ? જો મોક્ષસુખ ભોગવવાનુ ત્હારૂ મન હોવતો દાનાદિક પુણ્યના કાર્ય, કષાયનો જય, માતપિતા, ગુરૂ અને દેવની પૂજા, વિનય, ન્યાય, કુગતીનો ત્યાગ, ઉત્તમ માણુસોની સોબત, હૃદયની શુદ્ધતા, દુર્વ્યસનોનો ત્યાગ ઇન્દ્રિયોને નમવાપણુ દયાદિકધર્મ, ગુણો, વૈરાગ્ય તથા ચતુરાઈને તુ ધારણકર ?

शार्दूल

१२ १३ १० ११ ८ ९ १४ १८
ख्याति पुष्यति कौमुदीमिव शशी स्ते च पूतात्मता-,
१६ १५ १७ २४ २३ २१ २० २२
मुद्द्योत द्युतिमानिवावति सुखं तोय तडित्वानिव ।
२६ २५ ३० ६ २७ २८
चातुर्य च चिनोति यौवनवय सौभाग्यशोभामिव,
३ ४ ५ २ ७ ६ ८ १
क्षेत्रे बीजमिवानने विनिहित पात्रे धन धीधनै ॥२०॥

અર્થ –બુદ્ધિરૂપી ધનવાળા માણુસોએ ઉત્તમ ક્ષેત્રમા વાવેલા બીજની માફક પવિત્ર સુપાત્ર પ્રત્યે દીધેલુ દાન, ચન્દ્ર જેમ ચાંદનીને તેમ કીર્તિને પોષે છે, સૂર્ય જેમ ઉદ્યોતને તેમ પવિત્ર આત્મપણાને ઉત્પન્ન કરે છે, વરસાદ જેમ પાણીને તેમ સુખને આપે છે, તથા યૌવનવય જેમ સૌભાગ્યની શોભાને તેમ ચતુરાઈને એકઠી કરે છે

१ २ २ ४ ५ ६
ये शील परिशीलयन्ति ललितं ते सन्ति भूयस्तरा,-
११ १२ ८ १० १३ १५ ८ १४
स्तप्यन्ते ननु ये सुदुस्तरतपस्ते सन्ति चानेकशः ।
२१ २३ २२ १६ १८ १७ १९ २
ते सन्ति प्रचुराश्च भासुरतरं ये भावमाबिभ्रते,
२४ २७ २८ २६ २५ २८ ३१ ३२ ३०
ये दानं वितरन्ति भूरि करिवत्ते केचिदेवावनौ ॥१३॥

અર્થ –જેઓ મનોહર શીયળને પાળે છે, તેવા આ પૃથ્વીમા ઘણા છે, તથા જેઓ આકરા તપને તપે છે, તેવા પણ અનેક છે, તેમજ જેઓ દેદીપ્યમાન ભાવને ધારણ કરે છે, તેવા પણ ઘણા છે, પરતુ જેઓ હસ્તિની માફક ઘણુ દાન આપે છે, તેવાતો વિરલાજ હોય છે

७ ८ ९ १०
सजातात्मजजन्मवादिव महादेवीप्रसादादिव,
११ १२ १३ १४
प्राप्तैश्वर्यपदादिव स्थिरतरश्रीभोगयोगादिव ।
१५ १६ २० १८ १८ १७
लब्धस्वर्णरसायनादिव सदा स्वर्गादिव प्रेयसा,
२ ३ ४ ५ ६ २ १ २१
देहीत्यक्षरयो श्रुतेरपि भवेद्दातारदातारनन ॥१४॥

અર્થ –દાતાર માણસ દહિ (મ્હને આપો) એવી રીતના બે અક્ષરો સાભળવાથી પણ જાણે (પોતાને ઘેર) પુત્રનો જન્મ થયો હોય નહિ ! જાણે ઐશ્વર્યપદી મળી હોય નહિ ! જાણે સ્થિર લક્ષ્મીના ભોગનો યોગ મળ્યો હોય

सौंदर्यं सृजति प्रभा प्रथयति श्रेय श्रिय सिचति ।
प्रीणाति प्रभुता धिनोति च धृति सूते सुरौक स्थितिं,
कैवल्य करसात्करोति सुभग शील नृणा शीलितम् ।

અર્થ —આવી રીતે પાળેલુ શીયળ માણસોના પ્રેમને વિસ્તારે છે, યશને અર્પણ કર છે, પવિત્ર કીર્તિને પુષ્ટ કર છે, કલ્યાણની શોભાને સિંચે છે, ઐશ્વર્યપણુ સમર્પે છે, ધૈર્યતાને આપે છે, દેવલોકની સ્થિતિ ઉત્પન્ન કર છે, તથા કેવળજ્ઞાનને તો હાથોહાથ આપ છે

तावद्व्यालबल च केसरिकुल तावत्क्षुधा व्याकुल
तावद्रोगिभय जल च जलधेस्तावद् भृश भीपणम् ।
तावद्ग्रामयचौरचारणभीस्तावद्धमत्यग्नयो,
यावन्नैति जगज्जयी हृदि महान् श्रीशीलमन्त्राधिप ॥

અર્થ —સમગ્ર જગતને પણ જીતનારો એનો શીયળરૂપી મહાન મત્રાધિરાજ યાવત પર્યંત હૃદયકમળમા આવ્યો નથી, તાવત્પર્યંતજ મહા મત્ત હસ્તિનો, ક્રોધાતુર કેશરી સિંહનો, ભયકર સર્પનો, સમુદ્રના પાણીનો, રોગનો, ચોરનો, બધનનો, રણસગ્રામનો તથા અગ્નિનો ભય પ્રાણીઓને હોય છે

न्यस्ता तेन कुलप्रशस्तिरमला शीतद्युतेर्मंडले,
भ्राम्यैस्तेन नभस्वता सहचरश्चक्रे स्वकीर्तेर्भर ।
तेनालेखि निजाभिधानमनघं बिंबे च रोचिष्मत
काम कामितकामकामकलशं यः शीलमासेवते ॥२०॥

અર્થ —ઇચ્છિત અર્થને આપવામાં કામકુંભ સમાન શિયળ જે માણસે સારીરીતે સેવેલું છે, તેણે પોતાના કુળની નિર્મળ પ્રશસ્તિ ચંદ્રમંડળમાં દાખલ કરેલી છે, તથા તેણે પોતાની કીર્તિના સમૂહને વાયુનો સોબતી બનાવી તેના સાથે ફેલાતો કરેલો છે, તેમજ તેણે પોતાનું નિર્મળ નામ સૂર્યના બિંબમાં લખ્યું છે, એમ જાણવું

न स्वर्भोज्यमिव त्यजति वदनात् स्वर्योषितस्तद्यशो,
नैवोज्झति तदंह्रिरेणुममरा मौलेश्च मालामिव ।
सिद्धध्यानमिवोद्वहति हृदये तन्नाम योगीश्वरा ,
शीलालङ्कृतिमगसंगतिमती ये जंतव कुर्वते ॥ २१ ॥

અર્થ —જે પ્રાણીઓ શીયળરૂપી આભૂષણને અંગપર ધારણ કરે છે, તેના યશને દેવાંગનાઓ દિવ્ય ભોજનની માફક પોતાના મ[illegible]ખમાંથી પણ દૂર કરતીજ નથી,

તથા તેના ચરણની રજને દવા મુકુટની માળાની માફક ત્યજતાજ નથી, તેમજ તેના નામને યોગીશ્વરો સિદ્ધના ધ્યાનની માફક હૃદયમા ધારણ કરે છે

तपाधार

नो भूयाज्ज्वलनैर्विना रसवतीपाको यथा कर्हिचित्,
सञ्जायेत यथा विना मृदुमृदा पिंड न कुंभ क्वचित्।
तत्तूना निचयाद्विना सुवसन न स्यादघरा जातुचि,-
न्नोत्पद्येन विनोत्कटेन तपसा नाशस्तथा कर्मणाम् ॥२२॥

અર્થ -જેમ અગ્નિ સિવાય રસોઈનો પાક કોઈપણ સમયે થતો નથી, તથા જેમ કોમળ માટીના પિંડ વિના કોઈપણ વખતે ઘડો બની શક્તો નથી, અને સૂતરના તાનતુઓના સમૂહસિવાય જેમ કોઈપણ વેળાએ ઉત્તમ વસ્ત્ર બની શકતું નથી, તેમ આકરા તપ સિવાય કર્મોનો નાશ પણ થઈ શકતો નથી

(मालिनीवृत्तम्)

कुशलकमलसूर शीलमालावुपूर,
विपयविहगपाश क्लेशवल्लीहुताशम्।
मदनभुजगपिधान स्वर्गमार्गकृथानं,
कुरुत शिवनिदान मत्तपो निर्निदानम्॥२३॥

અર્થ –હે પ્રાણીઓ ? કુશળરૂપી કમળને પ્રફુલ્લિત કરવામા સૂર્યસમાન, શીયળરૂપી વૃક્ષને વધારવામા પાણીના સમૂહ તુલ્ય, વિષયરૂપી પક્ષિને પકડવામા પાશ સરખુ, કલેશરૂપી વેલ્લીને બાળવામા અગ્નિસમાન, કામદેવના મુખને આચ્છાદિત કરનારૂ, સ્વર્ગમાર્ગે ગમનકરવામા વાહન તુલ્ય, તથા મોક્ષના કારણરૂપ એવું તપ, તમે નિયાણારહિત કરો ?

। वसततिलकावृत्तम् ।

मार्गं मनोरममपास्य यथाभिलाषं,-
मक्षद्विपेषु विचरत्सु नव सृणि' स्यात् ।
तत्तद्दमाय महनीयपदप्रदाय,
तस्मिन् यतध्वमपराय रमेषु मन्त्रीम् ॥२८॥

અર્થ –જ્યારે ઇન્દ્રિયોરૂપી હસ્તિઓ સન્માર્ગને ત્યજીને સ્વેચ્છાચારી બની જેમ તેમ ચાલે છે, ત્યારે તેઓને કબજામા લાવવા માટે તપ, અંકુશરૂપ થાય છે, માટે મોક્ષપદ આપનાર એવા તે ઇન્દ્રિઓના દમન માટે સૌમ્યત્વની મૂર્ચ્છાનો ત્યાગ કરીને તે તપને વિષે પ્રયત્ન કરો ?

नार्यो युवानमिव चार्थिमिवाब्धिपत्न्यो,
सिंधा सितीतमिव भानुमिवांशवश्च ।

१८ १५१६१२ ० १८ १७
वल्ल्य: क्षमारुहमिवेन्दुमिवोडवश्च,
२१ २४ २२ २३
सल्लब्धय समुपयान्ति तपश्चरतम् ॥ २५ ॥

અર્થ—જુવાન પુરૂષપ્રત્યે જેમ સ્ત્રીઓ, સમુદ્રપ્રત્યે જેમ નદીઓ, વિનયવંતપ્રત્યે જેમ વિદ્યા, સૂર્યને જેમ કીરણો, વૃક્ષપ્રત્યે જેમ વનડીઓ, તથા ચન્દ્રપ્રત્યે જેમ તારાઓ, તેમજ તપના કરનારા માણસને ઉત્તમ પ્રકારની લબ્ધિઓ પ્રાપ્ત થાય છે

१ ३ २ ४ ५ ७ ६
क्षारैरिवाम्बरमपां प्रकरैरिवाङ्गं,
८ १० ९ ११ १३ १२
शाणैरिवास्त्रमनलैरिव जातरूपम् ।
१६ १५१७१४ २० ११ १ १८
भूर्मार्जनैरिव च नेत्रमिवाञ्जनैश्च,
२४ २१ २५
नैर्मल्यमावहति तीव्रतपोभिरात्मा ॥ २६ ॥

અર્થ—ખારથી જેમ વસ્ત્ર, પાણીના સમૂહથી જેમ અંગ, સરાણથી જેમ શસ્ત્ર, અગ્નિથી જેમ સુવર્ણ, માર્જનથી જેમ જમીન, તથા અંજનથી જેમ નેત્ર, તેમ તીવ્રતપથી આ આત્મા નિર્મળ થાય છે

(भावद्वार-शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

६ १ २ ३ ४ १ ५ ८ ९ ८ ७
दत्ते येन विना घनेऽपि हि धने स्यादुस्सहस्तव्यय,-
१५ ११ १२ १३ १४ १० १६
क्षीणे येन विनाभिकाममिमले शीले च भोगास्त्र ।

१२ १८ १ १७ २१ २० २३
तपो येन विना च दुस्तरतपःस्तोमे च काठ्योदय',
३१ २७ १८ २५ २६ २४ २९ ३०
कार्यस्तत्फलमिच्छुभिः शुभतरे भावेऽत्र भव्यैर्लय. ॥

અર્થ –જે સદ્ભાવવિના ઘણા ધનનુ દાન દેવાથી પણ તે દુખેકરી સહન કરી શકાય એવુ નકામુ ખરચ થાય છે, તથા જે ભાવસિવાર ઇચ્છિત અને નિર્મળ એવુ શીયળ પાળવાથી પણ કેવળ ભોગોનોજ ક્ષય થાય છે, તેમજ ભાવ વિના આકરા તપનો સમૂહ કરવાથી પણ કેવળ દુર્બળપણાનોજ ઉદય થાય છે, માટે એવી રીતના અત્યત શુભ ભાવમા તે તે કાર્યોના ફળની ઇચ્છાવાળા ભવ્ય લોકોએ આસક્તપણુ કરવુ

२ ३ १ ४ ७ ६ ५ ८
श्रीर्हानि ददतामुपैति दधता शील च भोगक्षय',
१२ ११ १० ९ १३ १४ १६ १५
सक्लेश सृजता तपश्च पठता कठे भवेत् कुठता ।
१९ १८ १७ २० २३ २१ २२
पूज्याना नमना च मानमथनं दु ख धृतं बिभ्रता,
२६ २५ ३१ ३० ३२ २७ २८ २४ २९
मत्त्वैव न कथ करोषि सुकर भावे मनस्विन ! मन ॥२८

અર્થ –દાન દેવાથી લક્ષ્મીની હાનિ થાય છે, શીયળ પાળવાથી ભોગનો ક્ષય થાય છે, તપ કરવાથી ક્લેશ થાય છે ભણવાથી કઠશોષ થાય છે, નમા કરતા પૂજ્યોના માનની હાની થાય છે, તેમજ વ્રત ધારણ કરવાથી દુખ થાય છે,

એવુ માનીને પણ હે મનસ્વિન્ ? (હે બુદ્ધિમાન્ ?) તું ઉત્તમ ભાવમા મનને કેમ જોડતો નથી ?

१ २ ३ ५ ६ ४ ७
नीरेणेव सर सरोरुहमिवामोदेन शीतांशुना,
८ ९ १० १२ ११ १४ १५ १३
तुगीवाबुजबधुनेव दिवस कुभीव दानाबुना ।
१६ १८ १७ २० १० २१ २० २७
पुत्रेणेव कुलं कुरगनयना भर्त्रेव धत्ते श्रिय,
२५ २२ २३ २६ २४
भावेन प्रचुरापि पुण्यपटुता-प्रोल्लासमीता क्रिया ॥२९॥

અર્થ –જળથી જેમ સરોવર, સુગધિથી જેમ કમળ, ચન્દ્રથી જેમ રાત્રિ, સૂર્યથી જેમ દિવસ, મદથી જેમ હસ્તિ, પુત્રથી જેમ કુળ, તથા ભરતારથી જેમ સ્ત્રી શાભાને ધારણ કરે છે તેમ ઘણી એવી પણ ક્રિયાભાવથી પુણ્યની પટુતાના પ્રોલ્લાસને પ્રાપ્ત થઈ છતી લક્ષ્મીને ધારણ કરે છે

१ २ ३ ७ ६ ४ ८ ५
कैश्चिद्दानमदायि शीलममलं चापालि कैश्चित्तप ,
१० ८ ११ १६ १४ १२ १५ १३
कष्टं कैश्चिद धाय्यकारि विपिने कैश्चिन्निवासोऽनिशम् ।
१७ १८ १७ २१ २२ २० २४ २३
कैश्चिद्ध्यानमधारि कैश्चिदनघश्चापूजि देवव्रजो, ,
२७ २७ २ ३१ २५ ३० ३२ ३३
नत्तेषा फलमापि चापरनरैस्तद्भावविस्फुर्जितम् ॥ ३०

" निशीथिनी निशा निदच, श्यामा तुगीतमा तमी "
इति नामनिधानम

અર્થ —કેટલાકોએ દાન દીધુ, કેટલાકોએ નિર્મળ શિયળ પાળ્યું, કેટલાકોએ તપનુ કષ્ટ સહન કર્યું કોઈકે નિરંતર વનમા વાસ કર્યો, કોઈક જનોએ ધ્યાન ધર્યું, તથા કેટલાકોએ નિર્મળ દેવ સમૂહને પૂજ્યો, પરન્તુ તે સમગ્રનુ ફળતો ભાવ યુક્ત જીવોને મળ્યું, માટે તેમા ભાવનુ પ્રાબલ્ય જાણવું

(वसंततिलकावृत्तम्)

६
सिद्धाञ्जनं जनितयोगिजनप्रभावं,
२ ७ ३ ४ ५
भावं वदंति विबुधा निवहा नवीनम् ।
१२ १८ १० ११ ८ ९
सिद्धो भवेन्मनसि सन्निहिते यदस्मिन्,
१५ १४ १३ १६ १७
पश्यन् जगन्ति मनुजो जगतामदृश्यः ॥ ३१ ॥

અર્થ —યોગીજનો પ્રત્યે ઉત્પન્ન કરેલા પ્રભાવને પંડિત જનો નવીન પ્રકારનુ સિદ્ધાંજન[1] કહે છે, કેમકે તે ભાવરૂપી સિદ્ધાંજનને મનમા ધારણ કરવાથી મનુષ્ય સિદ્ધ થઇ ત્રણે લોકાને જોતો થકો પોતે તો ત્રણ-લોકોથી અદૃશ્ય થાય છે

[1]સાધારણ અંજન તો આખમા ધારણ કરાય છે, પરન્તુ ભાવરૂપી અંજન તો હૃદયમા ધારણ કરવાથી અદૃશ્ય થઈને જગતને જોવાય છે માટે તે આશ્ચર્યકારક સિદ્ધાંજન છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

ते धन्या अभिवंदनीयमिह तत्पादारविंदद्वयं,
ते पात्रं सकलश्रियां जगति तत्कीर्त्तिर्नरीनर्ति च ।
तन्माहात्म्यमसन्निभं सुरनराः सर्वेऽपि तत्किंकराः,
ये कोपद्विपसिंहशावसदृशं स्वांते शमं बिभ्रति ॥

અર્થ –જે માણસો ક્રોધરૂપી હસ્તિને હણવામાં સિંહના બચ્ચા સમાન સમતાને મનમાં ધારણ કરે છે, તેઓને ધન્ય છે! તથા આ જગત્‌માં તેઓના બન્ને ચરણકમળો વંદન કરવા લાયક છે, વળી તેઓ સમગ્ર લક્ષ્મીઓના પાત્ર છે, તથા તેમની કીર્તિ આ જગત્‌માં નૃત્ય કરેછે, તેમજ તેમનું મહાત્મ્ય અતુલ છે, તથા સમગ્ર દેવો અને મનુષ્યો તેમના ચાકરો થઈને રહે છે

(अनुष्टुप्वृत्तम्)

वनवह्निर्नवः कोऽपि, कोपरूपः प्ररूपितः ।
आंतरं यस्तपोवित्तं, भस्मसात्कुरुते क्षणात् ॥३६॥

અર્થ –ક્રોધરૂપી દાવાનળ તો, કોઈક નવીન પ્રકારનોજ (આશ્ચર્યકારક) જણાવેલો છે, કેમકે જે આન્તરીક તપરૂપ ધનને પણ ક્ષણવારમાં બાળીને ભસ્મ કરે છે

मानद्वार-(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

२
जातैश्वर्यबलश्रुतान्वयतपोरूपोपलब्धिश्रितं,
४ ३ ६ १ ७ ५
गर्वं सर्वगुणरूपर्वतपविं मात्मन् कृथाः सर्वथा ।
१२ १३ १० ११ ८ ९ १४ १५
सग गच्छति यत्र यत्र यदसौ तत्तद्विनाशास्पदं,
१७ १६ २० १९ १८
×प्रेत्य प्राणभृतो भवत्यभिमतप्राप्तिप्रहीणा क्षणात्॥

અર્થ -હે આત્મા ? સમગ્ર ગુણોરૂપી પર્વતને ભેદવામા વજ્રસમાન એવા જાતિમદ, ઐશ્વર્યમદ, બળમદ, જ્ઞાનમદ, કુળમદ, તપમદ, તેમજ ધન વિગેરેની પ્રાપ્તિના મદને તુ સર્વથા પ્રકારે આચરીશ નહિ ? કેમકે, ઉપર જણાવેની જે જે બાબતોમા તે મદનો સગ થાયછે, તે તે બાબતોમા પ્રાણીઓને અન્યભવમા અનિષ્ટ પ્રાપ્ત થાય છે અને એવી રીતે પોતાને ઈષ્ટ જણાતી પ્રાપ્તિઓથી તે ક્ષણવારમા દૂર થઈ જાય છે, અર્થાત્ રહિત થાય છે.

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

१
औचित्यचारु चरितांबुजशीनपाद,
२
सत्कर्मकौशलकुचेलकठोरपादम् ।

× "प्रेत्यामुत्रभवान्तरे" इत्यमर ॥

सत्सेव्यमेचनवनद्रुमसामयोनि,
मानं विमुच सुकृतानुधिकुमयोनिम् ॥२८॥

અર્થ –ઔચિત્યતારૂપ મનોહર આચરણરૂપી સૂર્યવિકાસિ કમળનો સંહાર કરવામાં ચન્દ્ર સમાન, તથા ઉત્તમ કાંતિ કુશળતારૂપી ચન્દ્રવિકાસિ કમળનો નાશ કરવામાં સૂર્ય તુલ્ય, અને આચરવા લાયક કાર્યરૂપી વનવૃક્ષનો સંહાર કરવામાં હસ્તિ બરોબર, તેમજ પુણ્યરૂપી સમુદ્રને શોષવામાં અગ્નિરૂપિ સમાન એવા માનને, હે પ્રાણી ? તું ત્યજીદે ?

(अनुष्टुब्वृत्तम्)

विपदा सद्म गर्वोय,-मपूर्व पर्वतः स्मृतः ।
प्राप्नुवंत्युर्द्धमुद्धानो, यमारूदा अधोगतिम् ॥२९॥

અર્થ –આપત્તિઓનો સ્થાનભૂત એવો આ ગર્વરૂપી પર્વત તો કોઈ વિચિત્ર પ્રકારનો છે, કેમકે ઉંચુ મસ્તક રાખીને એટલે અક્કડ રહીને તે પર્વત ઉપર ચઢેલા માણસો ઉલ્ટી એટલે નીચી ગતિને પામે છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

दृष्टो येन जनो जहाति विनयप्राणान् प्रसिद्धिप्रदान्
यद्दृष्टेन विवेकलीनिनयने समीरण्य सरसीयते ।

१८ ११ १० १४ १५ १६ १७
यद्दष्टस्य च कीलकीलितमिव स्तब्ध वपुर्जायते,
२० २१ २२ १८ २३ १९ ०१ १४
दर्प सर्पमिवातिजिह्मगहन क्रन्त स्पृशेत्कोविद ॥४०॥

અર્થ –જે અભિમાનરૂપી નાગના ડસવાથી માણુસ પોતાને કીર્તિ આપનારા વિનયરૂપી પ્રાણોને ત્યજે છે, તથા જેના કરડવાથી વિવેક અને ન્યાયરૂપી પોતાની આખો બન્ધ થઈ જાય છે, તેમજ જેના ડખથી પોતાનું શરીર જાણે ખીલામાં કીલિત થઇ ગયું હોય નહિ તેમ થઈ જાય છે, એવા સર્પ સમાન અતિ ઝેરથી ભયંકર થએલા અભિમાનને ક્યો પંડિત માણુસ સ્પર્શે કરે ? અર્થાત્ કોઈ નહિ

मायाद्वार–(वसन्ततिलकावृत्तम्)

५ ३ ४ ६ २ १
दम्भ वका इव विधाय दुराशया ये,
७ ८ १०
मीनानिवाखिलजनान् प्रतिवञ्चयन्ति ।
१२ १४ १३
ते. सौहृदादमलकीर्तिलतापयोदा,-
६ १५ १६ १७
दात्मा मपचचतुरोऽचतुररञ्चि ॥ ४१ ॥

અર્થ –જેઓ દુષ્ટ આશયથી કપટ કરીને બગલાઓ જેમ માછલાઓને ઠગે છે તેમ સમગ્ર જનોને ઠગે છે, તે મૂર્ખાઓએ નિર્મળ કીર્તિરૂપી લતા પ્રત્યે વરસાદના પાણી સમાન મિત્રાઈથી પ્રપંચમાં ચતુર એવા પોતાના આત્માને ઠગ્યો. ૭

मायामिमां कुटिलशीलविहारविज्ञां,
मन्यामहे हृदि भुजगवधू नवीनाम् ।
दृष्टोऽनया स्मितसरोजमहोदरास्यो,
मोहं नयेदितरान्मधुरब्रुवाण ॥ ४७ ॥

અર્થ –કુટિલ શીળના એટલે દુરાચારના વિહારમાં ચતુર એવી માયારૂપી સર્પિણીને અમો હૃદયમાં વિચિત્ર પ્રકારની માનીએ છીએ, કેમકે જેનાથી ડંખાએલો માણસ વિકસ્વર થએલા કમળ સમાન મુખવાળો થયો છતો, તથા મીઠા મીઠાં વચનો બોલતો છતો ઉલટો બીજાને મોહમાં નાખે છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

विश्रंभं भुजगीव जीवितमनु न्याहन्ति या देहिनां,
या सौहार्दमपाकरोति शुचितां स्पर्शोऽशुचीनामिव ।
या कौटिल्यकला कलामिव विधो पुण्यानि पक्षं सित
स्तां निर्मोकमिवोरगं क्षतगतिं माया न को मुंचति ॥

અર્થ –સર્પિણી જેમ જીવિતને, તેમ માયા એટલે કપટ માણસોના વિશ્રામને હણે છે, તથા અશુચિ પદાર્થોનો સ્પર્શ જેમ પવિત્રતાને તેમ તે મિત્રાઇને દૂર કરે છે,

અને શુક્લપક્ષ જેમ ચન્દ્રની કળાને તેમ તે કુટિલતાને એટલે વક્રપણાને પોષે છે, એવી શુભ ગતિને અટકાવનારી માયાને, નર્પ જેમ પોતાની કાંચળીને છોડે છે તેમ કોણ છોડતો નથી ? અર્થાત્ સાધુજનો છોડે છે

ये कौटिल्यकलाकलापकुशलास्ते सन्त्यनेके क्षितौ,
ये त्वार्जववर्यवीर्यसदनं ते केचिदेव ध्रुवम् ।
लभ्यन्ते हि पदे पदे फलभरैर्नम्रा दरिद्रद्रुमाः,
संप्रीणन् भुवनानि पेशलफलैरल्पो हि कल्पद्रुमः ॥४८॥

અર્થ —કપટની કળાના સમૂહમાં કુશળ એવાતો આ પૃથ્વીમાં અનેક લોકો છે, પણ મનોહર એવી આર્જવતાના ઉત્તમ વીર્યના સ્થાનરૂપ તો વિરલાજ હોયછે કેમકે ફળોના નમૂહોથી નમેલા તુચ્છ વૃક્ષો તો પગને પગલે મળે છે, તથાપિ પોતાના ઉત્તમ ફળોથી આખું જગત્‌ને ખુશી કરનાર કલ્પવૃક્ષ તો અલ્પજ હોય છે

(अनुष्टप्वृत्तम्)

उमाया इव मायायाः, संपर्कं मुञ्च मुञ्च रे ।
ईश्वरोऽपि नरो नूनं, यत्संगाद् भीमतां भजेत् ॥

અર્થ —હે પ્રાણી ? પાર્વતીના સંગની માફક માયાને

તુ ધારીજ ? કેમકે જના સંગથી (પક્ષે પાર્વતીના સંગથી) ઐશ્વર્યવાનને પણ (પક્ષે મહાદેવને પણ) ભય કરનારુ –ભીમપણું ધારણ કરવું પડયું છે

લોભદ્વાર–(શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્તમ્)

नाशं यो यशसां करोति रजसां व्रातोऽनिलानामिव,
ग्रासं यो महसां तनोति वयसां पातः शराणामिव ।
ध्वंसं यो वचसां विनस्ति पयसां वृष्टिर्घनानामिव,
त्यक्त्वाकुलकरीन्द्रकुम्भशरभं लोभं शुभंयुर्भव ॥४८॥

અર્થ –જે લોભ, પવનનો સમૂહ જેમ રજના સમૂહને, તેમ યશના સમૂહનો સંહાર કરે છે, તથા બાણોનું પડવું જેમ ઉંદગાનીને, તેમ જે લોભ પોતાના તેજને નાસ આપે છે, તમજ મેઘની વૃષ્ટિ જેમ પાણીને ડોળા નાખે છે, તેમ જે લોભ વચનની શોભાનો નાશ કરે છે, તથા જે કરવા યોગ્ય કાર્યરૂપી હસ્તિના કુંભસ્થળને તોડવામાં અષ્ટાપદ નામના પશુ સમાન છે એવા લોભને ત્યજીને હે પ્રાણી ? તું કલ્યાણયુક્ત થા ?

किं ध्यानैर्मुनिपद्ममुद्रणाचणैः किं चेन्द्रियाणां जयैः,
क्लेशैरुग्रतपसां पुनः प्रतपनैः किं मेदसां शोषणैः ।

किं वाचा जनितश्रमैः परिचयैः किं श्लेषयुक्तैर्नतैः,
येल्लोभोऽखिलदोषपोषणपटुर्जागर्ति चित्तेऽस्ति भोः ॥

અર્થ–હે પ્રાણી ? સમગ્ર દોષોને પોષણ કરવામાં સમર્થ તથા દુ:ખના સ્થાનરૂપ એવો લોભ જો ચિત્તમાં જાગતો રહ્યો છે, તો પછી સુખરૂપી કમળને મુદ્રિત કરવામાં સમર્થ એવા ધ્યાનથી શું થવાનું છે ? તેમજ ઇન્દ્રિઓને જીતવાથી પણ શું થવાનું છે ? અથવા ઇચ્છાને રોધનાર તથા અગ્નીને એટલે શરીરના પુષ્ટપણાને ગોપનાર એવા તપો તપનાથી પણ શું થવાનું છે ? તથા શ્રમયુક્ત એવા વચનોના પરિશ્રમથી પણ શું ? અને કલેશયુક્ત એવા નતોના પરિચયો વડે પણ શું થવાનું છે ? અર્થાત્ કંઈ પણ નહિ

स स्थैर्यैकनिकेतनं स सुभटश्रेणीषु चूडामणिः,
स प्रागल्भ्यपरानुभावसुभगः स ध्यानधुर्धुर्वहः ।
स श्रेष्ठः स च पुण्यवान् स च शुचिः स श्लाघनीयः सतां,
येनागण्यगुणालिवल्लिकलभो लोभो भृशं स्तम्भितः ॥

અર્થ–અગણિત ગુણોની શ્રેણિરૂપ વેલડીનો નાશ કરવામાં હસ્તિસમાન લોભને જે માણસે વિશેષે કરીને અટકાવ્યો છે, તે માણસ સ્થિરતાના એક સ્થાનરૂપ છે, તે માણસ

સુભટોની પંક્તિઓમા આગેવાન છે, ધ્યાનની ધુમગીને ધારણ કરવામા સમર્થ છે, પુણ્યવાન અને પવિત્ર છે, તથા તે માણસ ઉત્તમ માણસોને નશમા કરવા લાયક છે

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

मैत्री निमुञ्चति सुहृद्विनयं विनेय,
सेवां च सेवकजन, प्रणयं च पुत्र ।
नीतिं नृपो व्रतमृषिश्च तपस्तपस्वी,
लोभाभिभूतहृदय कुलजोऽपि लज्जाम् ॥४१॥

અર્થ—લોભથી પરાભવ પામેલુ છે હૃદય જેનુ એવો મિત્ર મિત્રાચારીનો ત્યાગ કરેછે, શિષ્ય વિનયને ત્યજી દેછે, ચાકર ચાકરીને છોડી દે છે, પુત્ર નમ્રતાને પરિહર છે, રાજા નીતિને ત્યજે છે, મુનિ વ્રતને ત્યજે છે, તથા કુલીન માણસ પણ લજ્જાને ત્યજે છે

(स्रग्धरावृत्तम्)

लोभाम्भोजालिगीतद्युतिरहिमरुचि पुण्यपाथोजपुञ्जे,
शुद्धध्यानैकसौध. प्रगुणगुणमणिश्रेणिमाणिक्यखानि ।
श्रेयोवल्ल्यालवाल' कलिमलकमलारामसहारहस्ती,
तृष्णाकृष्णाहिमन्त्रो निवसतु हृदि सन्तोष एष मनोपपोष ॥

અર્થ —લોભરૂપી સૂર્યવિકાસી કમળોની શ્રેણિનો સંહાર કરવામાં ચન્દ્ર સમાન, પુણ્યરૂપી કમળના સમૂહને વિકસ્વર કરવામાં સૂર્ય બરોબર, શુદ્ધ ધ્યાનના એક મંદિર તુલ્ય, ઉત્તમ ગુણગણરૂપી મણિઓની શ્રેણિઓને ઉત્પન્ન કરવામાં માણિકની ખાણ બરાબર, ક્લેશ અને મલિનતારૂપી કમળના બગીચાનો નાશ કરવામાં હસ્તિસમાન, તથા તૃષ્ણારૂપી કાળા નાગને વશ કરવામાં મંત્રતુલ્ય, એવા આ સંતોષનો પોષ એટલે પુષ્ટિ સજ્જનોના હૃદયમાં દાખલ થાઓ?

(चित्रबन्ध-शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

तेनावादि यश प्रसिद्धिपटहः प्राकारि यात्रोत्सव,-
स्तीर्थानां च सनाममोदि हृदयं प्राणोदि पापप्रथा ।
श्रेयःश्रेणिरवापि वंशसदने चारोपि धर्मध्वजो,
येनापूजि पदद्वयी हितवती पित्रोः पवित्रात्मनोः ॥८१॥

અર્થ —જે માણસે પવિત્ર એવા પિતા માતાના હિતકારી બંને ચરણોને પૂજ્યા છે, તેણે આ જગતમાં પોતાના યશનો જાહેર પડહો વગાડ્યો છે, તીર્થોની યાત્રાનો ઓચ્છવ કરેલો છે, સજ્જનોના હૃદયને આનંદિત કર્યું છે, પાપોનો વિસ્તાર દૂર કર્યો છે, કલ્યાણની પરંપરા મેળવી છે, તથા તેણે પોતાના કુળરૂપી પ્રાસાદ ઉપર ધર્મધ્વજ આરોપણ કર્યો છે, એમ જાણવું.

लक्ष्मीस्तत्र पयोनिधाविव सरित्श्रेणिः समेति स्वयं,
भोगास्तत्र वसन्ति शाखिशिखरावासे विहंगा इव।
प्रज्ञास्फातिमुपैति तत्र सलिले वीचीव पाथोरुहां,
भक्तिर्यत्र पवित्रपुण्यपरयोः पित्रोरनुष्ठीयते ॥६२॥

અર્થ —પવિત્ર પુણ્યમા તત્પર એવા માતપિતાની જ્યાં ભક્તિ કરાય છે ત્યા, સમુદ્રમા જેમ નદીઓની શ્રેણિ તેમ લક્ષ્મી પોતાની મેળેજ આવે છે, વળી વૃક્ષોના અગ્રના આવાસમા જેમ પક્ષિઓ તેમ ત્યા ભોગો આવી વસે, તથા પાણીમા જેમ કમળોની શ્રેણિ તેમ ત્યા મન વિસ્તારને પામે છે

न स्नानैरपि तीर्थपूतपयसां शुद्धस्य सिद्धात्मनो,
नो जापैरपि नापि चारुचरितैर्नापि श्रुतानां श्रमैः।
न त्यागैरपि संपदां भवति सा नापि व्रतानां व्रजे,
या पित्रोः पदपूजनैः सुभगयोः शुद्धिर्भृशं जृम्भते॥६३॥

અર્થ —મનોહર માતપિતાના ચરણોની પૂજાથી પ્રાણીઓને જે અત્યંત શુદ્ધિ થાય છે, તેવી શુદ્ધિ તીર્થોના પવિત્ર જળના સ્નાનથી પણ થતી નથી, સિદ્ધપ્રભુના શુદ્ધ જાપોથી

પ્રા થતી નથી, મનોહર આચરણોથી પણ થતી નથી, સિદ્ધાંતો સાભળ્યાના શ્રમોથીપણ થતી નથી, લક્ષ્મીના દાનથીપણ થતી નથી, તથા વ્રતોના સમૂહોથી પણ થતી નથી

विघ्नं स्वर्गतरंगिणी प्रकटिता, तज्जागले मण्डले,
दुःस्थस्य प्रविवेश वेश्मनि मनः-कामप्रदा स्वर्गवी ।
प्रादुर्भावमुपेयिवान्मरुभुवि, क्षोणीरुहः स्वर्गिणा,
यत्पित्रो प्रविधीयते प्रतिदिनं, भक्तिः शुभास्मिन् युगे॥

અર્થ –આ કળિકાળમા પણ નિરતર માતપિતાની શુભ ભક્તિ જે કરવામા આવે છે, તેથી અમે એમ જાણીએ છીએ કે, જગલના પ્રદેશમા દેવગગા પ્રગટ થઈ છે, તથા મનના ઈચ્છિત અર્થને આપનારી કામધેનુએ દરિદ્રિના ઘરમા પ્રવેશ કર્યો છે, તેમજ મારવાડની ભૂમિમા કલ્પવૃક્ષોની ઉત્પત્તિ થઈ છે

(स्वागतावृत्तम्)

यत्प्रसादवशतः करिलीला,
पृतरप्रतिमितोऽप्युपयाति ।
पादयोः प्रविदधीत न पित्रोः,
किं नयोः मननयं समुपास्तिम् ॥ ५७ ॥

અર્થ —જે માતપિતાની કૃપાથી જન્મ સમયે પાણીમાના નાના પોરા સમાન પુત્ર પણ યૌવનસમયમા હસ્તિ સમાન પીનાને પ્રાપ્ત કરે છે, તથા માતપિતાના ચરણોની સેવાને તે પુત્ર શા માટે અંગીકાર ન કરે ? અર્થાત્ કરેજ

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

किं पामरः समनुवत् कुरुषे सुखेच्छु-
र्बन्धो मुधैव विविध निकर क्रियाणाम् ।
वस्तुप्रकाशनपटुं प्रकटप्रभावो,
दीप्रप्रदीप इव चेद् गुरुराहतो न ॥ ७३ ॥

અર્થ —દેદીપ્યમાન દીપકની માફક વસ્તુઓને પ્રકાશ કરવામા સમર્થ, તેમજ પ્રકટ પ્રભાવવાળા, એવા ગુરૂને હે બન્ધુ ? જો તે સ્વીકાર્યા નથી, તો સુખની ઇચ્છાથી જળના વલોણાની માફક ફોગટ નાના પ્રકારની ક્રિયાઓનો સમૂહ તુ શા માટે કરે છે ?

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

न भ्रमं विदधाति यस्तनुमना, ब्रूते न भाषा मृषा,
न स्तेयं वितनोति न प्रकुरुते, भोगांश्च वामभ्रुवाम् ।

न स्वर्णादिपरिग्रहग्रहिलता, धत्ते च चित्ते क्वचित्,
सत्सेव्यो गुरुरेष दोषरहितः, संसारपारेच्छुभिः ॥७७॥

અર્થ -જે ગુરુ જીવોની હિંસા કરતા નથી, મૃષાવાદ બોલતા નથી, ચોરી કરતા નથી, સ્ત્રીઓના ભોગ ભોગવતા નથી, તેમજ મનમાં કોઇપણ વખતે સુવર્ણાદિકના પરિગ્રહની લોલુપતાને ધારણ કરતા નથી એવા નિર્દોષ ગુરૂને સંસાર તરવાની ઇચ્છાવાળા માણસોએ સેવવા જોઈએ

ये व्यापारपरायणाः प्रणयिनी-प्रेमप्रवीणाश्च ये,
ये धान्यादिपरिग्रहग्रहगृहं, सर्वाभिलाषाश्च ये ।
ये मिथ्यावचनप्रपंचचतुरा-येऽहर्निशं भोजिन-
स्ते सेव्या न भवोदधौ कुगुरवः, सच्छिद्रपोता इव॥

અર્થ -જેઓ વ્યાપારમાં તત્પર રહેલા છે, સ્ત્રીઓના પ્રેમમાં પ્રવીણ થયા છે, ધાન્યાદિકના પરિગ્રહના સ્થાન રૂપ છે, સમગ્ર વસ્તુઓના લાલચુ છે, મિથ્યાવાદના પ્રપંચમાં ચતુર છે, તેમજ જેઓ રાત્રિદિવસ ભોજનમાં આસક્ત છે, એવા કુગુરૂઓને આ ભવરૂપી સમુદ્રમાં ડુબાડવાને છિદ્રવાળા વહાણ સમાન જાણીને સેવવાજ નહિ.

ये विश्वासपदं च ये प्रतिभुवो-निर्वाणशर्मार्पणे,
ये चाधोगतिदुर्गमार्गगमन-द्वारप्रवेशार्गला ।
धर्माधर्महिताहितप्रकटन-प्राप्तप्रमोदाश्च ये,
ते सेव्या भववारिधौ सुगुरवो-निश्छिद्रपोता इव ॥

અર્થ —જેઓ વિશ્વાસના સ્થાનરૂપ છે, અને જેઓ મોક્ષ સુખ આપવામાં સાક્ષિભૂત છે, અને જેઓ નીચ ગતિના દુઃખે કરીને ગમન થઈ શકે તેવા માર્ગમાં ગમન કરવાના દ્વાર પ્રત્યે પ્રવેશ કરવાના આડી ભુગળ સમાન છે, તેમજ જેઓ ધર્મ, અધર્મ, હિત, અહિત વિગેર પ્રગટ કરવાથી આનંદ મેળવનારા છે, એવા ઉત્તમ ગુરૂઓને ભવરૂપી સમુદ્રમાં છિદ્ર રહિત અખંડ વહાણ તુલ્ય જાણીને સેવવા

(वसंततिलकावृत्तम्)

चेज्ज्ञानशीलतपसां फलमाप्तुमीहा,
स्वर्गापवर्गपुरयोः पथि चेद्यियासा ।
वाञ्छा च चेत्सुकृतदुष्कृतयोर्विवेके,
सेव्य समाधिनिधिरेष गुरुस्तदार्यैः ॥ ६० ॥

અર્થ-જો દાન, શીલ અને તપના ફળને મેળવવાની ઇચ્છા હોય, અને સ્વર્ગ તથા મોક્ષ નગરના માર્ગમા જવાની જો મરજી હોય તેમજ પુણ્યપાપનો વિવેક એટલે તફાવત જાણવાની જો આકાંક્ષા હોય, તો સમાધિના ભંડારરૂપ તે સુગુરૂને ઉત્તમ માણસોએ સેવવા જોઈએ

पूजाद्वार-(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

ज्योतिर्जालमिवाब्जिनीप्रियतमं, प्रीतिर्न तं मुञ्चति,
श्रेयः श्रीभजनीह तत्सहचरी, ज्योत्स्ना सुधांशोरिव।
सौभाग्यं समुपैति नायमजने, सेनेव तं क्ष्मापतिं,
स्वर्गस्त्राग्विसुता यशोरतरुणं, योऽर्चां विधत्तेऽर्हताम्॥

અર્થ-જે માણસ શ્રી અરિહંતપ્રભુની પૂજા કરે છે, તેને સૂર્યને જેમ જ્યોતિનો સમૂહ તેમ પ્રીતિ છોડતી નથી, તથા ચાંદની જેમ ચંદ્રની, તેમ કલ્યાણની લક્ષ્મી તેની સહચરી થાય છે, તેમજ રાજા પ્રત્યે જેમ સેના, તેમ સૌભાગ્ય તેની સમીપમા આવે છે, તથા યુવાન પુરૂષને જેમ સ્ત્રી, તેમ સ્વર્ગ અને મોક્ષની લક્ષ્મી તેને ઇચ્છે છે

न श्लाघ्य कृतिना नति सुकृतिना, नस्तौति तेनात्मनो-
दर्गोऽशोभि नम [illegible] तकः। स्तस्मै व्रजा समुजामें।

तस्मान्नप्रथित परोऽस्ति भुवने जागर्त्ति चित्तार्त्तिहृत,
कीर्तिस्तस्य वसति भोगनिवहास्तस्मिन्जिन योऽर्चति ॥

અર્થ —જે માણસ જિનેશ્વરપ્રભુને પૂજે છે, તે કૃતાર્થ પુણ્યોમા પણ વખાણવા લાયક છે, તેમજ પુણ્યવતોની શ્રેણિ તેની સ્તુતિ કરે છે, વળી તેણે પોતાનુ કુળ શોભાવ્યુ છે, તેમજ તેની પાસે રાજાઓ પણ હાથ જોડીને નમે છે, વળી તેના સમાન આ પૃથ્વીમા કોઈ પણ બીજો માણસ પ્રખ્યાત થએલો નથી, તેમજ ચિત્તની પીડાને હરનારી એવી તેની કીર્તિ જાગૃત થાય છે, તથા તેનામા સર્વ ભોગો આવીને વસે છે

तस्मादूरमुपैति दु खमखिल, सिंहादिवेभव्रजो-
विघ्नौघश्च बिभेति सर्पनिकर , कसारियानादिव ।
विद्यात्पङ्कजिनीपतेरिव निशा, नश्यत्यनर्थो गति ,
पूज्यत्ते जिनमूर्त्तय प्रतिदिन, यद्धाम्नि सस्कृत्य ॥

અર્થ —જે મનુષ્યના ઘરમા જિનેશ્વરની સ્ફુરાયમાન મૂર્તિઓ નિરતર પૂજાય છે, તે માણસ પાસેથી, સિહથી જેમ હસ્તિઓનો સમૂહ, તેમ સમગ્ર દુખ દૂર જાય છે, તેમજ ગરુડથી જેમ સર્પોનો સમૂહ, તેમ તેનાથી વિઘ્નોનો સમૂહ

કરતો રહે છે, તથા સૂર્યથી જેમ ગતિ, તેમ તેનાની ઉન્ન
ચરણ તો નામનું જ દૂર છે

(शिखरिणीवृत्तम्)

पयोधारासारा, व्यसनगिरिपत्युत्सववने,
वसन्त. सत्कर्म-त्रिदिवशिवसंपत्तियुवते ॥
भवाम्भोधौ पोत , सुकृतकमलाना च सरसी,
जिनेन्द्राणामर्चा, प्रथितविभवाना च सदनम्॥३८॥

અર્થ -જિનેન્દ્રપ્રભુઓની પૂજા, સાતે વ્યસનોરૂપી પર્વતને ભેદવામા વજ્રની ધારા સમાન છે, ઉત્સવરૂપી વનને વિકસ્વર કરવામા વસન્ત ઋતુ સરખી છે, દેવલોક અને મોક્ષની સંપદારૂપ યુવાન સ્ત્રીને મેળવવામા સંકેત તુલ્ય છે, ભવરૂપી સમુદ્રને તરવામા નાવ સમાન છે, પુણ્યરૂપી કમળોને ઉત્પન્ન કરવામા સરોવર સમાન છે, તેમજ વિસ્તાર પામેલા વૈભવોના સ્થાન સમાન છે.

(स्रग्धरावृत्तम्)

न भ्रू साटोपकोपा, न च करयुगल, चापचक्रादिचिन्हं,
कान्ताकान्तश्च नाको न च मुखकमलं सप्रकोपप्रमादम् ।

नो रूपोपचितो न सिधुरशिर-स्कधाधिरूढश्च तत,
सौभाग्य समुपैति शक्तिनयविना, भूपाभिराम पुमान्॥

અથ -વિનયરૂપી ભૂષણથી મનોહર થએલો માણસ જે સૌભાગ્યને પામે છે, તે સાભાગ્યને સુવર્ણના આભૂષણોથી શોભિતા અંગો વાળો, પુષ્પોની માળાઓથી ભૂષિત થએલો મોતીની હારથી મનોહર હૃદયવાળો, તથા દિવ્ય વસ્ત્રોવાળો પણ તે સૌભાગ્યને પામી શકતો નથી, તેમજ રૂપવત માણસ પણ તે સૌભાગ્યને મેળવી શકતો નથી, તથા હસ્તિના સ્કધપર આરૂઢ થએલો માણસ પણ તે સૌભાગ્યને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી

(वसन्ततिलकावृत्तम)

अन्यैर्गुणैरलमलकरणैर्नराणा,
यद्यस्ति चेद्विनयमडनमेकमगे ।
आयाति नायकमिव ध्वजिनीजना यत्,
सर्वे गुणा, स्वयमिद हृदये वहन्तम ॥ ३१ ॥

અર્થ -દૂના એક વિનયરૂપ આભૂષણજ જો અગપર ધારણ કર્યુ હોય, તો પછી બીજા ગુણોરૂપી આભૂષણોની મનુષ્યોને કઇ જરૂર નથી કેમકે હૃદયમા તે વિનયને ધારણ

કરનાર માણુસની પાસે, સેનાપતિ પ્રત્યે જેમ નનાના માણુસો, તેમ સમર્થ ગુણો પોતાની મેળેજ આવી પહોંચે છે

(अनुष्टुपवृत्तम)

प्रेमपात्रं प्रजायते, विनीता पशवोऽपि हि ।
तस्माद्विनय एवाय, स्वीकार्यः कार्यकोविदैः ॥७०॥

અર્થ–વિનયવાળા પશુઓ પણ પ્રેમના પાત્રરૂપ થાય છે, અર્થાત્ બહુજ વ્હાલા લાગે છે, માટે પોતાના કાર્યમા ચતુર એવા માણસોએ તે વિનયનેજ સ્વીકાર કરવો

न्यायसार–(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

प्राणा यातु सुरेन्द्रचापचपलाः, संपत्तयश्चाचिरा-
संचारा पितृपुत्रमित्ररमणी-मुख्याः समा बुद्बुदैः ॥
तारुण्यादिवपुर्गुणा गिरिनदी-वेगैकपारिप्लवा,
कीर्तेः केलिगृहं तु नीतिवनिता-संगश्चिरं तिष्ठतु॥७१॥

અર્થ–સર્વકાળમા થતા ઇન્દ્રધનુષ સમાન ચપળ કાંતિવાળા પ્રાણો ભલે ચાલ્યા જાઓ? ચંચળ સંપદાઓ પણ ભલે ચાલી જાઓ? પાણીના પરપોટા તુલ્ય પિતા, પુત્ર, મિત્ર, સ્ત્રી આદિ સંબંધો ભલે ચાલ્યા જાઓ? તેમજ પર્વ

સમાયી પડતી નદીના વેગ સમાન ચચળ એવા શરીરના તારુણ્ય આદિ ગુણો પણ ભવે ચાલ્યા જાઓ ? પરન્તુ કાંતિને ક્રીડા કરવાના વનસમાન નીતિરૂપી સ્ત્રીનો સંગ કલ્પ લાખો કાળ પર્યન્ત રહો ?

(अनुष्टुप्वृत्तम)

यथोपायविना निम्नां भूमीमेति नदीरयः ।
स्वयं नयवतोऽभ्यर्णं, तथाभ्येति श्रियां भरः ॥७९॥

અર્થ –જેમ નદીનો પ્રવાહ ઉપાય વિનાજ નીચી જમીન પ્રત્યે જાય છે, તેમ લક્ષ્મીનો સમૂહ પણ ન્યાયવંત માણસની પાસે પોતાની મેળેજ જાય છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

सबंधी प्रणयं सरः कुवलयं, सेना च रंगद्धयं,
स्त्रीबाहुर्वलयं पुरी च निलयं नृत्यं च तालालयं ।
गंधर्वश्च रयं सभा सुहृदयं राजन्नगो चाश्रयं,
शिष्यौघो विनयं कुलं च तनयं राजानि भूपो नयं ॥

અર્થ –જેમ સગા સંબંધીઓ પ્રીતિથી, સરોવર કમળોથી, સેના ઉછળતા અશ્વોથી, સ્ત્રીઓના હસ્ત ચુડીઓથી, નગરી મનોહર મહેલોથી નૃત્ય "તાના થઇ" ઇત્યાદિક તાનોથી,

અશ્વ વેગથી, નભા વિદ્વાનાથી, મુનિ શાન્ત્રાથી, શિષ્યોનો સમક્ક વિનયોથી તથા કુળ જેમ પુત્રોથી શોભે છે, તેમ રાજા ન્યાયોથી શોભે છે

नीति· कीर्तिवधूविलाससदनं, नीति प्रसिद्धेर्धुरा,
नीति पुण्यधराधिपप्रियतमा, नीति' श्रिया संगम
नीति मङ्गतिमार्गदीपकलिका, नीति सखी श्रेयमा
नीति' प्रीतिपरंपराप्रसाविनी, नीति प्रतीते पदम् ।

અર્થ—નીતિ તે કીર્તિરૂપી સ્ત્રીને વિલાસ કરવાનું મંદિર છે, પ્રસિદ્ધિને ધારણ કરનારી છે, પુણ્યરૂપી રાજાની વ્હાલી પટરાણી છે, લક્ષ્મીનો સંગ કરાવનારી છે સદ્ગતિના માર્ગમાં દીપકની શિખા સમાન છે, કલ્યાણોની વ્હાલી બ્હેન છે, પ્રીતિની પરંપરાને ઉત્પન્ન કરનારી છે, તેમજ તે વિશ્વાસનું સ્થાન છે

पूज्योपास्तिरनादरोऽधमनरे, नो वचना धर्मिणा,
सत्या वाक् पुरत प्रभोरनुचित-त्यागोऽनुरागो निजे·।
सग साधुषु नित्यकृत्यकरण, स्नेह सहोजन्मिभि,-
दीनानाथजनेषु चोपकरणं न्याय्योऽयमध्वा सताम् ।

અર્થ –પૂજ્ય વડિલોની સેવા, નીચ માણસો પ્રત્યે અના દર ભાવ, ધર્મી માણસોને નહિ ઠગવાપણું, સ્વામિની ભક્તિ, ક્ષમા સત્ય વાણી, અનુચિત કાર્યોનો ત્યાગ, સગાઓની સાથે પ્રીતિ, સાધુઓની સંગત, નિત્યકર્મોનું કરવાપણું, પ્રતાપી પુરુષોની સાથે સ્નેહ, તથા દીન અને અનાથો પ્રત્યે ઉપકાર એવી રીતનો સજ્જનોનો ન્યાયમાર્ગ છે

पद्यान्वहार

चेत्पापापचयं चिकीर्षसि रिपो-र्मूर्ध्नि क्रमौ धित्ससि,

क्लेशध्वंसमभीप्ससि प्रशमन, सर्वागसां दित्ससे ।

नु कीर्तिं मजिहीर्षसि प्रतिपद, प्रेत्यश्रियं लिप्ससे,

सर्वत्र प्रविधेहि तत्प्रियमसे, पैशुन्यशून्यं मनः ॥७६॥

અર્થ –હે વ્હાલા મિત્ર ? જો તું પાપોનો નાશ કરવાને ઇચ્છતો હોય, શત્રુના મસ્તક ઉપર પગ મૂકવાને અર્થાત્ શત્રુઓનો પરાભવ કરવાને ચાહતો હોય, ક્લેશનો સંહાર કર વાને ઇચ્છતો હોય, સમગ્ર અપરાધોને દૂર કરવાને મરજી હોય, પગલે પગલે અપકીર્તિને હણવાને ઇચ્છતો હોય, તો સર્વે જગોએ તું ત્હારા મનને ચુગલીથી રહિત કર ? અર્થાત્ કોઈપણ સ્થળે કોઇની ચાડી ચુગલી નહિ

नाग्नौ नीरजं न सर्पवदने, पीयूषपूर प्रभा,-
भानुर्नाभ्युदयश्च पश्चिमगिरौ, वल्ली न च व्योमनि,
न स्थैर्य पवने मरौ न सुमना-मर्वीन्द्र स्यात्तथा,
दौर्जन्ये यशसा तथा नहि भर ,सौमत्विपा सोदर ॥

અર્થ —જેમ અગ્નિમા કમળ, સર્પની જીભમા અમૃતનો સમૂહ, અસ્તાચળપર સૂર્યનો ઉદય, આકાશમા વલડી પવનમા સ્થિરતા, તથા મારવાડ દેશમા કલ્પવૃક્ષ હોતુ નથી, તેમ દુર્જનતામા ચન્દ્ર સમાન ઉજ્જવળ યશનો સમહ ખબર થતો નથી

तत्सम्पत्तिमनुद्यम प्रकटयन्, कीर्ति च कुर्वन् कलि,
प्राणान् प्राणभृता हरंश्च सुकृत, मृत्य चितन्वंस्तृपाम्।
आरोग्य च गिलन्नपथ्यमशन, विद्या च निद्रा दधत्
कार्त्स्न्येप यदीच्छते सुभगता, पैशुन्यमासूत्रयन् ॥७८॥

અર્થ—જે માણસ લોકોની ચાડીઓ કરતો છતો સૌભાગ્યપણાને ઇચ્છે છે તે માણસ ઉદ્યમ વિનાજ સંપદાને ઇચ્છે છે, કંકાસ કજીઆ કરતો થકો કીર્તિને ઇચ્છે છે, પ્રાણીઓના પ્રાણોને હરતો થકો પુણ્યને ઇચ્છે છે લજ્જાને ધારણ કરી

નાશવાને ઇચ્છે છે, કુપથ્ય ભોજન કરી નિરોગીપણાને ઇચ્છે છે, તથા નિદ્રા લેતો છતો વિદ્યાને ઇચ્છે છે, અર્થાત્ ઉપરોક્ત સમગ્ર અસંભવિત છે

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

धर्म धुनोति विधुनोति धिया समृद्धिं,
श्लाघां सिनोति च दुनोति दयाविलासम् ।
चिंतां चिनोति च तनोति तनुप्रताप,
क्रोधं धिनोति च नृणां पिशुनत्वमेतत् ॥५९॥

અર્થ —ચાડીચાપણું માણસોના ધર્મનો નાશ કરે છે, બુદ્ધિની સમૃદ્ધિને દૂર કરે છે, કીર્તિને ગળી જાય છે, દયાના વિલાસને દુભાવે છે, ચિંતા ઉપજાવે છે, શરીરને તાપ આપે છે, તથા ક્રોધને વધારે છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

सौभाग्यादिव सुंदरी सुविनया छिन्नेव रीतिः श्रिया,-
सुव्योगादिव साहसादिव महा-मन्त्रादिसिद्धिः पुनः ।
पीयूषादिव नीरुजत्वमचिरात्, पूजा च पुण्यादिव,
स्फूर्जत्कीर्तिभरो नरः पिशुनता त्यागादुपागच्छति॥६०॥

અર્થ –સૌભાગ્યથી જેમ સુંદરી, ઉત્તમ વિનયથી જેમ વિદ્યા, ઉદ્યમથી જેમ લક્ષ્મીની શ્રેણિ, સાહસથી જેમ મહા મંત્રાદિકની સિદ્ધિ, અમૃતથી જેમ તુર્ત નિરાગીપણું, તથા પુરૂષથી જેમ મ્હોટાઇ મળે છે, તેમ ચાડીનો ત્યાગ કરવાથી માણસને સ્ફુરાયમાન કીર્તિનો સમૂહ પ્રાપ્ત થાય છે

म-मगद्दार

यत्पङ्कोऽपि नरेन्द्रभालफलके, कस्तूरिकाभारभाक्,
काचोऽप्याभरणेषु भूपसुदृशा, हीरोपमा याति यत् ।
यत्काकोऽपि रसालशालशिखरे, ताम्राक्षतामश्नुते,
तत्सगान्महता भवत्यपि गुणै-र्हीना गुणाना गृहम् ॥

અર્થ.–રાજાના લલાટસ્થળમા કાદવ પણ જે કસ્તુરીના ભાવને ભજનારો થાય છે, તથા રાણીઓના આભૂષણોમા કાચ પણ જે હીરાની ઉપમાને પ્રાપ્ત કરે છે, તેમજ આબાના વૃક્ષના શિખર ઉપર રહેલો કાગડો પણ જે કોયલપણાને ભજે છે, તે સમગ્ર ઉત્તમના સંગથી થયેલું છે, માટે એવી રીતે ગુણહીન માણસો પણ ઉત્તમ પુરૂષોના સત્સંગથી ગુણોના સ્થાનરૂપ થાય છે

पापापहिताहितप्रियतमा-प्रेयोऽभिधेयेतर-
ध्येयाध्येयशुभाशुभप्रकटन-च्छेके विवेके रतिं ।

यूनां चेतसि कादिशिकहरिणी-नेत्रेव चेद्वः प्रिया,
तत्सत्संगमभंगरंगरसिका, सेवध्वमात्मप्रिया ॥

અર્થ –અભંગ રંગમાં રસિક તથા આત્મા છે પ્રિય જેમને એવા હે પ્રાણીઓ? યુવાનોના મનમાં દિઙ્મૂઢ થયેલી હરિણી સમાન ચંચળ આંખોવાળી સ્ત્રી જેમ પ્રિય છે, તેમ તમારી પાપ, ધર્મ, હિત, અહિત, પ્રિય, અપ્રિય, અભિધેય, અનભિધેય, ધ્યેય, અધ્યેય, તથા શુભ અને અશુભના અંતરને જાણવાના વિવેકમાં જો ખુશી હોય, તો તમે સજ્જનોનો સંગ અંગીકાર કરો?

कीर्तिं कंदलयत्यघं दलयति, प्रह्लादमुल्लासय,-
त्यायासं निरुणद्धि बुद्धिविभवं, सूते निशोते रिपून् ।
श्रेयः सञ्चिनुते च वंधुरधियं, धत्ते पिधत्ते भयं,
किं किं कल्पलतेव नैव तनुते, मत्य सतां संगतिः ॥

અર્થ –સજ્જનોની સંગત કીર્તિને નવપલ્લવિત કરે છે, પાપનો નાશ કરે છે, આનંદને ઉત્પન્ન કરે છે, શ્રમને રોકે છે બુદ્ધિના વૈભવને ઉત્પન્ન કરે છે, શત્રુઓનો સંહાર કરે છે, કલ્યાણને એકત્ર કરે છે મનોહર બુદ્ધિ આપે છે, તથા ભયને આચ્છાદિત કરે છે, એવી રીતે સજ્જનોની સંગતિ કલ્પવલ્લીની

મારૂંકે નિરંતર શું શું ઉત્તમ કાર્ય નથી કરતી? અર્થાત્ સમગ્ર ઉત્તમ કાર્યો કરે છે

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

४ २ ३
सगात्सतां प्रथितबुद्धिसमृद्धि सिद्धे,-
५ ६ ७ १
रुच्चैः पदं समुपयात्यपमाननीया ।
८ ११ १२
यत्स्फुटतन्तुमपि सौरभसारपुष्प,-
१० १४ १३ ९
संगाद्वहति मुकुटेषु नराधिनाथा ॥ ८४ ॥

અર્થ -વિસ્તાર કર્યો છે બુદ્ધિની સંપદાની સિદ્ધિનો જેણે, એના સત્સંગથી નીચ પણ ઉંચી પદવીને પામે છે, કેમકે સુગંધ યુક્ત ઉત્તમ પુષ્પોના સંગથી સુતરના તાંતણાને પણ રાજાઓ પોતાના મુકુટોમાં ધારણ કરે છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

१६ ७ १० ९ ८ १३ ११ १२
दत्ते चेद्रसनाः पति फलभृतामायुश्च पाथोजभूः,
१५ १४ १७ १९ १६ १८
स्थैर्यं निर्जरभूधरं सुरगुरुर्गी कौशलं चातुलम् ।
२२ २१ २० २३ २५ २४
सर्वज्ञत्वमुमापतिश्च रजनीराज कला पेशला,
२८ ६ २७ २८ ३० १ ३ २ ५ ४
स्तोतुर्नास्तदपि क्षमेन महता ये संगत स्युर्गुणा ॥८५॥

અર્થ -સજ્જનોના સંગથી જે ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે, તે ગુણોની સ્તુતિ કરવાને તો, જો શેષનાગ પોતાની જીહ્વાઓ

આપ, બ્રહ્મા પોતાનું આયુષ્ય આપે, મેરૂપર્વત પોતાની સ્થિરતા આપે, બૃહસ્પતિ વચનોનું અતુલ્ય કૌશલ્યપણું આપે, ઉમાપતિ સર્વજ્ઞપણું આપે, તેમજ ચન્દ્ર જો પોતાની મનોહર કળાઓ આપે, તોજ તેની સ્તુતિ થઇ શકે

मन शुद्धिद्वार-(स्रग्धरावृत्तम्)

चेष्टाचो निर्विकारा यदि शमनिभृते नेत्रपत्रे पवित्रे,
गात्रे सद्ध्यानमुद्रा यदि यदि च गतिर्मन्दमन्दप्रचारा ।
क्रोधादीना निरोधो यदि यदि च वनेऽवस्थिति प्रीतिपूर्णा,
क्लेशावेशप्रवेशच्छिदिह हृदि तदा स्वैरमभ्येति शुद्धि ॥

અર્થ -હે પ્રાણી ? જો, વાણી વિકાર રહિત હોય, નેત્રો સમતાયુક્ત હોય, પવિત્ર એવા ગાત્રપર એટલે મુખપર ઉત્તમ ધ્યાનની મુદ્રા હોય, ગતિ મદમદ પ્રચારવાળી હોય, ક્રોધાદિનો નિરોધ હોય, તથા પ્રીતિપૂર્વક જો વનમા સ્થિતિ હોય, તો ક્લેશના આવેશના પ્રવેશને છેદનારી મનની શુદ્ધિ પોતાની મેળેજ હૃદયમા પ્રાપ્ત થાય છે

(शिखरिणावृत्तम्)

अमौ भस्माभ्यग किमु किमुत भूमौ विलुठनं,
जटारोप. कोऽयं किमु वपुरिदं निर्विवसनम् ।

कचालोच कोऽप्य प्रचुरतपसा किं च तपने,
न चेच्चेत्न शुद्धि सुकृतमफलीकार करणम् ॥ ८७ ॥

અર્થ —જો પુણ્યને સફળ કરવાના કારણરૂપ એવી મનની શુદ્ધતા ન હોય તો શરીરે ભસ્મના ચોળવાથી શું થવાનું છે? તેમજ પૃથ્વીપર લોટવાથી પણ શું થવાનું છે? જટાનો આટોપ ધારણ કરવાથી શું થવાનું છે? શરીરને વસ્ત્ર રહિત રાખવાથી શું થવાનું છે? માથા વિગેરેના વાળનો લોચ કરવાથી શું થવાનું છે? તથા ઘણા તપો તપવાથી પણ શું થવાનું છે? અર્થાત્ મનની શુદ્ધિ સિવાય ઉપરોક્ત સર્વે આત્મકલ્યાણ કરનાર નથી.

(वसंततिलकावृत्तम्)

स्वैरं भ्रमन् जगति चित्तनिशाकरोऽयं,
यैर्यंत्रितः सुकृतकृत्यमनोज्ञमंत्रैः ।
तेषामशेषसुखपोषिणि सिद्धिसौधे
नाम सदा समजनिष्ट समाधिभाजाम् ॥८८॥

અર્થ —સમતાને ભજનારા એવા જે માણસોએ, જગતમાં સ્વેચ્છાચારથી ભ્રમણ કરતા ચિત્તરૂપી ચંદ્રને પુણ્યના કાર્યોરૂપી મનોહર મંત્રોએ કરીને યંત્રિત કર્યો,

માણસોને સમગ્ર સુખોને પોષણ કરનારા એવા મોક્ષરૂપી મહેલોમા નિરંતર વાસ થએલો છે

(उपजातिवृत्तम)

विना मन शुद्धिमशेषधर्म,-
कर्माणि कुर्वन्नपि नैति सिद्धिम् ।
दृग्भ्या विना किं मुकुर करेण
वहन्नपीक्षेत जन स्वरूपम् ॥ ८९ ॥

અર્થ –મનની શુદ્ધિવિના સમગ્ર ધર્મકાર્યોને કરતો એવો પણ પ્રાણી મોક્ષમા જઈ શકતો નથી, કેમકે હાથમા આરીસો પકડીને ફરતો એવો પણ પ્રાણી આખોવિના પોતાનુ સ્વરૂપ જોઈ શકતો નથી

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

दूतीं मुक्तिमृगीदृशो यदि मन शुद्धिं विधातु रति,-
स्तत्स्वर्णे रमणीजने च हृदय रक्ष्य प्रलुभ्यत्सदे ।
एतल्लोभभराभिभूतहृदये न स्वार्थसार्थप्रथा,
प्रादुर्भावमुपैति शंवररुहा रोह शिलायामिव ॥९०॥

અર્થ –હે મિત્ર ? મુક્તિરૂપી સ્ત્રીને વશ કરવામા દૂતી

મમાન મની શુદ્ધિને ધારણ કરવાની જો તને ઇચ્છા હોય, તો સુવર્ણ અને મનોહર એવી ઓીમા નોભાતા તારા હૃદયનુ તારે રક્ષણ કરવુ જોઈએ, કેમકે લોભના સમૂહથી પરાભવ પામેલા હૃદયમા શિનામા જેમ કમળનુ ઉગવુ તેમ, આ ત્માર્થના ગમૂહના વિમ્તારની ઉત્પત્તિ થતી નથી.

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

भक्तिं भनक्ति विनयं विनिहन्ति तृष्णा,
पुष्णाति तर्जयति वर्यमजर्यवीर्यम् ।
पूजा पराभवति नीतिमपाकरोति,
द्यूतं विदूरयत नैकधमनाध्यसूनम् ॥ ०१ ॥

અથ —હે પ્રાણીઓ ? જે જુગારકર્મ ભક્તિને તોડી પાડે છે, વિનયનો નાશ કરે છે, તૃષ્ણાને પુષ્ટ કરે છે મનોહર તથા નિબિડ એવા વીર્યની તર્જના કરે છે, પૂજાનો એટલે કીર્તિનો પરાભવ કરે છે, તથા નીતિને દૂર કરે છે, એવા નાના પ્રકારના દુષણના માર્ગને ઉત્પન્ન કરનાર જુગારને તમે દૂર કરો ?

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

वन्ध्या धान्नि वधू विधाय म कुधीर्युवं सुतानीश्वते,
... प्राणान म ...

( )

सच्छिद्रामधिरुह्य नावमुदधे कूलं च कांक्षत्यसौ,
कृत्वा कैतवकौतुकं प्रकुरुते वित्तस्पृहां यो जडः॥१२॥

અર્થ —જે મૂર્ખ માણસ જુગારના મિષનુ કૌતુક કરીને ધનની ઇચ્છા કરે છે, તે કુબુદ્ધિનો સરદાર ઘરમા વાઝણી સ્ત્રી રાખીને પુત્રોને ઇચ્છે છે, મેરૂપર્વત ઉપરથી ઝંપાપાત કરીને તે આયુષ્યની ઇચ્છા રાખે છે, તથા છીદ્રવાળા વહાણમા બેસીને તે કિનારે પહોચવાની ઇચ્છા કરે છે

आनृन् भूतभराभिभूत इव यल्लुब्धो दृशा नेक्षते,
भक्तोक्तिं शृणुते न च ज्वरितवद्यद्दत्तचित्तः पुमान्।
लज्जामुज्झति मद्यमूर्छित इवासक्तश्च यत्र द्रुतं,
द्यूतं वित्तविनाशनं त्यज सखे तन्मूर्खमैत्रीमिव॥१३॥

અર્થ —જુગારમા આસક્ત થએલો માણસ, જાણે ભૂતોના સમૂહથી પરાભવ પામેલો હોય નહિ, તેમ ભાઇઓને તો આંખેથી જોતો પણ નથી, તેમ તે જુગારમા રહેલા ચિત્ત વાળો માણસ તાવ ચડેલા માણસની માફક સેવકના વચનોને પણ સાભળતો નથી વળી તે જુગારમા લીન થએલો માણસ મદિરાપાનથી મત્ત થએલાની માફક તુર્ત લજ્જાનો પણ

त्याग क छे, माटे हे मित्र! मूर्ख मणुसनी मित्राचारीनी माफक धननो नाश करनारा जुगारने तु त्यजी दे?

(उपजातिवृत्तम्)

१ ६ ४ ६ ५ ४ ३ ५ ३
रापदा वृदसुपैनि वृद्धि, कदस्नम्णामिव वारिभूमौ ।
। १५ ७ १३ १४ १२ ११ ८ १० ९
जति नत्किन मनीषिमुरया-यूत दुराकृनमनृतमार्थे ॥

अर्थ –जे जुगारमा जळवाळी जमीनमा जम वृक्षोनु मूळ, तेम दु ओनो समूह वृद्धि पामे छे, एवा दुष्ट आशयवाळा तथा उत्तम जनोथी नहि स्तुति करायेला जुगारने, हे पंडितो? तमे केम त्य त्ता नथी?

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

८ ४ ५ ७ ८
थान शून्यगृह विटा' सहचरा स्त्रिगश्च वेश्याजन ,
११ १ १० १३ १२
ापेया परमोषिण परिजना कादम्बरीपायिन ।
१६ १४ १५ १-१७ १८
यापारश्च परप्रियापरिचय ख्यातिश्च वित्तक्षयो,
१ २ २३ २४ २५ २६ १ २० २२
षा नूतकृता कथमपि कर्त्र कुर्यात्ममते सुधी ।॥९८॥

--अर्थ –जे जुगारीओनु स्थान तो वस्ती विनानुं घर होय छे, जेओना दोस्तो तो व्यभिचारीओ होय छे, वेश्या स्त्रीओ साथे जेओने मैत्री होय छे, लोकोने ठगनारा माणसो जेओनी पासे बेसनारा होय छे अतिशान पान करनो ।

જેઓના પરિવાર હોય છે, પરસ્ત્રીના પરિચયરૂપ જેઓનો વ્યાપાર હોય છે, તથા ધનના નાશરૂપી જેઓની ખ્યાતિ હોય છે, એવા જુગારીઓની સાથે ઉત્તમ બુદ્ધિવાને વાત પણ શામાટે કરવી જોઇએ?

मालकार

निःकर्णेष्विव गीतिरीतिरफला सद्ध्यानधौरेयता,
कारुण्यपर कथा वृथा मृगदृशा केलिरधेष्विव ।
निर्जीवेष्विव वस्त्रेपरचना वैदग्ध्यबुद्धिर्मुधा,
मासास्वादिषु दस्युषु प्रणयिता व्यर्था स्तेनाग्निषु ॥२३॥

અર્થ—બહેરા માણસો પ્રત્યે જેમ ગાયનની રચના, તેમ માંસભક્ષણ કરનારાઓમાં ધ્યાનનું ધૌરેયપણું નિષ્ફળ છે, વળી આંધળા માણસો પ્રત્યે જેમ સ્ત્રીઓના કટાક્ષોની ક્રીડા, તેમ માંસભક્ષણ કરતા જનો પ્રત્યે દયાની કથા પણ નિષ્ફળ છે, વળી મુડદાઓ પ્રત્યે જેમ વસ્ત્રાભૂષણની રચના, તેમ માંસાહારીઓમાં રહેલી ચતુરાઈની બુદ્ધિ પણ નિષ્ફળ છે, તથા અગ્નિમાં જેમ ચેનડી તેમ માંસભક્ષકો પ્રત્યે સ્નેહભાવ રાખવો તે પણ વૃથા છે

हित्वाऽऽहारमुदारमौक्तिकमय, तैर्धीयतेऽहिगले,
त्यक्त्वा क्षीरमनुष्णधामस्वल, मन्त्र च नै पीयते ।

२४ २३ २२ २१ २५ २६
भुक्त्वा चदनमिंदुकुंदविशद, तैर्भूतिरभ्यर्च्यते,
४ ३ २ १ ५ ६
सत्यज्यापर मोऽयमद्भुततर, यैरामिष भुज्यते ॥९

અર્થ —જે માણુસો બીજા અત્યત મનોહર ભોજન ત્યજીને માસનુ ભક્ષણ કરેછે, તેઓ મોતીઓના મનોહર હારને ત્યજીને ગળામા સર્પને નાખે છે ચન્દ્ર સરખા સફેદ દૂધને ત્યજીને તેઓ મૂત્ર પીવે છે, તેમ ચન્દ્ર તથા ડાગર સમાન નિર્મળ ચદનને ત્યજીને તેઓ શરીર પર રાખ ચોળે છે

१४ ११ १३ १० १२ १५ १७ १६
स्वं ज्वालाजटिलेऽनले स महले क्षिप्त्वेहते शीतता -
२१ २० २२ १९ १७ २३ २४
मुत्सगे भुजग निधाय सविष स प्राणित काक्षति ॥
३० ३१ २५ २७ २८ २९ १
कीर्तिं काम्यति चाकृशा कृपणतामासूज्य स ऋस्तधी,
२ ८ ७ ६ ३ ५ ४
यं कर्तुं करुणामभीप्सति जडो जग्ध्वा पल प्राणिनाम

અર્થ —જે બુદ્ધિ વિનાનો મૂર્ખ માણુસ પ્રાણીઓનુ માસ ભક્ષણ કરીને દયા કરવાને ઇચ્છે છે, તે માણુસ જ્વાળાઓથી વ્યાકુળ થએલા મ્હોટા અગ્નિમા પોતાના શરીરને ફેંકીને શીતળતાને ચાહે છે, તથા ખોળામા ઝેરી સર્પને રાખીને તે જીવિતને ઇચ્છે છે તેમજ અત્યત કૃપણતા રાખીને તે કીર્તિને ઇચ્છે છે

चैतन्यं विषभक्षणादिव मधोः पानादिव प्राज्ञता
विद्यालस्यसमागमादिव गुणग्रामोऽभिमानादिव ।
शीलं स्त्रीजनसंस्तवादिव मनःक्लेशादिव ध्यानधीः
देवार्चाशुचितादिपुण्यमखिलं मायाशनान्नश्यति ॥९९॥

અર્થ —જેમ ઝેરના ભક્ષણથી ચૈતન્ય, મદિરાના પાનથી બુદ્ધિ, આળસના સમાગમથી વિદ્યા, અભિમાનથી ગુણોનો સમૂહ, સ્ત્રીઓના અંગોપાંગની પ્રશંસાથી શીયળ, તથા મનના ક્લેશથી ધ્યાનની બુદ્ધિ તેમજ માયાભક્ષણથી દેવપૂજા તથા પવિત્રપણાદિકથી ઉપન્ન થયેલું સમગ્ર પુણ્ય નાશ પામે છે

(स्वागतावृत्तम्)

पारदारिकनरः परपत्नीं,
तस्करश्च परकीयविभूतिम् ।
भोक्तुमिच्छति यथेह तथा सा-
चामिषोपचितमामिषलुब्धः ॥ १०० ॥

અર્થ —જેમ પરસ્ત્રીનો લાલચુ માણસ પારકી સ્ત્રીને ઇચ્છે છે તથા ચોર જેમ પરના ધનને ઇચ્છે છે તેમ માંસ

ભાગમાં લુબ્ધ થએલો માણસ માંસથી પુષ્ટ થએલા પશુને ઇચ્છે છે.

मद्यसार-(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

स्वामित्र समुपैति किंकरनरः प्रेष्यन्त्वमेति प्रभुः,
शत्रुः सोदरतामुपैति भजते प्रत्यर्थितां सोदरः।
जायात्र जननीं प्रयाति जननीभावं च जायाजनो,
धर्मघ्नप्रधुराधुरीणमधुपानाभिभूतात्मनाम् ॥२०२॥

અર્થ-ધર્મના નાશરૂપી ધોસરીને ધારણ કરવામાં બળદ સમાન એવા મદ્યપાનથી પરાભવ પામેલો છે આત્મા જેઓનો એવા માણસો ચાકરને શેઠરૂપ ગણે છે, શત્રુને ભાઈ તુલ્ય માને છે, અને ભાઈને શત્રુ માને છે, તથા પોતાની માતાને પોતાની સ્ત્રી તરીકે ગણે છે, અને પોતાની સ્ત્રીને પોતાની માતા સમાન માને છે.

(उपजातिवृत्तम्)

ददात्यदेयं च दधात्यधेयं, गायत्यगेयं च पिबत्यपेयम्।
जयत्यजेयं च नयत्यनेयं, न किं सुरापानकरः करोति ॥

અર્થ-મદિરાપાન કરનારો માણસ નહિ દેવા લાયક વસ્તુ આપે છે નહિ ધારણ કરવા લાયક ધારણ કરે છે,

નહિ ખાવા યોગ્ય ખાય છે, નહિ પાન કરવા લાયકનું પાન કરે છે, નહિ કૃત કરવા લાયકને કૃતે છે, તથા નહિ લઈજવા લાયકને લઈ જાય છે, માટે એવી રીતે મદિરાપાન કરનાર માણસ શું કાય નથી કરતા? અર્થાત્ સઘળું ન કરવા લાયક કામ તે કરે છે

(શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્તમ)

यद्भ्राम्यति गृहे गृहे विगतमना यच्चत्वरे शेरते,
यद्भूमौ निपतन्त्यमुद्रितमुखा यच्चाश्रुतानि स्फुटम् ।
यद्वीथीषु विशति कौशिकदृशो जल्पन्त्यजल्प्यं च यत्,
यद्वाढं च रुदति मूढमतयस्तन्मद्यविस्फूर्जितम् ॥

અર્થ —જે મદિરાપાન કરનારા મૂઢ બુદ્ધિવાળા માણસો ઘેર ઘેર ભટક્યા કરે છે, નગ્ન થઈને બજારમાં સુઈ રહે છે, ખુલ્લાં મુખો રાખીને પૃથ્વી ઉપર પડે છે, અને આંખો મીચીને ગલીઓમાં પ્રવેશ કરે છે, નહિ બોલવા લાયક અપશબ્દો બોલે છે, તથા જે અત્યંત રુદન કરે છે, તે સમગ્ર મદ્યપાનનું પરિણામ છે

न्याधीनामवधिं पदं च विपदामुन्मादमाद्धिया,
भामाऽधन्यगिरा गुहामगणमा स्थान गर्मिचैनमाम्।

१३ १४ १६ १८ १८ ६ २०
आधार च कुधा कुरा परिषद म मोगभूमि मिया,
२४ २२ २३
मुराऽऽचारविचारचारुरचनानिर्वारिणी वारुणीम् ॥

અર્થ –દુ ખોની નિમામસ્થાન, આપત્તિઓના સ્થાન તુ ૨, ઉન્માદ અને પ્રમાદની બુદ્ધિના ધામ સમાન, ગાળ વચનોની શુક્ર સરખી, અપયશના સ્થાન બન્નાર પાપોની ખાણ તુ ૧, લડાઈના આધાર સ માન ક્રોધની ન ા સરખી, ભોગોની સ ગમભૂમિ તુલ્ય, તથા આ ચારના વિ ચારની મનોહર રચનાને અટકાવનારી એવી મદિરાનો હે મિત્ર ? તુ ત્યાગ કર ?

(हरिणीवृत्तम्)

१ ३ २
मतिकमलिनीनाग छाग दुरूहरविर्भुज ,
४ ६ ५
प्रकटितदयादैन्य सैन्य प्रमादमहीपते ।
७ ८ १० ९
व्यसनपयमा सिंधु वधु कपायपरास्पृशा,
१४ १३ १२ ११
परिहर सुरापान यान विपत्पुरवर्त्मनि ॥१०७॥

અર્થ –બુદ્ધિરૂપી કમલિનીનો સહાર કરવામા હસ્તિ ન ાન, કુતર્કરૂપી અગ્નિ પ્ર ત્યે બોકડા બ ાબર, પ્રગટ કરેલ છે દયા પ્રત્યે દૈન્યભાવ જેણે, પ્રમ ાદરૂપી રાજાના સૈન્યતુલ્ય, આ ાર ~ ~ ~ સમુદ્ર સમાન કેરાયરૂ ી પ્ર

અધુતુ ય તથા હુ ખડપી નગ ના માગમા વાહન સરખ સુખપાનને, હે પ્રાણી ? તુ ત્યજી દે ?

वश्याहार-(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

यद्वक्त्रं विटकोटिविस्खलनिपतन्निष्ठीवनानां घटी,
यद्वक्षश्च जनगमादिजनतापाणिप्रहारास्पदम् ।
यद्गात्रं बहुधानुदण्डनिविटक्रोटीकृतश्लथितं,
प्रेमैतासु दधाति धावकशिलातुल्यासु वेश्यासु कः ॥

અર્થ - જે વેશ્યા સ્ત્રીઓનું મુખ, ક્રોડો વ્યભિચારી પુરુષોના મુખમાંથી પડતા થુંકની કુંડી સમાન છે, તથા જેઓની છાતી ચંડાળ વિગેરે નાના પ્રકારના જનોના હાથેથી હણાએલી છે, તેમજ જેઓનું અંગ ઘણા માણસોના હસ્તદંડના આલિંગનથી શિથિલ થઇ ગયું છે, એવી ધોબીની શીલા સમાન વેશ્યા સ્ત્રીઓમાં કયો માણસ પ્રેમને ધારણ કરે ? અર્થાત્ કોઇપણ પ્રેમ ન કરી શકે

रत्येवात्मममायकं पशुपतिं पुत्र्येव भूमीभृतः,
शच्येवाऽप्सरसांपतिर्मुररिपुं पुत्र्येव पाथोनिधेः ।
रोहिण्येव सुधामरीचिरमनं पुत्र्येव पौलस्त्यजिद्,
बाहुभ्यां परिरभ्यते गणिकया विश्लेष्यते कष्टयापि ॥१०

धनं देवो यासां धनमपि च यासां गुरुरिह,
विधत्ते वेश्यासु प्रणयमिह कस्तासु मतिमान् ॥१०९॥

અર્થ -તે વેશ્યા સ્ત્રીઓને ધન એજ પ્રીતિ, ધન એજ નિરૂપમરૂપ, ધન એજ મનોહર આચાર, ધન એજ અત્યંત બુદ્ધિ, તેમજ દેવ તથા ગુરૂ પણ ધન જ છે, એવી વેશ્યા સ્ત્રીઓમાં કયો બુદ્ધિમાન પુરૂષ આ જગતમાં પ્રેમ ધારણ કરે ? અર્થાત્ કોઈ પણ પ્રેમ ધારણ કરે નહિ.

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

मास्म स्मर स्मरनरेशवरूथिनीनां,
तासां पणाङ्गनदृशां हि दृशां विलासान् ।
यद्रूपदीपकलिकासु मनोहरासु,
स्नेहक्षयासु बहवः शलभीभवन्ति ॥११०॥

અર્થ -હે પ્રાણી ! કામદેવરૂપી રાજાની સેના સમાન, એવી તે વેશ્યા સ્ત્રીઓની આંખોના કટાક્ષોનું તું સ્મરણ નહિ કર ? કેમકે સ્નેહનો ક્ષય થયો છે જેમને વિષે, (તેલનો નાશ થયો છે જેમને વિષે) એવી વેશ્યા સ્ત્રીઓના રૂપરૂપી મનોહર દીવાની શિખાઓમાં ઘણા માણસો પતંગીઆની ક્રીડાને પ્રાપ્ત થાય છે અર્થાત્ છેવટે મૃત્યુ પામે છે

पापर्धिद्वार-(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

तेभ्य श्वापदपेटकं सहसुग्नं सर्वैरपि त्रस्यते,
त सार्धं भपणा भ्रमति विपदा पूरा द्रवप्रोन्मुग्ना' ।
छिप्यते विविधायुधश्च पशव पुण्यं सम तं समे,
ये मृढा जटवीमटन्ति विकटा प्रारब्धपापर्द्धय' ॥१११॥

અર્થ –ધારણ કરેલ છે શિકારનું વ્યસન જેઓએ, એવા જે મૂઢ માણસો શિકાર માટે ભયંકર જગલમા ભટકના કરે છે, તેઓથી વનવાગી પ્રાણીઓ સમગ્ર સુખો સહિત પણ ત્રાસ પામેછે, વળી તેઓની સાથેજ વેગવાળા કુતરાઓ સહિત દુ ખના સમૂહો પણ ભમ્યા કરે છે, તેમજ નાના પ્રકારના શસ્ત્રો ધારણ કરનારા એવા તેઓ પશુઓની સાથે પોતાના પ્રાણોને પણ વાધી નાખે છે

सपर्कं नरकं कलि च कुशलैर्वैर सता सगमं,
प्रीति भीतिभरैरत्रं परिचय प्रेमापदा प्रापणं ।
उद्वग विनयैर्नयैरमिलन चेदीप्सि हे मखे

અથ -હે મિત્ર ? જો તુ નરક સાથે સગમ કરવાને, પુણ્ય સાથે ક્લેશ કરવાને, સજ્જનાની સગત સાથે વૈર કરવાને, ભયના સમૂહ સાથે પ્રીતિ કરવાને, પાપોની સાથે પરિચય કરવાને, દુખદાયક વસ્તુઓ સાથે પ્રેમ કરવાને, તથા ધ્યાન સાથે નહિ મળવાને ઇચ્છતો હોય, તોજ પ્રાણીઓના સમૂહને ભય કરનારા એવા શિકારને આટોપ સહિત કર ?

आक्रन्दा वनवासिनामसुमतां गीतानि तेषामसृक्-
क्रूरया· कुङ्कुमहस्तका अनुचरा क्रूरा शुना राजय ।
सत्सुप्रातपलान्यहो रसवती यस्मिन् मृगव्यामहे,
श्वभ्रस्त्री परिरभ्यते मृगयुभि कस्तत्र गच्छेत् सुधी ॥

અર્થ -જે શિકારરૂપી વિવાહના મહોત્સવમ વનવાસી પ્રાણીઓના આક્રંદરૂપી ગીતો છે, તેઓના રુધિરથી રાગ એલા ખાબોચીયારૂપી કુકુમના હાથાઓ એટલે કેસરના થાપા છે, જ્યા ક્રૂર કુતરાઓના સમૂહરૂપી જાનતીઓ એટલે જાનૈયા છે, વળી અહો ! જ્યા પ્રાણીઓના નમકતા મનની રસોઈ છે, તથા જ્યા નરકરૂપી સ્ત્રીને શિકારીઓ આલિગન કરે છે, એવા તે મહોત્સવમા કયો ઉત્તમ-બુદ્ધિમાન માણસ જાય ? અર્થાત્ કોઈ પણ ન જાય

ये नीरं विपिबन्ति निर्झरभरं कुञ्जे च ये शेरते,
ये चाऽश्नन्ति तृणानि काननभुवि भ्राम्यन्ति येऽहर्निशम्,
ये च स्वैरविहारसारसुखिता निर्मन्तवो जन्तवो,
हत्वा तान् मृगयासु कं समभवच्छ्वभ्रेषु नाभ्यागम ॥

અર્થ —જે બિચારા નિરપરાધી વનવાસી પશુઓ ઝરણાઓનું પાણી પીએ છે, ઝાડીમા સુઈ રહે છે, ઘાસ ચારો ખાય છે, વનની ભૂમિમા નિરંતર ભ્રમણ કરેછે, એવી રીતે જેઓ સ્વેચ્છાચારી મનોહર વિહારથી સુખી થએલા છે, તેઓને શિકારમા હણીને કયો માણસ નરકનો પરોણો થયો નથી ?

(उपजातिवृत्तम)

जीवान् घ्नता यत्र नभोऽम्बुभूगान्,
भवत्रयार्थं समुपैति हानिम् ।
आखेटकं खेटकमापदां कः,
कौतूहलेनापि करोति धीमान् ॥ ११६ ॥

અર્થ —જે શિકારમા ખેચર, જળચર, અને થળચરને હણનારા શિકારીઓના ત્રણે પુરૂષાર્થો હાનિ પામે છે, એવા

तन्मूर्तिः स्मरपार्थिवस्मयशशिस्वर्भाणुवद्भ्राजते,
चौर्यं यैर्मुमुचे लसद्गुणगणारामैकदावानलम् ॥११९॥

અર્થ —જેઓએ ઉલ્લાસયમાન થતા ગુણોના સમૂહરૂપી બગીચાને બાળવામા દાવાનળ સમાન ચોરીનો ત્યાગ કર્યો છે, તેઓની કીર્તિ ચદ્રવિકાસી કમળ, ચદ્ર, ડોલર નામના પુષ્પની કળી, તથા કપૂર તુલ્ય ઉજ્વળ છે, તેમજ તેઓની સ્ફુર્તિ ઉત્કૃષ્ટ હર્ષથી ફેલાવો પામતુ જે પવિત્રપણુ તેરૂપી પાણીની પરબ સમાન છે, તથા તેઓની મૂર્તિ કામદેવરૂપી રાજાના રૂપના ગર્વરૂપી ચન્દ્રને ગ્રસ્ત કરવામા રાહુ તુલ્ય શોભે છે

(उपजातिवृत्तम)

श्रीकीर्तिविस्फूर्तिलताम्बुवाहं,
दौर्भाग्यदैन्याम्बुजसप्तवाहम् ।
विश्रम्भधाराधरगन्धवाहं,
विमुञ्च चौर्यं दुरितप्रवाहम् ॥ १२० ॥

અર્થ —અપકીર્તિના ફેલાવારૂપી વેલડીને વૃદ્ધિ કરવામા વરસાદ સમાન, દુર્ભાગ્યપણુ તથા દરિદ્રતારૂપી કમળને વિકસ્વર કરવામા સૂર્ય સમાન, અને વિશ્વાસરૂપી મેઘને નાશ કરવામા પવન તુલ્ય, તથા પાપોના પ્રવાહ સદૃશ એવી ચોરીને, હે પ્રાણી ? તુ ત્યજી દે ?

परस्त्रीद्वार-(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

९ ८ ७ १२ ११ १०
नो हास्यं सुरतप्रपञ्चचतुरं नालिंगनं निर्भरं,
१४ १५ १३ १७ १६
नवोरोजसरोजयुग्मल(वि)लुठत् पाणिं प्रमीलामलम्।
२० १९ १८ २१ २ ४
नो बिम्बाधरचुंबनं स्थिरतया कुर्यात् पुमान् प्रेयसी-
३ ५ १ २२ २५ २४ २३
मन्येषां रमयन्निकामचकितं कामीति काम्यं न ना ॥

અર્થ -કામી માણસ પરસ્ત્રીની સાથે વિલાસ કરતો હોય તો તે સમયે અત્યંત બીકનો માર્યો તેણીના સાથે સંભોગના પ્રપંચમાં યોગ્ય એવું હાસ્ય કરી શકતો નથી, તેણીને અત્યંત આલિંગન કરી શકતો નથી, તેણીના સ્તન રૂપી કમળના યુગ્મપર બરોબર હસ્તાક્ષેપ કરી શકતો નથી, અત્યંત સુખથી સારી રીતે આંખો મીંચી શકતો નથી, તેમજ સ્થિરતાથી તેણીના બિંબ એટલે પાકા ગોલા સમાન હોઠનું ચુંબન પણ લઈ શકતો નથી, માટે તેની પરસ્ત્રીને ભોગવવાની ઇચ્છા કરવી નહિ

२ ३ १ ४ ८ ६ ७
पौराणां पुरतः प्रपन्नमहिमा दत्तः पितृभ्यां स्वयं,
१ १२ ११ १० ९ १५ १३ १४
यो दत्वा स्वकरं करेण च धृतः ससार्चिषा साक्षिकम्।
१ १८ १७ १४ २३ २१ १९ २० २२
तं हित्वा पतिमीहते यदिनरं या कामिनी कामिनं,
२५ २६ ३० २ ३१ २८ २७
नन्नूनं कथमात्मसादुपनिमा स्वच्छन्दसंचारिणी॥१२२

इन्द्रियद्वार-(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

सारंगान भ्रमरानिभांश्च शलभान मीनांश्च मृत्युंगता

कर्णघ्राणशरीरनेत्ररसनाकामैः प्रकामोत्सुकैः ।

दृष्ट्वा शिष्टपथप्रवृत्तिविपिनश्रेणीसमुत्पाटने,

साटोपद्विपमिन्द्रियव्रजमिमं धीमान विधत्ते वशम्॥१

અર્થ –કાન, નાસિકા, સ્પર્શ, નેત્ર તથા જીભના રસથી, અનુક્રમે મૃગલાઓ, ભમરાઓ, હસ્તિઓ, પતંગીઆઓ, તથા માછલા મૃત્યુ પામેલા જોઇને, ઉત્તમ માર્ગની પ્રવૃત્તિરૂપી વનની શ્રેણિનો નાશ કરવામાં ઉદ્ધત થએલા હસ્તિ સમાન આ ઇંદ્રિઓના સમૂહને બુદ્ધિમાન્ માણસ અત્યંત ઉત્સુક થઈને વશમાં રાખે છે

दम्भाम्भोरुहिणीविकाशनविधौ योऽम्भोजिनीवल्लभो,

यो लावण्यकलाकलापजलधौ पीयूषपादोपमः ।

यः स्पर्धारसधामवारिजलदो यश्चोत्पथप्रस्थितौ,

पारीणश्च तमुद्धुर विषयिणां ग्रामं जयन भद्रमाक्॥

અર્થ –જે ઇન્દ્રિઓનો સમૂહ કપટરૂપી કમલિનીને વિકસ્વર કરવામાં સૂર્ય સમાન છે, તથા લંપટતાની જ્વાળાના

સમૂહરૂપી સમુદ્રની વૃદ્ધિ કરવામા ચન્દ્ર સમાન છે, તેમજ જે સ્પર્ધારૂપી વૃક્ષોની પક્તિને ઉગાડવામા વરસાદ સમાન છે, અને ઉન્માર્ગના પ્રસ્થાનમા જે પારગામી છે, એવા ઉદ્ધત ઇન્દ્રિઓના સમૂહને જીતવાથી પ્રાણી કલ્યાણને ભજનારો થાય છે

९ ११ १२ १३ १४ १५ १०
र प्राज्यैर्ज्वलनैर्विना रसवतीपाकं चिकीर्षुः कुधी,-
१ १८ २१ २० २२ १९ १७
स्त्यागोतमगाधवार्धितरणं दोर्भ्यां विधित्सुश्च स ।
२५ २६ २७ ३० २४ २३ २८ २
ीजाना वपनैर्विनेच्छति स च क्षेत्रेषु धान्योद्गम,
१ २ ३ ४ ८ ६ ७ ५
ोऽक्षाणां विजयैर्विना स्पृहयति ध्यानं विधातुं शुभम्॥

અર્થ —જે માણસ ઇન્દ્રિઓનો જય કર્યા સિવાય શુભ ધ્યાન ધરવાને ઇચ્છે છે, તે કુબુદ્ધિવાળો માણસ દેદીપ્યમાન અગ્નિ વિના રસોઇ પાક બનાવવાને ઇચ્છે છે, તથા સારા એવા વ્હાણનો ત્યાગ કરીને બન્ને હસ્તોવડે અગાધ સમુદ્ર તરવાને ઇચ્છે છે, તેમજ બીજના વાવ્યા સિવાય તે માણસ ક્ષેત્રોમા ધાન્યની ઉત્પત્તિને ઇચ્છે છે, અર્થાત્ જેમ તે સમગ્ર ઇચ્છાઓ વ્યર્થ છે તેમ ઇન્દ્રિઓના જય સિવાય ધ્યાનની ઇચ્છા પણ વ્યર્થ છે

२ १ ३ ४
ागद्वेषविनिर्जयाम्बुजवने यः पद्मिनीनां पतिः

। ।कृत्यं

य. सद्बोधगिरोधभृग्ररशिर शवपहारोपम ,
१० ११ १२ १३ १५ १८
साम्योल्लासमय नमिन्द्रियजय कृत्वा भग्रानदवान् ॥

અર્થ –જે ઇન્દ્રિઓનો જય રાગદ્વેષના જયરૂપી કમળોના વનને વિન્સ્વર કરવામા સૂર્ય સમાન છે, તથા જે કૃત્યા કૃત્યના વિવેકરૂપી વનની વૃદ્ધિ કરવામા વ ઞાદના પ્રવાહ તુ ય છે, તેમજ જે ઉત્તમ બોધના વિ ધરૂપી પર્વતના શિખરને ભેદવામા વજ્રના પ્રહા તુ ય છે, એવા શમતાના ઉ નામવાળો ઇન્દ્રિઓનો જય કરીને હે પ્રાણી ? તુ આનન્દિત થા ?

४ १ २
विद्वासो बहुशो विचाररचनैश्चेतश्चमत्कारिण ,
७ ८ ५ ६
शूरा सन्ति सहस्रशश्च समरव्यापारबद्धादरा ।
१३ १४ १५ १६ १७ ११ १२
दातारोऽपि पदे पदे घनघनै कल्पद्रुकल्पा कलौ,
२३ २४ २५ १७ २२ १८ २१ १८ २०
ते केऽपीन्द्रियतस्करैरपहृत येषा न पुण्य धनम् ॥१२०॥

અર્થ –આ જગતમા વિચારપૂર્વક વચનોએ કરીને ચિત્તમા આશ્ચર્ય ઉપજાવનારા ઘણા વિદ્વાનો છે, તેમજ રણમ ગ્રામ રૂપી વ્યાપારમ આદર વાળા થયેલા એવા શૂરાઓ પણ હજારો છે, તથા ઘણા ધનથી આ કલિકાળમા કલ્પવૃક્ષ સમાન પગલે પગલે દાન દેનારાઓ પણ ઘણા છે, પરન્તુ

જેઓનું પુણ્યરૂપી ધન ઇન્દ્રિઓરૂપી ચોરોએ ચોર્યું નથી, એના જનો તો નિરલાજ હોય છે

शक्रस्यैव सुरद्विपो मधुरिपोरेवाण्डजानां पतिः,
श्रीदस्यैव च पुष्पकं पशुपतेरेवोक्षचूडामणिः ।
स्कन्दस्यैव भुजगभुग् गणपतेरेवोन्दुरो वाहनं,
धन्यस्यैव शिवाध्वनि प्रविदितं यानं कृपा कोविदैः ॥

અર્થ –ઇન્દ્રનુંજ જેમ એરાવન હસ્તિ, વિષ્ણુનુંજ જેમ ગરૂડ, ધનદનુંજ જેમ પુષ્પક વિમાન, મહાદેવનુંજ જેમ બળદ, કાર્તિકેયનુંજ જેમ મયૂર, તથા ગણપતિનુંજ જેમ ઉંદર વાહન છે, તેમ મોક્ષમાર્ગ પ્રત્યે જવામાં કોઇક ધન્ય વાનને પાત્ર માણસનુંજ દયારૂપી વાહન હોય છે એમ પંડિત પુરૂષોએ કથ્યું છે

गाम्भीर्यं जलधेर्धनं धनपतेरैश्वर्यमेकेक्षणात्,
सौन्दर्यं स्मरतः श्रियं जलशयादायुश्च दीर्घं ध्रुवात् ।
सौभाग्यं शुभमश्विनीसुतयुगाच्छक्तिं च मन्यामुना -
ह्लात्वा तं विदधे विधिर्निधिमनाश्चके कृपा योगिषु"

અર્થ ", પ્રાણી પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા કરવી તે

બનાવનારા છે કિ ત જેનુ એવા બ્રહ્માએ સમુદ્રમાથી ગભીરતાને, કુબેર પાસેથી ધનને, મહાદેવ પાસેથી ઐશ્વર્યને, કામદેવ પાસેથી સુન્દરતાને, વિષ્ણુ પાસેથી લક્ષ્મીને, ધ્રુવ પાસેથી દીર્ઘ આયુષ્યને, અશ્વિનીપુત્રો પાસેથી મનોહર આકારને, તથા વ્યાસ પાસેથી શક્તિને લઈને બનાવેલો છે

नानामौक्तिकहेमविद्रुममणिपुञ्जाढ्य गोमय,
दुग्ध दुग्धपयोधिहारिलहरीशुभ्र यश सञ्चयम् ।
वत्स विश्वजनस्पृहणीयमहस स्वर्गापवर्गोदय,
या यच्छत्यनिश दयामरगवी सा रक्ष्यतामक्षयम्॥१३॥

અર્થ —જે દયારૂપી કામધેનુ હમેશા નાના પ્રકારના મોતી, સુવર્ણ, પરવાળા, મણિ તથા ધનરૂપી ગોમય એટલે છાણને આપે છે, તથા ક્ષીરસમુદ્રના મનોહર મોજા સમાન શ્વેત યશના સમૂહરૂપી દૂધને આપે છે, વળી જે જગત્‌મા મનોહર પ્રભાવવાળા એવા સ્વર્ગ અને મોક્ષના ઉદયરૂપ વત્સને એટલે વાછરડાને આપે છે, એવી દયારૂપી કામધેનુનુ જેમ તેનો વિનાશ ન થાય તેવી રીતે રક્ષણ કરવુ

अस्ताद्रिस्दय एव स लवणान्माधुर्यमास्वादयेत् ,
पीयूष च कुहोरनुष्णकिरण हानि कुपथ्याद्रुजाम् ।

२२ २१ २५ २३ २४ ८ २६ २७
पार्थिव श्वपचादिन च रजनेर्दीक्षा श्रिया सग्रहात्,
३० ३१ २ ३२ ३ १ ४ ५ २
कांतारान्नगर च काक्षति वधाद्यो धर्ममिच्छत्यधी ॥१३८

અર્થ —જે બુદ્ધિ વિનાનો માણસ પ્રાણીઓના વધથી ધર્મને ઇચ્છે છે, તે માણસ અસ્તાચલ પર્વતથી સૂર્યના ઉદયને ઇચ્છે છે, લવણમાંથી મીઠાશને ઇચ્છે છે, સર્પના મુખમાંથી અમૃતને ઇચ્છે છે, અમાવાસ્યાથી ચન્દ્રને ઇચ્છે છે, અપથ્ય ભોજનથી રોગોની હાનિને ઇચ્છે છે, ચંડાળથી પવિત્રપણાને ઇચ્છે છે, રાત્રીથી દિવસને ઇચ્છે છે, લક્ષ્મીના સંગ્રહથી દીક્ષાને ઇચ્છે છે, તથા તે વનમાંથી નગરને ઇચ્છે છે

१ २ ५ ३ ४ ७ ६
धर्माणा निधिरास्पद च यशसा सभोगभूमि श्रिया,
१० ९ ८ १२ ११ १४ १३
माम्यान महसा च भूरविपदा यान भवाभोनिधौ ।
१६ १५ १८ १७
स्कध सन्मतिवीरुधा प्रियसखी स्वर्गापवर्गश्रिया,
२२ २० १९ २३ १ २५ २४ २६
धन्याना दयिना दयास्तु दयिना क्लेशैरशेषैरलम्॥१३९

અર્થ—ધર્મોના ભંડારરૂપ, યશોના સ્થાનરૂપ, લક્ષ્મીઓની સંયોગભૂમિરૂપ, સુખોની ભૂમિરૂપ, ભવરૂપી સમુદ્ર પ્રત્યે વહાણરૂપ, ઉત્તમ બુદ્ધિરૂપી વૃક્ષોના સ્કંધરૂપ, તથા સ્વર્ગ અને મોક્ષલક્ષ્મીની વ્હાલી સખીરૂપ એવી દયારૂપી વ્હાલી સ્ત્રી ધન્ય પુરુષોને થાઓ ? બીજા ક્લેશોથી શું

मन्यहार

कीर्तौ कज्जलकूर्चकं कुलभुवां विश्रामविश्वानले,
नानानर्थकरीरनीरदघनं कौलीनकेलीगृहम्।
प्रेमप्रौढपयोदपद्धतिपवनं सन्मानमुस्ताङ्कुरं,
कोल कोलसदाशयोद्भुतमतिर्भाषा मृषा भाषते॥१३६

अर्थ –कीर्ति प्रत्ये काजलना कुचक एटले कुचडा समान, विश्वासरूप पृथ्वीतल प्रत्ये हुत समान, नाना प्रकारना अनर्थोनी करवानारूप वन प्रत्ये मेघ तुल्य, कुल नायोने क्रीडा करवाना घर जोगर, प्रेमरूपी निबिड वरसादना समूह प्रत्ये पवन तुल्य, तथा सन्मानरूपी मोथना अंकुरा प्रत्ये डाव ओरवे भूंड (सुअर) समान, एवा जूठा वचनने, उत्तमाचमान आशयनाची थएली छे बुद्धि जेनी एवो कयो माणस बोले? अर्थात् सज्जन कांपण न बोले

सिन्दूरं करिमूर्ध्नि मन्दिरमणिर्गेहे च देहेऽसुमान्-
स्तारुण्यं चलचक्षुषि द्युतिपतिर्व्योम्नि क्षितेशो निशि।
प्रासादे प्रतिमालिके च तिलकं भूषा यथा जायते,
कीर्तिः केलिगृहं तथा मनुजता जन्तोश्च सूनृतम्॥१३७

અર્થ -જેમ હસ્તિના મસ્તકપર સિંદૂર, ઘરમા દીપક, શરીરમા જીવ, સ્ત્રીમા તારૂણ્ય, આકાશમા સૂર્ય, રાત્રીએ ચન્દ્ર, દેવાલયમા પ્રતિમા, તેમજ જેમ કપાળમા તિલક શોભારૂપ થાય છે, તેમ કીર્તિને ક્રીડા કરવાના ઘર સમાન એવું સત્ય વચન પ્રાણિઓના મુખમા આભૂષણરૂપ થાય છે

(स्वागतावृत्तम)

४ ५ २ ३ १ ६ ८ ७
हानिमेति ददतो धनमुच्चै, शीलतो भवति भोगवियोग
१२ ९ १० ११ १७ १८ १५ १६ १३
जायते च तपसा तनुकार्श्यं,हीयते किमपि नानृतवाक्यं॥

અર્થ -ઘણું દાન દેવાથી ધનની હાનિ થાય છે, શીળ પાળવાથી ભોગોનો વિયોગ થાય છે, તપ તપવાથી શરીર દુબળું થાય છે, પણ સત્ય વચન બોલવાથી તો કંઇ પણ નુકસાન થતુ નથી અને અપૂર્વ લાભ મળે છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

४ १ ५ ७ ६ ८ ११ १०
अग्नि शाम्यति मुञ्चति प्रभुरपामोद्धलमोघो रुजा,
१३ १२ १५ १६ १४ १९ १८ १७
यात्यस्त विकटा घटा करटिनामाटीकते नान्तिकम्।
२१ २२ २० २३ २४ २५ २६
शैथिल्य समुपैति सिंधुररिपु सर्पोऽपि नोत्सर्पति,
१ २ ३
द्राग दूरादुपयाति दस्युरणभी' सत्यं वचोजल्पताम॥

અર્થ -સત્યવચન બોલનાર પ્રત્યે અગ્નિ શાન્ત થાય છે,

સમુદ્ર શોભન ત્નર છે, નગોના સમૂહ નાશ પામે છે, હસ્તિઓની ભયંકર શ્રેણિ તેની સમીપ આવતી નથી, સિંહ શિથિલ થઈ જાય છે, સર્પ પણ તેની નજીક આવતો નથી, તેમજ તેનાથી ચોર અને રણસંગ્રામની બીક તો તુરત દૂર ચાલી જાય છે

८ १२ १४ १३ १० ८ ११
तस्माद्गच्छति दूरमुरगश्रेणि: सुपर्णादिव,
२१ २० १६ १८ १७ १५ १९ २०
क्लेशो नश्यति भास्करादिव तमस्तस्मादकस्मादिव ।
२५ ९ २३ २१ २६ २८ २८
तस्माद्भीस्तुहिनादिवाम्बुजिन्यां सञ्जायते नश्वरा,
२ ७ ३ १ ५ ६ ४
सत्योक्तिरुद्गच्छति यस्य वदनाद् गङ्गेव गौरीगुरो ॥१८०॥

અર્થ -હિમાચળમાથી જેમ ગંગા, તેમ જેના મુખમાંથી સત્યવાણી નીકળે છે, તેની પાસેથી, ગરુડથી જેમ સર્પોની શ્રેણિ, તેમ વૈર દૂર જાય છે, તથા સૂર્યથી જેમ અંધકાર, તેમ તેનાથી અકસ્માત્ થયેલો ક્લેશ નાશી જાય છે, અને હિમથી જેમ કમલિની તેમ તેની પાસેથી ભય તો નષ્ટજ થાય છે

(अदत्तद्वार-समन्तानि:श्वासवृत्तम)

१
अप्रेमपङ्कहरिणीपतिपूर्वशैलं,
२
धर्माधिकाममरमन्दिरकर्त्रीशम् ।

स्वर्गापवर्गपुरमार्गनिरोधरोध,
स्तेय निराकुरुत कीर्तिलताकुठारम् ॥४१॥

અર્થ —અપ્રીતિરૂપી સૂર્યના ઉદયાર્થ પૂર્વાચલ સમાન, તથા ધર્મ અર્થ અને જ્ઞાનરૂપી કમળોના વનને નાશ કરવામા ચંદ્ર સમાન, અને સ્વર્ગ તથા મોક્ષરૂપી નગરીના માર્ગને રોકવામા સુભટ અર્ગલા, તેમજ કીર્તિરૂપી વેલડીને કાપવામા કુહાડાતુલ્ય એવી ચોરીને, હે પ્રાણીઓ ! તમે દૂર કરો ?

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

कीर्तिं हन्ति खलश्च बालमिलन माहात्म्यमर्गमहा-
व्याधिर्निस्नतय कुलं च विमल चिन्ता मनश्चाम्नाम ।
स्त्रीशील स्मरलपटश्च कपट पुण्य गुणान्नीचता,
मत्यैर्वित्तमदत्तमात्तमिह यै सर्व हन्त नरिदम ॥४२॥

અર્થ —દુર્જન માણસ કીર્તિનો નાશ કરે છે, મૂર્ખ સાથેનો મેળાપ મોટાઈનો નાશ કરે છે, મરકી વિગેરે મોટા રોગો શરીરનો નાશ કરે છે, કુપુત્ર નિર્મળ કુળનો નાશ કરે છે, ચિંતા મનની પ્રસન્નતાનો નાશ કરે છે, કામાતુર થયેલો માણસ સ્ત્રીના શીયળનો નાશ કરે છે, કપટ પુણ્યનો નાશ કરે છે, તથા નીચપણુ ગુણોનો

કર છે, પણ જે માણસોએ આ જગતમાં ચોરી કરીને ધન મેળવ્યું છે, તેઓએ તો ઉપભોગના સમય સદ્ગુણોનો નાશ કર્યો છે એમ જાણવું

१२ १० ११ ८ ९ १४ १३
भुजङ्गोग्रविषमं निपं विषभृता नैं कामितं जीवितं,
१४ १५ १६ १८ १७ १९ २०
तैरब्धेरतुलं निपीय सलिलं तृष्णाभयोऽभीप्सित' ।
२८ २४ २१ २२ ३ २६ २७
क्षिप्त्वा कुन्तमुखं च तैर्नयनयो कंडुक्षति' काक्षिणा,
१ ३ २ ४ ६ ५ ७
यैरादाय परर्द्धिमात्मसदने प्रीतिं श्रियामीहिता॥१४३॥

અર્થ—જેઓએ પરનું ધન ચોરીને પોતાના ઘરમાં લક્ષ્મીની પૂર્ણતા ઇચ્છેલી છે, તેઓએ સર્પોનું તીવ્ર ઝેર પણ ભક્ષણ કરીને જીવિતને ઇચ્છ્યું છે, તેમજ તેઓએ સમુદ્રનું ખારૂં પાણી પીને પોતાની તૃષાનો નાશ ઇચ્છ્યો છે તથા તેઓએ ભાલાની અણી આંખોમાં નાખીને તેમાંથી ખરજનો નાશ ઇચ્છ્યો છે

१ ४ ६ ७ ५
स्त्रीणां हार इवातिपीनकुचयो काचीव काचीपदे,
८ ९ १० १३ १४ १२ ११
गल्ले पत्रलतेव कज्जलमिवालंकारकृच्चक्षुषो ।
२४ २५ २३ २१ २६
रेणुर्भूमिविभूषणं चरणयो पुण्यात्मना जायते,-
१७ १८ १९ १५ २० २२ १६
ऽन्येषा वित्तमदत्तमध्न जहता पुंसा प्रशमापन्नम ॥१४४

અર્થ —સ્ત્રીઓના અતિ કઠિન એવા સ્તનોપર જેમ હાર, કમરપર જેમ કંદોરો, ગાલપર જેમ પત્રી એટલે પીળ, તથા આંખોમાં જેમ કાજળ અલંકારરૂપ થાય છે, તેમ પ્રભુમાનો નાશ કરનાર નહિ આપેલા (અદત્ત) પરના ધનનો ત્યાગ કરનાર પવિત્ર માણસોના ગુણોની રજ સમગ્ર પૃથ્વીના અલંકારરૂપ થાય છે

(अनुष्टुब्वृत्तम्)

अदत्तादानमाहात्म्य,-महो वाचामगोचरम्।
यदर्थमाददानाना, मनर्थोऽभ्येति सद्मनि ॥

અર્થ —કવિ કથન કરે છે કે, અહો ! ! ચોરીનું માહાત્મ્ય વચનોને પણ અગોચર છે, કેમકે, ચોરીનું અર્થ (ધન) લેનારાઓના ઘરમાં (ઉલટો) અનર્થ આવે છે એ આશ્ચર્ય છે

दोर्भ्यां ये जलधेस्तरन्ति सलिलं पद्भ्यां नभःप्रांगणे,
ये भ्राम्यन्ति च वारवारणरश्मिता कुर्वन्ति ये चाहवम्।
ये दुष्टामटवीमटन्ति पटवस्ते सन्ति सत्त्वाधिका,-
स्ते केचिच्चलचक्षुषा परिचयं चित्त यदीयं शुचि ॥१२६॥

અર્થ —જેઓ બન્ને હાથેથી સમુદ્રના પાણીને તરે છે, તથા જેઓ આકાશમાં પગોથી ભ્રમણ કરે છે, તેમજ જેઓ

અંતર અને ખાણુવિના રણન ગ્રામ કરે છે, અને જેઓ ચાલાક થતા થકા ભટકણ જગતમા ભટકે છે, એવાતો અસંખ્યાતા માણસો છે, પણ જેઓનું ચિત્ત ચલાયમાન ચક્ષુઓવાળી સ્ત્રીઓના પરિચયથી પણ પવિત્ર રહેલુ છે, એવા તો વિરલાજ હોય છે

१ ३ २ ४ ५ ७ ८ ६
खद्योतरिव भानुमांश्च मघवं कुभीव जनद्विप ,
११ १० १३ १४ १५ १२
मारंगरिव केसरी मगरभुजा मनव दैत्यव्रजे ।
१८ १ १७ १६ २० १ २३ २२
सौपर्णय इवोरगैश्च मरुता स्तोमैरिवस्वर्गिरि,-
२६ २४ २७ २५ २८ २९ ३०
र्न स्त्रीभिर्विभिदे यदीयहृदय शूराय तस्मै नमः॥१४७॥

અર્થ —ખદ્યોતઓથી જેમ સૂર્ય, કુંજરાઓથી જેમ ઇદ્રનો હસ્તિ હરિણોથી જેમ કેસરી સિંહ દૈત્યોના સમૂહોથી જેમ ઇન્દ્ર, સર્પોથી જેમ ગરુડ તથા પવનના સમૂહોથી જેમ મેરૂપર્વત, તેમ જેનુ હૃદય સ્ત્રીઓથી ભેદાયુ નથી, તેવા શૂરવી પુરુષ પ્રત્યે નમસ્કાર થાઓ ?

२ १ ६ ५ ३ ४
शुद्ध दुर्जनचेतसीव सलिल मरौविव भाग्योभृतो,
८ ७ ९ १३ १२ ११ १४
युद्धोर्व्यामिव कातर. कलिमल स्वाते सुसाधोरिव ।
१७ १६ १८ १५ २५ २४ २०
दौर्गत्य धरणीन्द्रीव मग्ना भेजे न चेतोम्बुजे,
२३ २१ २२ २७ २६ २८
स्थैर्यं यस्य मृगीदृशा विलसिते धन्याय तस्मै नमः ॥१४८

અર્થ –દુર્જનના ચિત્તમા જેમ શુભ વાત, પર્વતના શિખરપર જેમ પાણી, સમરાંગણમા જેમ કાયર, ઉત્તમ મુનિના મનમા જેમ ક્લેશનો લેશ તથા દેવતાઓના વૃક્ષમા એટલે કલ્પવૃક્ષ મા જેમ દુ ખિતપણુ સ્થિર રહેલુ નથી, તેમ જેના ચિત્તરૂપી કમળમા સ્રીઓનો વિલાસ સ્થિર રહેલો નથી, એવા ધન્યવાનને પાત્ર પુરૂષ પ્રત્યે નમસ્કાર થાઓ ?

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

भ्रूभंगमार्गलसदंतरालै,-र्नणीदृशां नेत्रसदर्पसर्पे ।
मद्ध्यानदीप ममियाय शान्ति, तस्मै नम संयमि-
कुंजराय ॥१४९॥

અર્થ –અન્દર ઉલ્લાસયમાન થતા ભ્રકુટીના ભગરૂપી કણવાળા, સ્રીઓના શરીરરૂપી ઉન્નત સર્પોએ કરીને, જેનો ઉત્તમ ધ્યાનરૂપી દીપક ઠરી ગયેલો નથી, એવા સયમીઓમા હસ્તિસમાન પુરૂષ પ્રત્યે નમસ્કાર થાઓ ?

परिग्रहद्वार-(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्) ,

भूयोभारभराभिभूततरणी वार्द्धौविरोद्धीपणे,
ससारे सपरिग्रहा तनुजुषा राजिर्निमज्जत्यध

शुक्लध्यानविधौ विधुंतुदममुं मोक्तुं निमुक्तौ रताः॥१५०

અર્થ -ભયંકર સમુદ્રમાં ઘણા ભારના સમૂહથી ડુબુ ડુબુ થએલા વ્હાણની માફક, આ સંસારમાં પરિગ્રહયુક્ત, માણસોની શ્રેણિ નીચે નીચે એટલે નરકાદિક ગતિમાં ડુબે છે, તેથી મુક્તિની સીમા આસન્ન થએલા પ્રાણીઓ જપ, તપ, ચારિત્ર, પવિત્રતા, બુદ્ધિ, અને શુદ્ધ ધ્યાનરૂપી ચન્દ્રને ગ્રસવામાં રાહુ સમાન તે પરિગ્રહને છોડવાને ઇચ્છે છે.

(उपजातिवृत्तम)

प्रद्वेषवन्धु कलेशकसिन्धु, प्रमादपीन कुमनाप्मनीन ।
औद्धत्यहेतुर्धृतिधूमकेतु, परिग्रहोऽयं दुरितद्रुतोऽस्ति ॥

અર્થ -દ્વેષના બંધુ સમાન, ક્લેશના સમુદ્ર તુલ્ય, પ્રમાદથી પુષ્ટ થએલો, કુમતમાં હાર્દી જનાર, ઉદ્ધતપણાના હેતુરૂપ, તથા ધીરજ નષ્ટે ધૂમકેતુ સમાન, આ પરિગ્રહ પાપોથી ઉપદ્રવયુક્ત થએલો છે

पित्रोस्तपास्मि सुकृतानुशास्ति,
प्राज्ञं प्रसंग गुणवत्सु रंगम ।
परिग्रहप्रेरितचित्तवृत्ति,-
र्जहाति चैतन्यमिव प्रमीतः ॥ १५२ ॥

અર્થ -મૃત્યુ પામેલો પ્રાણી જેમ ચૈતન્યને, તેમ પરિગ્રહથી ગ્રહાએલી છે ચિત્તની વૃત્તિ જેની, એવો માણસ માબાપની સેવાને, પુજ્યોની શિખામણને, વિદ્વાનો સાથેના સંગને, અને ગુણવાનો પ્રત્યેના ચિત્તાભિલાષને પણ ત્યાગે છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

नाऽऽदित्यादपरः प्रतापनपटुर्नाब्धेः परस्तोयवान्,
नैवान्यः पवमानतश्च चटुलो दुष्टो न मृत्योः परः ।
नैवाग्नेरितरः क्षुधाक्षुभितधीश्चौरः स्मरान्नेतरो,
दोषाढ्यान्न परिग्रहात्परमघस्थानं तथा सर्वथा ॥१५३॥

અર્થ -જેમ સૂર્યથી બીજો કોઇ પ્રતાપી નથી, સમુદ્રથી બીજો કોઇ પાણીવાળો નથી, પવનથી બીજો કોઈ ચપળ નથી, મૃત્યુથી બીજો કોઈ દુષ્ટ નથી, અગ્નિથી બીજો કોઇ ભુખાવરો નથી, તથા કામદેવથી જેમ બીજો કોઇ ચોર નથી, તેમ દૂષણોથી ભરેલા એવા પરિગ્રહથી બીજું કોઈપણ પાપોનું સ્થાન નથી

धर्मध्यानमधीरयँस्तरुमिव प्रोत्सर्पिकम्पाऽनिलः,
प्रीतिं पङ्कजिनीमिव द्विपपतिर्निर्मूलमुन्मूलयन् ।
प्रावीण्यं च पयोजिनीपतिमिव स्वर्भाणुराच्छादयन्,

श्लाघामेति परिग्रहः किमु कदा कादंबरीपानवत्॥१५४

અર્થ-ઉન્માદમાન થતો એવો કલ્પાંતકાળનો પવન જેમ વૃક્ષને, તેમ ધર્મધ્યાનને ચલિત કરતો, મદોન્મત્ત હસ્તિ જેમ કમલિનીને, તેમ પ્રીતિને મૂળમાંથી ઉખેડી નાખતો, તથા રાહુ જેમ સૂર્યને, તેમ પંડિતાઈને આચ્છાદિત કરતો, એવો પરિગ્રહ, મદિરાના પાનની માફક કોઈપણ વખતે શું પ્રશંસાને પામે છે? અર્થાત્ નથી પામતો

गुणद्वार-(उपजातिवृत्तम्)

तुम्बेषु चापेषु च मौक्तिकेषु,
गुणाधिरोपान्महिमानमुदीक्ष्य ।
कार्यं कदर्यैरिव काञ्चनेषु,
यत्नो गुणेष्वेव मनस्विमान्यैः ॥ १५५ ॥

અર્થ-તુંબડાઓમાં, ધનુષોમાં, અને મોતીઓમાં ગુણના એટલે દોરાના આરોપણથી થતા મહિમાને જોઈને, લોભી માણસો જેમ દ્રવ્યોમાં, તેમ પંડિતોમાં અગ્રેસર માણસોએ ગુણોમાંજ પ્રયત્ન કરવો

दौर्जन्यमज्जे मनुजे वसन्तो,
गुणा भवेयुर्नहि गौरवाय ।

११ १२
गुणाऽधिरोप' परपीडनाय,
१३ १४ ९ १० १५ १६ १७
कदापि चापेष्विव किं न दृष्ट. ॥ १५६ ॥

અર્થ –દુર્જનતાથી ભરેલા મનુષ્યમાં રહેલા ગુણો પણ ગૌરવપણા માટે થઈ શકતા નથી, કેમકે, ધનુષ્યોમાં રહેલો ગુણનો એટલે દોરીનો આરોપ-પરની પીડા માટે થાય છે, એવું, હે પ્રાણી? તેં શું કોઈ દિવસ જોયું નથી?

(मन्दाक्रान्तावृत्तम)

२ ३ ४ ५ १
वेषव्यूतिर्विशदवसनादेव साध्याऽतिमेध्या,
८ ६ ९ १० ११ ७
विद्या हृद्या स्वमतिविभवादेवलभ्यातिसभ्या ।
१८ १९ १२ १५ १६ १७ १३
वित्तावाप्तिर्भवति च महोद्यमादेव दिव्या,
१९ २२ २१ २०
वस्त्रप्रज्ञोद्यमपरिचयैः प्राप्यते नो गुणौघ ॥ १५७ ॥

અર્થ –અતિ પવિત્ર એવી વેષની રચના નિર્મળ વસ્ત્રથીજ થઈ શકે છે, તેમ મનોહર અને શોભનિક એવી વિદ્યા પોતાની બુદ્ધિના વૈભવથીજ મળી શકે છે, અને દિવ્ય એવી ધનની પ્રાપ્તિ અત્યંત ઉદ્યમ કરવાથીજ થાય છે, પણ તે વસ્ત્ર, બુદ્ધિ અને ઉદ્યમના પરિચયોથી ગુણોનો સમૂહ પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

पाषाणखण्डान्यपि मौक्तिकानि,

यत्सङ्गमाल्लोलविलोचनानाम् ।

वक्षःस्थलेऽलंकरणीभवन्ति,

तेषां गुणानां महिमा महीयान् ॥ १५८ ॥

અર્થ —જે ગુણના એટલે દોરીના સંગમથી, ચપળ નેત્રવાળી એટલે સ્ત્રીઓના હૃદયસ્થળમાં પાષાણના ટુકડાઓ પણ મોતીરૂપે થઇ આભૂષણ તરીકે થાય છે, તેના ગુણોનો મહિમા મ્હોટોજ છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

जातिः शारदशर्वरीश्वररुचां सौंदर्यसञ्चारिणी,

बुद्धिर्ब्रह्ममानवाङ्मयमरीचिप्रथमा राद्धिराट् ।

रूपं दर्पकदर्पसर्पफणभृत्प्रत्यर्थितुल्यं पुनः,-

स्तादृग्गौरवभाजनं भवति नो यादृग्गुणानां गणः ॥१५९॥

અર્થ —જેવો ગુણોનો સમૂહ ગૌરવના ભાજનરૂપ થાય છે, તેવી, શરદઋતુના ચન્દ્રની કાંતિયોની સુંદરતાને હરનારી જાતિ પણ થતી નથી, તેમ અ પ ણેના વિદ્યારૂપ સમુદ્રે

મથન કરવામા મથચન્દ્ર સમાન બુદ્ધિ પણ થતી નથી, અને કામદેવના અહંકારરૂપી સર્પને ગરૂડ સમાન એવું રૂપ પણ તેવી રીતના વૈરાગ્યના ભાજનરૂપ થતું નથી

वैराग्यद्वार

ग्रामीणेष्विव नागरोऽर्ककुसुमस्तोमेष्विवालिर्युवा,
मातङ्गो मरुमेदिनीष्विव मृगो दग्धेषु दावेषु च ।
चक्रश्चन्द्रदीधितिष्विव शमीगर्भेष्विवाम्भश्चरो,
नो भोगेषु रतिं करोति हृदयं वैराग्यभाजां क्वचित् ॥

અર્થ —ગામડીઆઓમા જેમ નગરનો રહેવાસી, આકડાના પુષ્પોમા જેમ યુવાન ભમરો, મારવાડની ભૂમિઓમા જેમ હસ્તિ, દાવાનળથી બળી ગએલા વનોમા જેમ હરિણ, ચન્દ્રના કિરણોમા જેમ ચક્રવાક તથા અગ્નિમા જેમ જળચર પ્રાણી, તેમ વૈરાગ્યવંત માણસોનું હૃદય કોઈપણ ભોગોને વિષે આનંદને મેળવતું નથી

यद्वाञ्छति न कुम्भगामिव वधूं प्रोत्तुङ्गपीनस्तनीं,
यत्तिाहानि न तस्करैरिव सदा मुत्सुदरं मोदरं ।
नो मुह्यति च पन्नगेष्विव मनोहारिष्वपारेषु च,
योगोन्मोगविनियोगिने प्रशमिनस्तन्माम्यतीलामिनम् ॥

અર્થ –યોગના ઉદ્યોગમા જોડાએલા સમતાવત માણુના, જે, દુર્ભાગિણીની માફક, ઉચા અને કઠીન સ્તનોવાળી સ્રીને પણુ ઈચ્છતા નથી, તથા ચોરો સાથે જેમ, તેમ હમેશા હર્ષવત ભાઈ સાથે પણ મનેહ કરતા નથી, અને સર્પોમા જેમ તેમ ઘણા એવા મણિઓના ઢગલામા પણ જે મોહ પામતા નથી, તે સમગ્ર સમતાનું એટલે વૈરાગ્યનું માહાત્મ્ય છે

१ २ ३ ४
यत्ससारसरोजसोमसदृश यद्दम्भदीपद्युतौ,
५ ७ ६ ८
सर्प' सर्पकशत्रुदर्पदलने यच्चन्द्रचूडामणि. ।
८ १० ११ १२
यत्सद्बुद्धिवधूविनोदसदन यत्साम्यसजीवन
१७ १३ १४१६ १८ १५
वैराग्य लसदात्मने प्रियसुहृत्तद्देहि देहिप्रियम् ॥२६॥

અર્થ –જે વૈરાગ્ય સસારરૂપી કમળને નષ્ટ કરવામા ચદ્ર સમાન છે, કપટરૂપી દીપકની કાંતિને દૂર કરવામા સર્પ તુલ્ય છે, કામદેવના અહકારને હણવામા મહાદેવ સરખો છે, ઉત્તમ બુદ્ધિરૂપી સ્રીને ક્રીડાગૃહ સમાન છે, સમતાને જીવાડનારો છે, આત્માપ્રત્યે પ્રિય મિત્ર તુલ્ય છે, તથા જે વૈરાગ્ય પ્રાણીઓને હિતકારી છે, એવો વૈરાગ્ય મને આપો ?

(स्रग्धरावृत्तम्)

१ ३ ४ ५ ६
यत्कान्ताकेलिकुञ्ज यदमृतमधुरं भोजनं भग्नभाय,

७ ८ १० ११ १२
यन्मात्यामोदमद यदघननिनदे वाद्यवृदे सनिद्रम् ।
१३ १४ १५ १६ १७ १८
यत्सद्रूपस्वरूपे क्षणसुखविमुख यत्क्षणे क्षीणकांक्ष,
१९ २० २१ २३ २२ २४ २५ २६
यद्वित्ते वीतवाछ हृदयमिदमभूत्तद्विरक्तत्वचिन्हम् ॥

અર્થ -પ્રાણીઓનું હૃદય જે સ્ત્રીઓની ક્રીડામા કુંઠિત થયું છે, અમૃત તુલ્ય મધુર ભોજનમા ભાવ રહિત થએલું છે, પુષ્પોની સુગંધિમા મંદ થએલું છે, ઉત્તમ નાદોવાળા વાજીંત્રોના સમૂહમા ઉત્કંઠા વિનાનું થયું છે, ઉત્તમ રૂપને જોવામા મળતા ક્ષણિક સુખથી વિમુખ થએલું છે, મહોત્સવમા વાંછા રહિત થયું છે, તથા ધનમા પણ જે ઇચ્છા રહિત થયું છે, તે સમગ્ર વૈરાગ્યપણાના ચિહ્ન છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

१ २ ३ ४ ५ ६
हेमंते हिमवातवेल्लितवने चत्वरविनायत्स्थिति,-
८ ११ ७ १०
ग्रीष्मे भीष्मगभस्तिशर्करशरज पुंजेषु शय्या च यत् ।
१६ १३ १४ १५ १७ १२ १९ २०
यद्वर्षासु गिरिगुहासु वसतिश्चैकाकिना योगिनां,
१८ २१ २२ २३
तद्दुर्ध्याननिबंधनैरविजित वैराग्यविस्फूर्जितम् ॥१६४

અર્થ — ઋતુમા ઠંડા વાયુથી ભરેલા વનમા
વિના ... ગ્રીષ્મ ઋતુમા પ્રચંડ સૂર્યના ...

તપેલી રતીના ઢગલાપર જે શયન કરવું, તથા વર્ષાઋતુમાં પર્વતની ગુફાઓમાં જે રહેવું, તે સમગ્ર એવી મ્હોટા યોગીઓનું દુર્ધ્યાનના નિરોધનોથી નહિ જીતાએલું એવું વૈરાગ્યનુંજ માહાત્મ્ય છે

शिखरवृत्त

काव्यानां करणं कृतं सुरुचिरैर्वाचां प्रपंचैः कृतं,
पूर्णं बाहुबलैरलं च तपसा पूरं प्रसिद्धयङ्कुरैः ।
एकं श्रेष्ठजनप्रमोदविपणिं सैन्यो विवेकं मतं,
सर्वं येन विनेन्दुनेव रजनि श्रेणिर्गुणानां मुधा ॥१३६

અર્થ — હે મિત્ર ! કાવ્યો કરવાથી શું, મનોહર વચનોના પ્રપંચોથી શું, ભુજના બળોથી શું તથા કીર્તિના અંકુરા સમાન તપના સમૂહથી પણ શું પણ ફક્ત એક ઉત્તમ માણસોના હર્ષની દુકાન સમાન વિવેકજ સેવવા કેમકે તે વિવેકવિના, ચન્દ્રવિના જેમ રાત્રિ, તેમ તે ગુણોની સમગ્ર શ્રેણિ ફોગટજ છે

यस्मिन् रम्यरुचेर्यशःकुमुदिनीभर्तुर्भवेत्संभवः,
संप्राप्त्यै विबुधैर्नरैरिह गवा य सेव्यते रत्नव ।

१४ १५ १६ १३ १७
येनोद्यत्कनिहारिणी गुणमणिश्रेणिश्च विश्राण्यते,
२५ २२ २० २१ १८ २४ २३ १
दत्ते कस्य हरेरिवेष न रमां वैदग्ध्यदुग्धोदधिः ॥१६६॥

અર્થ —જે વિવેકરૂપી ક્ષીર સમુદ્રમાં મનોહર કાંતિવાળા યશરૂપી ચન્દ્રની ઉત્પત્તિ થાય છે, તથા રત્નની ભૂમિરૂપ જે વિવેકરૂપી સમુદ્ર મહાન પંડિતોએ કરીને એટલે ઈન્દ્રોએ કરીને કીર્તિની એટલે પાણીની પ્રાપ્તિ માટે સેવાય છે, તથા જેનાથી ઉત્પન્ન થતી કેટલાક મનોહર ગુણોરૂપી મણિઓની શ્રેણિ મેળવી શકાય છે, એવો તે વિવેકરૂપી ક્ષીર સમુદ્ર, વિષ્ણુની માફક કેને લક્ષ્મી આપતો નથી? અર્થાત્ સર્વેને આપે છે

९ १० ७ ८ १३ १४ ११ १२ १५
वैराग्यं सुभगं तदेव यशसां राशिः स एवोल्लसन्,
१९ १७ १८ २० १६ २२ २८ २१ २४ २५
स्फूर्तिः सैव शुभा च सैव च गुणश्रेणिर्मनोहारिणी।
२८ २९ २६ २७ ३२ ३३ ३० ३१ ३४
ध्यानं धन्यतमं तदेव वचसामोघस्स एवानघ,-
१ २ ३ ५ ४ ६
स्तारास्विन्दुरमन्दभवनं यत्रौचिती चंचति ॥१६७॥

અર્થ —તારાઓમાં જેમ ચન્દ્ર, તેમ અત્યંત પૂજાના સ્થાનરૂપ એવો જેમાં વિવેક શોભી રહ્યો છે, તેજ વૈરાગ્ય મનોહર જાણવો, તેજ યશોનો સમૂહ ઉલ્લાસમાન જાણવો,

नंपी ी रतीना ढगवापर ज शयन करवु, तथा वर्षाऋतुमां पर्वतनी गुफाओमां जे रहेवु, ते समय एकाकी रहेता योगीओनुं दुर्ध्यानना निरुधनोथी नहि छुटाओनु एवु वैराग्यनुं ज महात्म छे

विषयद्वार

१ २ ३ ४ ५ ६ ७
कान्यानां करणं कृत सुमचिरत्रोन्या प्रपचे. मृत,
८ ९ १४ १० १० ३० ११
पूर्णं बाहुबलैरल च तपसा पूरं प्रसिद्धयकुरं ॥
१७ १६ १ १८ १५
एकस्तेकजनप्रमोदविपणि मैत्र्यो विवेक मसे,
२५ २० २१ २२ २४ २३ २७ २६ २८
मर्ता येन विनेन्दुनेव रजनि श्रेणिर्गुणानां मुधा ॥१२७

अर्थ –हे मित्र ? काव्यो करवाथी सर्यु, मनोहर वचनोना प्रपचाथी सर्यु, भु तना भमोनी सर्यु तथा कीतिना अकुरा समान तपाना समहोथी पण सर्यु पण फक्त एक उत्तम माणुसोना हर्षनी दुकान समान विवेकज सेवनो, केमके ते विवेकविना, चन्द्रविना जेम रात्रि, तेम ते गुणोनी समय श्रेणि फोगटज छ

१ २ ३ ४ ४
यस्मिन् रम्यरुचेर्यशःकुमुदिनीभर्तुर्भवेत्सभव,
११ ६ १० ८ १२ ७
समाप्न्य त्रिभुवेपरंरिह गवा य सेव्यते रत्नभू ।

१४ १५ १६ १७ १७
येनोद्यत्कतिहारिणी गुणमणिश्रेणिश्च विश्राण्यते,
२५ २२ २० २१ १८ २४ २३ १
दत्ते कस्य हरेरिव न रमा वेदग्ध्यदुग्धोदधिः ॥१६६॥

અર્થ —જે વિવેકરૂપી ક્ષીર સમુદ્રમા મનોહર કાંતિવાળા યશરૂપી ચન્દ્રની ઉત્પત્તિ થાય છે, તથા રત્નની ભૂમિરૂપ જે વિવેકરૂપી સમુદ્ર મહાન પંડિતોએ કરીને એટલે ઈન્દ્રોએ કરીને દીતિની એટલે પાણીની પ્રાપ્તિ માટે સેવાય છે, તથા જેનાથી ઉત્પન્ન થતી કેટલાક મનોહર ગુણોરૂપી મણિઓની શ્રેણિ મેળવી શકાય છે, એવો તે વિવેકરૂપી ક્ષીર સમુદ્ર, વિષ્ણુની માફક કેને લક્ષ્મી આપતો નથી? અર્થાત્ સર્વને આપે છે

६ १० ७ ८ १३ १४ ११ १२ १५
वैराग्य सुभगं तदेव यशसा राशिः स एवोन्नमन्,
१ १७ १८ २० १९ २२ २१ २४ २५
स्फूर्ति सैव शुभा च सैव च गुणश्रेणिर्मनोहारिणी।
२८ ०८ ६२७ ३२ ३३ ३० ३१ ३४
ध्यान धन्यतमं तदेव वचसामोघस्स एवानघ,-
१ २ ३ ५ ४ ६
स्सारासिवद्दुरमदम्मदभवनं यत्रोचिती चंचति॥१६७॥

અર્થ —તારાઓમા જેમ ચન્દ્ર, તેમ અયત પૂજાના સ્થાનરૂપ એવા જેમા વિવેક શોભી રહ્યો છે, તેજ વૈરાગ્ય મનોહર જાણવો, તેજ યશોનો સમૂહ ઉન્નાયમાન જાણવો,

તેજ કીર્તિ શુભ જાણવી, તેજ ગુણોની પંક્તિ મનોહર જાણવી, તેજ જ્ઞાનને વધારે ધન્ય જાણવું, તથા તેજ વર્તન નો સમૂહ પણ નિર્મળ જાણવો.

धर्मांशुर्ग्रहधोरणीष्विव करिव्रातेष्विवैरावण
कल्पद्रु पृथिवीरुहेष्विव फणिश्रेणिष्विवाहीश्वर ।
स्व शैलो धरणीधरेष्विव मयूरस्तोमेष्विवोच्चैश्रवा,
भाति ख्यातिगृह गुणेषु विलसन्नेको विवेकोदय ॥१६८

અર્થ — ગ્રહોની શ્રેણિઓમાં જેમ સૂર્ય, હસ્તિઓના ટોળાઓમાં જેમ ઐરાવણ, વૃક્ષોમાં જેમ કલ્પવૃક્ષ, સર્પોની શ્રેણિઓમાં જેમ શેષનાગ, પર્વતોમાં જેમ મેરુ, તથા ઘોડાઓના સમૂહોમાં જેમ ઉચ્ચૈઃશ્રવા એટલે ઇંદ્રનો ઘોડો, તેમ કીર્તિના સ્થાનરૂપ તથા ઉલ્લાસમાન થતો એક વિવેકનોજ ઉદય સમસ્ત ગુણોમાં શોભે છે.

यस्माद्याचकलोककोकरुचिमानर्थ समर्थोदय,
कामश्च प्रियचित्तवृत्तितटिनीप्रोत्कर्षवर्षागम ।
धर्मश्च त्रिदिवापुनर्भवभर प्रादुर्भवत्यंजसा,
नव्योऽयं मुदमातनोतु महतामौचित्यचिन्तामणि ॥१

અર્થ — જે વિવેકરૂપી ચિંતામણિ રત્નની, યાચક લોકરૂપી ચકોર પ્રત્યે ચન્દ્ર તુલ્ય, તથા સમર્થ ઉદયવાળો અર્થ ઉત્પન્ન થાય છે તથા ઇન્દ્રિય અને ચિત્તની વૃત્તિરૂપી નદીને ઉલ્લસાયમાન કરવા વાસ્તે વરસાદના આગમ રૂપ કામ ઉત્પન્ન થાય છે, તથા સ્વમતિ અને મોક્ષરૂપી ધર્મ જેથી તુર્ત ઉત્પન્ન થાય છે, એવું આ વિવેકરૂપી નવું ચિંતામણિ રત્ન મહાન પુરુષોના આનન્દને વિસ્તારે ?

२ १ ४ ५ ६
भक्तिस्तीर्थकृता नति प्रशमिना जैनागमाना श्रुति,
८ ७ ११ १०
मुक्तिर्मत्सरिणा पुन परिचितिर्निपुण्यपुण्यात्मनाम् ।
१२ १५ १४ १६
अन्येषा गुणमस्तुति परिहृति क्रोधादिविद्वेषिणा,
१६ १७ १८ १९ २ २२ २१
पापाना विरती रति स्वसुदृशामेषा गतिर्धर्मिणाम् ॥

અર્થ - તીર્થંકરોની ભક્તિ, મુનિઓને નમસ્કાર, જૈન સિદ્ધાંતોનું શ્રવણ, મત્સરીઓનો ત્યાગ, ડાહાપણથી પવિત્ર થએલા માણસોનો સંગ, પરના ગુણોની સ્તુતિ, ક્રોધાદિ ભાવવૈરીઓનો પરિહાર, પાપોની વિરતિ, તથા પોતાની સ્ત્રીઓપ્રત્યે પ્રેમ, એવી રીતનુ વર્તન ધર્મી માણસોનું છે

१ २ ४ ३ ५
सौजन्य जनक प्रमुक्तागमस्त्यागादर सोदर ,
८ ७ १० ९ १२ ११
पत्नी .. वसति _ .गम पुत्रस्त्रपापारगम

नैर्दैन्यं भगिनी दया च दुहिता प्रीतिश्च मातृस्वसा,
साक्षानन्दकुटुंबकमिदं प्राहु सता धीधना ॥१७१॥

અર્થ—સજ્જનતારૂપી પિતા, શાંતતારૂપી માતા, દાનના આનંદરૂપી ભાઇ, પુણ્યની બુદ્ધિરૂપી સ્ત્રી, ગુણોના સમૂહરૂપી મિત્ર, લજ્જાના સંગરૂપી પુત્ર, નિર્ભયતારૂપી બ્હેન, દયારૂપી દીકરી, તથા પ્રીતિરૂપી માસી, એવી રીતનું આનંદના સમૂહરૂપ સજ્જનોનું કુટુંબ બુદ્ધિવાનો કહે છે

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

अर्चार्हतां संयमिनां नमस्या,
संगः सतां संश्रुतिरागमानाम् ।
दानं धनानां करुणांगभाजां,
मार्गोऽयमाख्यन्दितः शिवस्य ॥ १७२ ॥

અર્થ—અરિહંત પ્રભુઓની પૂજા, સંયમધારીઓને નમસ્કાર, સજ્જનોનો સંગ, આગમોનું શ્રવણ, દ્રવ્યોનું દાન, તથા પ્રાણિઓની દયા એવી રીતનો મોક્ષ માર્ગ ઉત્તમ માણસોએ કહેલો છે

(उपजातिवृत्तम)

विस्फूर्तिमत्कीर्तिरनिन्द्यविद्या,
समृद्धिरिद्धा रमणीयरूपम् ।
सौभाग्यसिद्धिर्विमले कुले च,
फलानि धर्मस्य षडप्यमूनि ॥ १७३ ॥

અર્થ —સ્ફુરાયમાન થતી કીર્તિ, પવિત્ર વિદ્યા વૃદ્ધિ પામેલી સંપદા, મનોહર રૂપ, સૌભાગ્યની સિદ્ધિ તથા નિર્મળ કુળ, એ છએ ધર્મના ફળો છે

सौहार्ददृष्टिः सुकृतैकपुष्टिः,
परोपकारः करुणाविकारः ।
विवेकयोगः समताभियोगः,
सतोषवृत्तिः कृतिनां प्रवृत्तिः ॥ १७४ ॥

અર્થ —મિત્રતાવાળી દૃષ્ટિ, પુણ્યની પુષ્ટિ, પરનો ઉપકાર, દયાળુપણું, વિવેકનો સંયોગ, સમતાનું વાંચ્છુ, અને સંતોષ વૃત્તિ એટલી પુણ્યશાળીઓની પ્રવૃત્તિ છે

१ २ ३ ४
ज्ञानी विनीत सुभग सुशील,
५ ६
प्रभुत्ववान्न्यायपथप्रवृत्त ।
८ ७ १० ९
त्यागी धनाढ्य प्रशमी समर्थ,
१२ १३ ११ १४ १५
पञ्चाप्यमी भूमिषु कल्पवृक्षा ॥ १७० ॥

अर्थ –ज्ञानी थईने विनयी, सौभाग्यवाळो थईने उत्तम शीलधारी, होद्देदार थईने न्याय मार्गे चालनारो, धनाढ्य थईने दानेश्वरी, तथा सत्तावान् थईने शांत स्वभाववाळो, ए पांचे आ जगतमां कल्पवृक्षो समान छे

१ २ ३ ४
दरिद्रोऽपि य पापकभीतचेता,
५ ६ ७ ८
युवापि यो मारविकारहीन ।
१० ११ १२ १३
आढ्योऽपि यो नीतिमना धुरीण,
१५ ९ १४ १७
त्रयोऽप्यमी देवनदीप्रवाहा ॥ १७३ ॥

अर्थ –दरिद्री एटले धनहीन छतां पण जेनुं चित्त पापोथी डरे छे, तथा युवान छतां पण जे कामदेवना विकारथी रहित छे, अने सर्व वाते समर्थ छतां पण जे, न्यायीओमां अग्रेसर छे, ए त्रणे देवनदीना एटले गंगाना प्रवाह समान पवित्र छे

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

२ १ ५ ३ ४ ६ ७ ८
वृत्तिर्नीतिमती रमा च परमा शश्वद्विनीताः सुता,
१० १२ ११ १४ १३
बन्धुर्बंधुरधीर्मति स्मृतिमती वशः प्रशंसास्पदम ।
१६ १५ १८ १७ १८ २२ २० २१
वीर्यं वर्यतरं वचश्च मधुरं मूर्तिश्च विस्फूर्तिभाक्,
२७ २६ २३ २८ २४ २५
सानंदं विबुधैरिदं निगदितं धर्मस्य लीलायितम ॥१७७

અર્થ –નીતિયુક્ત વૃત્તિ, ઉત્કૃષ્ટ શોભાવાળી સ્ત્રી, હમેશા વિનય કરનારા પુત્રો, મનોહર બુદ્ધિવાળો ભાઈ, યાદ રાખનારી બુદ્ધિ, પ્રશંસાયોગ્ય વશ, અતિ ઉત્તમ વીર્ય એટલે શક્તિ, મધુર વચન, તથા દેદીપ્યમાન મૂર્તિ તે સમગ્ર ધર્મનો મહિમા છે, એમ પંડિતોએ આનંદ સહિત કહેલુ છે

२ १ ४ ३ ७ ५ ६
शास्त्रे शास्त्ररता बलेर्बलभृता श्रीभिः श्रिया शालिना,
९ ८ ११ १० १४ १ १३
शीले शीलजुषा गुणैर्गुणजुषा धीभिश्च धीमालिनाम्।
१६ १८ २० १५ १८ १७ २२ २१ ४ २९
सर्वेषां गुरुरस्त्यमी मम पुनर्मत्वेति येषां व्यथा,-
२५ २६ २७ २८ २३
द्विश्वानंदकारी जगद्गुरुरिति ख्यातिं द्रुमाङ्कसुत ॥१७८
५
तेषां चंदनचंद्रमौक्तिककुमुत्कलाभशालोक्त्मन ,-

कीर्तिस्फीतमरीचिमण्डितदिशा प्रौढप्रतिष्ठास्पृशाम्।
सूरीणां मुनिहीरहीरविजयाह्वानां शिवश्रीमतां,
राज्ये राजिनि विज्ञहेमविजयः सूक्तावलिं निर्ममे॥ ७०

અર્થ —શીળોએ કરીને સર્વે શીળધારીઓના, ગુણોએ કરીને ગુણવાનોના તથા બુદ્ધિએ કરીને બુદ્ધિવાનોના આ ગુરૂ શ્રેષ્ઠ છે, અને મ્હારા પણ ગુરૂ છે, એમ માનીને હુમાયુના પુત્રે એટલે અકબર બાદશાહે "આ જગતના ગુરૂ છે" એવી રીતની જનતમાં આનંદ કરનારી જેઓની પ્રખ્યાતિ કરેલી છે, એવા તથા ચંદન, ચન્દ્ર, મોતી, વિકાસી કમળ, તથા કૈલાસ પર્વત સમાન દેદીપ્યમાન થતી જે કીર્તિ, તેના દેદીપ્યમાન કિરણોથી મંડિત કરેલી છે દિશાઓને જેઓએ એવા ઉત્કૃષ્ટ કીર્તિવાળા તથા શિવશ્રીવાળા અને મુનિઓમાં હીરા સમાન, એવા શ્રી હીરવીજય સૂરિ મહારાજના મનોહર રાજ્યમાં એટલે સમયમાં પંડિત શ્રી હેમવિજય ગણિયે આ "કસ્તુરી પ્રકરણ" નામની સૂક્તાવલી રચી છે

(मालिनीवृत्तम्)

कमलविजयमज्ञमाज्ञपारींद्रपाद,-
द्वयकमलविलासे भृंगता सङ्गतेन।

४ ५
रसिकजनविनोदासृत्रिता सूक्तिमाला,
८ १० ६ ७ ८
श्रियमयतु जनाना कठपीठे लुठति ॥१८०॥

અર્થ -કમળવિજયજી ગણિ નામના મહાપંડિત ગુરૂના બન્ને ચરણોરૂપી કમળના વિલાસપ્રત્યે ભ્રમરતુલ્ય થએલા એવા શ્રી હેમવિજય ગણિજીએ બનાવેલી તથા માણસોને વિનોદ આપનારી આ "સૂક્તિમાળા" લોકોના કંઠસ્થળમા રહી થકી લક્ષ્મીને આપો ?

(वसन्ततिलकावृत्तम)

३
सत्सूत्रमौक्तिकमहोदधितुल्यगुफ',
१ ४ २
प्राज्ञेन्दुहेमविजयेन विनिर्मितो य ।
१० ७ ८ ५
आदाय सूक्तजलमबुधरा इवास्माद्,
११ १२ १३ ६
व्याख्याजुप क्षितितल सुगयतु सन्त ॥१८१॥

અર્થ -ઉત્તમ સૂત્રરૂપી મોતીઓના મહાસાગર સમાન આ રચના વિદ્વાનોમા ચન્દ્ર સમાન શ્રી હેમવિજયજી ગણિએ કરેલી છે, તેનાથી મેઘોની માફક ઉત્તમ માણસો "સૂક્તરૂપી" પાણીને લઈને, પૃથ્વીતળપર વ્યાખ્યા કરતા થતા સુખ પામો ?

એવી રીતે સકળ વિદ્વાનોના સમૂહરૂપી દેવોમાં ઇન્દ્ર સમાન પંડિત શ્રી કમળવિજયજી ગણિના શિષ્ય પંડિત શ્રી હેમવિજય ગણિએ રચેલી "કસ્તુરી પ્રકરણ" નામની સૂક્તિમાળા સંપૂર્ણ થઇ

•

॥ इतिश्रीकस्तुरीप्रकरग्रन्थम गा धयभाषा तरयुक्त समाप्त ॥

सच्चारित्रचूडामणिशुद्धक्रियायोगिगच्छाऽधिपति
श्रीमत्सुखसागरगुरुचरणकमलेभ्यो नमः ॥

श्रीसोमप्रभाचार्यकृत

श्री

सिंदूरप्रकर-सूक्तमुक्तावली ॥

(મૂળ [illegible] અને ભાષાન્તર યુક્ત)

પ્રથમતો કર્તા નમસ્કારયુક્ત મંગલાચરણ કરી
શ્રોતાઓને આશીર્વાદ આપે છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

सिंदूरप्रकरस्तपःकरिशिरःक्रोडे कषायाऽटवी,-
दावार्चिर्निचयः प्रबोधदिवसप्रारम्भसूर्योदयः ।
मुक्तिस्त्रीकुचकुम्भकुङ्कुमरसः श्रेयस्तरोः पल्लव-
प्रोल्लासः क्रमयोर्नखद्युतिभरः पार्श्वप्रभोः पातु वः ॥१॥

અર્થ –તપરૂપી હસ્તીના કુંભસ્થળને વિષે સિંદૂરના[1] સમૂહ સમાન, કષાયરૂપી[2] અટવીને બાળીને ખાખ કરવાને અગ્નિના સમૂહ સમાન, જ્ઞાનરૂપી દિવસના ઉદયના વિષે સૂર્યના ઉદય સમાન, મુક્તિરૂપ સ્ત્રીના કુચકુંભ (સ્તનરૂપ ઘડા) ને વિષે –અથવા–મુક્તિસ્ત્રીવદનૈકકુંકુમરસ –એવો પણ પાઠ છે, તેથી મુક્તિરૂપ સ્ત્રીના મુખકમળને વિષે કુંકુમના લેપ સમાન, અને કલ્યાણરૂપી વૃક્ષના નવપલ્લવ (નવા અંકુરા)નું ઉત્પત્તિ સ્થાન; એવો શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુના ચરણના નખની કાંતિ સમૂહ તમારૂં રક્ષણ કરો.

હવે ગ્રંથકર્ત્તા સજ્જન પુરૂષોને વિનતિ કરે છે

३ ६ ४ ५ १ २
संत सतु मम प्रसन्नमनसो वाचा विचारोद्यता ,
१० ८ ९ १२ ११ १३ ७
सूतेऽम्भः कमलानि तत्परिमलं वाता वितन्वंति यत्,
१७ १४ १६ १५ १९ २० २१ १८ २२ २३ २४
किंवाभ्यर्थनयानया यदि गुणोऽस्त्यासां ततस्ते स्वयं,
२६ २५ २९ २८ २७ ३० ३१ ३२
कर्त्तारः प्रथनं न चेदथ यशः प्रत्यर्थिना तेन किम् ॥२॥

–અર્થ –કવિઓની વાણીના સારા નરસા વિચારને વિષે સાવધાન એવા સંત પુરૂષો મ્હારા ઉપર પ્રસન્નચિત્તવાળા થાઓ, કારણકે જળ તો કમળોને ઉત્પન્ન કરે છે, પરંતુ

---

૧ નખનો કાંતિસમૂહ રાતો હોવાથી તેને સિંદૂરના સમૂહની ઉપમા આપેલી છે. ૨ ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ.

તેમની ગુણઘનો વિસ્તાર કરનાર તો પવનજ હોય છે તો મ્હારે તે (સજ્જનોને) આવી પ્રાર્થના કરવાની શી જરૂર છે? જો એ (મ્હારી વાણી) વિષે ગુણ હશે, તો તે (સજ્જનો) પોતેજ વિસ્તારને કરશે, નહિ તો યશના બંગી[1] સમાન એવા એ વિસ્તારે કરીને શું? અર્થાત્ કાંઈ નહીં.

હવે ગ્રન્થકર્તા આગમને અનુસાર ધર્મોપદેશ આપે છે

(उपजातिवृत्तम्)

१ २ ३ ४ ६ ७ ५
त्रिवर्गसंसाधनमन्तरेण, पशोरिवायुर्विफलं नरस्य।
८ ९ १० ११ १२१७१४ १५ १३ १६ १
तत्रापि धर्म्म प्रवरं वदंति, न तं विना यद्भवतोऽर्थकामौ॥

અર્થ —ધર્મ, અર્થ અને કામરૂપ ત્રણ વર્ગના સાધન વિના મનુષ્યનું આયુષ્ય પશુના આયુષ્યની માફક નિષ્ફળ છે તે ત્રણને વિષે પણ ધર્મને શ્રેષ્ઠ કહે છે, કારણ કે, તે (ધર્મ) વિના અર્થ અને કામ બની શકતા નથી

હવે નરભવનું દુર્લભપણું જણાવે છે

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

१ ६ ३ ४ ५
य प्राप्य दुष्प्रापमिदं नरत्वं,
८ ८ ७ १० २
धर्मं न यत्नेन करोति मूढः।

---

१ યશનો નાશ કરનાર

क्लेशप्रचयेन स लब्धमर्थ्यं,
चिंतामणिं पातयति प्रमादात् ॥ ४ ॥

અર્થ -દુખે પ્રાપ્ત થઇ શકે એવુ મનુષ્યપણું પામીને જે મૂઢ પુરૂષ ઉદ્યમથી ધર્મ કરતો નથી, તે ઘણી મહેનતે પ્રાપ્ત કરેલા ચિંતામણિ (રત્ન) ને આળસથી સમુદ્રને વિષે નાખી દે છે

હવે મનુષ્યભવનો સર્વોત્કૃષ્ટ જય કહે છે
(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

स्वर्णस्थाले क्षिपति स रजः पादशौचं विधत्ते,
पीयूषेण प्रवरकरिणं वाहयत्यैधभारम् ।
चिंतारत्नं विकिरति कराद्वायसोड्डायनार्थं,
यो दुष्प्रापं गमयति मुधा मर्त्यजन्म प्रमत्तः ॥ ५ ॥

અર્થ -જે માણસ દુખે પામવા યોગ્ય એવા આ મનુષ્યભવને પ્રમાદને[1] વશ થઇ વૃથા ગુમાવે છે તે માણસ સોનાના સ્થાળને વિષે રજ (ધૂળ) નાખે છે, અમૃતથી પગ ધુએ છે, શ્રેષ્ઠ હસ્તી પાસે લાકડનો ભાર ઉપડાવે છે, અને કાગડાને ઉડાડી મૂકવા માટે હાથમાથી ચિંતામણિ રત્નને ફેંકી દે છે

---

१ मद विषय कषाय, निद्रा ओर विकथा

હવે મનુષ્યના વિષયસુખના માટે ધર્મનો ત્યાગ કરે તેનું મૂર્ખપણું બતાવે છે

८ १२ १३ ९ ११ १०
ते धत्तूरतरुं वपन्ति भवने प्रोन्मूल्य कल्पद्रुमं,
१६ १७ १८ १ १४ १५
चिन्तारत्नमपास्य काचशकलं स्वीकुर्वते ते जडाः।
२३ २२ २१ २५ २० २४
विक्रीय द्विरदं गिरीन्द्रसदृशं क्रीणन्ति ते रासभं,
१ ३ ५ ४ २ ७ ६
ये लब्धं परिहृत्य धर्ममधमा धावन्ति भोगाशया ॥३

અર્થ —જે મૂર્ખ પુરુષો પ્રાપ્ત થએલા ધર્મનો ત્યાગ કરીને ભોગની વાંછાએ અથ દોડે છે, અર્થાત્ વિષયોમાં પ્રવર્ત્ત છે, તે મૂર્ખ પુરુષો પોતાના ઘરને વિષે ઉત્પન્ન થએલા કલ્પવૃક્ષને ઉખેડી નાખીને ધતૂરાના વૃક્ષને વાવે છે, તે જડબુદ્ધિવાળા પુરુષો ચિંતામણિ રત્નને ફેંકી દઈને કાચનો કડકો ગ્રહણ કરે છે, અને પર્વત સમાન હસ્તીને વેચી દઈને ગધેડાને ખરીદ કરે છે

હવે મનુષ્યજન્મનું તેમજ ધર્મસામગ્રીનું દુર્લભપણું બતાવે છે

(शिखरिणीवृत्तम्)

२ ३ ४ ५ ६ ८ ७
अपारे संसारे कथमपि समासाद्य नृभवं,
१० ९ १ ११ २
न धर्मं यः कुर्याद्विषयसुखतृष्णातरलितः ।

ब्रुडन् पापाचारं प्रवरमपहाय प्रवहणं,
स मुग्धो मर्त्यानामुपलमुपलब्धुं प्रयतते ॥७॥

અર્થ -જે માણુસ આ અનંત સંસારને વિષે મહાકષ્ટે મનુષ્યભવ પામીને વિષયસુખની તૃષ્ણાથી વ્યાકુલ થઇ, ધર્મ કરતા નથી, તે મૂર્ખ ચિંતામણિ સમુદ્રને વિષે પડતો છતો ઉત્તમ વહાણને તજી દઇ પત્થરને ગ્રહણ કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

[illegible]

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

भक्तिं तीर्थकरे गुरौ जिनमते संघे च हिंसाऽनृत-
स्तेयाब्रह्मपरिग्रहाद्युपरमं क्रोधाद्यरीणां जयम् ।
सौजन्यं गुणिसंगमिन्द्रियदमं दानं तपो भावनां,
वैराग्यं च कुरुष्व निर्वृतिपदे यद्यस्ति गंतुं मनः ॥८॥

અર્થ -હે ભવ્યજનો ? જો તમારી મોક્ષપદ પામવાની ઇચ્છા હોય તો ૧ શ્રી તીર્થંકર મહારાજ ૨ ગુરૂ, ૩ જૈન શાસન અને ૪ સંઘ-એ ચારની તમે ભક્તિ કરો, ૫

[illegible]

હિંસા, ૬ અસત્ય, ૭ ચોરી, ૮ મૈથુન, અને ૯ પરિગ્રહ-એ પાંચથી નિવર્તો, વળી ૧૦ ક્રોધ, ૧૧ માન, ૧૨ માયા અને ૧૩ લોભ-એ ચાર શત્રુઓને જીતો, ૧૪ (સર્વ જીવને વિષે) મૈત્રીભાવ (મિત્રતા) કરો, તથા ૧૫ ગુણવાન જનોની સંગત, ૧૬ પાંચે ઇન્દ્રિયોનું દમવું, ૧૭ (પાત્રને વિષે) દાન, ૧૮ તપશ્ચર્યા, ૧૯ શુભભાવ અને ૨૦ સંસાર થકી નિર્મળભાવ (વૈરાગ્ય) એ સૌ વાના કરો

હવે પ્રવચન ચાર કારોની તીર્થંકરભક્તિદ્વાર કહે છે

६ ५ ६ ७ ८ ८
पापं लुपति दुर्गतिं दलयति व्यापादयत्यापदं,
१ ११ १२ १३ १५ १६
पुण्यं संचिनुते श्रियं वितनुते पुष्णाति नीरोगताम् ।
१६ १७ १ १८ २१ २०
सौभाग्यं विदधाति पल्लवयति प्रीतिं प्रसूते यशः,
२२ २३ २४ ४ २६ ३ १ २
स्वर्गं यच्छति निर्वृतिं च रचयत्यर्चाऽर्हतां निर्मिता॥१॥

અર્થ-અરિહંત ભગવંતની કરેલી ભાવપૂજા પાપને દૂર કરે છે, દુર્ગતિનું નિવારણ કરે છે, આપત્તિનો (દુ:ખનો) વિનાશ કરે છે, પુણ્યને વધારે છે, લક્ષ્મીનો વિસ્તાર કરે છે, આરોગ્યતાનું પોષણ કરે છે (શરીરે સુખી રાખે છે), સર્વજનોને વિષે પ્રશંસા પમાડે છે, પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરે છે, અને યશને વધારે છે, તેમજ દેવતાની પદવી આપે છે, અને પરંપરાએ મોક્ષપદ પણ આપે છે

હવે જિનેશ્વર ભગવાનની ભાવપૂજાનું ફળ બતાવે છે

स्वर्गस्तस्य गृहाङ्गणं सहचरी साम्राज्यलक्ष्मीः शुभा,
सौभाग्यादिगुणावलिर्विलसति स्वैरं वपुर्वेश्मनि ।
संसारः सुतरः शिवं करतलक्रोडे लुठत्यञ्जसा,
यः श्रद्धाभरभाजनं जिनपतेः पूजां विधत्ते जनः ॥१०॥

અર્થ — જે માણસ અત્યંત શ્રદ્ધા સહિત શ્રી વીતરાગની ભાવપૂજા કરે છે તેને દેવલોક ઘરના આંગણાની પેઠે છે, મનોહર રાજ્યલક્ષ્મી તેની સાથે રહેનારી છે, તેના શરીરરૂપ ઘરને વિષે સૌભાગ્યાદિ ગુણોની શ્રેણી પોતાની ઇચ્છાએ (આવીને) વિલાસ કરે છે, તેનો સંસાર સુખથી તરી શકાય એવો થાય છે, અને મોક્ષ તો જલદી તેના હાથ તળે આવીને આળોટે છે

(शिखरिणी वृत्तम्)

कदाचिन्नातङ्कः कुपित इव पश्यत्यभिमुखं,
विदूरे दारिद्र्यं चकितमिव नश्यत्यनुदिनम् ।
विरक्ता कान्तेव त्यजति कुगतिः सङ्गमुदयो,
सुहृदिव जिनार्चां रचयतः ॥११॥

અર્થ -જીનેશ્વર ભગવાનની ભાવપૂજા કરનારા જોઈ ભય તો કોપ પામ્યો હોય તેમ ક્યારે પણ સામુ જોતો નથી, દારિદ્ર તો ભયભ્રાંત થયું હોય તેમ નિરંતર દૂર નાસે છે, કુમતિ તો વિરક્ત થએલી સ્ત્રીની પેઠે ગમન તજી દે છે, અને અભ્યુદય (પ્રતાપ-ઐશ્વર્યાદિ) મિત્રની પેઠે (તેના) સમીપપણાને મૂકતો નથી અર્થાત્ તેની પાસેજ રહે છે

હવે ભાવ પૂજાનું માહાત્મ્ય કહે છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

यः पुष्पैर्जिनमर्चति स्मितसुरस्त्रीलोचनैः सोऽर्च्यते,
यस्तं वन्दत एकशस्त्रिजगता सोऽहर्निशं वन्द्यते ।
यस्तं स्तौति परत्र वृत्रदमनस्तोमेन स स्तूयते,
यस्तं ध्यायति क्लृप्तकर्मनिधनः स ध्यायते योगिभिः ॥

અર્થ -જે પુરુષ પુષ્પોવડે શ્રી વીતરાગ ભગવાનની પૂજા કરે છે તે દેવાંગનાઓના વિકસ્વર (પ્રમુદિત) થએલા નેત્રોથી પૂજાય છે, જે વીતરાગ ભગવાનને એકવાર પણ વંદન કરે છે તે રાત્રી દિવસ ત્રણે જગતના જનોથી વંદન પામે છે, જે તેમની સ્તુતિ કરે છે તે પરલોકને વિષે ઇંદ્રોના સમૂહથી સ્તુતિ પામે છે અને જે તેમનું ધ્યાન ધ-

છે તે આઠ કર્મનો ક્ષય કરીને અર્થાત્ સિદ્ધ અવસ્થા પામીને યોગી પુરૂષોથી ધ્યાન કરાય છે, અર્થાત્ યોગી પુરૂષો તે પુરૂષનું ધ્યાન કરે છે

હવે ગ્રન્થકર્તા ગુરૂભક્તિદ્વાર વર્ણવે છે

(वंशस्थवृत्तम्)

अवद्यमुक्ते पथि यः प्रवर्त्तते,
प्रवर्त्तयत्यन्यजनं च निःस्पृहः ।
स सेवितव्यः स्वहितैषिणा गुरुः,
स्वयं तरंस्तारयितुं क्षमः परम् ॥ १६ ॥

અર્થ—જે ગુરૂ પોતે પાપ રહિત માર્ગને વિષે પ્રવર્ત્તે છે અને બીજા માણસને પણ (તેવા માર્ગે) પ્રવર્તાવે છે, પોતે જાતે નિઃસ્પૃહ છે (પરિગ્રહાદિકની વાંછા રહિત છે), પોતે તરે છે અને બીજા માણસને પણ તારવાને સમર્થ છે, તેજ ગુરૂની હિતવાંછક પુરૂષોએ સેવા કરવી યોગ્ય છે

વળી ગુરૂસેવાનું ફળ જણાવે છે

(मालिनीवृत्तम्)

विदलयति कुबोधं बोधयत्यागमार्थं,
सुगतिकुगतिमार्गौ पुण्यपापे व्यनक्ति ।

अवगमयति कृत्याकृत्यभेदं गुरुर्यो,
भवजलनिधिपोतस्तं विना नाऽस्ति कश्चित् ॥२४॥

અર્થ — જે ગુરૂ મિથ્યાત્વનો નાશ કરે છે, સિદ્ધાંતોના અર્થને જણાવે છે, 'પુણ્ય એ સુગતિનો માર્ગ છે અને પાપ એ કુગતિનો માર્ગ છે,' એમ પ્રગટ કરે છે, અને વળી જે કરવા યોગ્ય અને નહી કરવા યોગ્ય કાર્યનો વિવેક સમજાવે છે; તે ગુરૂ વિના બીજો કોઈ ભવસાગરને વિષે વહાણની પેઠે તારનાર નથી.

(शिखरिणीवृत्तम्)

पिता माता भ्राता प्रियसहचरी सूनुनिवहः,
सुहृत्स्वामी माद्यत्करिभटरथाश्वः परिकरः ।
निमज्जन्तं जन्तुं नरककुहरे रक्षितुमलं,
गुरोर्धर्माऽधर्मप्रकटनपरात्कोऽपि न परः ॥२५॥

અર્થ — નરકખાણને વિષે પડતા જીવોને પુણ્ય અને પાપ સહી દેખાડનારા ગુરૂવિના બીજો કોઈ પિતા, માતા, ભાઈ, પ્રિય સ્ત્રી, પુત્રનો સમૂહ, મિત્ર, મદોન્મત્ત હસ્તી, સુભટ, અશ્વ તથા જોદ્ધા સ્વામી કે સેવકાદિ વર્ગ રક્ષણ કરવા ... નથી

હવે ગુરૂઓની આગ્નાનુ માહાત્મ્ય કહે છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

१ ४ ३ ५ ६
किं ध्यानेन भवत्वशेषविषयत्यागैस्तपोभिः कृतं,
८ ७ १० ९ १२ ११
पूर्णं भावनयाऽलमिन्द्रियदमैः पर्याप्तमाप्तागमैः ।
१ १४ १५ १६ २० १९ १७ १८
किं त्वेकं भवनाशनं कुरु गुरुप्रीत्या गुरोः शासनं,
२३ २१ २२ २५ २६ २७ २८ २४
सर्वं येन विना विनाथबलवत् स्वार्थाय नाऽलं गुणा

અથ -ધ્યાન કરવાથી શુ ? સર્વ વિષયનો ત્યાગ કરવાથી પણ શુ ? તપશ્ચર્યા કરવાથી પણ શુ ? શુભ ભાવે કરીને પણ શુ ? ઇન્દ્રિઓના દમવાથી પણ શુ ? તથા સિદ્ધાંતના અભ્યાસથી પણ શુ ? (અર્થાત્ એ સર્વ એકલા એટલે ગુરૂ વિના આજ્ઞાવિના નિષ્ફલ છે) માટે અધિક પ્રીતિએ સંસારના ભ્રમણને નાશ કરનારા એવા ગુરૂના શિક્ષા વચનો અંગીકાર કર ? કે જેનાવિના અધિપતિ (નાયક) વિનાની સેનાની પેઠે (એ ઉપર કહેલા) ગુણો પોતપોતાના ફલ સાધનને માટે સમર્થ નથી અર્થાત્ નિષ્ફલ છે

હવે ચાર પ્રકારે કરીને જીનોક્ત સિદ્ધાંતનુ માહાત્મ્ય જણાવે છે

(शिखरिणीवृत्तम्)

४ ३ ६ ५ ८ ७ ९ ११ १०
न देवं नादेवं न शुभगुरुमेनं न कुगुरुं,

नधर्म्मं नाऽधर्म्मं न गुणपरिणद्ध न विगुणम ।
न कृत्य नाऽकृत्य न हितमहित नापि निपुणं,
विलोकते लोका जिनवचनचक्षुर्विरहिता' ॥१७॥

અર્થ –જૈનશાસ્ત્રરૂપ ચક્ષુથી રહિત એવા લોકો નથી દેવને જાણતા કે નથી કુદેવને જાણતા, નથી સુગુરૂને ઓળખતા કે નથી કુગુરૂને ઓળખતા, નથી જાણતા ધર્મ અધર્મને કે નથી જાણતા ગુણી નિર્ગુણીને, વળી કરવા યોગ્ય કાર્ય શુ છે? અને નહિ કરવા યોગ્ય શુ છે? તે પણ નથી જાણતા વળી પોતાને શુ સુખનુ કારણ છે? અને શુ દુખનું કારણ છે? તે પણ તેઓ સારી રીતે જાણતા નથી

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

मानुष्य विफलं वदति हृदयं व्यर्थं वृथा श्रोत्रयो-
र्निर्माण गुणदोषभेदकलना तेपाममभाविनीम् ।
दुर्वार नरकाधकूपपतन मुक्ति बुधा दुर्लभा,
सार्वज्ञ समयोदयारसमयो येपा न कर्णातिथि ॥१८॥

અર્થ –સર્વજ્ઞ શ્રી વીતરાગ ભગવાને કહેલો એવો દયામય આગમ જે પુરૂષોના મનમા નથી પસ્યો તેમના મનુષ્ય

ન્મન પડિતજનના નિષ્પાત કહે છે, તમના ચિત્તને નિરર્થક કહે છે, તેમની કણુઇન્દ્રિનુ બનાવવુ ગ્યા (નમામુ) છે તમનામ ગુણુનોના વિવેકનો વિચાર પણ દુર્લભ છે, તેમનું નરકરૂપ અધકારમન કુવાને વિષે પડવુ તે, એવી ગણવુ કઠણ છે અને તેમને મુક્તિ પણ દુર્લભ છે

१० ११ १२ १३ १४
पीयूष विषयज्जल ज्वलनवत्तेजस्तम स्तोमव-
१५ १ १६ १८ १ २
न्मित्र शात्रववत स्रज भुजगवच्चिन्तामणिं लोष्टवत् ।
२१ २२ ८ २३ ३
ज्योत्स्ना ग्रीष्मजधर्मवत स मनुते कारुण्यपण्यापण,
४ ५ ६ १ २ ३
जैनेन्द्र मतमन्यदर्शनसमं यो दुर्मतिर्मन्यते ॥ १० ॥

અર્થ -જે મૂર્ખજન કરુણારૂપી વસ્તુના હાટ (દુકાન) સમાન એવા જૈનેંદ્રના શાસનને અન્યદર્શન સમાન માને છે, તે અમૃતને ઝેર સમાન, જળને અગ્નિ સમાન, તડાગને અધકારના સમૂહ સમાન, મિત્રને શત્રુ સમાન, ફુલની માળાને સર્પ સમાન, ચિતામણિ રત્નને પત્થર સમાન અને ચદ્રમાની કાંતિને ઉનાળાના તાપ સમાન માને છે અત્ર અમૃતાદિક સમાન જૈનશાસન અને વિષયાદિક સમાન અન્યદર્શન જાણવુ

२ ३ ४ ५ ७ ६
धर्म्मं जागरयत्यघ विघटयत्युत्थापयत्युत्पथ
८ ९ ११ १० १३ १२
भिन्ते मत्सरमुच्छिनत्ति कुनयं मथ्नाति मिथ्यामतिम

वैराग्य वितनोति पुष्यति कृपा मुष्णाति तृष्णा च य-
त्तज्जैन मतमर्चति प्रथयति ध्यायत्यधीते कृती ॥२०॥

અર્થ –પંડિત પુરુષ જે જીનશાસનની પૂજા કરે છે, જેનો વિસ્તાર કરે છે, જેનું ધ્યાન કરે છે, અને વળી જેને પઠન કર (ભણે) છે, તે જૈનશાસન ધર્મનો ઉદ્યોત કરે છે, પાપને દૂર કરે છે, અનાચારનું નિવારણ કરે છે, દ્વેષ ભાવનો વિનાશ કરે છે, અન્યાયનો ઉચ્છેદ (નાશ) કરે છે, મિથ્યા મતિને દૂર કરે છે, વૈરાગ્યનો વિસ્તાર કરે છે, દયાનું પોષણ કરે છે અને લોભને દૂર કરે છે

હવે ચાર કાવ્યે કરીને સંઘના મહિમાનું વર્ણન કરે

रत्नानामिव रोहणक्षितिधर खं तारकाणामिव,
स्वर्ग कल्पमहीरुहामिव सर पङ्केरुहाणामिव ।
पाथोधिः पयसामिवेन्दुमहसा* स्थानं गुणानाममा,-
वित्यालोच्य विरच्यता भगवत सघस्य पूजाविधि ॥

અર્થ –હે ભવ્યજીવો ? જેમ રોહણાચલ પર્વત રત્નોનું, આકાશ તારાઓનું, સ્વર્ગ કલ્પવૃક્ષનું, સરોવર કમળ પુષ્પનું,

*शशीव महसा इति पाठ ।

સમુદ્ર ચંદ્રમા સમાન નિર્મળ જાણવું, અથવા ચંદ્રમા તેજનું નિવાસ સ્થાનક છે, તેમ આ (સંઘ) સર્વ ગુણોનું નિવાસ સ્થાન છે એમ ધારીને એ પૂજન કરવા યોગ્ય સંઘનો પૂજાવિધિ કરે

यः संसारनिरासलालसमतिर्मुक्त्यर्थमुत्तिष्ठते,
यं तीर्थं कथयन्ति पावनतया येनाऽस्ति नाऽन्यः समः।
यस्मै तीर्थपतिर्नमस्यति सतां यस्माच्छुभं जायते,
स्फूर्तिर्यस्य परा वसन्ति च गुणा यस्मिन्स संघोऽर्च्यताम्।

અર્થ —હે ભવ્ય જીવાત્માઓ? જે સંઘ, સંસારના ત્યાગને વિષે ઇચ્છાવાળી છે બુદ્ધિ જેની એવો છતા મુક્તિના સાધનને માટે સાવધાન થાય છે, વળી જે પવિત્રપણાએ કરીને તીર્થરૂપ કહેવાય છે, જેના સમાન બીજો કોઈ નથી, જેને તીર્થંકર મહારાજા પણ વ્યાખ્યાનને અવસરે 'नमो तित्थस्स' એમ કહી નમસ્કાર કરે છે, જેનાથી સજ્જનોનું કલ્યાણ થાય છે, જેનો ઉત્કૃષ્ટ મહિમા છે, અને જેને વિષે (અનેક) ગુણો રહે છે, એવા તે (ચતુર્વિધ) સંઘની પૂજા કરો

लक्ष्मीस्त स्वयमभ्युपैति रभसा कीर्त्तिस्तमालिंगति,
प्रीतिस्त भजते मति प्रयतते त लब्धुमुत्कठया ।
स्व श्रीस्त परिरब्धु मिच्छति मुहुर्मुक्तिस्तमालोकते,
य. सघ गुणराशिकेलिमदन श्रेयोरुचि सेवते ॥२३॥

અર્થ —ગુણોના સમૂહના ક્રીડાઘર એવા શ્રીસઘને કલ્યાણને વિષે રૂચિવાળો એવો જે પુરૂષ સેવે છે, તે પુરૂષને સપત્તિ જ પોતાની મેળે સન્મુખ આવે છે, કીર્તિ આલીંગન દેછે, પ્રીતિ સેવે છે, બુદ્ધિ ઉત્સુકતાથી તેને પ્રાપ્ત કરવાને પ્રયત્ન કરે છે, સ્વર્ગલક્ષ્મી તેને વારવાર આલીંગન દેવાને ઈચ્છે છે અને મુક્તિશ્રી તેને જોયા કરે છે

यद्भक्ते फलमर्हदादिपदवीमुख्य कृषे. सस्यवत्,
चक्रित्व त्रिदशेन्द्रतादि तृणवत प्रासगिक गीयते ।
शक्ति यन्महिमस्तुतौ न दधते वाचोऽपि वाचस्पते,
सघ सोऽघहर पुनातु चरणन्यासै' सता मदिरम् ॥२४

અર્થ —ધાન્યપ્રાપ્તિ જેમ ખેતીનુ ફળ છે, તેમ અરિહંતાદિકની પદવી એજ જે (સઘ)ની ભક્તિનુ મુખ્ય ફળ છે, વળી જે સઘને ક્ષેત્રના ઘાસની પેઠે ચક્રવર્તિપણુ, દેવ

सर्पना तडनाने विष जम छाया न होय, तेम तप अने नगमनी कथापण होती नथी, एवा असत्य वचनने बुद्धि मान पुरुषो कष्ट आवे छते पण बोलता नथी

हवे असत्यपणाना दोष बतावे छे

(वशस्थवृत्तम्)

असत्यमप्रत्ययमूलकारणं,
कुवासनासद्म समृद्धिवारणम् ।
विपन्निदानं परवंचनोर्जितं,
कृतापराधं कृतिभिर्विवर्जितम् ॥ ३१ ॥

अर्थ – अविश्वासनु मूलकारण, माठी वासना एटले पाप बुद्धिनु घर, लक्ष्मीने वारनारु, आपत्तिओनु कारण, अन्य जनोने छेतरवामां बळवान अने अपराधी एवु जे असत्य वचन, तेने पंडित जनोए तज्यु छे –

हवे चोरी नही करवाना प्रभावनु वर्णन करे छे

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

तस्याऽग्निर्जलमर्णवः स्थलमरिर्मित्रं सुराः किंकराः,
नगरं गिरिर्गृहमहिर्माल्यं मृगारिर्मृगः ।

१२ १३ २४ २५ २६ २७ २८
पाताल विलमस्त्रमुत्पलदल व्यालः शृगालो विष,
२ ३१ ३२ ३० ३ २ ४ १
पीयूष विषम सम च वचन सत्याचितं वक्ति य ॥३२

અર્થ -જે પુરૂષ સત્યતાયુક્ત વચન બોલે છે તેને અગ્નિ જળસમાન, સમુદ્ર સ્થળસમાન, શત્રુ મિત્રસમાન, દેવતા સેવકસમાન, વન નગરસમાન, પર્વત ઘરસમાન, સર્પ ફૂલની માળાસમાન, સિંહ મૃગસમાન, પાતાળ છિદ્રસમાન, શસ્ત્ર કમળપત્રસમાન, હસ્તી શિયાળસમાન, વિષ અમૃતસમાન, અને વિષમ સ્થાન સંપત્તિના સ્થાન સમાન થાય છે

હવે અ ત્તાદાન વ્રત વર્ણવે છે

(मालिनीवृत्तम्)

६ ७ ५ ६ १ ८
तमभिलपति सिद्धिस्त वृणीते समृद्धि-
१२ १३ ११ १६ १५ १४
स्तमभिसरति कीर्तिर्मुंचते त भवार्त्तिः ।
१६ १७ १८ २२ २३ २० २१
स्पृहयति सुगतिस्त नेक्षते दुर्गतिस्त,
२८ २४ २५ १ ३ ४ २
परिहरति विपत्त यो न गृह्णात्यदत्तम्॥३३॥

અર્થ -જે પુરૂષ નહિ આપેલુ અર્થાત્ પારકુ (કાંઈ પણ) નથી ગ્રહણ કરતો તે પુરૂષની મુક્તિ ઈચ્છા કરે છે, સમૃદ્ધિ તેને વરે છે, યશ તેની પાસે જાય છે, સંસારના દુઃખ તેને તજી દે છે, સુગતિ તે પુરૂષની વાંછા કરે છે,

ગૈતિ તના સામુ જોતી નથી, અને વિપત્તિ તો તેને ત્યાગ
ન કરે છે

હવે અદત્ત આદિ ચાર -સ્નાન ફાયદા જણાવે છે

(शिखरिणीवृत्तम्)

अदत्त नाऽऽदत्ते कृतसुकृतकाम किमपि य,
शुभश्रेणिस्तस्मिन् वसति कलहंसीव कमले।
विपत्तस्माद्दर व्रजति रजनीवाम्बरमणे-
र्विनीत विद्येव त्रिदिवशिवलक्ष्मीर्भजति तम् ॥३४

અર્થ -પુણ્યની ઇચ્છા કરનારો જે મનુષ્ય, કોઇપણ અદત્ત પદાર્થ લેતો નથી, તે પુરુષને વિષે, કમલને વિષે જેમ રાજહંસી રમે છે, તેમ કલ્યાણનો સમૂહ વાસ કરે છે, વળી સૂર્યથી જેમ રાત્રી નાસી જાય છે, તેમ તે પુરુષથી વિપત્તિ દૂર જતી રહે છે, અને જેમ વિદ્યા, વિનયી પુરુષ પાસે આવે છે, તેમ સ્વર્ગ અને મોક્ષની લક્ષ્મી તે પુરુષને સેવે છે

હવે બે ગાથામાં ચોરીના દોષો બતાવે છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

यन्निर्वर्तितकीर्तिधर्मनिधन सर्वागसा साधन,
प्रोन्मीलद्वधबन्धन विरचितक्लिष्टाशयोद्बोधनम् ।

७ ८
दौर्गत्यैककनिबन्धनं कृतसुगत्याश्लेषसंरोधनं,
९ ११ १४ ११ १० १२ १३
प्रोत्सर्प्पत्प्रधनं जिघृक्षति न तद्धीमानदत्तं धनम् ॥३६॥

અર્થ—જેનાથી કીર્તિ તથા ધનનો નાશ થાય છે, જે સર્વ અપરાધોનું કારણરૂપ છે, જેનાથી પ્રહાર બંધન આદિ પ્રગટ થાય છે, જે દુષ્ટ અભીપ્રાયને પ્રગટ કરે છે, જે દરિદ્રનું એકજ કારણ છે, જે સુગતિને પ્રાપ્ત કરતા નિવારણ કરે છે, અને જેનાથી મરણ થાય છે, એવું જે અદત્ત ધન, તેને બુદ્ધિમાન પુરૂષો ગ્રહણ કરતા નથી

(हरिणावृत्तम्)

१
परजनमनःपीडाक्रीडावनं वधभावना-
२ ३
भवनमवनिव्यापिव्यापल्लताघनमण्डलम् ।
४ ५ ६
कुगतिगमने मार्गः स्वर्गापवर्गपुरार्गलं,
१० ११ ७ ८
नियतमनुपादेयं स्तेयं नृणां हितकांक्षिणाम् ॥३७

અર્થ—અન્ય જનોના મનની પીડાને
ચેતવનના ધ રૂપ, પૃ
લતાઓ, તેને વ
પે જવાના માર્ગરૂ
ભોગળ) રૂપ,

નિશ્ચે હિતવાંછક જનોએ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય નથી

હવે પરસ્ત્રીગમન કરનારને આપદા દેખાડે છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

१२ (१० ११ १३ १४
दत्तस्तेन जगत्यकीर्त्तिपटहो गोत्रे मषीकूर्चक,
१५ १६ १७ १८
चारित्रस्य जलाञ्जलिर्गुणगणारामस्य दावानल ।
२० १९ २१ २३ २२
सकेन सकलापदां शिवपुरद्वारे कपाटो दृढ़,
१ ५ ६ ३ ७ ४ २
*कामार्त्तस्त्यजति प्रबोधयति वा स्वस्त्रीं परस्त्री न य ॥२७

અર્થ -કામથી પીડાએલો જે માણસ પોતાની સ્ત્રીને બોલાવતો નથી અને પરસ્ત્રીને તજતો નથી તેણે જગતને વિષે અપકીર્તિરૂપ ઢોલ વગડાવ્યો છે, પોતાના ગોત્રને મષી (મેશ) નો કૂચડો દીધો છે, સયમને જલાંજલિ આપી છે-અર્થાત્ ચારિત્ર તેનાથી દૂર રહે છે, ગુણ સમૂહરૂપી ઉદ્યાનને વિષે દાવાનલ સળગાવ્યો છે, સર્વ આપત્તિઓને પોતાની પાસે બોલાવી છે, અને મોક્ષરૂપી નગરીના દ્વારને વિષે કમાડ મજબૂત બંધ કર્યાં છે

(તે બદલ મા પે કરીને શીલવ્રતનુ વર્ણન કરે છે

* शीलं यत्न निज [illegible] [illegible] चिन्तामणि
पाठ ॥

व्याघ्रव्यालजलानलादिविपदस्तेषां व्रजन्ति क्षयं,
कल्याणानि समुल्लसन्ति विबुधाः सांनिध्यमध्यासते।
कीर्तिः स्फूर्तिमियर्ति यात्युपचयं धर्मः प्रणश्यत्यघं,
स्वर्निर्वाणसुखानि संनिदधते ये शीलमाबिभ्रते ॥३८॥

અર્થ —જે માણસો શીલવ્રતને ધારણ કરે છે, તેમની વાઘ, સર્પ, જળ, અગ્નિ પ્રમુખ આપત્તિઓ નાશ પામે છે, કલ્યાણ વૃદ્ધિ પામે છે દેવતાઓ સહાય્ય કરે છે, કીર્તિ વિસ્તાર પામે છે, ધર્મ પોષણ (વૃદ્ધિ) પામે છે, પાપ નાશ પામે છે, તથા સ્વર્ગ અને મોક્ષના સુખ પાસમાં આવે છે

(मालिनीवृत्तम्)

हरति कुलकलङ्कं लुम्पते पापपङ्कं,
सुकृतमुपचिनोति श्लाघ्यतामातनोति।
नमयति सुरवर्गं हन्ति दुर्गोपसर्गं,
रचयति शुचिशीलं स्वर्गमोक्षौ सलीलम् ॥३९॥

અર્થ —નિર્મળ એવું શીલવ્રત કુળના કલંકનું હરણ કરે છે, પાપરૂપી કાદવને લોપે છે, સુકૃત્યની વૃદ્ધિ કરે છે, પ્રશંસાનો વિસ્તાર કરે છે, દેવતાઓના સમૂહને નમાવે છે,

ભયંકર ઉપસર્ગોને હણે છે, તથા રમત માત્રમાં સ્વર્ગ અને મોક્ષને આપે છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

तोयत्यग्निरपि स्रजत्यहिरपि व्याघ्रोऽपि सारंगति,
व्यालोऽप्यश्वति पर्वतोऽप्युपलति क्ष्वेडोऽपि पीयूषति।
विघ्नोऽप्युत्सवति प्रियत्यरिरपि क्रीडातडागत्यपां-
नाथोऽपि स्वगृहत्यटव्यपि नृणां शीलप्रभावाद्ध्रुवम्॥

અર્થ - શીલવ્રતના પ્રભાવથી મનુષ્યને નિશ્ચે અગ્નિ જળ સમાન, સર્પ પુષ્પની માળાસમાન, વાઘ હરિણસમાન, હસ્તી અશ્વસમાન, પર્વત પથરસમાન, વિષ અમૃતસમાન, વિઘ્ન ઉત્સવસમાન, શત્રુ મિત્રસમાન, સમુદ્ર ક્રીડા કરવાના સરોવર સમાન અને અટવી પોતાના ઘરસમાન થાય છે

હવે ચાર શ્લોકે કરીને પરિગ્રહનું વિવેચન કરે છે

कालुष्यं जनयन् जडस्य रचयन् धर्मद्रुमोन्मूलनं,
क्लिश्यन्नीतिकृपाक्षमाकमलिनीं लोभाम्बुधिं वर्द्धयन्।
मर्यादातटमुद्रुजन् शुभमनोहंसप्रवासं दिशन्,

निःपाप तरे

१७१- १८ १४ १५ १
कि न क्लेशकर. परिग्रहनदीपूर प्रवृद्धि गत' ॥४१॥

અર્થ—જેમ વૃદ્ધિ પામેલુ નદીનુ પૂર નિર્મળ જળને મલીન કરે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલુ પરિગ્રહરૂપી નદીનુ પૂર પણ મૂખ મનુષ્યોના ચિત્તને મલીન કરે છે જેમ વૃદ્ધિ પામેલુ નદીનુ પૂર કાઠે રહેલા વૃક્ષોને ઉખેડી નાખે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલુ પરિગ્રહરૂપી નદીનુ પૂર પણ ધર્મરૂપી વૃક્ષનુ ઉન્મૂલન કરે છે જેમ વૃદ્ધિ પામેલુ નદીનુ પૂર કમલિનીઓને પીડા કરે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલુ પરિગ્રહરૂપી નદીનુ પૂર પણ નીતિ, દયા અને ક્ષમારૂપ કમલિનીને પીડા કરે છે જેમ વૃદ્ધિ પામેલુ નદીનુ પૂર સમુદ્રને વૃદ્ધિ પમાડે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલુ પરિગ્રહરૂપી નદીનું પૂર પણ લોભ રૂપી સમુદ્રને વૃદ્ધિ પમાડે છે જેમ વૃદ્ધિ પામેલુ નદીનુ પૂર કાઠાઓને તોડી નાખે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલુ પરિગ્રહરૂપી નદીનુ પૂર પણ ધર્મરૂપ મર્યાદાના તટરૂપ ચારિત્રને ઉખેડી નાખે છે તેમજ વૃદ્ધિ પામેલુ નદીનુ પૂર જેમ હસોને ઉડાડી મૂકે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલુ પરિગ્રહરૂપી નદીનુ પૂર પણ શુભ મનરૂપી હસને ઉડાડી મૂકે છે એવુ જે નવવિધ[1] પરિગ્રહરૂપી નદીનુ પૂર, તે વૃદ્ધિ પામે છતે શું કલેશકારી નથી ? અર્થાત્ છેજ

---

૧ ધન ધાન્ય, ક્ષેત્ર, વાસ્તુ, રૂપુ, સોનુ, ત્રાંબુ, પીતળ, દ્વીપદ અને ચતુષ્પદ

ભયંકર ઉપસર્ગોને હણે છે, તથા રમત માત્રમાં સ્વર્ગ અને મોક્ષને આપે છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

तोयत्यग्निरपि स्रजत्यहिरपि व्याघ्रोऽपि सारंगति,
व्यालोऽप्यश्वति पर्वतोऽप्युपलति क्ष्वेडोऽपि पीयूषति।
विघ्नोऽप्युत्सवति प्रियत्यरिरपि क्रीडातडागत्यपां,
नाथोऽपि स्वगृहत्यटव्यपि नृणां शीलप्रभावाद्ध्रुवम्॥

અર્થ -શીલવ્રતના પ્રભાવથી મનુષ્યને નિશ્ચે અગ્નિ જળ સમાન, સર્પ પુષ્પની માળાસમાન, વાઘ હરણિસમાન, હસ્તી અશ્વસમાન, પર્વત પત્થરસમાન, વિષ અમૃતસમાન, વિઘ્ન ઉત્સવસમાન, શત્રુ મિત્રસમાન, સમુદ્ર ક્રીડા કરવાના સરોવર સમાન અને અટવી પોતાના ઘરસમાન થાય છે

હવે બાર ગાથે કરીને પરિગ્રહનુ વિવેચન કરે છે

कालुष्यं जनयन् जडस्य रचयन् धर्म्मद्रुमोन्मूलनं,
*क्लिश्यन्नीतिकृपाक्षमाकमलिनीं लोभाम्बुधिर्वर्द्धयन्।
मर्यादातटमुद्रुजन् शुभमनोहंसप्रवासं दिशन्,

*नि-पाठान्तरे

१७ १ १८ १४ ११ १६
कि न क्लेशाकर परिग्रहनदीपूर' प्रवृद्धि गत. ॥४१॥

અર્થ—જેમ વૃદ્ધિ પામેલુ નદીનુ પૂર નિર્મળ જળને મલીન કરે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલુ પરિગ્રહરૂપી નદીનુ પૂર પણ મૂર્ખ મનુષ્યોના ચિત્તને મલીન કરે છે જેમ વૃદ્ધિ પામેલુ નદીનુ પૂર કાંઠે રહેલા વૃક્ષોને ઉખેડી નાખે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલુ પરિગ્રહરૂપી નદીનું પૂર પણ ધર્મરૂપી વૃક્ષનુ ઉન્મૂલન કરે છે જેમ વૃદ્ધિ પામેલુ નદીનુ પૂર કમલિનીઓને પીડા કરે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલુ પરિગ્રહરૂપી નદીનુ પૂર પણ નીતિ, દયા અને ક્ષમારૂપ કમલિનીને પીડા કરે છે જેમ વૃદ્ધિ પામેલુ નદીનુ પૂર સમુદ્રને વૃદ્ધિ પમાડે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલુ પરિગ્રહરૂપી નદીનું પૂર પણ લોભરૂપી સમુદ્રને વૃદ્ધિ પમાડે છે જેમ વૃદ્ધિ પામેલુ નદીનુ પૂર કાંઠાઓને તોડી નાખે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલુ પરિગ્રહરૂપી નદીનુ પૂર પણ ધર્મરૂપ મર્યાદાના તટરૂપ ચારિત્રને ઉખેડી નાખે છે તેમજ વૃદ્ધિ પામેલુ નદીનુ પૂર જેમ હંસોને ઉડાડી મૂકે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલુ પરિગ્રહરૂપી નદીનુ પૂર પણ શુભ મનરૂપી હંસને ઉડાડી મૂકે છે એવુ જે નવવિધ[1] પરિગ્રહરૂપી નદીનુ પૂર, તે વૃદ્ધિ પામે છતે શું ક્લેશકારી નથી? અર્થાત્ છેજ

---

૧ ધન ધાન્ય, [illegible] પુ [illegible], નાણું, [illegible]

१३। १० १४ १५ १
किं न क्लेशकर. परिग्रहनदीपूर प्रवृद्धि गतः ॥४१॥

અર્થ—જેમ વૃદ્ધિ પામેલુ નદીનુ પૂર નિર્મળ જળને મલીન કરે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલુ પરિગ્રહરૂપી નદીનુ પૂર પણ મૂર્ખ મનુષ્યોના ચિત્તને મલીન કરે છે જેમ વૃદ્ધિ પામેલુ નદીનુ પૂર કાંઠે રહેલા વૃક્ષોને ઉખેડી નાખે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલુ પરિગ્રહરૂપી નદીનું પૂર પણ ધર્મરૂપી વૃક્ષનુ ઉન્મૂલન કરે છે જેમ વૃદ્ધિ પામેલુ નદીનુ પૂર કમલિનીઓને પીડા કરે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલુ પરિગ્રહરૂપી નદીનુ પૂર પણ નીતિ, દયા અને ક્ષમારૂપ કમલિનીને પીડા કરે છે જેમ વૃદ્ધિ પામેલુ નદીનુ પૂર સમુદ્રને વૃદ્ધિ પમાડે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલુ પરિગ્રહરૂપી નદીનું પૂર પણ લોભ

(उपेन्द्रवज्रावृत्तम्)

निधाय मायां विविधैरुपायैः, परस्य ये वंचनमाचरंति।
ते वंचयंति त्रिदिवापवर्ग-सुखान्महामोहसखाः स्वमेव॥

અર્થ —જેઓ વિવિધ પ્રકારના ઉપાયોથી માયા રચીને પરજનને છેતરે છે, તેઓ મહા અજ્ઞાનયુક્ત છતા પોતેજ સ્વર્ગ અને મોક્ષના સુખથી પોતાના આત્માને છેતરે છે

(वंशस्थावृत्तम्)

मायामविश्वासविलासमंदिरं,
दुराशयो यः कुरुते धनाशया।
सोऽनर्थसार्थं न पतंतमीक्षते,
यथा बिडालो लगुडं पयः पिबन् ॥ ७८ ॥

અર્થ —જે દુષ્ટ આશયવાળો માણસ દ્રવ્યની આશાથી, અવિશ્વાસને રમવાના ઘરરૂપી એવી માયા (કપટ)ને રચે છે, તે બિલાડી જેમ દૂધ પીતી છતી દંડનો પ્રહાર (થશે એમ) જાણતી નથી, તેમ કષ્ટનો સમૂહ આવી પડશે એમ જાણતો નથી.

(वसंततिलकावृत्तम्)

मुग्धप्रतारणपरायणमुज्जिहीते,

३ ६ २
यत्पाटव कपटलपटचित्तवृत्ते' ।
१७ १४ १३ ७ ८ १५
जीर्यत्युपप्लवमवश्यमिहाऽप्यकृत्वा,
१६ १० १२ ११ ८ ६
नाऽपथ्यभोजनमिवामयमायतौ तत् ॥८६॥

અર્થ —જેમ અપથ્ય ભોજન રોગ કર્યા વિના પરિણમતુ નથી, તેમ કપટને વિષે લંપટ ચિત્તવૃત્તિવાળા મનુષ્યનુ મૂર્ખજનને છેતરવામા તત્પર એવુ જે ચાતુર્ય પ્રકટ થાય છે, તે ભવિષ્યમા ઉપદ્રવ કર્યા વિના પરિણામ પામતું નથી

હવે લોભના ત્યાગ બતાવે છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

२ ३ ४ ५ ६ ८ ७
यद्दुर्गामटवीमटति विकट क्रामति देशातर,
११ ८ १० १२ १३ १४
गाहते गहन समुद्रमतनुक्लेशा कृषि कुर्वते ।
१७ १५ १६ १८
सेवते कृपण पति गजघटासघट्ट दुःसचर,
२० १८ १ २१ २२
सर्पंति प्रधन धनाधिनधियस्तल्लोभविस्फूर्जितम् ॥८७॥

અર્થ —ધનથી અંધ થઇ છે બુદ્ધિ જેની એવા પુરુષો જે વિષમ અટવીનેવિષે ભ્રમણ કરે છે, વિકટ પરદેશનેવિષે ફરે છે. ગહન સમુદ્રનુ ઉલ્લંઘન કરે છે, અંદુ ...ડુ પાવાની

ખેતી કરે છે, કૃપણ પતિની સેવા કરે છે, અને હસ્તીઓના સમૂહના સંઘટ્ટ (પાસે પાસે રહેવા)થી અંદર પ્રવેશ ન થઈ શકે એવા સંગ્રામને વિષે પણ જાય છે, એ સર્વ લોભનું ચેષ્ટિત છે

मूलं मोहविषद्रुमस्य सुकृताम्भोराशिकुम्भोद्भवं,
क्रोधाग्नेररणिं प्रतापतरणिप्रच्छादने तोयदं ।
क्रीडासद्म कलेर्विवेकशशिनः स्वर्भानुरापन्नदी-
सिंधुं कीर्तिलताकलापकलभो लोभं पराभूयताम् ॥७८

અર્થ —અજ્ઞાનરૂપી વિષવૃક્ષનું મૂળ, સુકૃત્યરૂપી સમુદ્રને (શોષણ કરવાને) અગસ્ત્યઋષિસમાન, ક્રોધરૂપી અગ્નિને (સળગાવવાને) અગ્નિના કાષ્ઠસમાન, પ્રતાપરૂપી સૂર્યને ઢાંકવાના મેઘસમાન, કલેશનું ક્રીડાગૃહ, વિવેકરૂપી ચંદ્રમાને (ગળી જવાને) રાહુસમાન, આપત્તિરૂપી નદીઓના સમુદ્ર સમાન, અને કીર્તિરૂપી લતાના સમૂહનો નાશ કરવામાં હસ્તીસમાન એવો જે લોભ, તેનો પરાભવ કરો

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

निःशेषधर्मवनदाहविजृम्भमाणे,
दुःखौघभस्मनि विसर्पदकीर्तिधूमे ।

४ १
वाद २न रनममागमदीप्यमाने,
६ ८ ९ ७
लोभानले शलभना लभते गुणौघ. ॥७९॥

અર્થ -સમસ્ત ધર્મરૂપી વનને બાળવાથી વિસ્તાર પામતા, દુઃખોના સમૂહરૂપી ભસ્મવાળા, પ્રસરતા અકીર્તિરૂપી ધુમાડાવાળા, અને ધનરૂપી ઇંધનના સમાગમથી અત્યંત જાજ્વલ્યમાન એવા લોભરૂપી અગ્નિને વિષે (સર્વ) સદ્ગુણોનો સમૂહ પતંગપણાને પ્રાપ્ત થાય છે, અર્થાત્ એવા લોભરૂપ અગ્નિમાં પડીને સદ્ગુણોનો સમૂહ બળી જાય છે

હવે સંતોષના ગુણો કહે છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

८ ७ ६ ८ ५ ११ १०
जात कल्पतरु पुर सुरगवी तेषा प्रविष्टा गृहे,
१ १२ १४ १३ १० १५ १६
चितारत्नमुपस्थित करतले प्राप्तो निधि' सनिधिम् ।
१८ २१ १ २० २३ २
विश्व वश्यमवश्यमेव सुलभा स्वर्गापवर्गश्रियो,
३ २ ४
ये सतोषमशेषदोषदहनध्वंसाम्बुद बिभ्रते ॥ ८० ॥ .

અર્થ -સમસ્ત દોષરૂપી અગ્નિને શમાવવામાં મેઘસમાન એવો જે સંતોષ તેને જે પુરુષો ધારણ કરે છે, તેમની આગળ ક [illegible] થયુ છે, તેમના ઘરને વિષે કામધેનુ પ્રવેશ કર્યો [illegible] હસ્તતળને વિષે ચિંતામણિ રત્ન

થયુ છે, તેમજ તેમને સ્વર્ગ અને મોક્ષની લક્ષ્મી અવશ્ય સુલભ છે (એમ સમજવુ)

હવે સૌજન્ય રાખવાનો ઉપદેશ આપે છે

(शिखरिणीवृत्तम्)

५ ३ ४ १ २
वरं क्षिप्तः पाणिः कुपितफणिनो वक्त्रकुहरे,
८ ८ ६ ७
वरं झम्पापातो ज्वलदनलकुण्डे विरचितः ।
१४ १३ १० ११ १२
वरं प्रासप्रान्तः सपदि जठरान्तर्विनिहितो,
२१ २२ २० १५ १ १८ १ १७
न जन्यं दौर्जन्यं तदपि विपदां सद्म विदुषा ॥

અર્થ -કોપાયમાન થએલા સર્પના મુખનેવિષે હાથ નાખવો તે સારો, બળવાયમાન અગ્નિના કુંડનેવિષે ઝંપાપાત કરવો તે સારો, ઉદરના મધ્યભાગને વિષે ભાલાનો અગ્રભાગ નાખવો તે સારો, પણ પંડિત પુરૂષે આપત્તિનું સ્થાનક એવું જે દુર્જનપણું કરવુ તે સારૂ નહી

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

२ ३ ११ ४ १
सौजन्यमेव विदधाति यशश्चयं च,
६ ५ ८ ७ १०
स्वश्रेयसं च विभवं च भवक्षयं च ।
१५ १६ १४ १२ १८
दौर्जन्यमावहसि यत् कुमते तदर्थं,

१८ २० २१ १७ १८
धान्येऽनल #दिशसि तज्जलसेकसाध्ये ॥६७॥

અર્થ -સુજનતાજ પુરૂષોના યશના સમૂહને ધારણ કરે છે, તેમનું શ્રમ કરે છે, વૈભવ કરે છે અને સંસારનો ક્ષય કરે છે હે દુર્બુદ્ધિ ! તુ તે તે કારણો (યશ, વૈભવ અને સંસારનો ક્ષય કરવા) ને અંમે દુર્જનના ધારણ કરે છે, તે તો તુ જળસિંચનથી મેળવવા યોગ્ય એવા ધાન્યના ક્ષેત્રને વિષે અગ્નિ મૂકે છે

(पृथ्वीवृत्तम)

४ ३ १ २
वरं विभवबन्ध्यता सुजनभावभाजां नृणा-
६ ८ ५ ७
मसाधुचरितार्जिता न पुनरूर्जिताः संपदः ।
१३ १४ १५ १२ १० ११
कृशत्वमपि शोभते सहजमायतौ सुंदरं,
१७ २० १६ १८ १९
विपाकविरसा न तु श्वयथुसंभवा स्थूलता ॥६८॥

અર્થ -સુજનતાંવાળા મનુષ્યોને વૈભવરહિતપણું અર્થાત્ દારિદ્ર એજ સાર છે, પણ દુષ્ટ આચરણ વડે ઉપાર્જેલી સંપત્તિ સારી નથી, કારણકે આગામિ કાળને વિષે સુંદર એવું જે સ્વાભાવિક દુબળાપણું (કૃશપણું) તે શોભે છે, પણ પરિણામે નઠારું એવી જે સોજો ચઢવાથી થએલી પુષ્ટતા તે શોભતી નથી

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

न ब्रूते परदूषणं परगुणं वक्त्यल्पमप्यन्वहं,
संतोषं वहते परर्द्धिषु पराबाधासु धत्ते शुचम् ।
स्वश्लाघां न करोति नोज्झति नयं नौचित्यमुल्लङ्घय-
त्युक्तोऽप्यप्रियमक्षमां न रचयत्येतच्चरित्रं सताम् ॥६४॥

અર્થ –(સજ્જનપુરૂષો) પારકા દોષને કહેતા નથી પરંતુ પારકા ગુણને, તે અલ્પ હોય તો પણ નિરંતર, કહે છે, પારકી સંપત્તિને વિષે (પારકી સંપત્તિને જોઈને) સંતોષ, અને પર પીડાને વિષે (પર પીડાને જોઈને) શોક ધારણ કરે છે, આત્મપ્રશંસા કરતા નથી, ન્યાયનો ત્યાગ કરતા નથી અને યોગ્યતાનું ઉલ્લંઘન કરતા નથી, વળી તેમને અપ્રિય વચન કહ્યા હોય તોપણ તેઓ ક્રોધ કરતા નથી, આવું સત્પુરૂષોનું ચરિત્ર છે

હવે ગુણીજનના ગુણનું વર્ણન –

धर्मे ध्वस्तदयो यशश्च्युतनयो वित्ते प्रमत्तः पुमान्,
काव्ये निष्प्रतिभस्तपः शमदयाहीनोऽल्पमेधाः श्रु
वस्त्वालोकमलोचनश्चलमना ध्याने च रा[illegible]

य सग गुणिना विमुच्य विमति कल्याणमाकाक्षति ॥

અર્થ —જે બુદ્ધિહિન પુરૂષ ગુણીજનોનો સંગ ત્યજી દઈને કલ્યાણની ઈચ્છા રાખે છે, તે દયાનો ત્યાગ કરીને ધર્મની ઈચ્છા કરે છે (એમ સમજવુ), ન્યાયનો ત્યાગ કરીને યશની પ્રમાદી થઈને દ્રવ્યની, બુદ્ધિ વિના કાવ્ય કરવાની, શમતા અને દયા વિના તપની, અલ્પમતિવાળો છતા શાસ્ત્રના અધ્યયનની, નેત્ર વિના વસ્તુઓને જોવાની, અને ચચળ ચિત્તવાળો છતા ધ્યાનની ઈચ્છા કરે છે (એમ સમજવુ)

(हरिणीवृत्तम्)

हरति कुमति भिन्ते मोह करोति विवेकिता,
वितरति रति सूते नीति तनोति गुणावलिम् ।
प्रथयति यशो धत्ते धर्मं व्यपोहति दुर्गति
जनयति नृणा कि नाभीष्ट गुणोत्तमसगम ॥६२

અર્થ —ગુણો વડે ઉત્તમ એવા જનોનો સંગમ મનુષ્યોના શુ શુ ઈચ્છિતને નથી ઉત્પન્ન કરતો ? (તે સંગમ) કુમતિને હરે છે, મોહને ભેદે છે, તત્વ અને અતત્વનું ભાન કરાવે છે, સંતોષ આપે છે, નીતિને પ્રસરે છે, ગુણ સમૂહને વિસ્તારે છે, યશને ફેલાવે છે, ધર્મને ધારણ કરે છે અને દુર્ગતિને દૂર કરે છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

लब्धुं बुद्धिकलापमापदमपाकर्तुं विहर्तुं पथि,
प्राप्तुं कीर्तिमसाधुतां विधुनितुं धर्मं समासेवितुम् ।
रोद्धुं पापविपाकमाकलयितुं स्वर्गापवर्गश्रियं,
चेत्त्वं चित्त समीहसे गुणवतां सङ्गं तदङ्गीकुरु ॥९७॥

અર્થ —હે ચિત્ત ! જો તું બુદ્ધિના સમૂહને પ્રાપ્ત કરવાને, આપત્તિને દૂર કરવાને, ન્યાયમાર્ગને વિષે વિચરવાને, કીર્તિ સંપાદન કરવાને, દુર્જનતાનો ત્યાગ કરવાને, ધર્મનું ઉત્તમ રીતે સેવન કરવાને, પાપના ઉદયને રોકવાને, અને સ્વર્ગ તથા મોક્ષની લક્ષ્મીનો અનુભવ કરવાને ઇચ્છતું હોય, તો ગુણીજનના સંગનો સ્વીકાર કર

હવે નિર્ગુણીના સંગતથી થતા ગેરલાભ કહે છે

(हरिणीवृत्तम्)

हिमति महिमाम्भोजे चण्डानिलत्युदयाम्बुदे,
द्विरदति दयारामे क्षेमक्षमाभृति वज्रति ।
समिधति कुमत्यग्नौ कन्दत्यनीतिलतासु यः,
किमभिलषतां श्रेयः श्रेयः स निर्गुणसङ्गमः ॥९८॥

અર્થ —જે (નિર્ગુણી જનનો સગમ) મહિમારૂપી કમલની ઉપર હિમ સમાન છે, ઉદયરૂપી મેઘને વિષે પ્રચંડ વાયુસમાન છે, દયારૂપી ઉદ્યાનને વિષે હસ્તીતુલ્ય છે, કલ્યાણરૂપી પર્વતને વિષે વજ્ર જેવો છે, કુમતિરૂપી અગ્નિને વિષે લાકડા સમાન છે અને અન્યાયરૂપી લતાને વિષે કંદતુલ્ય છે, એવો જે નિર્ગુણી જનનો સમાગમ, તે શું કલ્યાણની ઈચ્છાવાળા પુરૂષોએ આશ્રય કરવા યોગ્ય છે? અર્થાત્ નથી

હવે ઇંદ્રિયોનો જય કરવા બોધ કહે છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

आत्मानं कुपथेन निर्गमयितुं यः शूकलाश्वायते,
कृत्याकृत्यविवेकजीवितहृतौ यः कृष्णसर्पायते ।
यः पुण्यद्रुमखण्डखण्डनविधौ स्फूर्जत्कुठारायते,
तं लुप्तव्रतमुद्रमिन्द्रियगणं जित्वा शुभंयुर्भव ॥ ६० ॥

અર્થ —હે સાધુ ? વ્રતની મર્યાદાને છેદનારો એવો જે ઇંદ્રિયોનો સમૂહ, તે આત્માને કુમાર્ગે લઇ જવાને હઠીલા અશ્વની પેઠે આચરણ કરે છે, કૃત્ય અને અકૃત્યના વિવેકરૂપી જીવિતનું હરણ કરવામાં કૃષ્ણસર્પ સમાન આચરણ કરે છે અને ધર્મરૂપી વૃક્ષના વનને ખંડન કરવામાં સ્ફુરિત કુહાડી સમાન આચરણ કરે છે, તે ઇંદ્રિયના સમૂહનો પરાજય

ઇંદ્રીને ક બાણ નામ ક૨

(शिखरिणीवृत्तम्)

प्रतिष्ठां यन्निष्ठा नयति नयनिष्ठां विघटय-
त्यकृत्येष्वाधत्ते मतिमतपसि प्रेम तनुते ।
विवेकस्योत्सेकं विदलयति दत्ते च विपदं,
पदं तद्दोषाणां करणनिकुरम्बं कुरु वशे ॥ ७० ॥

અર્થ -હે ભવ્ય જીવ ? સવ દોષોનું સ્થાનક એવો જે ઇંદ્રિયોનો સમૂહ, તે પ્રતિષ્ઠાના નાશ કરે છે ન્યાયની નિષ્ઠાને તોડી નાખે છે અકાર્યોને વિષે મતિ ધારણ કરે છે, તપ ઉપર સ્નેહ કરે છે, વિવેકના ઉન્નતપણાનો વિનાશ કરે છે અને વિપત્તિને આપે છે, તે ઇંદ્રિના સમૂહને તું પોતાને વાધિન કર

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

धत्तां मौनमगारमुज्झतु विधिप्रागल्भ्यमभ्यस्यता-
मस्त्वन्तर्गणमागमश्रममुपादत्तां तपस्तप्यताम् ।
श्रेयः पुञ्जनिकुञ्जभञ्जनमहावातं न चेदिन्द्रिय-
व्रातं जेतुमवैति भस्मनि हुतं जानीत सर्वं ततः ॥ ७१ ॥

અર્થ —હે સાધુ ? મૌનવ્રત ધારણ કર, ઘરનો ત્યાગ કર, આચારના ચાતુર્યનો અભ્યાસ કરો, વનને વિષે ગમન કરો, સિદ્ધાંતના પાઠનો અભ્યાસ કરો (અંગીકાર કરો), તીવ્ર તપશ્ચર્યા કરો, (એ બધું ભલે એગ્યુ કરો) પણ જ્યાં સુધી કલ્યાણના સમૂહરૂપ વનને ભાગવાને મહાવાયુ સમાન એવો જે ઇંદ્રિયોનો સમૂહ, તેનો પરાજય કરવાનું જાણ્યુ નથી, ત્યાં સુધી તે સર્વ (મૌનવ્રત આદિ) ભસ્મમાં ઘી હોમેલા જેવું (વૃથા) જાણો

૧ ૨
धर्मध्वंसधुरीणमभ्रमरसावारीणमापत्प्रथा-
૩ ૪ ૫
लङ्कर्मीणमशर्मनिर्मितिकलापारीणमेकान्तत ।
૬ ૭ ૮
सर्वान्नीनमनात्मनीनमनयात्यन्तीनमिष्टे यथा,
૧૦ ૧૧ ૧૩ ૧૨ ૧૪
कामीन कुमनाध्वनीनमजयन्नक्षौघमक्षेमभाक् ॥७२॥

અર્થ —ધર્મનો નાશ કરવામાં અગ્રેસર, સત્ય વાતને આવરણ કરનાર, આપત્તિને વિસ્તારવામાં સમર્થ, દુઃખ ઉત્પન્ન કરવાના કાર્યમાં પાર પામેલો, એકાન્તપણે—અન્ન—ભક્ષક, આત્માને અહિતકારી, અન્યાય માર્ગમાં ચાલનાર, ઇચ્છિતને વિષે સ્વેચ્છાએ વર્તનારો, અને કુમત માર્ગને વિષે જનારો એવો જે ઇંદ્રિયોનો સમૂહ છે તેને નહિ જીતનાર પ્રાણી કલ્યાણને ભજનારા થતા નથી, અર્થાત્ એવા મનુષ્યનું શ્રેય થતું નથી

હવે લક્ષ્મીના સ્વભાવનું વર્ણન કરે છે

निम्नं गच्छति निम्नगेव नितरां निद्रेव विष्कम्भते,
चैतन्यं मदिरेव पुष्यति मदं धूम्येव दत्तेऽन्धताम् ।
चापल्यं चपलेव चुम्बति दवज्वालेव तृष्णां नय-
त्युल्लासं कुलटाङ्गनेव कमला स्वैरं परिभ्राम्यति ॥७३॥

અર્થ—લક્ષ્મી નદીની પેઠે નીચ પ્રત્યે જાય છે, નિદ્રાની પેઠે ચૈતન્યનો વિનાશ કરે છે, મદિરાની પેઠે મદનું પોષણ કરે છે, ધૂમાડાના સમૂહની પેઠે અંધપણું આપે છે, વિજળીની પેઠે અસ્થિરપણાને ભજે છે, દાવાગ્નિની પેઠે તૃષ્ણાને વધારે છે, અને કુલટા સ્ત્રીની પેઠે સ્વેચ્છાએ ભ્રમણ કરે છે

હવે ધનના સ્વભાવને બતાવે છે

दायादाः स्पृहयन्ति तस्करगणा मुष्णन्ति भूमीभुजो,
गृह्णन्ति च्छलमाकलय्य हुतभुग्भस्मीकरोति क्षणात् ।
अम्भः प्लावयति क्षितौ विनिहितं यक्षा हरन्ते हठात्,
दुर्वृत्तास्तनया नयन्ति निधनं धिग्बह्वधीनं धनम् ॥७४॥

અર્થ —જે ધનની દાયાદો (એક ગોત્રમાં જન્મેલા) ઇચ્છા કરે છે, જેને ચોર લોકો ચોરી જાય છે, રાજાઓ છળ કરીને લઇ લે છે, અગ્નિ ક્ષણમાત્રમાં ભસ્મ કરે છે, જળ ડુબાવી દે છે, ભૂમિને વિષે ગાડ્યાથી વ્યંતરો બળાત્કારે હરી જાય છે અને જેનો દુરાચારી પુત્રો વિનાશ કરે છે એમ બહુ બહુ જણાને આધીન એવું જે ધન તેને ધિક્કાર થાઓ ?

५ ६ ७ ८ ९ १२ १० ११
नीचस्याऽपि चिरं चटूनि रचयन्त्यायान्ति नीचैर्नतिं,
१५ १६ १३ १४ १८ १७ १९
शत्रोरप्यगुणात्मनोऽपि विदधत्युच्चैर्गुणोत्कीर्तनम् ।
४ २५ २ २३ २० २१ २२
निर्वेदं न विदन्ति किंचिदकृतज्ञस्यापि सेवाक्रमे,
२८ २७ २ १ २ ४ ३० ३
कष्टं किं न मनस्विनोऽपि मनुजाः कुर्वन्ति वित्तार्थिनः ॥

અર્થ —માનવંતા મનુષ્યો પણ દ્રવ્યના અર્થી થઇને, નીચ પુરુષોની આગળ ચિરકાળ મિષ્ટ વચન બોલે છે (ખુશામત કરે છે), નીચ પુરુષોને નમસ્કાર કરે છે, નિર્ગુણી શત્રુનું પણ ઉચ્ચ સ્વરે ગુણ વર્ણન કરે છે, અને કરેલા ગુણને નહિ જાણનાર સ્વામીની સેવા કરવામાં પણ કાંઇ દુઃખ ધરતા નથી, આમ તેઓ શું શું કષ્ટ નથી કરતા ?

१ ५ ६ २ ३
लक्ष्मीं सर्पन्ति नीचमर्णवपयः सङ्गादिवाम्भोजिनी-
६ ७ ८ १२ ९ १० १३ ११
संसर्गादिव कण्टकाकुलपदा न क्वाऽपि धत्ते पदम् ।

१७ १४ ११ १६ १ १८
चैतन्य विषसन्निधेरिति नृणामुज्झामयत्यजसा,
२२ २१ २५ २० २३ २४
धर्मस्थाननियोजनेन गुणिभिर्ग्राह्यं तदस्या फलम् ॥७६

અર્થ -લક્ષ્મી સમુદ્રના જળના સમ્મર્ગથી જ હોયની! તેમ નીચ પ્રત્યે જાય છે, કમલિનીના સસંગથી પગમા કાંટો વાગ્યો હોયની! તેમ કાઇ સ્થળે પગ મૂકતી નથી, અને વિષની સાથે એક સ્થાનમા રહેવાથી જ હોયની! તેમ મનુષ્યોના ચૈતન્યનો એકદમ નાશ કરે છે, માટે ગુણીજનોએ તેને (લક્ષ્મીને) ધર્મને વિષે જોડીને (ધર્મકાર્યમા ખરચીને) તેનુ ફળ ગ્રહણ કરવુ

હવે દાનના ઉદ્દેશ આપે છે

१ ८ ७ ११ १०
चारित्रं चिनुते धिनोति विनयं ज्ञानं नयत्युन्नतिं,
१३ १२ १६ १५ १७ १६
पुण्णाति प्रशमं तपः प्रबलयत्युल्लासयत्यागमम् ।
१८ १ २० २१ २ २३ २४
पुण्यं कंदलयत्यघं दलयति स्वर्गं ददाति क्रमात्,
२५ २ २ १ ३ ४
निर्वाणश्रियमाननोति निहितं पात्रे पवित्रं धनम् ॥७७

અર્થ -પાત્રને વિષે આપેલું એવું પવિત્ર દ્રવ્ય ચારિત્રની વૃદ્ધિ કરે છે, વિનયને વધારે છે, જ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરે છે, પ્રશમરસનું પોષણ કરે છે, તપને સબળ કરે છે, શાસ્ત્રનો

ઉદ્દામ કરે છે, પુણ્યને ઉત્પન્ન કરે છે, પાપનો વિનાશ કરે છે, સ્વર્ગને આપે છે અને અનુક્રમે મોક્ષરૂપી લક્ષ્મીને વિસ્તારે છે

दारिद्र्यं न तमीक्षते न भजते दौर्भाग्यमालम्बते,
नाऽकीर्तिर्न पराभवोऽभिलषते न व्याधिरास्कन्दति ।
दैन्यं नाद्रियते दुनोति न दरः क्लिश्नन्ति नैवापदः,
पात्रे यो वितरत्यनर्थदलनं दानं निदानं श्रियाम् ॥७८

અર્થ —ઉપદ્રવનો નાશ કરનાર અને સંપત્તિનું કારણભૂત એવું જે દાન, તેને જે પુરૂષ પાત્રજનને વિષે આપે છે, તે પુરૂષની સામું દારિદ્ર જોતું નથી, દૌર્ભાગ્ય તેને સેવતું નથી, અપયશ તેનો આશ્રય કરતો નથી, પરાભવ તેની અભિલાષા કરતો નથી, વ્યાધિ તેનું શોષણ કરતો નથી, દીનતા તેનો આદર કરતી નથી, ભય તેને પીડતો નથી, અને આપત્તિઓ તેને કલેશ પમાડતી નથી

लक्ष्मीः कामयते मतिर्मृगयते कीर्तिस्तमालोकते,
प्रीतिश्चुम्बति सेवते सुभगता नीरोगताऽऽलिंगति ।
श्रेयः संहतिरभ्युपैति वृणुते स्वर्गोपभोगस्थिति-

२४ ६ ७ ८ ३ ४ ३
मुक्तिर्यात्रति य प्रयच्छति पुमान् पुण्यार्थमं निजम् ॥

અર્થ—જે પુરૂષ પોતાનું દ્રવ્ય પુણ્યાર્થ આપે છે, તે પુરૂષની, લક્ષ્મી ઇચ્છા કરે છે, તેને બુદ્ધિ શોધે છે, કીર્તિ જુએ છે, પ્રીતિ ચુંબન કરે છે, સૌભાગ્ય સેવા કરે છે, આરોગ્યતા આલીંગન કરે છે, કલ્યાણની પરંપરા તેની સન્મુખ આવે છે સ્વર્ગના ઉપભોગની પદ્ધતિ તેને વરે છે અને મોક્ષશ્રી તેની વાંછા કરે છે

(મન્દાક્રાન્તાવૃત્તમ્)

९ ८ ११ १० १३ १२
तस्यासन्ना रतिरनुचरी कीर्तिरुत्कंठिता श्री,
१५ १४ १७ १६
स्निग्धा बुद्धि परिचयपरा चक्रवर्तित्वऋद्धि ।
१ २ १८ २२ २१
पाणौ प्राप्ता त्रिदिवकमला कामुकी मुक्तिसंप-
५ ६ ४ ३ १
त्ससक्षेत्र्या(?) वपति विपुलं वित्तबीजं निजं य ॥८०॥

અર્થ—જે પુરૂષ પોતાના વિશાળ દ્રવ્યરૂપી બીજને સાત ક્ષેત્રવિષે વાવે છે, તે પુરૂષને સુખ સંપત્તિ સમીપ વર્તે છે, કીર્તિ નાસી થાય છે, લક્ષ્મી (મળવાને) ઉત્કંઠિત થાય છે, બુદ્ધિ સ્નેહવાળી થાય છે, ચક્રવર્તીપણાની ઋદ્ધિ પરિચય વાળી થાય છે, સ્વર્ગલક્ષ્મી હસ્તને વિષે પ્રાપ્ત થાય છે, અને મુક્તિસંપત્તિ અભિલાષાવાળી થાય છે

હવે તપના મહિમા વખાણ.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

यत्पूर्वार्जितकर्मशैलकुलिशं यत्कामदावानल-
ज्वालाजालजलं यदुग्रकरणग्रामाहिमन्त्राक्षरम् ।
यत्प्रत्यूहतमःसमूहदिवसं यल्लब्धिलक्ष्मीलता-
मूलं तद्द्विविधं यथाविधि तपः कुर्वीत वीतस्पृहः ॥८१॥

અર્થ -પૂર્વે ઉપાર્જન કરેલા કર્મરૂપી પર્વતને (છેદવાને) વજ્રસમાન, મનવાંછિતરૂપ દાવાનળની જ્વાળાને (શમાવવાને) જળસમાન, ઉગ્ર એવો જે ઇંદ્રિયસમૂહ તેરૂપ સર્પને (વશ કરવાને) મંત્રાક્ષરસમાન, વિઘ્નરૂપ અંધકારના સમૂહને (નાશ કરવાને) દિવસસમાન અને લબ્ધિ તથા લક્ષ્મીરૂપી લતાને (ઉત્પન્ન કરવાને) મૂળસમાન—એવા બે પ્રકારના તપને તમે કાંઇપણ ફળની ઇચ્છા કર્યાવિના વિધિ પ્રમાણે આદરો.

यस्माद्विघ्नपरंपरा विघटते दास्यं सुराः कुर्वते,
कामः शाम्यति दाम्यतींद्रियगणः कल्याणमुत्सर्प्पति ।
उन्मीलति महर्द्धयः कलयति ध्वंसं चयः कर्मणां,
स्वाधीनं त्रिदिवं शिवं च भवति श्लाघ्यं तपस्तन्न किम्॥

અથ –જે તપથી કષ્ટપરંપરા નાશ થાય છે, દેવતાઓ દાસપણું કરે છે, કામવિકાર શાંત થાય છે, ઇંદ્રિયોનો સમૂહ દમાય છે, કલ્યાણ પ્રસરે છે, મહાઋદ્ધિઓ વિકસ્વર થાય છે, જ્ઞાનાવર્ણીદિકર્મ સમૂહ નાશ પામે છે, તથા સ્વર્ગ અને મોક્ષ સ્વાધીન થાય છે, એવુ જે તપ, તે શું પ્રશસા કરવા લાયક નથી ?

कातार न यथेतरा ज्वलयितु दक्षो दावाग्नि विना,
दावाग्निं न यथापर शमयितु शक्तो विनाम्भोधरम्।
निष्णात पवन विना निरसितु नान्यो यथाम्भोधर,
कर्मौघ तपसा विना किमपर हर्तु समर्थस्तथा ॥८३॥

અર્થ –જેવી રીતે વનને બાળવાને દાવાગ્નિ વિના અન્ય કોઇ સમર્થ નથી, જેમ દાવાગ્નિને શમાવવાને મેઘવિના અન્ય કોઇ શક્તિમાન નથી, અને જેમ મેઘ વિખેરી નાખવાને વાયુવિના અન્ય કોઇ નિપુણ નથી, તેવી રીતે કર્મના સમૂહને હરવામા તપવિના અન્ય કોઈ સમર્થ નથી

(स्रग्धरावृत्तम्)

सतोपस्थूलमूल प्रशमपरिकर स्कन्धबन्धप्रपञ्च,
पञ्चाक्षीरोधशाख, स्फुरदभयदल शीलसम्पत्प्रवाल।

ऋद्धाम्भःपूरसेकाद्विपुलकुलबलैश्वर्यसौंदर्यभोगं,
स्वर्गादिप्राप्तिपुष्पं शिवसुखफलदं स्यात्तपःपादपोऽयम्

અર્થ -જે (તપરૂપી વૃક્ષ) ને સંતોષરૂપી મ્હોટું મૂળ છે, શમતારૂપી પરિવાર છે, શ્રુતસ્કંધની રચનારૂપી વિસ્તાર છે, પંચેન્દ્રિયોના રોધનરૂપ શાખા છે, દેદીપ્યમાન અભય દાનરૂપ પત્ર છે, શીલસંપત્તિરૂપ પલ્લવ છે, શ્રદ્ધારૂપી જળ પૂરના સિંચનથી વિસ્તીર્ણ થએલા એવા જે કુળ-બળ-ઐશ્વર્ય અને સૌંદર્ય તે રૂપભોગ છે, અને સ્વર્ગાદિની પ્રાપ્તિરૂપ પુષ્પ છે, તેવું જે તપરૂપી વૃક્ષ તે શિવસુખરૂપ ફળને આપે છે

હવે શુભ ભાવનો ઉપદેશ કહે છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

नीरागे तरुणीकटाक्षितमिव त्यागव्यपेतप्रभौ,
सेवाकष्टमिवोपरोपणमिवाम्भोजन्मनामश्मनि ।
विष्वग्वर्षमिवोषरक्षितितले दानार्हदर्चातपः,
स्वाध्यायाध्ययनादि निष्फलमनुष्ठानं विना भावनाम्॥

અર્થ -જેવી રીતે નિરાગી પુરૂષને વિષે યુવતીનો કટાક્ષ નિષ્ફળ છે, દાન રહિત પ્રભુને વિષે સેવાનું કષ્ટ નિષ્ફળ છે,

પાષાણને વિષે કમળ વાવવા તે નિષ્ફળ છે, ખારવાળી ભૂમિને વિષે વર્ષાદ નિષ્ફળ છે, તેવી રીતે તે દાન, જીનપૂજા, તપ અને સ્વાધ્યાયાદિ અનુષ્ઠાન પણ ભાવના વિના નિષ્ફળ છે

सर्वज्ञीप्सति पुण्यमीप्सति दया धित्सत्यघ मित्सति,
क्रोध दित्सति दानशीलतपसा साफल्यमादित्सति।
कल्याणोपचय चिकीर्षति भवाम्भोधेस्तट लिप्सते,
मुक्तिस्त्रीं परिरिप्सते यदि जनस्तद्भावयेद्भावनाम् ॥८६॥

અર્થ—જો મનુષ્ય સર્વ જાણવાને ઇચ્છતો હોય, ધર્મને ઇચ્છતો હોય, દયા ધારણ કરવાને ઇચ્છતો હોય, પાપ માપવાને ઇચ્છતો હોય, ક્રોધને ખડન કરવાને ઇચ્છતો હોય, દાન-શીલ-તપના સાફલ્યને ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છતો હોય, કલ્યાણની વૃદ્ધિ કરવા ઇચ્છતો હોય, સંસારસમુદ્રના તટને પામવાને ઇચ્છતો હોય અને જો મુક્તિરૂપી સ્ત્રીનુ આલીંગન કરવાને ઇચ્છતો હોય, તો તેણે શુભ ભાવના ભાવવી

(पृथ्वीवृत्तम)

विवेकवनसारिणीं प्रशमशर्मसंजीवनीं
भवार्णवमहातरीं मदनदावमेघावलीम्।

चलाक्षमृगवागुरा गुरुकषायशैलाशनिं,
विमुक्तिपथवेसरी भजत भावनां किं परैः ॥८७॥

અર્થ -વિવેકરૂપી વનને (પુષ્ટ કરવામાં) નદીસમાન, શમના સુખને (સજીવન કરવામાં) સંજીવનીતુલ્ય, સંસાર સમુદ્રને (પાર ઉતારવામાં) વિષે મહા નાવસમાન, કામાગ્નિને (શાંત કરવામાં) મેઘસમાન, ચલાયમાન ઇંદ્રિયોરૂપી મૃગને (બાંધવામાં) પાશસમાન, મહાકષાયરૂપી પર્વતને (તોડી પાડવામાં) વજ્રતુલ્ય, અને મોક્ષમાર્ગને વિષે (ભાર વહન કરવામાં) ખચ્ચરીસમાન, એવી જે ભાવના તેનું સેવન કરો, અન્ય અનુષ્ઠાનોથી શું ?

(शिखरिणीवृत्तम्)

घनं दत्तं वित्तं जिनवचनमभ्यस्तमखिलं,
क्रियाकांडं चंडं रचितमवनौ सुप्तमसकृत् ।
तपस्तीव्रं तप्तं चरणमपि चीर्णं चिरतरं,
नचेच्चित्ते भावस्तुषवपनवत्सर्वमफलम् ॥ ८८ ॥

અર્થ -બહુ દાન આપ્યું, સમગ્ર જીનવચનનું અધ્યયન કર્યું, ઉગ્ર ક્રિયાકાંડ રચ્યો, વારંવાર ભૂમિ વિષે શયન કર્યું, તીવ્ર તપશ્ચર્યા કરી ઘણા કાળ પર્યંત ચારિત્ર પણ પાળ્યું,

પરંતુ જો ચિત્તને વિષે શુભ ભાવ નથી, તો એ સર્વ ફોતરાં ખાંડવાની પેઠે નિષ્ફળ છે વા ફોતરાં વાવવા સમાન છે

હવે વૈરાગ્યનું વર્ણન કરે છે

(हरिणावृत्तम्)

यदशुभरज पाथो दृप्तेन्द्रियद्विरदाङ्कुश,
कुशलकुसुमोद्यान माद्यन्मन कपिशृङ्खला ।
विरतिरमणीलीलावेश्म स्मरज्वरभेषज,
शिवपथरथस्तद्वैराग्य, विमृश्य भवाऽभय ॥८९॥

અર્થ –પાપરૂપી રજને (શમાવી દેવામાં) જળસમાન, ઉન્મત્ત ઇંદ્રિયોરૂપી હસ્તીને (વશ કરવામાં) અંકુશસમાન, કુશળતારૂપી પુષ્પને (જન્મ આપવામાં) ઉદ્યાનસમાન, મદયુક્ત ચિત્તરૂપી વાનરને બાંધવાની સાંકળસમાન, વિરતિરૂપી રમણીના (ખેલવામાં) ક્રીડાગૃહતુલ્ય, કામદેવરૂપી તાવને (નાશ કરવામાં) ઔષધસમાન, અને મોક્ષમાર્ગને વિષે (બેસવામાં) રથતુલ્ય, એવો જે વૈરાગ્ય તેને વિચારીને સંસારના ભય રહિત થાઓ।

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

चंडानिलस्फुरितमब्दचय दवार्चि-
र्वृक्षव्रज तिमिरमण्डलमर्कबिम्बम् ।

वज्र महीध्रनिवह नयते यथात,
वैराग्यमेकमपि कर्म तथा समग्रम् ॥ ९० ॥

અર્થ –જેવી રીતે પ્રચંડ વાયુનુ ચાલવુ મેઘના સમૂહનો નાશ કરે છે, દાવાગ્નિ વૃક્ષોના સમૂહનો અંત લાવે છે, સૂર્યકિરણ અંધકારના સમૂહને દૂર કરે છે, અને વજ્ર પર્વતોના સમૂહને ચૂર્ણ કરે છે, તેવી રીતે એક એવો પણ વૈરાગ્ય સમગ્ર કર્મનો નાશ કરે છે

(शिखरिणीवृत्तम)

नमस्या देवाना चरणवरिवस्या शुभगुरो-
स्तपस्या नि सीमश्रमपदमुपास्या गुणवताम् ।
निषद्याऽरण्ये स्यात् करणदमविद्या च शिवदा,
विरागः क्रूराग क्षपणनिपुणोऽन्त. स्फुरति चेत् ॥ ९१ ॥

અર્થ –ક્રૂર એવા અપરાધને દૂર કરવામા નિપુણ એવો જે વૈરાગ્ય, તે જો હૃદયને વિષે ખીલતો હોય તોજ, દેવને કરેલો નમસ્કાર, ઉત્તમ ગુરૂની ચરણસેવા, અત્યત શ્રમનું સ્થાનક એવી તપશ્ચર્યા, ગુણવાન્ જનોની સેવા, અટવીને વિષે વાસ, અને ઇંદ્રિયોને દમવાની વિદ્યા એટલા વાના મોક્ષદાયી થાય છે

હવે વિરક્ત આત્માના ગુણો કહે છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

भोगान् कृष्णभुजगभोगविषमान् राज्यं रज सन्निभं,
बंधून्बंधनिबंधनानि विषयग्रामं विषान्नोपमम्।
भूतिं भूतिसहोदरां तृणमिव स्त्रैणं विदित्वा त्यजन्,
तेष्वासक्तिमनाविलो विलभते मुक्तिं विरक्तः पुमान्॥

અર્થ —ભોગોને કૃષ્ણ સર્પના દેહની પેઠે વિષમ જાણીને, રાજ્યને રજ સમાન ગણીને, બંધુઓને બંધનના કારણરૂપ સમજીને, વિષયના સમૂહને વિષયુક્ત અન્નસમાન લેખીને, રૂદ્ધિને ભસ્મતુલ્ય જાણીને, અને સ્ત્રીસમૂહને તૃણની પેઠે અવગણીને, તે સર્વને વિષે આસક્તિ તજી દઈ, નિર્મળ અંતઃકરણવાળો વિરક્ત પુરૂષ મોક્ષ સંપાદન કરે છે

(?) બાળાય ઉપદેશ કહે છે

(उपजातिवृत्तम्)

जिनेंद्रपूजा गुरुपर्युपास्तिः, सत्त्वानुकंपा शुभपात्रदानम्।
गुणानुरागः श्रुतिरागमस्य, नृजन्मवृक्षस्य फलान्यमूनि।

અર્થ —જીનેશ્વરની પૂજા, ગુરૂની સેવા, પ્રાણી ઉપર દયા, સુપાત્રે દાન, ગુણી ઉપર પ્રીતિ, અને શાસ્ત્રશ્રવણ એ છ આ મનુષ્ય જન્મરૂપ વૃક્ષનાં ફળ છે

(शिखरिणीवृत्तम्)

त्रिसन्ध्यं देवार्चां विरचय चयं प्रापय यशः,
श्रियः पात्रे वापं जनय नयमार्गं नय मनः ।
स्मरक्रोधाद्यारीन् दलय कलय प्राणिषु दयां,
जिनोक्तं सिद्धान्तं शृणु वृणु जवान्मुक्तिकमलाम् ॥

અર્થ –ત્રણે સન્ધ્યાસમયે જીનપૂજા કરો, કીર્તિ વધારો, લક્ષ્મીને સુપાત્રને વિષે વાવો, મનને ન્યાય માર્ગે દોરો, ક્રોધ, કામ આદિ શત્રુઓનો નાશ કરો, પ્રાણી માત્રને વિષે દયા કરો, વળી જીનેશ્વર પ્રણીત સિદ્ધાંતોનું શ્રવણ કરો, અને (એ સર્વ વાના કરીને) શીઘ્ર મોક્ષશ્રીને વરો

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

कृत्वाऽर्हत्पदपूजनं यतिजनं नत्वा विदित्वाऽऽगमं,
हित्वा सङ्गमधर्मकर्मठधियां पात्रेषु दत्त्वा धनम् ।
गत्वा पद्धतिमुत्तमक्रमजुषां जित्वाऽन्तरारिव्रजं
स्मृत्वा पञ्चनमस्क्रियां कुरु करक्रोडस्थमिष्टं सुखम् ॥ ०६

અથ –અર્હત્ ભગવાનના ચરણની પૂજા કરીને, યતિ જનોને નમસ્કાર કરીને, શાસ્ત્રજ્ઞાન સંપાદન કરીને પાપને

વિષે આસક્ત બુદ્ધિવાળા મનુષ્યોનો સંગ ત્યજીને, સુપાત્રે દાન દઈને, ઉત્તમમાર્ગે ચાલનાર જનોની રીતિએ ચાલીને, છ અભ્યંતર શત્રુઓને જીતીને અને પંચપરમેષ્ઠી નમસ્કારને સ્મરણ કરીને, વાંછિત ગુણને સંપાદન કરો.

(हरिणीवृत्तम)

प्रसरति यथा कीर्तिर्दिक्षु क्षपाकरसोदरा-
ऽभ्युदयजननी याति स्फातिं यथा गुणसंतति ।
कलयति यथा वृद्धिं धर्मः कुकर्महतिक्षमः,
कुशलसुलभे न्याय्ये कार्यं तथा पथि वर्तनम्॥७६॥

અર્થ—જેવી રીતે ચંદ્રસમાન ઉજ્વલ કીર્તિ દિશાઓને વિષે પ્રસરે, અભ્યુદય કરનારો ગુણસમૂહ વિસ્તાર પામે અને કુકર્મને હણવાને સમર્થ એવો ધર્મ વૃદ્ધિ પામે, તેવી રીતે ચતુર પુરુષોને સુલભ એવા ન્યાય માર્ગને વિષે વર્તન કરવું

(शिखरिणीवृत्तम)

करे श्लाघ्यस्त्यागः शिरसि गुरुपादप्रणमनं,
मुखे सत्या वाणी श्रुतमभिगतं च श्रवणयो ।
हृदि स्वच्छा वृत्तिर्विजयि भुजयो पौरुषमहो,
विनाप्यैश्वर्येण प्रकृतिमहतां मण्डनमिदम् ॥७७॥

અર્થ –હાથને વિષે પ્રશસ્ય એવું જ દાન, શીર્ષને વિષે ગુરૂના ચરણને પ્રણામ, મુખને વિષે સત્યવાણી, કાનને વિષે સંપાદન કરેલું શ્રુતજ્ઞાન, હૃદયને વિષે નિર્મળ વૃત્તિ અને ભુજાને વિષે વિજયવાન પૌરૂષ (પુરૂષાર્થ), આ સર્વ ઐશ્વર્ય વિનાના એવા છતા પણ સ્વભાવે કરીને ઉત્તમ એવા જનોના ભૂષણ છે

२ ३ १ ५ ४
भवारण्य मुक्त्वा यदि जिगमिषुर्मुक्तिनगरीं,
६ ८ १० ७ ९
तदानीं मा कार्षीर्विषयविषवृक्षेषु वसतिम् ।
११ १३ १४ १२ १७ १५ १६
यतश्छायाप्येषां प्रथयति महामोहमचिरा-
१८ २० १९ २१ २२ २४ २३ २५
दयं जंतुर्यस्मात्पदमपि न गंतुं प्रभवति ॥ ७८ ॥

અર્થ –જો સંસારરૂપી અટવીને ત્યજીને મુક્તિરૂપી નગરીએ જવાની ઇચ્છા હોય, તો વિષયરૂપી વિષવૃક્ષોને વિષે વાસ કરો નહિ, કારણકે એ વૃક્ષોની છાયા પણ એવા મહા મોહાંધકારને જલદી વિસ્તારે છે કે, તેમાથી પ્રાણી એક પગલું માત્ર પણ ચાલવાને સમર્થ થતો નથી

(उपजातिवृत्तम्)

२ १ ४ ३ ६ ८ ५ ७ ९
सोमप्रभाचार्यमभा च यन्न, पुंसां तमः पंकमपाकरोति ।
१० ११ १२ १३ १४ १५ १७ १६
तदप्यमुष्मिन्नुपदेशलेशे, निशम्यमानेऽनिशमेतिनाशम्

અર્થ –માણુસોના જે અંધકારરૂપી કચરાને, ચંદ્રની કાંતિ કે સૂર્યની કાંતિ નાશ કરી શકતી નથી, પણ તે અંધકારરૂપી ચરો (અજ્ઞાન અને પાપ), આ અલ્પ ઉપદેશ નિરંતર સ્મરણ કરવાથી નાશ પામે છે

હવે ગ્રંથની પ્રશસ્તિ લખે છે

(માલિનીવૃત્તમ)

अभजदजितदेवाचार्यपट्टोदयाद्रि-

द्युमणिविजयसिंहाचार्यपादारविन्दे ।

मधुकरसमतां यस्तेन सोमप्रभेण,

व्यरचि मुनिपराज्ञा सूक्तमुक्तावलीयम् ॥१००

અર્થ –અજીતદેવ નામના આચાર્યના પટ્ટરૂપ ઉદયાચળને વિષે સૂર્ય સમાન એવા જે વિજયસિંહ આચાર્ય, તેમના ચરણકમળને વિષે ભ્રમરતુલ્ય એવા સોમપ્રભ નામે મુનિરાજે આ સુભાષિત કાવ્યરૂપી મુક્તાફળની પંક્તિ (સૂક્ત મુક્તાવલી) રચી છે

॥ इति श्रीसिन्दूरप्रकरस्य सम्बन्धस्य भाषान्तरसहित समाप्त ॥

महानिधचद्रामणिशुद्धक्रियापात्रागिगन्ताऽधिपति

ओम सुखसागरगुरुचरणकमलेभ्यो नम ॥

श्रीविनयसागरोपाध्यायजीकृत

॥ श्री हिंगुल प्रकरणम् ॥

(મૂળાન્વય અને ભાષાન્તર યુક્ત)

(अनुष्टुपवृत्तम)

४ २ १
श्रीमच्छ्रीवासुपूज्यश्च, जगदानन्ददायकः ।
३ ६ ५
कल्पवृक्षोपमोभूया,-त्सुखमततिसिद्धये ॥ १ ॥

અર્થ -જગતુને આનંદ આપનારા, તથા કલ્પવૃક્ષસમાન એવા શ્રીમાન્ વાસુપૂજ્ય પ્રભુ સુખોની શ્રેણિની સિદ્ધિ માટે થાઓ !

५ ४ ६ ७ ३
हिंगुल-प्रकारोऽयं च, बालानां विचक्षणाः ।
८ १ २ ११ १२ १३ १०
नर्मगर्भीति य नवा, पठताभो सुखेऽस्तु मः ॥ २ ॥

અર્થ —પુણ્યથી પ્રાણી ધન મેળવે છે, અને તે ધનથી આ લોકમાં તે કીર્તિને પ્રાપ્ત કરે છે, પરલોકમાં સ્વર્ગના સુખને મેળવે છે, ત્યારપછી અનુક્રમે મોક્ષને પણ મેળવે છે

सम्यगाराधितो वर्ग , प्रथमो यैश्च जन्तुभि ।
तेषा माध्यास्त्रयो वर्गा, अनुक्रमेण मंत्रिवत् ॥१०॥

અર્થ —જે પ્રાણીઓએ પહેલા વર્ગને એટલે ધર્મને સારી રીતે આરાધ્યો છે, તેઓને અનુક્રમે મંત્રીની માફક ત્રણે વર્ગો પ્રાપ્ત થાય છે

प्रिय ब्रूहि प्रिय कुर्यात्, प्रियमेवामृत परम् ।
प्रियवच प्रदानेन, भवन्ति प्राणिन प्रिया· ॥११॥

અર્થ —હે પ્રાણી ? તુ પ્રિય બોલ ? તથા પ્રિય કર ? કેમકે પ્રિય છે તે ઉત્કૃષ્ટ અમૃતસમાન છે, વળી પ્રિયવચનના દાનથી પ્રાણીઓ પ્રિય થઇ પડે છે

(उपजातिवृत्तम)

विद्यासम नाऽस्ति शरीरभूषण,
निद्रासम नाऽस्ति शरीरदूषणम् ।
तृष्णासमा नाऽस्ति परा च चिन्ता,

क्लेशोपशान्ते समता परा न ॥ १२ ॥

અર્થ -વિદ્યાસમાન અન્ય શરીરનું ભૂષણ નથી, તેમજ નિંદા તુલ્ય અનેરૂં શરીરનું દૂષણ નથી, વળી તૃષ્ણા બરોબર બીજી મ્હોટી ચિંતા નથી, તથા ક્લેશની શાંતિથી અપર શ્રેષ્ઠ સમતા નથી.

(अनुष्टुप्वृत्तम)

शब्दोरूप रसोगन्ध , स्पर्शों भोगोहि पञ्चधा ।
किंपाकफलवद्ज्ञात्वा, दूरे यान्ति मनीषिण ॥१३॥

અર્થ -શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શના ભેદોથી ભોગો પાંચ પ્રકારના છે, તેઓને કિંપાક વૃક્ષના ફળતુલ્ય જાણીને પંડિતો તેઓથી દૂર જાય છે

सन्तोष परम सौख्य, सन्तोष परमामृतम् ।
सन्तोष परम पथ्य, सतोष परम हितम् ॥ १४ ॥

અર્થ -સંતોષ છે તે ઉત્કૃષ્ટ સુખ, ઉત્કૃષ્ટ અમૃત, ઉત્કૃષ્ટ પથ્ય, તથા ઉત્કૃષ્ટ હિત છે

(उपजातिवृत्तम्)

स्थानानि चाष्टादश किल्बिषस्य,
तथैव सप्त व्यसनानि विश्वे ।

त्याज्यानि भव्यैर्भवदुःखहेतु,
विशेषतः पापमतिः प्रमोच्या ॥ १८ ॥

અર્થ -ભવ્યાત્માઓએ આ દુનીઆના અઢાર પાપસ્થાનકો ને, તેમજ સાતે દુર્વ્યસનોને ત્યજવા, તથા સંસારના દુઃખના હેતુરૂપ એવી પાપબુદ્ધિને પણ વિશેષ પ્રકારે ત્યજવી

धार्यः प्रबोधो हृदि पुण्यदानं,
शीलं सदाङ्गीकरणीयमेव ।
तप्यं तपो भावनया च कार्या,
जिनेन्द्रपूजा गुरुभक्तिरुद्यमः ॥ १९ ॥

અર્થ -હૃદયમાં બોધને ધારણ કરવો, પુણ્યદાન કરવું, શીળને હમેશાં અંગીકાર કરવું, તપ તપવું, તથા ભાવનાથી જિનપૂજા અને ગુરુભક્તિ કરવી, તેમજ ઉદ્યમ પણ કરવો

प्राणातिपात द्वार-(अनुष्टुब्वृत्तम्)

यो दधाति तृणं वक्त्रे, प्रत्यर्थीकोऽपि मानवी ।
अवध्यः स सतां लोके, कथं पश्यास्तृणादना ॥२०॥

અર્થ —નરી છતા પશુ જે મારૂન મુખમા તૃણ લે છે તે સજ્જનોને મારવા લાયક હોતો નથી, ત્યારે તૃણભક્ષણ કરનારા પશુઓને તો મારી શકાયજ કેમ ?

१ २ ३ ४ ५ ६
प्रमादेन यथा विद्या, कुशीलेन यथा धनम् ।
७ ८ ९ १० १२ १ ११
कपटेन यथा मैत्री, तथा धर्मो न हिंसया ॥ १८ ॥

અર્થ —પ્રમાદથી જેમ વિદ્યા, દુરાચરણથી જેમ ધન, તથા કપટથી જેમ મિત્રાઇ, તેમ હિંસાથી ધર્મ થઇ શકતો નથી

२ ३ १ ५ ६
शिलां समधिरूढाश्च, निमज्जन्ति जलान्तरे ।
८ ७ ६ ११ ९
हिंसाश्रिताश्च ते तद्वत्, समाश्रयन्ति दुर्गतिम् ॥१०॥

અર્થ —જેમ પત્થરપર ચઢીને તરવાની ઇચ્છા કરનારા પાણીમા ડુબે છે, તેમ હિંસાને આશ્રિત થએલા પ્રાણીઓ દુર્ગતિમા જાય છે

१ २ ३ ४
लावण्यरहित रूप, विद्यया वर्जित वपु ।
७ ८ १२ १० ११
जलत्यक्त सरोभाति, तथा धर्मो दया विना ॥२०॥

અર્થ —લાવણ્ય વિનાનું જેમ રૂપ, વિદ્યા વિનાનું જે શરીર, તથા જળવિનાનું જેમ તળાવ, તેમ દયા વિના ધર્મ શોભતો નથી

त्याज्यानि भव्यैर्भवदुःखहेतु-,
विशेषतः पापमतिः प्रमाद्या ॥ २५ ॥

અર્થ -ભવ્યાત્માઓએ આ દુનીયાના અઢાર પાપસ્થાનકો ને, તેમજ માને દુર્જનોને ત્યજવા, તથા સંસારના દુઃખના હેતુરૂપ એવી પાપબુદ્ધિને પણ વિશેષ પ્રકારે ત્યજવી

धार्यं मनोऽस्मिन् हृदि पुण्यदानं,
शीलं सदाङ्गीकरणीयमेव ।
तप्यं तपो भावनयैव कार्या,
जिनेन्द्रपूजा गुरुभक्तिरुद्यम ॥ २६ ॥

અર્થ -હૃદયમાં ધર્મને ધારણ કરવો, પુણ્યદાન કરવું, શીળને હમેશા અંગીકાર કરવું, તપ તપવું, તથા ભાવનાથી જિનપૂજા અને ગુરૂભક્તિ કરવી, તેમજ ઉદ્યમ પણ કરવા

प्राणातिपात द्वार-(अनुष्टुप्वृत्तम्)

यो दधाति तृणमग्रे प्रत्यर्थीकोऽपि मानवी ।
अवध्य स सतां लोके, कथं वध्यास्तृणादनाः ॥ २७ ॥

(उपजातिवृत्तम)

४ ६ ५ ८ ७ १ २ ३
असत्यवक्तुर्नविपक्षपात, कुर्यान्नविद्वान् किलसंकटेऽपि
११ १४ १० १२ १३ १५ १६ १८ १७
तेनैं ध्रुव ह्री वसुराजवत्स्य, इहापवाद नरक परत्र ॥७८

અર્થ –વિદ્વાન્ માણસે ખરેખર આ જગતમા અસત્ય બોલનારનો સકટ આવે તોપણ પક્ષપાત કરવો નહિ, કેમકે, તેથી તે માણસ જરૂર વસુરાજાની માફક આ લોકમા અપવાદને અને પરલોકમા નરકને મેળવે છે

अदत्तादानद्वार-(अनुष्टुपवृत्तम्)

१ २ ३ ४ ६ ५
कातराणा यथा धैर्य, वन्ध्याना सन्ततिर्यथा ।
१२ ११ ७ ८ १० ९
न विश्वासस्तथा लोके, नृणामदत्तहारिणाम् ॥७९॥

અર્થ –બીકણ માણસોને જેમ ધૈર્ય, તથા વાંઝી સ્ત્રીઓને જેમ સતતિ હોતી નથી, તેમ આ દુનિયાના ચોરી કરનારાઓનો વિશ્વાસ હોતો નથી

५ ४ १ २ ३
कुक्षि शाकेन पूर्यन्त, यदिस्तोक धनार्जनम् ॥
७ ८ ९ १० ११ १४ १२ १३
परनाऽदत्तमादन्या,-यत स्याद्भूपतेर्भयम् ॥ ८० ॥

અર્થ –જો થોડુ ધન કમાતા હોઇએ તો ફક્ત શાકથીજ પેટ ભરવુ, પણ જેથી રાજાનો ભય થાય એવી ચોરી કરવી નહિ

मृषावाद द्वार

सध्याभ्ररागवन्मिथ्या,-वचनं कथमुच्यते ।
प्रतीतिभंगकृत्चात्र, परत्र दु ग्वकारणम ॥ ७१ ॥

अर्थ –આ લોકમા વિશ્વાસનો ભંગ કરનારૂ અને પર લોકમા દુ ખના કારણરૂપ એવુ સધ્યાકાળના વાદળના રંગ સમાન મિથ્યાવચન શામાટે બોલવુ જોઈએ ? અર્થાત્ નજ બોલવુ

याऽरण्ये रोदनात्सिद्धि,-र्या सिद्धि क्लीबकोपनात् ।
कृतघ्नसेवनात्सिद्धि ,सा सिद्धि कूटभाषणात ॥७२

અર્થ –રણમા જઈ રડવાથી જે સિદ્ધિ થાય, નપુંસકના ક્રોધથી જે સિદ્ધિ થાય, તથા કૃતઘ્ન માણસની સેવાથી જે સિદ્ધિ થાય, તે સિદ્ધિ જૂઠુ બોલવાથી થાય છે

अग्निनासिच्यमानोऽपि, वृक्षोवृद्धि न चाप्नुयात ।
तथा सत्यं विना धर्म , पुष्टि नायाति कर्हिचित् ॥७

અર્થ –જેમ અગ્નિથી સિંચાતુ વૃક્ષ વૃદ્ધિ પામતુ નથી તેમ સત્ય વિના ધર્મ કોઈપણ સમયે પુષ્ટિને પામતો નથી

(उपजातिवृत्तम)

अमत्यवक्तुर्भुविपक्षपात, कुर्यान्नविद्वान् किलमर्कटेऽपि
तेन भुव ही वसुराजवत्स, इहापवाद नरकं परत्र ॥७४

અર્થ –વિદ્વાન માણસે ખરેખર આ જગતમા અસત્ય બોલનારનો મકર્ આને તોપણ પક્ષપાત કરવા નહિ, કેમકે, તેથી તે માણસ જરૂર વસુરાજાની માફક આ લોકમા અપ વાદને અને પરલોકમ નરકને મેળવે છે

अदत्तादानद्वार–(अनुष्टुपवृत्तम)

कालराणा यथा धर्यं, वन्ध्याना भनतिर्यथा ।
न विश्वासस्तथा लोके, नृणामदत्तहारिणाम् ॥७५॥

અર્થ –ખીકણ માણસોને જેમ ધૈર્ય, તથા વઝી માઓને જેમ સતતિ હોતી નથી, તેમ આ દુનિયામા ચોરી કરના રાઓનો વિશ્વાસ હોતો નથી

कुक्षि शाकेन पूर्यन्त, यदिस्तोक धनार्जनम् ॥
परनाऽदत्तमादन्या,-य्यन. स्याद्भुपतेर्भयम् ॥ ७६ ॥

અર્થ –જો થોડુ ધન કમાતા હોઈએ તો ફક્ત શાકથીજ પેટ ભરવું, પણ જેથી રાજાનો ભય થાય એવી ચોરી કરવી નહિ

अदत्त धन नादद्या, त्सुखलिप्सुर्हिमानव ।
समवोतु त्वमाप्नुया-न्मंडुकचौरवत्किल ॥ ७७ ॥

અર્થ –સુખ ભોગવવાની ઇચ્છાવાળા માણસે ચોરીનુ ધન લેવુ નહિ, કેમકે, તેથી તેને મંડુક ચોરની માફક દુઃખ મળે છે

अनिष्ट गोचर धूक, स्वामिद्रोही नरेषु च ।
अनीष्टादप्यनिष्टश्च, अदत्तमपलक्षणे ॥ ७८ ॥

અર્થ –પક્ષીઓમા ઘુવડ અનિષ્ટ છે, તથા માણસોમા સ્વામિનો દ્રોહ કરનારો અનિષ્ટ છે, અને અપલક્ષણમા ચોરી અનિષ્ટથી પણ અનિષ્ટ છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

माऽदत्तंहि गृहाण वस्तु यदि-चेन्न ह्यस्ति यद्भुज्यते,
धैर्यं धेहि तथापि पक्षिनिवहा नीरं लभन्ते स्थले ।
दत्तं येन वपु मरण भुवि नो चिन्ता करिष्यत्यहो,
ता वार्ता स्मर ता समग्ररचनाश्चिन्ता च तस्मिन् स्थिता ॥

અર્થ –હે પ્રાણી ? તુ ચોરીની વસ્તુ ગ્રહણ નહિ કર?

જો તારી પાસે તે વસ્તુ ન હોય, તો જે તું ભોગવે છે તેમાજ ધૈર્ય એટલે સતોષ રાખ? કેમકે પક્ષિઓના સમૂહો સ્થળપર જળને મેળવે છે, વધારે શું કહેવું? જેણે આ શરીર આપ્યું છે, તેજ જગત્મા આપણી ફીકર કરશે, અને તે સમગ્ર રચના તથા ચિંતા તેનામાજ રહેલી છે

मंजुनद्राग-(अनुष्टुपवृत्तम)

४ २ ३ १ ८ ७ ६ ५
स्त्रीलुब्धो जगति यशसा, ऽत्यजत्यशस्तु न नरम् ।
११ १० १२ १३ १६ १५ १४
दासीलुब्ध्या यशा मुंजो, ऽपकीर्त्या गीयते न किम् ॥

અર્થ -જગત્મા જે માણસ સ્ત્રીઓમા લુબ્ધ થયો છે તે માણસને યશે ત્યજેલો છે, કેમકે દાસી પ્રત્યેના લુબ્ધભાવથી મુંજરાજાની શું અપકીર્તિ નથી થઇ અર્થાત્ થઈ છેજ

१ २ ३ ४ ८ ७ ५ ६
अन्तर्कटुप्रामुखेमिष्टा, अनिष्टा का नत परम् ।
११ १२ १० ९
विषवल्लीवत्त्याज्या, ज्ञानिभि सुखकामिभि ॥२१

અર્થ -અતરગમા કટુ, તથા મ્હોઢે મીઠી એવી આ સ્ત્રીથી અન્ય કઈ વસ્તુ અનિષ્ટ છે? માટે સુખની ઇચ્છા કરનારા જ્ઞાનીઓએ ઝેરી વેલડીની માફક તેણીને ત્યજવી

२ १ ५ ३ ४
उग्रमभोगत स्त्रारि,-कता हि नरक गता ।
८ ७ ६ १० ११
स्वर्गं गत प्रेङ्गी च, तत्र मत्सरकारणम् ॥ ३२ ॥

અર્થ –નૃરિકતા ©.નસ ભોગથી નરકે ગએલ છે, અને પ્રદેશી રાજા સ્વર્ગ ગએલ છે, તેમા સવર કારણરૂપ છે

५ ६ ७ ८ २ ३ ४
अन्त श्यामा वहि श्यामा, रक्षाया गुटिका इव ।
८ ११ १० १२ १ ९
वहिर्दधति सौंदर्य,-मतस्ताभस्मराशय ॥ ३३ ॥

અથ –તે સ્ત્રીઓ રાખની ગોળીની માફક અન્દર અને બહારથી શ્યામ હોય છે, વળી બહારથી સુદરતાને ધારણ કરે છે, પણ અદર તો ભસ્મના ઢગલા તુ ય છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

४ २ ५ ६ ७ ८
श्रीमत्कोणिकराट च चेटकनृपे सार्क महत्सगर,
९ १० ६ १
चक्राण किलकामकेलिकलित पद्मावतीप्रेरित ।
१३ १५ १४ १६ १७ ११ १
भोगासक्तमना नृपो मणिरथो भ्रात्रामम चाऽकरोत्,
१८ १२ ० १ २४ २३ २२
द्रोह मोहवशात्परतु नदनु प्राप्त फल कीदृशम् ॥३४॥

અથ –પદ્માવતીથી પ્રેરાએલા તથા કામક્રીડાથી યુક્ત થએલા એના શ્રીમાન્ કોણિક રાજાએ ચેડારાજાની સાથે મ્હોટા સગ્રામ કર્યો, વળી મોહના વશથી ભોગોમા આસક્ત થએલુ છે મન જેનુ એવા મણિરથ રાજાએ ભાઇની સાથે દ્રોહ કર્યો પણ તેની પાછળ તેને ફળ કેવુ મળ્યુ ?

परिग्रहद्वार-(अनुष्टुपवृत्तम)

१ ५ २ ४ ३
प्रमेहिना विष सर्पि, मैथुन चक्षुरोगिणाम ।
६ ७ ८ ८
तद्वन्निश्शेषजंतूना, कालकूट परिग्रह ॥ ३५ ॥

અર્થ -પ્રમેહના રોગવાળાને ઘી જેમ ઝેરરૂપ છે, તથા ચક્ષુના રોગીઓને મૈથુન જેમ ઝેરરૂપ છે, તેમ સર્વ પ્રાણીઓને પરિગ્રહ ઝેરરૂપ છે

१ ३ ४ ५ ७ २ ८
पयोराशेर्जलबिन्दूना, सख्यानैवात्र लभ्यते ।
८ १० ११ १२ १३ १४
नथैव धनलुब्धाना, दु खमान न दृश्यते ॥ ३६ ॥

અર્થ -જેમ આ જગતમા સમુદ્રના પાણીના બિન્દુઓની સખ્યા મળતી નથી, તેમ ધનના લોભીઓના દુ ખોનુ પ્રમાણ દેખાઈ શકતુ નથી,

३ ४ ५ ६ १ ७ ८ २
अशुष्क यदि वा शुष्क,-मग्नि किं गणयेत् कदा ।
१० ८ १३ १४ ११ १२
परिग्रहरतस्तद्वन्, न जानीते पर निजम् ॥ ३७ ॥

અર્થ -અગ્નિ શુ લીલુ કે સૂકુ ગણે છે? તેમજ પરિગ્રહમા આસક્ત એવો માણસ પણ પોતાનુ કે પરનુ જાણી શકતો નથી

આગળનામા દાનાનગતુ ન, અને સમગ્ર દુખોના સકેતરૂપ એવા કોવ બુદ્ધિવાન્ માણુસે ત્યાગ કરવા લાયક છે

(वसंततिलकावृत्तम)

१ २ ३
क्रोधाभिभूतपुरुषा नरके व्रजेयु,-
५ ६ ८
स्तत्रापि ताडननिबंधनमारणोत्थम ।
११ १० १२ १४ १३ ४
दुःख घन च महत्त कृतकर्मणा च,
८ ७ १५
श्रीकृष्णवल्लभगणा समुपार्जयन्ति ॥ ४४ ॥

અર્થ –ક્રોધથી પરાભવ પામેલા પુરુષો નરકમા જાય છે, તથા ત્યા પણ તાડન, બધન, મરણ આદિકથી ઉત્પન્ન થએલા દુ ખને મેળવે છે, અને એવી રીતે માણુસોના સમૂહો શ્રીકૃષ્ણની માફક પોતે કરેલા કર્મોને ભોગવે છે

માનદ્વાર–(अनुष्टपवृत्तम)

१ ६ २ ४ ५ ७
यः स्तब्धो गुरुणा सार्क, मन्यस्य नमनं कुत ।
१२ ११ १४ १३ ८ ८ १०
न छायायै न लाभाय, मानी कथेरवन्नृणाम् ॥४५॥

અર્થ –જે માની માણુસ ગુરૂની સમીપે પણ અક્કડ થઈને રહે છે, ત્યારે બીજાને નમવાની તો વાતજ શી કરવી ? અને એવીરીતે માની માણુસ કથેરના વૃક્ષની માફક માણુસોને છાયાદાયક કે લાભદાયક થઇ શકતો નથી

स्थाणुर्वा पुरुषो वाऽयं, दृष्ट्वेति तर्कयन्ति यम् ।
स मानी दूरतस्त्याज्यो, नम्रादिगुणवर्जनात् ॥८६॥

અર્થ –જેને જોઈને આ ઠુંઠું છે કે પુરૂષ છે? એમ લોકો તર્ક કરે છે, માટે તે પ્રમાણે નમ્રાદિક ગુણોથી રહિત થએલા માનીને દૂર ત્યજવો

शिक्षां लभते नो मानी, विद्यामोयाञ्च कर्हिचित् ।
विनयादिक्रियाशून्य, स्तम्भवत्स्तब्धतां गत ॥८७॥

અર્થ –વિનયાદિકની ક્રિયાથી શૂન્ય થએલો, તથા સ્તંભની માફક સ્તબ્ધપણાને પ્રાપ્ત થએલો એવો અહંકારી માણસ શિખામણને પામતો નથી, તેમજ કોઈપણ સમયે વિદ્યાને પ્રાપ્ત થતો નથી

अरण्यजं तरो पुष्पं, समुद्राम्भश्च शीतलम् ।
लावण्यं दम्भिना तद्व,-न्मानिमानं निरर्थकम् ॥८८॥

અર્થ –જેમ વનમાં ઉત્પન્ન થએલું પુષ્પ, તથા સમુદ્રમાં રહેલું શીતળ પાણી, અને જેમ કપટી માણસનું લાવણ્ય તેમ માનીનું માન નિરર્થક છે

(शालिनीवृत्तम्)

धात्रा दत्तं मानवत्या लघुत्वं,
मानोन्मत्ते रावणे दुर्मतित्वम् ।
दर्पोत्कृष्टे कोणिके दुर्गतित्वं,
दुष्टान्मानात्सद्गतिः केन लब्धा ॥ ४९ ॥

અર્થ-માનવતીને દૈવે લઘુતા આપી, તથા અહંકારથી ઉન્મત્ત થએલા રાવણને દુર્મતિપણું આપ્યું, કોણિકરાજાને દુર્ગતિપણું આપ્યું, એવી રીતે દુષ્ટ એવા માનથી કોણે સુગતિ મેળવી છે ? અર્થાત્ કોઈએ પણ નથી મેળવી

मायाद्वार-(अनुष्टुपवृत्तम्)

मायात्पन्नादविश्वासा,-न्मुग्धाम्नोऽपि मानुषः ।
परसद्मप्रवेशं च, नाप्नुयात् श्वानवत्सदा ॥ ५० ॥

અર્થ-મુખે મીઠાવચન બોલનારો એવો પણ માણસ કપટથી થએલા અવિશ્વાસથી, હમેશ કુતરાની માફક અન્યના ઘરમા પ્રવેશ કરી શકતો નથી

छद्मना पठितं शास्त्रं, तदनर्थाय केवलम् ।
हरिभद्रस्य शिष्याणां, फलं किमुत न श्रुतम् ॥ ५१ ॥

अर्थ –કપટથી ભણેલુ શાસ્ત્ર પણ કેનક અનર્થ માટેજ થાય છે, કેમકે, તેથી હરિભદ્રાચાર્ય મહારાજના શિષ્યોને થએલુ ફળ શુ આપણે શાસ્ત્રોમા નથી સાભળ્યુ ? અથાત્ સાભળ્યુ છે

३ ४ ५ ६ १ २
मायया यत्तपस्तस, महाबलेन साधुना ।
८ १० ९ ७ १४ १३ ११ १२
स्त्रीवेदो ह्यर्जितस्तेन, भुक्तो मल्लीभवे च स ॥७१॥

अर्थ –વળી મહાબળ સાધુએ પણ કપટથી જે તપસ્યા કરી, તેથી તેમણે સ્ત્રીવેદ ઉપાર્જન કર્યો, અને તે સ્ત્રીવેદ તેમને શ્રીમલ્લીનાથ જિનેશ્વરના ભવમા ભોગવવો પડયો

(स्रग्धरावृत्तम्)

६ ३ ५ ९ १ २ ४ ११
दासीपुत्र' सुरूप कपिल इति नरर्वन्द्यमानोऽपि दारे,
१ १२ १३ ८ ७ १४ १६ १५
स्त्यक्त्वा त्यक्तश्च धिक्कृत्वा पटुनरवचनैर्निंद्यमान समन्तात्।
१८ १९ १७ २० २० २१ २२
मायाया हेतुरत्र भव सुगुणनिधे भव्य मायाविरक्तो,
२४ २५ २९ २६ २७ २८
माया संसारमूल प्रणिजगदुरिति स्वस्तिकारा जिनेंद्राः॥

अर्थ –લોકોથી નમસ્કાર કરાતો તથા ઉત્તમરૂપવાળો એવો પણ કપિલ "તુ દાસી પુત્ર ' માટે તને ધિક્કાર છે, એમ કહીને શું સ્ત્રીએ તેને તજ્યો નહિ ? અર્થાત્ તજ્યોજ તથા તે પટુ લોકોના વચનોથી ચારે બાજુથી

થવો, નહિ તેમ થવામાં હેતુભૂત માયાજ હતી, માટે હે ઉત્તમ ગુણોના ભંડારસમાન ભવ્ય માણસ? તું માયાથી અને કપટથી વિરક્ત થા? માયા છે તે સંસારનું મૂળ છે, એમ કલ્યાણભાગી શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુએ કહેલું છે ॥

लोभद्वार-(अनुष्टुपवृत्तम)

स्थले चरच्च नावितर शिलायामुदयेत्कजम ।
लभेत्स मृगतृष्णायाः तदा हि लोभत सुखम् ॥८४॥

અર્થ —જો સ્થળપર વ્હાણ ચાલે, પત્થરપર કમળ ઉગે, તથા ઝાંઝવાના પાણીમાંથી જો પાણી મળે, તો લોભથી સુખ મળે

सर्पोऽनिष्टोऽथवा लोभो, द्वयोर्लोभस्त्वनिष्टकः ।
दशेच्च मर्दिते सर्पो, लोभो दशति सर्वदा ॥ ८५ ॥

અર્થ —સર્પ દુ:ખદાઇ કે લોભ દુ:ખદાઇ એમ જો પ્રશ્ન પુછવામાં આવે તો, તેઓ બન્નેમાંથી લોભ દુ:ખદાઈ છે, કેમકે, સર્પને તો જો મર્દન કરવામાં આવે તોજ ડંખે છે, પણ લોભ તો નિરંતર ડંખે છે.

समुद्रस्यैव कल्लोला,-त्कल्लोलो वर्धते यथा ।
तल्लाभाच्च लोभोऽपि, मम्मणवणिजो यथा ॥८६॥

અર્થ -જેમ સમુદ્રના મોજાથી મોજુ વધે છે તેમ મમ્મણ વણિકની માફક લાભથી લોભ પણ વૃદ્ધિ કરે છે.

१४ १३ ४ ५ ६ ७ ८
गणयेन्नापशब्द च, पितर भ्रातर सुनम् ।
८ १२ ११ ३ १ १० २
अपवाद भय मृत्यो,-र्लोभी यथा च [illegible] ।

અર્થ -મદિરાપાન કરનારની માફક લોભી [illegible] શબ્દને, પિતાને, ભાઈને, પુત્રને, અપવાદને, [illegible] ભયને પણ ગણકારતો નથી

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

नानाकर्मविपाकपाकवसता हा नारका [illegible],
मानाऽमानविचारमुक्तमनसा [illegible] पुन ।
मूत्वाना शुभधर्मकर्मधरता [illegible],
लेरयाना खलु दुर्जयो हि मनन [illegible]

અર્થ -હા ! નાના પ્રકારના [illegible] વિપાકરૂપી [illegible] વસતા એવા નારકીઓના [illegible] માન [illegible] વિચારથી રહિત છે મન જેમનું એવા તિર્યંચો તેમજ શુભધર્મકાર્યોને ધારણ કરતા એવા અને [illegible] એવાં [illegible]

બાળીને રાખ્યો એનો વેશ ખરેખર નિરંતર દુઃખે કરીને છતાય તેના છે

ગણહાર-(अनुष्टुपवृत्तम)

मुच्यते शृग्वलाबद्धो, नाडीनद्धोऽपि मुच्यते ।
न मुच्यते कथमपि, प्रेम्णा बद्धो निरर्गलं ॥ ५९ ॥

અર્થ -સાકળથી બધાએલો પ્રાણી પણ મુકાય છે, તેમજ દોરડાથી બધાએલો પ્રાણી પણ છુટો થઇ શકે છે, તથાપિ પ્રેમથી બધાએલો પ્રાણી કોઇપણ રીતે મુક્ત થઇ શકતો નથી

भर्तुर्विरहतोनार्य, प्रविशत्यनलान्तरे ।
स्वेच्छया च सहर्षेण, तत्र प्रेमप्रपचक ॥ ६० ॥

અર્થ -પોતાના ભર્તારના વિરહથી સ્ત્રીઓ પોતાની ઇચ્છાથી હર્ષસહિત જે અગ્નિમા પ્રવેશ કરે છે, તેમા પણ પ્રેમનોજ પ્રપંચ છે

मनस्तत्र वचस्तत्र, जीवस्तत्र सपत्तेन् ।
नेत्रावलोकन तत्र, रागो यत्रोपतिष्ठते ॥ ६१ ॥

અર્થ -જ્યાર રાગ રહેલો છે, ત્યાજ મન, વચન અને જીવ વસી રહે છે, તથા આખોનું જોવાપણુ પણ ત્યાજ હોય છે

२ ३ ६ ५ ७ ४
रागिणि गुणता पश्ये,-द्वैगुण्य हि विरक्ते ।
१ १० ८ ११ १२ ९
रागीगुणावगुण च, नपरीक्षति कर्हिचित् ॥ ६० ॥

અર્થ -રાગી માણસ રાગી પ્રત્યે ગુણપણાને જુવે છે વિરક્ત પ્રત્યે અવગુણપણાને જુવે, એવી રીતે રાગી માણસ કોઇપણ દિવસે ગુણ અવગુણની પરીક્ષા કરતો નથી.

(शिखरिणीवृत्तम)

१ २ ४ ६ ३
अयं पोतो नीरं तरति नयन शीतकिरण,
८ ५ ३ ६ १२
दधात्येव नित्यं किमु कुमुदबंधु नानरद् ।
११ १४ १० १५ १६ १२ १३ ९
परन्तुर्वी गुर्वी कथमपि च भारं नमति,
१ २१ २२

१० २ ११ १२ १ १४ १५ १३
तत्प्राणिनामितिज्ञात्वा, त्याज्यो द्वेषोऽबुधैर्न च ॥६४॥

અર્થ -જે દ્વેષથી પ્રાણીઓને કર્મ બધાય છે, તથા તપસ્યા તપતા છતા પણ જેથી પ્રાણીનો મોક્ષ થતો નથી, એમ જાણીને તે દ્વેષને પડિતોએ ત્યજનો

२ ४ ३ ६ ५ १
स्वकीय परकीयं च, द्वेषाज्जन सदाजना ।
८ ७ ८ ११ १०
विद्धयेरन् वाक्यशल्यैश्च, बब्बूलकटका यथा ॥६५॥

અર્થ -માણુનો દ્વેષથી બાવળના કાટાની માફક નિરતર પોતાના અને પારકા માણસને પણ વચનોરૂપી શ યે થી વીંધે છે

२ ३ १ ४ ५ ८ ७ ६ ८
येषु यावच्च रागोऽभूत्, तेषु तावच्च सद्गुणा ।
१० ११ १४ १३ १५ १६ १२
द्वेषोत्पन्नेषु तेष्वेव, दोष पश्येद्धि केवलम ॥ ६६ ॥

અથ -જે માણસોમા જ્યા સુધી રાગ હોય, ત્યા સુધી તેઓમા સદ્ગુણોને જુવે છે, અને તેઓમ જ્યારે દ્વેષ થાય, ત્યારે કેવળ તે દૂષણોજ જુવે છે

२ ३ १ ४ ५ ६
द्वेषिणा ज्वरिणा लोके, द्वयो साम्या प्रतिक्रिया ।
७ ८ ८ १० ११ १२ १३
क्रूरत्व कटुकत्व च, वहिस्ताऽपि तापवान् ॥ ६७ ॥

અર્થ -દ્વેષીમાણસ અને તાવવાળા માણુસની તુલ્ય પ્રકૃતિ હોય છે, કેમકે, દ્વેષિમા જેમ ક્રરપણું તેમ તાવમા કટુકપણુ

હોય છે, તના ભડાન્થી અને અ તર ગથી પણ તેઓ તાપવાળા હોય છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

श्रीद्वीपायनतापसेन महती प्रज्ज्वालिता द्वारिका,
द्वेपादेव च वर्धमाननगरं श्रीशूलपाणिरभूत् ।
मारी येन विमोचिता च महसा लोकाश्च दुःखीकृता-
स्तस्मात्सोऽत्र विमुच्यतामिति जिनैर्योग्यापि मत्रेनवे

અર્થ –દ્વેષથી દ્વીપાયન નામના તાપસે મહાન્ દ્વારિકા નામની નગરીને બાળી નાખી, તથા વર્ધમાન નામના ન । ॥ જે શૂળપાણી યક્ષ થયો, કે જેણે તુર્ત ત્યા મરકી ચલાવીને ઘણા લોકોને દુ ખી કર્યા, માટે તે દ્વેષને ત્યજવો, એ । શ્રી ,જિનેશ્વર પ્રભુઓએ નિ પાપી એવા ગ ઘની અભય કહેલુ છે

અન્યહાર–(अनुष्टुपवृत्तम्)

अग्निं सूते यथा धूमं, धूमं सूतेऽग्निसंततिम् ।
अन्यायोऽपयशः सूते, तद्वत्क्लेशश्रकिल्विषम् ॥६०॥

॥ ૯ અર્થ –અગ્નિ જેમ ધુમાડાને, ધુમાડો જેમ ત્યાગ ડ નિને

१ २ ३ ६ ७ ५ ४
स्तोकोऽप्यग्निर्दहत्येव, काष्टादिप्रभृति घनम् ।
१० ११ ८ ८ १२ १३
क्लेशलेशोऽत्र तद्वच्च, वृद्धितस्तनुदाहक ॥७०॥

અર્થ –થોડો અગ્નિ જેમ ઘણા કાષ્ટઆદિકને બાળે છે, તેમ ક્લેશને લેશમાત્ર પણ વૃદ્ધિ પામીને શરીરને બાળે છે

१ २ ३ ४ ५
कलंकेन यथा चन्द्र', क्षारेण लवणाम्बुधि' ।
१० ६ ११ ७ ८
कलहेन तथा भाति, ज्ञानवानपि मानव' ॥७१॥

અર્થ –કલંકથી જેમ ચન્દ્ર, તથા ખારથી જેમ લવણ સમુદ્ર, તેવી રીતે જ્ઞાની એવા પણ માણસ કલહથી શોભે છે

२ ४ ३ ८ ५ ६ ७
आत्मान तापयेन्नित्य, तापयेच्च परानपि ।
८ १० ९ ११ १३ १२
उभयोर्दु ग्वकृत्क्लेशो, यथोर्णारणुका क्षितौ ॥७२॥

અર્થ –આ પૃથ્વીમા ઉપ્તન્ન થએલી ગ્તીની માફક કલેશ છે તે પોતાને અને પરને પણ નિરતર તાપ આપે છે, અને એવી રીતે કલેશ બન્નેને દુ ખ કરનારો છે

(उपजातिवृत्तम्)

२ १ ३ ५ ४
सग्रामनोऽनेन सुग्व त्ववास,-
६ १० ८ ११ ७
मिनिश्रुत केन न रष्ट्रमुर्व्याम् ।

१२ १३ १४ १५ १६
कर्मेन सा जीवयशाशु लेभे,
१८ १ १७
या युग्मवशक्षयकारिणी च ॥ ७३ ॥

અર્થ –સગ્રામ કરવાથી આ અમુક માણસને સુખ મળશે, એવી રીતે દુનિયામા કોઈ સભળ્યુ અથવા દીઠુ છે? અર્થાત્ કોઈએ પણ નહિ કેમકે, કે જે જીવયશાને તુર્ત મેળી, અને તે બન્ને વશનો નાશ કરનારી થઈ

अभ्याख्यानद्वार-(अनुष्टुपवृत्तम्)

१ ४ २ ३
काचकामलदोषेण, पश्येन्नेत्रे विपर्ययम् ।
६ ७ ५ ८ १० ९ ११
अभ्याख्यान वदेज्जीह्वा, तत्र रोग क उच्यते ॥७४॥

અર્થ –માણસ કાચકામળ નામના દોષથી નેત્રમા વિપરીતપણુ જુવે છે, પરન્તુ જીભ જે અભ્યાખ્યાન બોલે છે, તેમ કયો રોગ કહેવાય છે?

२ ४ ५ २
यथाऽभक्ष्य न भक्षयेन, द्वादशव्रतधारिभि ।
११ १२ १ १३ १४ ८ १०
अभ्याख्यान न चोच्येन, तथा कस्यापि पण्डित ॥७५॥

અર્થ –જેમ બારવ્રતધારીઓ અભક્ષ્ય વસ્તુ ખાતા નથી, તેમ પડિતો કોઈનુ અભ્યાખ્યાન બોલવા નથી

(शालिनीवृत्तम)

अग्नि स्तोकाद्वृद्धिमायाति योगात्,
तद्वृद्धि क्लेशलेश प्रयाति ।
अभ्याख्यानात् स्तोकत कर्म वृद्धि,
प्राप्नोत्येव कष्टत सा न याति ॥ ७६ ॥

અર્થ –જેમ અગ્નિ થોડા યોગથી વૃદ્ધિ પામે છે, તેમ ક્લેશ પણ વૃદ્ધિ પામે છે, અને થોડા અભ્યાખ્યાનથી કર્મ વૃદ્ધિ પામે છે, અને તે કર્મોની વૃદ્ધિ એવી રીતે કષ્ટથી પણ જાતી નથી

(अनुष्टुप्वृत्तम)

देवेषु किरिविषो देवो ग्रहेषु च शनैश्चर ।
अभ्याख्यान तथा कर्म, सर्व कर्मसु गर्हितम् ॥७७॥

અર્થ –જેમ દેવોમા કિલ્બિષ તથા ગ્રહોમા શનિશ્ચર, તેમ અભ્યાખ્યાન નામે કર્મોમા નિન્દિત છે

(शालिनीवृत्तम)

दैवैश्चपाद्मारसमुद्गादित तत,
मौभद्राया शीलमाहात्म्यमेव ।

मिथ्यात्विन्यादुर्गतित्वं हि तस्या',
श्वश्वा अभ्याख्यानमेवात्र हेतु ॥ ७८ ॥

અર્થ —દેવોએ ચંપાનગરીનું દ્વાર ઉઘાડયુ, તેમા હેતુભૂત સુભદ્રાના શીળનુ મહાત્મ્યજ હતુ, તથા તેની મિથ્યાત્વિની સાસુનું જે દુર્ગતિપણું થયુ, તેમા ફક્ત અભ્યાખ્યાનજ હેતુભૂત હતુ

पैशून्यद्वार-(अनुष्टुपवृत्तम)

अदाता च यथा लोके, वरो निःस्वो धनी न च ।
मूको वरं न वाक्दक्ष., पैशून्य यदि तिष्ठति ॥७९॥

અર્થ —જેમ દુનીયાના નિર્ધન સારો છે, પણ દાન નહિ કરનાર એવો ધનવાન સારો નથી, તેમજ મુંગો માણસ સારો છે, પણ જે ચુગલીને એટલે અન્યની ચાડીને ધારણ કરે છે, એવો વાચાળ માણસ પણ સારો નથી

दानशीलतपोभावै,-रस्यधत्ते वृषो मुनि ।
यस्य मनोवच कार्यै', पैशून्य नाभिमश्रयेत ॥८०॥

અર્થ —જે માણસને મન, વચન અને કાયાથી ચુગલી આશ્રય કરીને રહેલી નથી, તેનો ધર્મ, દુનિયામા દાન, શીળ, તપ અને ભાવથી વૃદ્ધિ પામે છે

अन्यस्य तापनार्थं, पैशून्यं क्रियते जनैः ।
स्वात्मा हि तप्यते तेन, यद्वा स्यात्फलं च तत् ॥८१॥

અર્થ —બીજાને ખેદ આપવા માટે માણુસો જે ચુગલી કરે છે, તેથી ઉલટો પોતાનો આત્મા ખેદ પામે છે કેમકે, જેવું વાવ્યું હોય તેવું ફળ મળે છે

दानं च निष्फलं नित्यं, शौर्यं तस्य निरर्थकम् ।
पैशून्यं केवलं चित्ते, वसेद्यस्याऽयशो भुवि ॥८२॥

અર્થ —જેના મનના કેવળ ચુગલીજ રહેલી છે, તેનું દાન હમેશા નિષ્ફળ જાય છે, તથા તેનું પરાક્રમ પણ નિષ્ફળ થાય છે, અને તેનો અપયશ પૃથ્વીમાં વિસ્તાર પામે છે

रति-अरतिद्वार

न विद्यते रतिः प्राज्ञे, न विद्यतेऽरतिः पुनः ।
कर्माधीनं च सर्वं स्या,-त्ततस्तामरतिं ताकुरु ॥८३॥

અર્થ —ડાહ્યા માણસોને રતિ, તેમજ અરતિ વિદ્યમાન હોતી નથી, કેમકે, સર્વ કર્મોને આધિન છે, માટે તે રતિ અરતિને મ પ કરો?

आदौ रागस्ततो द्वेष,-स्तस्मात्क्लेशपरंपरा ।
तद्वदादौ रतिश्चार,-तिस्तत कर्मबंधनम् ॥ ८८ ॥

અર્થ -જેમ પ્રથમ રાગ અને તેથી દ્વેષ, તથા તેનાથી કલેશની પરંપરા થાય છે, તેમ પહેલા રતિ, તેનાથી અરતિ અને તેથી કર્મબંધન થાય છે

वरं छाया वरं वायु,-र्वरं पुत्रो वरं धनम् ।
वरं बंधुर्वरं जाये,-त्यादिरत्युद्भवं वचः ॥ ८९ ॥

અર્થ -છાયા ઉત્તમ છે, વાયુ ઉત્તમ છે, પુત્ર ઉત્તમ છે, ધન ઉત્તમ છે, બંધુ ઉત્તમ છે, તથા સ્ત્રી ઉત્તમ છે, ઈત્યાદિક વચન રતિથી ઉત્પન થએલુ જાણવું

उष्ण छाया धनं स्तोकं, वायुर्लूतादिसंयुतः ।
कुपुत्र कुलटारामे,-त्याद्यरत्युद्भवं वचः ॥ ८६ ॥

અર્થ -છાયા ઉષ્ણ છે, ધન થોડુ છે, વાયુ લૂ આદિકવાળો છે, પુત્ર દુરાચારી છે, સ્ત્રી કુલટા છે ઈત્યાદિક વચન અરતિથી ઉત્પન થએલુ જાણવુ

रजांसि दशना यत्रा,-ऽधरोष्ठोष्ठिकारीद्वयम् ।
मूर्खैरमनापराप,-चादगुत्र समुद्धरेत् ॥ ८७ ॥

અર્થ -જના દાંતોરૂપી રજકો છે, તથા હોઠોરૂપી બન્ને ઢીબડીઓ છે, એવી મૂર્ખોની જીભ, પરના અપવાદરૂપી નિદ્રાને ઉપાડે છે

४ ५ ६ ७ ३ १ २ ८ ९
वक्तु नैव क्षमा जीह्वा, यदि मूकस्य तद्वरम् ।
११ १२ १० १३ १५ १४ १६
पर परापवाद च, जजल्पते न तद्वरम् ॥ ८८ ॥

અર્થ -જોકે મુગા માણસની જીભ બોલવાને શક્તિમાન થતી નથી, તોપણ તે ઠીક છે, પરન્તુ જે જીભ પરનો અપવાદ બોલે છે, તે ઉત્તમ નથી

३ ४ १ २ ५ ६
यत्र परापवादेन, स्वस्य यत्समल कृतम् ।
८ ७ ८ १० ११ १३ १४ १५ १२
तच्च केनाप्युपायेन, कर्तुं नार्हति निर्मलम् ॥ ८९ ॥

અથ -પરના અપવાદથી પોતાનુ જે મુખ મલીનતાવાળુ થએલુ છે, તેને કોઈપણ ઉપાયથી નિર્મળ કરી શકાતુ નથી

१ ३ २ ४
एके च जातिचडाला, कर्म चडाल-निदक ।
८ ५ ६ ७ ८ १०
ज्ञात्वेति हृदये सम्यक्, परापवादमात्यजेत् ॥ ९० ॥

અર્થ -આ દુનિયામા કેટલાકતો જાતિચડાળો છે, પરન્તુ નિદા કરનારાઓ તો કર્મચડાળો છે, એમ સારી રીતે હૃદયમા જાણીને પરના અપવાદનો ત્યાગ કરવો.

मायामृषाद्वार

१ २ ३ ४ ८ ५ ७
मनस्यन्यद्वचस्यन्यत्, मायामृषा च सा्यते ।
८ १० ११ १७ १४ ११ ११ १
कदापि सुखदा न स्या,-द्भिम्बे यथा पणागना ॥०१॥

અર્થ -મનમા કઇક અને વચનમા કઈક, તેને "માયા મૃષા" કહેવાય છે, માટે જગતમા જેમ વેશ્યા સ્ત્રી, તેમ તે કદાપી પણ સુખ કરનાર નથી

६ ४ ५ ३ २
फल यथेन्द्रवारुण्या, कटुमायामृषाप्यच ।
८ १० ११ १२ ७ ८ १
अतरगत्रिया श्रेय,-स्कर न स्यात्ततोऽत्र च ॥ ९२ ॥

અર્થ -જેમ ઇન્દ્રવારૂણી નામની વેલડીનું ફળ કડવુ છે, તેવુ માયામૃષા વચન કડવુ છે, માટે અતરગ બુદ્ધિથી આ દુનિયામ તે કલ્યાણકારી હોતુ નથી

३ २ ४ १ ५
खड्गधारा मधुलिप्ता, विद्धि मायामृषा ततः ।
८ ८ ७ ६
वर्जनीया प्रयत्नेन, चिद्रूपा शिववाञ्छना ॥ ९३ ॥

અર્થ -માયામૃષાવાદને મધથી લીપાએલી તલવારની ધારાસમાન જાણુવુ, તેથી કલ્યાણને ઇચ્છતા એવા પડિતોએ પ્રયત્નપૂર્વક તેનો ત્યાગ કરવો

द्यूतस्य व्यसनं त्याज्यं, नरैः शुभवाञ्छता ।
हठाद्यदि न मुच्येत, तदा क्लेशपरंपरा ॥ १०० ॥

અર્થ –કલ્યાણને ઈચ્છનારા માણસોએ જુગારના વ્યસનનો ત્યાગ કરવો, અને કદાચ જો હઠથી તેનો ત્યાગ કરવામાં ન આવે તો કલેશોની શ્રેણિ પ્રાપ્ત થાય છે

लभेत शं पराधीनात्, तत्त्वबुद्धिं तु मद्यपात् ।
यदा प्रमादतो ज्ञानं, भवेद् द्यूताद्धनं तदा ॥१०१॥

અર્થ –જો પરાધીનપણાથી સુખ મળે, મદિરાપાન કરનાર માણસ પાસેથી તત્વની બુદ્ધિ મળે, તથા પ્રમાદથી જો જ્ઞાન મળે, તો જુગારથી ધન મળે

(उपजातिवृत्तम्)

न यन्त्रसाध्यं न च तन्त्रसाध्यं,
न मन्त्रसाध्यं न च मन्त्रिसाध्यम् ।
एवं-विधं द्यूतमतः प्रमोच्यं,
नो चेत्त्यजेत्पाऽद्भुतनर्कवेच्च ॥ १०२ ॥

અર્થ –જુગારને યંત્રથી પણ સાધી શકાતો નથી, તંત્રથી

સાધી શકાતો નથી, તથા મ ત્રથી પણ સાધી શકાતો નથી, માટે એવી રીતના જુગારનો ત્યાગ કરવો, અને જો તેનો ત્યાગ કરવામા ન આવે, તો તે પાડવોની માફક દુ ખદાઈ નિવડે છે

४ २ ३ १ ५
द्यूतान्नलेनाऽपि च राज्यभार,-
११ १० ८ ७
ममोचि द्रव्य नृपकोटिभिश्च ।
८ ६ १२
श्रीमूलदेवप्रमुखैस्तथेह,
१७ १३ १४ १५ १६
लभेत को द्यूतत एव सूख्मम् ॥ १०३ ॥

અર્થ -જુગારથી નળરાજાને રાજ્યભારનો ત્યાગ કરવો પડયો, તથા શ્રી મૂળદેવ આદિ ક્રોડો ગમે રાજાઓને દ્રવ્યનો ત્યાગ કરવો પડયો છે, માટે આ દુનિયામા કયો માણસ જુગારથી ધનને મેળવી શકે ? અર્થાત્ કોઈપણ ન મેળવી શકે

मासद्वार-(अनुष्टुप्वृत्तम्)

१ ११ २ ३ ४
मासादनात्प्रणश्यन्ति, देहश्रीः सुमति सुखम् ।
५ ६ ७ ८ ९ १०
शौच सत्य यश पुण्य, श्रद्धा विश्वाससद्गती॥१०४॥

અર્થ -માસ ભક્ષણ કરવાથી શરીરની શોભા, ઉત્તમબુદ્ધિ, સુખ, પવિત્રતા, સત્ય, યશ, પુણ્ય, શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ

मासादनाज्ञनाना च, जायते विभ्रमो ध्रुवम् ।
निर्दयत्वमशौच्य च, दुर्बुद्धिं व्यपरपरा ॥ १०५ ॥

અર્થ -વળી માસ ભક્ષણથી માણસોને ખરેખર વિભ્રમ, નિર્દયપણુ, અપવિત્રપણુ, દુર્બુદ્ધિ તથા દુ ખોની શ્રેણિઓ પ્રાપ્ત થાય છે

प्रपश्यति पशून् यत्र, मनस्तत्र प्रवर्तते ।
रागता मासपुष्टे स्या,-दुर्बलत्वे विरागता ॥ १०६ ॥

અર્થ -વળી માસલુબ્ધ માણસ જ્યા પશુઓને જુવે છે ત્યા તેનું મન પ્રવર્ત્તે છે, વળી જે પશુ માસથી પુષ્ટ થએલુ હોય તેના ઉપર તેનો રાગ બધાય છે, તથા જે પશુ દુર્બળ હોય તેના પ્રત્યે તેને વિરાગપણુ થાય છે

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

मा रत्नती या नरके प्रविष्टा,
मासादनाङ्गीम-कुकर्मकर्त्री ।
श्रीश्रेणिकेनाऽपि पलाशनाच,
मासा हि पीडा नरकस्य मोना ॥ १०७॥

અર્થ -ભયંકર કુકર્મ કરનારી તે પ્રસિદ્ધ રેવતીને માંસ ભક્ષણથી નરકમાં પ્રવેશ કરવો પડયો, અને શ્રી શ્રેણિક રાજાએ પણ માંસભક્ષણથી નરકની ભયંકર પીડા ભેગવી

मदिराद्वार-(अनुष्टुपवृत्तम)

पारवश्यमशुचित्व, विकलत्वमचेष्टता ।
निर्दयत्व भवेत्तस्मात्, सुरापान विवर्जयेत् ॥१०८॥

અર્થ -મદિરાપાનથી પરવશપણું, અપવિત્રપણું, વિકલપણું, નિશ્ચેષ્ટપણું, તથા નિર્દયપણું થાય છે, માટે મદિરાપાનનો ત્યાગ કરવો

शैथिल्य विग्रहे वस्त्रे, नेत्रयुग्मे मदाघना ।
पतन यत्र तत्रापि, मद्य पिबेत्ततो न च ॥ १०९ ॥

અર્થ -તેથી મદ્ય પાન કરવાથી શરીરમાં અને વસ્ત્રમાં પણ શિથિલતા થાય છે, બન્ને નેત્રોના મંદપણું થાય છે, તથા જ્યાં ત્યાં પડવાપણું થાય છે, માટે મદિરાપાન કરવું નહિ

सततिर्नाऽस्ति वध्याया , कृपणस्य यशो न हि ।
कातरस्य जयो नैव, मद्यपस्य न सद्गतिः ॥ ११० ॥

અર્થ -જેમ વાંઝીઆ સ્ત્રીને સંતતિ હોતી નથી, કૃપણને

યશ રહેતો નથી, ચીકણને જય મળતો નથી, તેમ મદિરા પાન કરનાર માણસને ઉત્તમ ગતિ મળી શકતી નથી

(उपजातिवृत्तम)

१ २ ३
यस्या धवो माधववासुदेव ,
४ ६
सुवर्णदुर्गा धनदेनदत्ता ।
७ ८ १० ५ ८
सा द्वारिका प्रज्वलिता च नूनं,
११ १२ १५ १३ १४
तत्राऽपि हेतु किल मद्यपानम् ॥ २२१ ॥

અર્થ —જે દ્વારિકાનગરીના સ્વામી શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવ હતા, તથા જેને સુવર્ણનો ગઢ હતો, તેમજ જેને કુબેરે આપી હતી, તેની દ્વારિકા ખરેખર બળી ગઇ, તેના પણ મદ્યપાનજ હેતુભૂત હતુ

वेश्याचार-(अनुष्टुपवृत्तम्)

३ ५ ४
कुष्टाभिभूतमूत्याना, मन्येताऽनंगतुल्यताम् ।
२ ८ ६ ७ १ १० ११
द्रव्यार्थं न च स्नेहार्थं, गणिका सुखदा न सा ॥२२२॥

અર્થ —જે વેશ્યાસ્ત્રી સ્નેહને માટે નહિ, પણ ફક્ત દ્રવ્યને માટે કોઢથી પરાભવ પામેલા માણસોને પણ કામદેવસમાન માને છે, માટે તેવી વેશ્યા સુખદાઇ નથી

लोभार्थिनी निर्लज्जा च, पापिष्ठा पापकुंडिका ।
विटचुंबिता च निःस्नेहा, कथं सेव्या पणांगना ॥११३॥

અર્થઃ-ફક્ત લોભનાજ પ્રયોજનવાળી, લજ્જા વિનાની, પાપિષ્ટ, પાપોની કુંડસમાન, વિટપુરુષોથી ચુંબન કરાએલી, તથા સ્નેહ વિનાની એવી વેશ્યા સ્ત્રીને શા માટે સેવવી જોઈએ ?

सा कंठाश्लेषमाधत्ते, परं प्रीतिविवर्जिता ।
तेनाज्ञास्तत्र बध्यन्ते, यथा सिंहाश्च पंजरे ॥११४॥

અર્થ-તે કંઠને આલિંગન તો કરે છે, પરંતુ પ્રેમ રહિત હોય છે, માટે અજ્ઞાની માણસો, પાંજરામાં જેમ સિંહ તેમ તેણીની સાથે પ્રીતિથી બંધાય છે.

वेश्यासंगाच्च सर्वैव, नश्यंत्यंगच्छविर्यशः ।
लज्जा च संतति सिद्धि,-र्द्रव्यं च गृहगागना ॥११५॥

અર્થ-વેશ્યાના સંગથી નીચે જણાવેલી સાત વસ્તુઓનો નાશ થાય છે, શરીરની કાંતિ, યશ, લજ્જા, સંતતિ, સિદ્ધિ, ધન તથા ઘરની સ્ત્રીનો નાશ થાય છે.

(उपजातिवृत्तम्)

कदापि वेश्या न गुणार्थिनी स्या,-
द्रूपार्थिनी नव हितार्थिनी च ।
विद्यार्थिनी नापि न मन्यसे चे,-
द्वार्ता शृणु त्वं कयवन्नकस्य ॥ ११६ ॥

અર્થ-વેશ્યા સ્ત્રી કદાપિ પણ ગુણોની, રૂપની, હિતની કે વિદ્યાની અર્થિની એટલે પ્રયોજનવાળી હોતી નથી, માટે હે ભવ્ય પ્રાણી? જો તું તે વાત ન માનતો હોય તો તું કયવન્નાની કથા સાંભળ?

आखेट द्वार-(अनुष्टुपवृत्तम्)

धूपात्प्रस्विन्नदेहस्य, भ्राम्यते वनगह्वरे ।
आखेटे किं सुखं तत्र, पापरूपे निजात्मनः ॥११७॥

અર્થ-જે શિકારમાં તાપથી શરીરપર પસીનો થાય છે, તથા ભયંકર વનમાં ભમવું પડે છે, એવા પાપરૂપ શિકારમાં પોતાના આત્માને શું સુખ મળતું હશે?

पुनः पुनः प्रपद्येत, परत्र नरकावनीं ।
सततं रुधिरालिप्त,-करणाखेटकारिणा ॥११८॥

અર્થ -નિરંતર રૂધિરથી લેપાએલ છે હાથ જેના એવો શિકાર કરનારો માણસ પરભવમા નરકમા જઈને વારંવાર પચાવાય છે, અર્થાત્ ત્યા જઈને તે અત્યંત દુ ખ પામે છે

आखेटकेषु विध्येरन्, प्राणिनः प्राणिनोऽत्रये ।
नरकेऽप्यनुविध्यरन्, परत्रेत्यवदज्जिन. ॥ १७९ ॥

અર્થ -જે પ્રાણીઓ આ જગત્મા શિકારચાળાઓમાં પ્રાણીઓને વીંધે છે, તેઓ પરભવમા નરકમા જઈને વીંધાય છે, એવી રીતે શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુ કહે છે

श्वभ्रद्वाराणि पंचैव, द्रोहो हत्या तथा भुवि ।
मांसादनं गुरोर्निंदा, तथा-खेटकपातकम् ॥ १८० ॥

અર્થ -આ જગતમા નરકે જવાના પાંચ બારણાં કહેલ છે; દ્રોહ એટલે પરની ઈર્ષ્યા હત્યા એટલે જીવોની હિંસા, માંસભોજન, ગુરૂની નિંદા તથા શિકારથી થએલું પાપ એ પાંચે નરકના દ્વારો છે

(उपजातिवृत्तम्)

आखेटकं चेन्नहि न त्यजेच्च, परत्र घोरादिक-दुःखराशिम् ।
सहेत चाऽस्मिन् परमापदं हि, यथाऽजपुत्रौ

અર્થ -હે પ્રાણી ? કોઇપણ માણસ, પરલોકમા બધના દિક દુ ખોનો સમૂહ જેમા ભર્યો છે એવા શિકારને જો નથી ત્યજતો તો તે રઘુવશમા ઉત્પન્ન થએલા "અજપુત્રની" માફક આ લોકમા પણ અત્યત આપત્તિને સહન કરે છે

चारोद्वार-(अनुष्टुब्वृत्तम्)

१ २ ३ ४
चौर्यकर्ता चौरमन्त्री, स्थानदश्चौर-रक्षक ।
५ ६ ७ ८ ९ १०
चौरेण सह व्यापारी, चौर पचविध स्मृत ॥१२२॥

અર્થ -ચોરી કરનાર, ચોરની સાથે ગુપ્ત વાત કરનાર, ચોરને રહેવાનુ સ્થાન આપનાર, ચોરનુ રક્ષણ કરનાર તથા ચોરોની સાથે વ્યાપાર કરનાર, એવી રીતે પાચ પ્રકારના ચોર કહ્યા છે

१ २ ३ ४ ६ ५ ७
निर्दय ग्वरवाक् क्रूर शठोधूर्तश्चनिर्भय ।
८ ९ १ ११ १२ १३
निर्दाक्षिण्य क्रूरकर्मा, चौरस्याष्टौ गुणा स्मृता॥१२३

અર્થ -દયા વિનાનો, કઠોર વચનો બોલનારો, ક્રૂર, લુચ્ચાઇવાળો, ધીઠો, ભયવિનાનો, દાક્ષિણ્યતારહિત તથા ક્રૂર કાર્યો કરનારો, એવી રીતના આઠ પ્રકારના ગુણો એટલે દપણો ચોરના કહેલ છે

चौरस्य पंच चिन्हानि, भ्रमद्दृग् चंचलाननं ।
वस्त्वासक्तमना व्यग्र, इतस्ततो निरीक्षणम्॥१२८॥

અર્થ-ચોરના નીચે પ્રમાણે પાંચ ચિન્હો જાણવા, તે ભ્રમયુક્ત દૃષ્ટિવાળો, ચંચળ મુખવાળો, વસ્તુઓમાં આસક્ત મનવાળો, વ્યગ્ર તથા આમતેમ જોનારો હોય છે

भय भिक्षा वधो दंड., शृंखलापदबंधनम् ।
शूलिकारोपणं मृत्यु फलानि चौरकर्मण ॥१२९॥

અર્થ-ભય, ભિક્ષા, વધ, દંડ, સાંકળથી થતું ચરણ બંધન, શૂળિપર ચઢવાપણું, તથા મૃત્યુ એટલાં ચોરીનાં ફળો છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

ज्ञातातो विजयस्य चौर्यकरणं संसारसद्भावनं,
चान्यस्माद्वसुभूतितस्करकथा श्रुत्वा त्यज दूरत ।
यत्पुण्यं भज रौहिणेयक इव मौढ सुखं लिप्ससे,
नोचेद्दुर्गतियातनाफलमिदं भुङ्क्ष स्वकर्मोदयात् ॥१३०॥

ડુબાવનારી ચોરી વિજયની ચોરી જાતા

સૂત્રમાથી જાણીને તથા અન્ય વસુભૂતિ ચોરની કથા સાભળીને તે ચોરીને હે પ્રાણી ? તુ દૂર ત્યજ ? અને જો તને ઉત્કૃષ્ટ ગુણની ઇચ્છા હોય, તો તુ રોહિણેય નામના ચોરની માફક પુણ્યને ભજ ? નહિતર તારા કર્મના ઉદયથી તારે દુર્ગતિનુ માઠુ ફળ ભોગવવુ પડશે

परस्त्रीद्वार-(अनुष्टुप्वृत्तम)

नित्य मनोवच कायै,-र्ये परस्त्रीषु लपट ।
सहते स हि दु र्गे च, श्वभ्रेषु ताडनादिकम् ॥ १२७ ॥

અર્થ –જે માણસ નિરતર મન, વચન અને કાયાથી પરસ્ત્રીમા લપટ થાય છે તે માણસને નરકોમા તાડનાદિકનુ દુખ સહન કરવુ પડે છે

रणे फलेच्च धूम्रश्चेत, सुयशा स्यात्कुकर्मण ।
कुवाक्याच्च लभते य,-स्तदा परस्त्रिय सुखम् ॥ १२८ ॥

અથ –જો નીતીના રણના અમફળ થાય, કુકર્મથી ઉત્તમ યશ થાય, તથા કુવચનથી જો સુખ મળે, તોજ પરસ્ત્રી સેવનથી સુખ મળે

इन्द्रधनु स्वराऽस्थरच्च, न वशा पवनो यथा ।
तथा दुर्ग्राह्यमेव स्यात परस्त्रीहृदय सदा ॥ १२० ॥

अर्थ -જેમ ઇન્દ્રના ધનુષ્યને હાથથી સ્પર્શ કરાતો નથી, તથા પવનને જેમ વશ કરી શકાતો નથી, તેમ પરસ્ત્રીનું મન પણ નિરંતર જાણી શકાતું નથી

२ ५ ६ ३ ४
लोके दुर्धरता ख्याता, या सार्धसप्तवार्षिकी ।
८ ७ ९ १० ११ १३ १ १२
परस्त्री सैव विज्ञेया, यत प्राप्नोति चापदम् ॥ १३० ॥

अर्थ -દુનિયામાં જે સાડાસાત વર્ષની પનોતી પ્રખ्યાત છે, તે આ પરસ્ત્રીનેજ જાણવી, કેમકે, તેથી દુઃખ થાય છે

(उपजातिवृत्तम्)

३ १ २ ४ ५ ६ ७ ८ ९
त्यजेत्सुखार्थी परदारसग, नोचेत्स पद्मोत्तरवद्भवेच्च ।
१० ११ १२ १५ १३ १४
मनातर गौतमतापसस्य, दारानुरागाद्भवद्रवे किम् १३१

अर्थ -સુખાર્થી માણસે પરસ્ત્રીનો સંગ ત્યજવો, નહિતર પદ્મોત્તર રાજાની માફક આપદા થાય છે, વળી અન્ય દર્શનીઓમા પણ ગૌતમઋષિની સ્ત્રીના અનુરાગથી સૂર્યની શી દશા થઇ છે ? તે વિચારો ?

पापद्वार-(अनुष्टुब्वृत्तम्)

१० १ २ ३
भवयु प्राणिनि पापा,-त्कामश्वासज्वरादय ।
७ ८ ३ ४ ६ ५
सगायोऽपि कदर्याश्च, नागश्रीजन्मदीनके ॥ १३२ ॥

અર્થ -પાપથી પ્રાણીઓને કામ અટલે ખાંસી, શ્વાસ તથા જ્વર આદિક વ્યાધિઓ થાય છે, તથા આ પૃથ્વીમા તેને નાગશ્રીની માફક નીચ ભોગતો થાય છે

अमृत कालकूट स्या,-न्मित्र शत्रु सुधीरधी ।
सज्जनो दुर्जन पापा, द्विपरीत फल त्विह ॥१२३॥

અર્થ -પાપથી અમૃત ઝેર થાય છે, મિત્ર શત્રુ થાય છે, ઉત્તમ બુદ્ધિવાળો નિર્બુદ્ધિ થાય છે, તથા સજ્જન દુર્જન થાય છે, એવી રીતે પાપથી વિપરીત ફળ થાય છે

गुणाश्च दोषता याति, पापतो हृच्च शून्यताम् ।
ज्ञानमज्ञानतामेव, भ्रमरोगादिव देहिन ॥ १२४ ॥

અર્થ -ભ્રમરોગથી જેમ, તેમ પાપથી પ્રાણીના ગુણો દોષપણાને પામે છે, હૃદય શૂન્યપણાને પ્રાપ્ત થાય છે, તથા જ્ઞાન અજ્ઞાનપણાને પામે છે

दुष्टा रामा सुता दुष्टा, दुष्टा परिजना जना ।
भ्रातरो दु खदातार , पापाद्भवति सर्वदा ॥ १२५ ॥

અર્થ -પાપથી નિરતર સ્ત્રીઓ, પુત્રો, તથા ચાકરો પણ દુષ્ટ થાય છે, અને ભાઇઓ સદા દુ ખ દેનારાઓ થાય છે

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

श्रीब्रह्मदत्तो नरचक्रवर्ती,
मृत्वा गतः सोऽपि हि सप्तमीं च ।
निर्गत्य तस्माद्भवपकमग्न,-
स्तत्राऽपि हेतु किल पातकस्य ॥ १३६ ॥

અર્થ –તે શ્રી બ્રહ્મદત્ત ચક્રી મૃત્યુ પામીને સાતમી નરકે ગયો, તથા ત્યાંથી નીકળીને તે જે સંસારરૂપી કાદવમાં મગ્ન થયો, તેમાં પણ પાપનુંજ કારણ મુખ્ય જાણવું

सम्यक्त्वप्रकार-(अनुष्टुप्वृत्तम्)

उपशामिकमेकं च, परं क्षायोपशामिकम् ।
तृतीयं क्षायिकं तुर्यं, सास्वादनं च वेदकम् ॥ १३७ ॥

અર્થ –એક ઉપશામિક, બીજું ક્ષાયોપશામિક, ત્રીજું ક્ષાયિક, ચોથું સાસ્વાદન તથા પાંચમું વેદક સમ્યકત્વ જાણવું

जैनधर्मे च दक्षत्वं, स्थैर्योन्नतिभक्तयः ।
तीर्थसेवेति पञ्चाऽपि, सम्यक्त्वभूषणानि च ॥ १३८ ॥

અર્થ –જૈન ધર્મમાં દક્ષતા, સ્થિરતા, ઉન્નતિ, ભક્તિ, તથા તીર્થ સેવા એ પાંચે સમકીતના ભૂષણો છે

शंकाकांक्षाविचिकित्सा, जैनादन्यस्य संस्तुतिः।
तत्संस्तवोऽपि पंचैव, सम्यक्त्वदूषणानि च ॥१३९॥

અર્થ -શંકા, કાંક્ષા, વિચિકિત્સા, જૈન સિવાય અન્યની સ્તુતિ, અને અન્ય મતની પ્રશંસા એ પાંચ સમકીતના દૂષણો છે

मूलं धर्मस्य सम्यक्त्वं, स्वर्गसौख्यफलप्रदम् ।
अनुक्रमेण मोक्षस्य, सुखदं भणितं ध्रुवम् ॥ १४० ॥

અર્થ -ધર્મના મૂળરૂપ એવુ સમકીત સ્વર્ગના સુખરૂપી ફળને દેનારૂ છે, તથા અનુક્રમે ખરેખર મોક્ષનું સુખ આપનારૂ કહ્યુ છે

(उपन्द्रवज्रावृत्तम्)

मनोवरत्नं हृदि यस्य नित्यं,
वसेद्वरं तस्य यशोऽपि महान् ।
लभेत पूजामिह मुक्तिमग्रे,
स भूपतिः श्रेणिकवत्पृथिव्याम् ॥ १४१ ॥

અર્થ -જેના હૃદયમા નિરંતર ઉત્તમ એવુ જ્ઞાનરૂપી રત્ન વસી રહ્યુ છે, તે માણસોનો અહિ પૃથ્વીમા યશ થાય છે,

તથા તે પૂજાને મેળવે છે, અને છેવટે તે શ્રેણિક રાજાની માફક મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે

पुण्यद्वार-(अनुष्टुपवृत्तम)

कांतरूप यशोलाभ, विद्वत्त्व भामिनीसुखम् ।
पूर्ण धन सुत पुण्यात्, प्राप्नुयात् पूर्वसंचितात् ॥१४२

અર્થ –પૂર્વે સંચય કરેલા પુણ્યથી પ્રાણી મનોહર રૂપને, યશના લાભને, વિદ્વત્તાને, સ્ત્રીના સુખને, સંપૂર્ણ ધનને અને પુત્રને મેળવે છે

संभाव्यते ह्यसंभाव्य, निजपुण्यप्रभावत ।
दमयन्त्यास्तिलके य,-त्तेजोऽभूत् पूर्वपुण्यत ॥१४३॥

અર્થ –પોતાના પુણ્યના પ્રભાવથી અસંભવિત વસ્તુનો પણ સંભવ થાય છે, જેમકે, પૂર્વના પુણ્યથી દમયતીના તિલકમા તેજ થયું હતુ

राजमान धनाढ्यत्व, सद्गुणाढ्यप्रियासुखम ।
पूर्ण यशो विवेकित्व, पुण्यद्रुमफलानि च ॥१४४॥

અર્થ –રાજા તરફનું માન, ધનાઢ્યપણુ, સદ્ગુણી સ્ત્રીનુ સુખ, સંપૂર્ણ યશ, તથા વિવેકપણુ એટલા પુણ્યરૂપી વૃક્ષના ફળો છે

तीर्थंकरत्व चक्रित्व, वासुदेवत्वमेव च ।
लभते च नरो भूम्या, देवत्व पूर्वपुण्यत ॥ १४६॥

અર્થ –પૂર્વના પુણ્યથી માણસ આ પૃથ્વીમા તીર્થંકરપણું, ચક્રવર્તીપણુ, વાસુદેવપણુ, તથા દેવપણુ મેળવે છે

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

श्रीरामचद्रस्य महाजयोभूत्, पुण्यात्पुरा रावणसगरे च
पुण्याढ्यराजा परम प्रताप, लेभे बल तत्र नृपस्य हेतु ।

અર્થ –પૂર્વે કરેલા પુણ્યથી રાવણના સગ્રામમા શ્રી રામ ચદ્રજીનો મહાન્ જય થયો છે, તથા પુણ્યાઢ્ય રાજાએ જે ઉત્કૃષ્ટ પ્રતાપ તથા બળ મેળવ્યુ છે, તેના પુણ્યનોજ હેતુ છે

दानद्वार-(अनुष्टुप्वृत्तम्)

स्याज्जन्म सफल तस्य, सफल चाऽपि जीवितम् ।
यस्य वक्त्रे वसेन्नित्य, दानमित्यक्षरद्वयम् ॥ १४७॥

અર્થ –જેના મુખમા "દાન" એવા બે અક્ષરો હમેશા વસી રહ્યા છે, તેનો જન્મ તથા તેનુ જીવતર સફળ છે,

कलत्रपुत्रमौख्यानि, स्वर्गस्य सुखसपद ।
पचप्रकारभोगाश्च, प्राप्यते दानतो नरै ॥ १४८॥

અર્થ –દાનથી માણસોને સ્ત્રીપુત્રના સુખો, સ્વર્ગના સુખો, સંપદા, તથા પાંચ પ્રકારના ભોગો પ્રાપ્ત થાય છે

वादशक्तिर्मंत्रशक्ति-स्तंत्रशक्तिस्तथैव च ।
भवेत्पुंसां परं मह्यां, दानशक्तिस्तु दुर्लभा ॥ १४९ ॥

અર્થ –પુરૂષોને વાદશક્તિ, મંત્રશક્તિ, તેમ તંત્રશક્તિ પણ પ્રાપ્ત થાય છે, તથાપિ આ પૃથ્વીમાં દાનશક્તિ દુર્લભ છે

दानादिह महाकीर्ति, स्वर्गसौख्यं परत्र च ।
क्रमान्मुक्तिर्भवेल्लोके, श्रीश्रेयांसकुमारवत् ॥१५०॥

અર્થ –દાનથી આ લોકમાં મોટી કીર્તિ મળે છે, પરલોકમાં સ્વર્ગનું સુખ મળે છે, તથા અનુક્રમે શ્રી શ્રેયાંસ કુમારની માફક મોક્ષ મળે છે

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

भूपाला अपि दुर्गपालसचिवश्रीसार्थवाहादयो,-
व्याला व्याघ्रगजादयः स्थलचरा भारण्डपक्ष्यादयः ।
भूतप्रेतपिशाचयक्षनिवहा यायान्ति वश्ये निजे,
येषां दानमनर्गलं करकजे तिष्ठेदवश्यं यदि ॥ १५१ ॥

અર્થ -જેઓના હસ્તકમળમાં અત્યંત દાન રહેલુ છે, તેઓને રાજાઓ, કીલ્લાના રક્ષકો, પ્રધાનો, સાર્થવાહ આદિ લોકો, સર્પ, વાઘ તથા હસ્તિ વિગેરે થળચરો, ભારંડ આદિ પક્ષિઓ, ભૂત, પ્રેત, પિશાચ, તથા યક્ષોના સમૂહો પણ પોતાને વશ થાય છે

शील द्वार-(अनुष्टपवृत्तम)

हस्तसिद्धिर्वचःसिद्धि, संपत्तस्य पदे पदे ।
श्रीसुदर्शनवद्यस्य, शीलमस्ति समुज्ज्वलम् ॥१५२॥

અર્થ -જેની પાસે શ્રી સુદર્શન શેઠની માફક ઉજ્જવળ શીલ રહેલુ છે, તેને હસ્તસિદ્ધિ, વચનસિદ્ધિ તથા પગલે પગલે સંપદા મળે છે

कदाग्रहग्रहग्रस्ता-नारदाः क्लेशकारिणः ।
लेभिरे नेऽपवर्गं च, तत्र शीलस्य कारणम् ॥१५३॥

અર્થ -કદાગ્રહરૂપી ગ્રહથી ગ્રસ્ત થએલા ક્લેશ કરાવનારા નારદો પણ જે મોક્ષ પામ્યા, તેમા પણ શીલનુજ કારણ છે

अग्निर्जलं द्विपन्मित्रं, तालपुटं सुधानिभम् ।
सिंधुः स्थलं गिरिर्भूमि,-र्हेतुः शीलस्य तत्र च ॥१५

અર્થ —અગ્નિ જે જળરૂપ થાય છે, શત્રુ મિત્રરૂપ થાય છે, ઝેર અમૃતતુલ્ય થાય છે, સમુદ્ર સ્થળરૂપ થાય છે, તથા પર્વત જે ભૂમિરૂપ થાય છે, તેમા પણ શીળનોજ હેતુ છે

यन्मन्त्र सिद्धता याति, तत्र फलति निश्चितम् ।
यत्र कार्यकर स्याच्च, तत्र शीलविजृम्भितम् ॥१७७॥

અર્થ —મંત્ર જે સિદ્ધ થાય છે, તત્ર નિશ્ચયે કરીને ફળે છે, તથા યત્ર જે કાર્ય કરનારો થાય છે, તેમા પણ શીળનુજ માહાત્મ્ય જાણવુ

(उपजातिवृत्तम)

प्रभावती चदनबालिका च,
राजीमती द्रुपदराजपुत्री ।
इत्यादिकानामुपसर्गहन्तॄ,
शील समाख्याति जिनैः सभासु ॥१७८॥

અર્થ —પ્રભાવતી, ચદનબાળા, રાજીમતી તથા દ્રાપદી ઇત્યાદિકોના ઉપસર્ગોને હરનારૂ જિનેશ્વરોએ સભાઓમા શીળજ કહ્યુ છે

રૂપી ઉત્તમ ગુરૂને મેળવ્યા હતા, તે ગુરૂની કૃપાથી તેઓ સ્વર્ગના સુખને ભજે છે, તથા છેવટે મનુષ્યભવ પામીને તેઓ મુક્તિના સ્વામી થાશે

ઉદ્યમ દ્વાર-(अनुष्टुप्वृत्तम्)

उद्यमेन विना विद्वन् ?, न सिद्ध्यन्ति मनोरथा ।
तीर्थंकरपदं लेभे, रेवत्युद्यमहेतुत ॥ १७७ ॥

અર્થ –હે વિદ્વાન્ ? ઉદ્યમ વિના મનોરથો સિદ્ધ થતા નથી, કેમકે, ઉદ્યમના હેતુથી રેવતીએ તીર્થંકરપદ મેળવ્યુ છે

भविष्यतीति यद्भाव्य, वदत्यालस्य देहिन ।
ज्ञानिनश्चेति जल्पन्ति, लभेरन् धर्मतो जयम् ॥१७८॥

અર્થ –જે થવાનુ હશે તે થાશે, એમ આળસુ માણસો બોલે છે, અને જ્ઞાનીઓ તો એમ કહે છે કે ધર્મથી જય મળે

तन्द्रा विहाय कर्तव्य , प्राणिभि सर्वथोद्यम ।
दानशीलतपोभावा , सार्था स्युर्जिनशासने ॥१७९

અર્થ –આળસને ત્યજીને પ્રાણીઓએ સર્વથા પ્રકારે ઉદ્યમજ કરવો, કેમકે, જેથી જિનશાસનમા દાન, શીળ, તપ અને ભાવ સાર્થક થાય

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

३ ४ २ ५ १
मौनं कृतं मल्लीजिनेन चात्र,
८ ९ १० ६ ७
तप्तं तपश्चादिजिनेन तीव्रम् ।
१३ १४ १२ ११
नानोपसर्गाः सहितास्तु वीरे,
१५ १६ १७ १८ १९
कोऽप्युग्रमं वारयितुं समर्थः ॥ १८० ॥

અર્થ—અહીંયા મલ્લીનાથ પ્રભુએ મૌન ધારણ કર્યું હતુ, આદિનાથ પ્રભુએ આકરો તપ કર્યો હતો, તથા વીર પ્રભુએ નાના પ્રકારના ઉપસર્ગો સહન કર્યા હતા, માટે ઉદ્યમને નિવારવાને કોણ સમર્થ છે

॥ इति श्रीहिंगुलप्रकरग्रंथ मूलान्वयभाषांतरसहित
समाप्त॥

सद्धाग्निचूडामणिशुद्धक्रियायोगिगच्छाऽधिपति
श्रीमत्सुखसागरगुरुचरणकमलेभ्योनमः ॥

श्रीजयशेखरसूरिणोद्धृत

॥ धर्मसर्वस्वाधिकारः ॥

(મૂળાન્વય તથા ભાષાન્તર યુક્ત)

(अनुष्टुपवृत्तम्)

२ १ ४ ३ ५
श्रूयतां धर्मसर्वस्वं, श्रुत्वा चैवावधार्यताम् ।
७ ८ ९ १० ११
आत्मनः प्रतिकूलानि, परेषां न समाचरेत् ॥ १ ॥

અર્થ -ધર્મનું રહસ્ય સાંભળો તથા તે સાંભળીને ધારણ કરો, પોતાને (ખુદ આપણને) જે બાબતો પ્રતિકૂળ હોય, તે અન્ય પ્રત્યે (બીજાઓ પ્રત્યે) આચરવી નહીં

(वंशस्थवृत्तम्)

१ ३ २ ५ ४
यथा चतुर्भिः कनकं परीक्ष्यते, निघर्षणच्छेदनतापताडनैः
६ ७ १२ ८ १३ ९ १० ११
तथैव धर्मो विदुषा परीक्ष्यते, श्रुतेन शीलेन तपोदयागुणैः ॥

અર્થ –જેમ, કષ, છેદ, તાપ અને તાડન, એ ચાર પ્રકારથી સોનાની પરીક્ષા કરાય છે, તેમજ પંડિત માણસ જ્ઞાન, શીળ, તપ અને દયારૂપ ગુણોએ કરીને ધર્મની પરીક્ષા કરે છે

(अनुष्टुपवृत्तम्)

कथमुत्पद्यते धर्म , कथं धर्मो विवर्धते ।
कथं च स्थाप्यते धर्म , कथं धर्मो विनश्यति ॥३॥

અર્થ –ધર્મ કયે પ્રકારે ઉત્પન્ન થાય છે ? તથા તે કેવી રીતે વૃદ્ધિ પામે છે ? અને તે શી રીતે સ્થિર કરી શકાય છે ? તેમજ શી રીતે તે (ધર્મનો) નાશ થાય છે ? (તેનો વિચાર કરો)

सत्येनोत्पद्यते धर्मो, दया-दानेन वर्धते ।
क्षमया स्थाप्यते धर्म , क्रोधलोभाद्विनश्यति ॥४॥

અર્થ –સત્યથી ધર્મની ઉત્પત્તિ થાય છે, દયા અને દાનથી તેની વૃદ્ધિ થાય છે, ક્ષમાથી તે (ધર્મ) સ્થિર થાય છે, તથા ક્રોધ અને લોભથી તેનો (ધર્મનો) નાશ થાય છે

અહિંસા પ્રકરણ

सर्वे वेदा न तत्कुर्युः , सर्वे यज्ञाश्च भारत ।
सर्वे तीर्थाभिषेकाश्च, यत्कुर्यात्प्राणिनां दया ॥५॥

અર્થ –હે ભારત ! પ્રાણીઓપરની દયા જે કઇ (અમૂલ્ય લાભ) કરે છે, તે (લાભ) સઘળા વેદો, સવ યજ્ઞો, તથા સર્વે તીર્થોમા કરેલા સ્નાનો પણ કરી શક્તા નથી

१ २ ३ ४ ५
अहिंसा सत्यमस्तेय, त्यागो मैथुनवर्जनम् ।
६ ७ ८ ९ १०
एतेषु पचस्वेतेषु, सर्वे धर्मा प्रतिष्ठिता ॥ ६ ॥

અર્થ –અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય (ચોરી નહી કરવી), ત્યાગ (દાન), અને મૈથુનનું વર્જન, એ કહેલી પાચ બાબતોમા સર્વે ધર્મોનું પ્રતિપાદન થાય છે

१ २ ५ ३ ४
अहिंसालक्षणो धर्मो, अधर्म प्राणिना वध ।
७ ८ ६ ११ ९ १०
तस्माद्धर्मार्थिना वत्स ?, कर्तव्या प्राणिना दया ॥७॥

અર્થ –દયા છે લક્ષણ જેનું એવો ધર્મ છે, તથા પ્રાણીઓની જે હિંસા તે અધર્મ છે, માટે હે વત્સ ? ધર્માર્થિ માણસે પ્રાણીઓની દયા કરવી

३ २ १ ७ ८ ६ ४ ५
ध्रुव प्राणिवधो यज्ञे, नास्ति यज्ञस्त्वहिंसक ।
१२ १३ १४ १० ११ ९
सर्वसत्त्वेषु हिंसैव, यदा यज्ञो युधिष्ठिर ? ॥८॥

અર્થ –યજ્ઞમા ખરેખર પ્રાણીનો વધ છે, યજ્ઞ હિંસા વિનાનો નથી, માટે હે યુધિષ્ઠિર ? જ્યારે યજ્ઞ કરીએ ત્યારે સર્વ પ્રાણીઓની હિંસાજ થાય છે

इन्द्रियाणि पशून् कृत्वा, वेदीं कृत्वा तपोमयीम् ।
अहिंसामाहुतिं कृत्वा, आत्मयज्ञं यजाम्यहम् ॥९॥

અર્થ –વિષ્ણુદેવ કહે છે કે, હે યુધિષ્ઠિર ? ઇન્દ્રિયોરૂપી પશુ કરીને, તથા તપરૂપ વેદી બનાવીને, અને દયારૂપી આહુતિ કરીને હુ આત્મરૂપી યજ્ઞ કરૂ છુ

यूपं छित्वा पशून् हत्वा, कृत्वा रुधिरकर्दमम् ।
यद्येवं गम्यते स्वर्गं, नरके केन गम्यते ॥ १० ॥

અર્થ –પશુને બાધવાનો યજ્ઞસ્તભ છેદીને, તથા પશુને હણીને, અને લોહીનો કર્દમ બનાવીને આ પ્રમાણે જ્યારે સ્વર્ગ જવાતુ હોય, તો હે યુધિષ્ઠિર ? પછી નરકે કોણ જશે ?

મહાભારતમા શાતિપર્વના પ્રથમ અધ્યાયમા કહ્યુ છે કે,

मातृवत्परदारेषु, परद्रव्याणि लोष्ठवत् ।
आत्मवत्सर्वभूतेषु, यः पश्यति स पश्यति ॥११॥

અર્થ –જે મનુષ્ય પારકી સ્ત્રીઓને વિષે માતાની પેઠે જુએ છે, તથા પારકા દ્રવ્યને ઢેફાની માફક જુએ છે, તેમજ સર્વ પ્રાણીઓને વિષે જે પોતાના આત્મા સમાન જુએ છે, તે જ તત્ત્વથી જોનાર છે

अहिंसा सर्वजीवाना, सर्वज्ञैः परिभाषिता ।
इदं हि मूल धर्मस्य, शेषस्तस्याति विस्तर' ॥१२॥

અર્થ-સર્વ જીવો પ્રત્યે દયા રાખવી એમ સર્વજ્ઞોએ કહેલુ છે, કેમકે, તે અહિંસાજ ધર્મનુ મૂળ છે, અને બાકીનો સત્યાદિક તો તેનો વિસ્તાર છે

अहिंसा प्रथम प्रोक्ता, यस्मात्सर्वजगत्प्रिया ।
तस्मात्सर्वप्रयत्नेन, कर्तव्या सा विचक्षणैः ॥१३॥

અર્થ -અહિંસા સર્વથી પહેલી કહેલી છે, કેમકે, તે સમસ્ત જગતને પ્રિય છે, માટે વિચક્ષણ પુરૂષોએ સર્વ પ્રયત્ને કરીને તે (દયાજ) કરવી

यथा मम प्रिया प्राणा,-स्तथा तस्यापि देहिन ।
इति मत्वा प्रयत्नेन, त्याज्य प्राणिवधो बुधैः ॥१४॥

અર્થ -જેમ મ્હારા પ્રાણ મ્હને વ્હાલા છે, તેમ' તે પ્રાણીને પણ તહેના પ્રાણ વ્હાલા છે, એમ માનીને પ્રયત્ન પૂર્વક પંડીતોએ જીવહિંસાનો ત્યાગ કરવો

मरिष्यामीति यद्दुःख, पुरुषस्यैह जायते ।
शक्यस्तेनानुमानेन, परोऽपि परिरक्षितुम् ॥१५॥

अर्थ –आ दुनीआमा "हुं मरी जइश" एवा विचा रथी माणसने जे दुःख थाय छे, ते (दुःखना) अनुमान उपरथी परजीवनुं पण रक्षण करवुं योग्य छे

उग्रत्त शस्त्रमालोक्य, विषादभयविह्वला ।
जोवा कंपति संत्रस्ता, नास्ति मृत्युसमं भयम् ॥१६॥

अर्थ –उगामेला शस्त्रने जोइने, खेद अने भयथी विह्वल थएला जीवो त्रास पामता छता कंपे छे, केमके, मृत्यु समान बीजो कोई भय नथी

कण्टकेनापि विद्धस्य, महती वेदना भवेत् ।
चक्रकुन्तासिशक्त्यान्त्रैश्छिद्यमानस्य किं पुनः ॥१७॥

अर्थ –कांटाथी विंधाएला प्राणीने पण ज्यारे म्होटी वेदना थाय छे, त्यारे चक्र, भालो, तलवार, तथा बरछी विगेरे शस्त्रोथी छेदाता प्राणीनी वेदनानी तो वातज शी करवी?

दीयते मार्यमाणस्य, कोटिर्जीवितमेव वा ।
धनकोटिं न गृह्णीयात्, सर्वो जीवितमिच्छति ॥१८॥

अर्थ –मरता एवा प्राणीने क्रोड धन अथवा जो जीवित आपीए, तो ते क्रोड धनने ग्रहण नहि करे, पण जीविनने ग्रहण करशे, केमके सर्व प्राणी जीविनने इच्छे छे

यद्दद्यात्काचन मेरुं, कृत्स्ना चापि वसुधराम् ।
सागर रत्नपूर्ण वा, नैव तुल्यमहिंसया ॥ १९ ॥

અર્થ -સોનાનો મેરૂ પર્વત આપ, અને સમસ્ત પૃથ્વીને આપે અથવા રત્ન થી ભરેલો સમુદ્ર આપે, પણ તે અહિંસાની (અભયદાનની) તુલ્ય આવતુ નથીજ

यो यत्र जायते जंतु, स तत्र रमते चिरम ।
तत सर्वेषु भूतेषु, दया कुर्वति साधव ॥ २० ॥

અર્થ -જે પ્રાણી જ્યા ઉત્પન્ન થાય છે, તે ત્યા લાંબા કાળ સુધી આનંદ ભોગવે છે, તેથી ઉત્તમ માણસો સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર દયા કરે છે

अमेध्यमध्ये कीटस्य, सुरेंद्रस्य सुरालये ।
समाना जीवितकांक्षा, तुल्य मृत्युभयं द्वयो ॥२१

અર્થ -વિષ્ટામા રહેલા કીડાને, તથા દેવલોકમા રહેલા ઈંદ્રને જીવિતની ઈચ્છા સરખીજ છે, અને વળી તેઓ બન્નેને મૃત્યુનો ભય પણ તુલ્યજ છે

अहिंसा सर्वजीवाना,-माजन्मापि हि रोचते ।
नित्यमात्मनो विपये तस्मादन्येषा परेष्वपि ॥२२॥

અર્થ —સર્વ જીવોને અહિંસા (જીવિત) જન્મથી માંડીનેજ રૂચે છે, માટે સુજ્ઞોએ પોતાને વિષે જેમ, તેમ પરને વિષે પણ પ્રાણીઓ દયા રાખવી

जीवाना रक्षण श्रेष्ठं, जीवा जीवितकांक्षिण ।
तस्मात्समस्तदानेभ्य,-मभयदानं प्रशस्यते ॥ २३ ॥

અર્થ —જીવોનુ રક્ષણ કરવુ તે ઉત્તમ કાર્ય છે, કેમકે, જીવો જીવિતની ઇચ્છા રાખે છે, માટે સઘળા દાનોમા અભયદાન પ્રશસા કરવા લાયક છે

अहिंसा प्रथम पुष्प, पुष्पमिन्द्रियनिग्रह ।
सर्वभूतदयापुष्प, क्षमापुष्प विशेषत ॥ २४ ॥
ध्यानपुष्प तप पुष्प, ज्ञानपुष्प च सप्तमम् ।
सत्य चैवाष्टम पुष्पं, तेन तुष्यति देवता ॥ २५ ॥

અર્થ —પહેલુ પુષ્પ અહિંસા, બીજુ પુષ્પ ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ, ત્રીજુ પુષ્પ સર્વ પ્રાણીઓમા દયા, ચોથુ પુષ્પ વિશેષે કરીને ક્ષમા, પાચમુ પુષ્પ ધ્યાન, છઠ્ઠુ પુષ્પ તપ, સાતમુ પુષ્પ જ્ઞાન, અને આઠમુ પુષ્પ સત્ય છે, એવી રીતના પુષ્પોથી (પૂજન કરવાથી) દેવતાઓ પ્રસન્ન થાય છે

२ ३ ४ १ ५ ६ ७ ८ ९
पृथिव्यामप्यहं पार्थ ?, वायावग्नौ जलेऽप्यहम् ।
११ १० १२ १३ १५ १४
वनस्पतिगतश्चाहं, सर्वभूतगतोऽस्म्यहम ॥ २६ ॥

અર્થ -વળી હે યુધિષ્ઠિર ?? પૃથ્વીમા, વાયુમા, અગ્નિમા, જળમા અને વનસ્પતિમા પણ હું પ્રાપ્ત થએલો છુ, એની રીતે પાચે ભૂતોમા હુ પ્રાપ્ત થએલો છુ

२ ४ ३ ५ ७ १ ८ ६
यो मा सर्वगत ज्ञात्वा, न च हिंसेत्कदाचन ।
९ १० ११ १२ १४ १३ १५ १६ १७
तस्याह न प्रणश्यामि, स च मे न प्रणश्यति ॥२७॥

અર્થ -અને વળી જે માણસ મ્હને સર્વ વ્યાપક જાણીને કોઇ વખતે હિંસા કરતો નથી, તે માણસની હુ હિંસા કરતો નથી તથા તે મ્હારી હિંસા કરતો નથી

१ ६ ३ २ ५ ४
यो ददाति सहस्राणि, गवामश्वशतानि वा ।
८ ७ ९ १० ११
अभय सर्वसत्त्वेभ्य,-स्तद्दानमतिरिच्यते ॥ २८ ॥

અર્થ -જે માણસ હજારો ગાયો અથવા સેંકડો ઘોડાઓ આપે છે, (દાન કરે છે, તે કઇ હિસાબમા નથી) પણ જે માણસ સર્વ પ્રાણીઓ પ્રત્યે અભયદાન આપે છે, તે દાન સર્વથી શ્રેષ્ઠ ગણાય છે

२ १ ३ ४ ७ ८ ५ ६
…नाना सहस्र तु, यो द्विजेभ्य प्रयच्छति ।

૯ ૧૦ ૧૧ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૨
एकस्य जीवितं दद्यात्, कला नाप्नोति षोडशीम्॥

અર્થ -જે માણસ બ્રાહ્મણો પ્રત્યે હજારો હાથીઓનું દાન આપે છે, તે પણ શુ હિસાબમા છે? કેમકે, જે માણસ એકજ પ્રાણી પ્રત્યે જીવિતદાન આપે છે તેની સાથે સોળમે હિસ્સે પણ નથી

૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૨ ૧૧
ततो भूयस्तरो धर्मः, कश्चिदन्यो न भूतले ।
૨ ૧ ૪ ૩ ૫
प्राणिनां भयभीतानां,-मभयं यत्प्रदीयते ॥૩૦॥

અર્થ -માટે હે યુધિષ્ઠિર ? ? ભયભીત થએલા પ્રાણીઓને જે અભયદાન આપવુ, તેથી વધારે બીજો કોઇ પણ ધર્મ આ પૃથ્વીપર નથી

૫ ૧ ૨ ૪ ૩
वरमेकस्य सत्त्वस्य, दद्यादभयदक्षिणाम् ।
૧૦ ૬ ૭ ૯ ૮
न तु विप्रसहस्रेभ્यो, गोसहस्रमलंकृतम् ॥ ૩૧ ॥

અર્થ -વળી હે યુધિષ્ઠિર ? ? એક પ્રાણી પ્રત્યે અભયદાનની દક્ષિણા દેવી તે શ્રેષ્ઠ છે, પણ હજારો બ્રાહ્મણો પ્રત્યે આભૂષણયુક્ત હજારો ગાયો દેવી તે શ્રેષ્ઠ નથી

૪ ૩ ૨ ૫ ૧
अभयं सर्वसत्त्वेभ्यो, यो ददाति दयापरः ।
૭ ૬ ૯ ૧૦ ૧૧ ૮
तस्य देहविमुक्तस्य, भयं नास्ति कुतश्चन ॥૩૨॥

અર્થ -જે માણસ સર્વ પ્રાણીઓને દયામા તત્પર થયો થકો અભયદાન આપે છે, તે માણસને મૃત્યુ બાદ પણ કોઇ જગ્યાએ ભય પ્રાપ્ત થતો નથી

हेमधेनुवरादीना, दातार सुलभा भुवि ।
दुर्लभ पुरुषो लोके, य प्राणिष्वभयप्रद ॥ ३३ ॥

અર્થ -સુવર્ણ, ગાય અને વરદાનના દેનારાઓ તો આ પૃથ્વીમા સુલભ હોય છે, પણ જે માણસ પ્રાણીઓ પ્રત્યે અભયદાન આપે છે તેવો માણસ આ દુનીઆમા દુર્લભ છે

महतामपि दानाना, कालेन क्षीयते फलम् ।
भीताभयप्रदानस्य, क्षय एव न विद्यते ॥ ३४ ॥

અર્થ -મ્હોટા દાનોનું પણ ફળ કાળે કરીને ક્ષય પામેછે, પણ ભય પામેલા પ્રાણીને અભયદાન દેવાનુ જે ફળ તેનો ક્ષયજ થતો નથી

यथा ममाऽप्रिया मृत्यु, सर्वषा प्राणिना तथा ।
तस्मान्मृत्युभयत्रस्ता,-स्त्रातव्या प्राणिनो बुधै ॥

અર્થ -વળી હે યુધિષ્ઠિર ? એમ વિચારવુ કે જેમ મ્હને મૃત્યુ અપ્રિય લાગે છે, તેમ સર્વ પ્રાણીઓને પણ તે અપ્રિય

લાગે છે, માટે ડાહ્યા માણસોએ મૃત્યુના ભયથી ભયભીત થએલા પ્રાણીઓનુ રક્ષણ કરવુ

१ ४ २
एकत क्रतवः सर्वे, समग्रवरदक्षिणा ।
५ ६ ७
एकतो भयभीतस्य, प्राणिनः प्राणरक्षणम् ॥२६॥

અર્થ –વળી હે યુધિષ્ઠિર ? એક બાજુએ સમગ્ર વરદાનની દક્ષિણાવાળા સર્વ યજ્ઞો અને બીજી તરફ ભયભીત થએલા પ્રાણીના પ્રાણનુ રક્ષણ કરવુ, (તે અતિ શ્રેષ્ઠ છે)

१ २ ३ ५ ४ ७
सर्वसत्त्वेषु यद्दान,-मेकसत्त्वे च या दया ।
९ ८ ११ १२ १० १३
सर्वदानप्रदानाद्धि, दयैवैका प्रशस्यते ॥ ३७ ॥

અર્થ –સર્વ પ્રાણીઓ પ્રત્યે જે સુવર્ણાદિકનુ દાન આપવુ, અને એક પ્રાણી પ્રત્યે દયા રાખવી આ બેમ સર્વ પ્રાણીઓ પ્રત્યે સુવર્ણાદિકના દાનથી પણ એક પ્રાણી પ્રત્યેની જે દયા તે વધારે પ્રશસા કરવા લાયક છે

२ ३ ४ ५ ६
एकतः काचन मेरु, बहुरत्ना वसुधराम् ।
८ १० १२ ७ ११ १
एकस्य जीवित दद्या,-न्न च तुल्य युधिष्ठिर ? ॥३८॥

અર્થ –વળી હે યુધિષ્ઠિર ? એક બાજુથી સોનાનો મેરૂ ...ે પૃથ્વી આપે, અને એક પ્રાણીને

છવિત ન આપે છતા તે બને સરખા નથી (અર્થાત્ જીવિતદાન અધિક છે)

४ १ ५ ३ २
यूकामत्कुणदंशादीन्, ये जंतूंस्तुदतस्तनुम् ।
६ ७ ८ ९ १०
पुत्रवत्परिरक्षंति, ते नरा स्वर्गगामिन ॥३९॥

અર્થ -વળી હે યુધિષ્ટિર ? જે માણસો શરીરને પીડા કરતા એવા પણ જુ, માકડ તથા ડાસ આદિકનુ (પોતાના) પુત્રની માફક રક્ષણ કરે છે, તે માણસો સ્વર્ગમા જનારા છે

(માસભક્ષણના દૂષણોનુ પ્રકરણ)

६ ५ ८ ७ ८ ११ १० १३ १२
न गगा न च केदार, न प्रयाग न पुष्करम ।
१५ १४ १८ १६ १७१८ २१ २० २३ २२
न ज्ञान न च होमश्च, न तपो न जपक्रिया ॥४०॥
२५ २४ २८ २ २६ २७ ३१ ३० ३४ ३३ ३२
न ध्यान नैव च स्नान, न दान नापि सत्क्रिया ।
३५ ३६ ३७ ३८ २ १ ३ ४
सर्वे ते निष्फला यान्ति, यस्तुमास प्रयच्छति ॥४१॥

અર્થ -વળી હે યુધિષ્ટિર ? જે માણસ માસનુ દાન આપે છે, તેની ગગા, કેદારનાથ, પ્રયાગ, પુષ્કળ વિગેરે તીર્થોની યાત્રાઓ તથા તેનુ જ્ઞાન, હોમ, તપ જપની ક્રિયા, ધ્યાન, સ્નાન, દાન વિગેરે સમગ્ર ક્રિયાઓ નિષ્ફળ જાયછે (અર્થાત્ માસનુ દાન કરનાર સર્વ ધર્મક્રિયાઓનો નાશ કરે છે)

शुक्रशोणितसंभूत,-ममेध्य मासमुच्यते ।
यस्मादमेध्यसभूत, तस्माच्छिष्टो चिवर्जयेत ॥४२॥

અર્થ -વળી હે યુધિષ્ઠિર ? વીર્ય તથા રૂધિરથી ઉત્પન્ન થએલુ એવુ મ સ વિષ્ટા સરખુ અપવિત્ર કહેવાય છે, માટે એવી રીતે અપવિત્રતાવાળુ માસ ડાહ્યા પુરૂષે તજવુ જોઇએ ?

अमेध्य यदभक्ष्यत्वा,-न्मानुष्यैरपि वर्जितम ।
दिव्योपभोगान् भुजतो, मास देवा न भुजते ॥४३॥

અર્થ -વળી હે યુધિષ્ઠિર ? અભક્ષ્ય હોવાથી અપવિત્ર એવી વિષ્ટા મનુષ્યોએ પણ ત્યજી છે, ત્યારે દિવ્યભોગોને ભોગવતા એવા દેવો વિષ્ટાતુ ર માસનુ ભક્ષણ કરતાજ નથી (માટે દેવનિમિત્તે હિસા કરી પ્રાણીઓના પ્રાણોનો નાશ કરવો નહિ)

देवानामग्रत कृत्वा, घोर प्राणिवध नरा ।
ये भक्षयति मास च, ते व्रजत्यधमा गतिम् ॥४४॥

અર્થ -જે માણસો દેવોની આગળ ભયંકર એવો પ્રાણી ઓનો વધ ભક્ષણ કરે છે, તે માણસો નરક આદિક જાય છે

मांसं पुत्रोपमं मत्वा, सर्वमांसानि वर्जयेत् ।
दयादानविशुद्ध्यर्थं, ऋषिभिर्वर्जितं पुरा ॥४५॥

અર્થ –માંસને પુત્ર સમાન જાણીને સર્વ પ્રાણીઓના માંસનો ત્યાગ કરવો, કેમકે, ગયા કાળમાં પણ ઋષિઓએ દયા અને દાનની શુદ્ધિ માટે તે (માંસ) ત્યજેલું છે

न ग्राह्याणि न देयानि, पंच वस्तूनि च पंडितैः ।
अग्निर्मधु विषं शस्त्रं, मद्यं मांसं तथैव च ॥ ४६ ॥

અર્થ –અગ્નિ, મધ, શસ્ત્ર, મદિરા અને માંસ એ ૭ વસ્તુઓ પંડિતોએ ગ્રહણ કરવી નહિ, તેમજ અન્ય કોઈને આપવી પણ નહિ

यावन्ति पशुरोमाणि, पशुगात्रेषु भारत ? ।
तावद्वर्षसहस्राणि, पच्यन्ते पशुघातकाः ॥ ४७ ॥

અર્થ –વળી હે ભારત ? પશુના શરીર પર જેટલા રૂંવા હોય છે તેટલા હજાર વર્ષો સુધી પશુહિંસા કરનારાઓ (નરકમાં પરમાધામિકોના હાથે) પચાવાય છે

आकाशगामिनो विप्राः, पतिता मांसभक्षणात् ।
विप्राणां पतनं दृष्ट्वा, तस्मान्मांसं न भक्षयेत् ॥४८॥

અર્થ -વળી હે યુધિષ્ઠિર ? આ ગામમાં ગમન કરનારા એવા પણ બ્રાહ્મણો માંસભક્ષણ કરવાથી પતિત થએલા છે (અર્થાત્ ભ્રષ્ટ થઇ નીચે પડ્યા છે), તે કારણથી બ્રાહ્મણોનું પતન જોઇને માંસભક્ષણ કરવું નહિ

२ ३ ४ १ ६ ७
घातकश्चानुमता च, भक्षक क्रयविक्रयी ।
१२ ११ ९ १० ८ १
लिप्यते प्राणिघातेन, पञ्चाप्येते युधिष्ठिर ? ॥८९॥

અર્થ -વળી હે યુધિષ્ઠિર ? પ્રાણીનો નાશ કરનાર, તથા પ્રાણીના નાશની આજ્ઞા આપનાર, માંસનું ભક્ષણ કરનાર, માંસ વેચાતું લેનાર તથા માંસ વેચાતું દેનાર, એ પાંચે (માણસો) જીવહિંસાથી લિપ્ત થાય છે, અર્થાત એ પાંચેને જીવહિંસા લાગે છે

५ ६ ४ ३ १
किं जापहोमनियमै,-स्तीर्थस्नानैश्च भारत ? ।
६ ८ ७ ९ ११ १०
यदि खादति मांसानि, सर्वमेव निरर्थकम् ॥९०॥

અર્થ -હે ભારત ? જો માંસનું ભક્ષણ કરવામાં આવે તો પછી જાપ, હોમ, નિયમ, તથા તીર્થસ્નાનથી શું થવાનું છે ? કેમકે માંસ ભક્ષણથી તે સમસ્ત નિરર્થક છે

१ २ ३ ४ ५
प्रभासं पुष्करं गंगा, कुरुक्षेत्रं सरस्वती ।
६ ८ ७ १० ९ १२ १३
देविका चन्द्रभागा च, सिंधुश्चैव महानदी ॥९१॥

१४ १५ १ ११ १८ १७
एतत्तीर्थमहापुण्य, य कुर्यादभिषेचनम् ।
२३ २१ २२ २५ २६ २४ २७
अभक्षण च मासस्य, नैव तुल्य युधिष्ठिर ? ॥८१॥

અર્થ -વળી હે યુધિષ્ઠિર ? પ્રભાસ, પુષ્કર, ગંગા, કુરૂક્ષેત્ર, સરસ્વતી, દેવિકા, ચંદ્રભાગા, સિંધુ તથા મહાનદી, ઈત્યાદિક તીર્થોની યાત્રાઓ કરીને પણ જે મહા પુણ્ય ઉપાર્જન કરે છે, તે અને માંસ ભક્ષણ નહિ કરવું તે બન્નેની બરોબરી થતી નથી, અર્થાત્ તે બધા તીર્થોની યાત્રાઓ કરતાં પણ માંસભક્ષણનો ત્યાગ કરવો તે અતિ ઉત્તમ કાર્ય છે

(બ્રાહ્મણોના લક્ષણોનું પ્રકરણ)

३ ४ ६ २ ५ ८ ७ ८
के के नु ब्राह्मणा प्रोक्ता , किं वा ब्राह्मणलक्षणम् ।
१० १२ ११ १३ १४ १५ १
एतदिच्छामि विज्ञातु, तन्मे कथय सुव्रत ? ॥ ८३ ॥

અર્થ -(હવે અહીં યુધિષ્ઠિર, શ્રીવિષ્ણુદેવને પૂછે છે કે, હે ભગવાન ?) બ્રાહ્મણો કયા કર્મો કહેલા છે ? અને બ્રાહ્મણોનું લક્ષણ શું છે ? તે જાણવાની મ્હારી ઇચ્છા છે માટે હે ઉત્તમ આચારવાળા ? તે તમે મ્હને કહો ?

હવે વિષ્ણુદેવ યુધિષ્ઠિરને તેનો પૂછેલો વિષય સમજાવે છે

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
क्षमाऽदम्भो दया दानं, सत्यं शीलं धृतिर्घृणा ।
९ १० ११ १२ १३
विद्या विज्ञानमास्तिक्य,-मेतद् ब्राह्मणलक्षणम् ॥५४

અર્થ -હે યુધિષ્ઠિર ? ક્ષમા, નિષ્કપટપણું, દયા, દાન, સત્ય, શીળ, ધીરજ, લજ્જા, વિદ્યા, કળા તથા આસ્તિકપણું, એટલા બ્રાહ્મણના લક્ષણો છે

१ २ ३ ४ ७ ५ ६
सत्यं ब्रह्म तपो ब्रह्म, ब्रह्म चेन्द्रियनिग्रह ।
८ ९ १० ११
सर्वभूतदया ब्रह्म, एतद् ब्राह्मणलक्षणम् ॥ ५५ ॥

અર્થ -સત્ય, તપ, ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ, તથા સર્વે પ્રાણીઓમા દયા, એ ચારે બ્રહ્મ કહેવાય છે, અને તેજ બ્રાહ્મણોનું લક્ષણ છે

१ २ ३ ४ ५ ६
शूद्रोऽपि शीलसंपन्नो, गुणवान् ब्राह्मणो भवेत् ।
७ ८ ९ १० ११ १२ १३
ब्राह्मणोऽपि क्रियाहीन , शूद्रादप्यधमो भवेत् ॥५६

અર્થ -વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જાતિએ કરીને શૂદ્ર હોય પણ તે જો શીળયુક્ત તથા ગુણવાન્ હોય, તો ત્હેને બ્રાહ્મણ માનેલો છે, અને જાતિથી જે બ્રાહ્મણ હોય, છતા જે શીળ આદિક ક્રિયાઓથી હીન હોય, તે શુદ્ર કરતા પણ મહા નીચ થાય છે

१ २ ३ ४
सर्वजातिपु चाडाला , सर्वजातिपु ब्राह्मणा ।
५ ६ ७ ८ ९ १०
ब्राह्मणेष्वपि चाडाला,-श्चाडालेष्वपि ब्राह्मणा ॥७७

અર્થ –માટે હે યુધિષ્ઠિર ? સર્વે જાતિઓમા ચડાળ હોય છે, અને સવ જાતિઓમા બ્રાહ્મણો પણ હોય છે, તેમજ બ્રાહ્મણોમા (પણ) ચડાળ હોય છે, અને ચડાળોમા પણ બ્રાહ્મણો હોય છે

५ ४ १ २ ३
ब्राह्मणो ब्रह्मचर्येण, यथा शिल्पेन शिल्पिक ।
६ ८ ८ ७
अन्यथा नाममात्र स्या,-दिद्रगोपककीटवत् ॥७८॥

અર્થ –જેમ શિલ્પકળાથી શિલ્પી કહેવાય છે, તેમ બ્રહ્મચર્યથી બ્રાહ્મણ કહેવાય છે, અને તેથી ઉલટી રીતનો તો, જેમ "ઇદ્રગોપ" એવા નામનો કીડો કહેવાય છે, તેમ નામ માત્ર બ્રાહ્મણ કહેવાય છે

२ ३ ४ १ ५ ६
अव्रताश्च दुराचारा, यत्र भक्ष्यचरा द्विजा ।
८ १० ११ ७ ८
त ग्राम दडयेद्राजा, चौरभक्तप्रदायकम् ॥ ७९ ॥

અર્થ –વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જે ગામમા વ્રત વિનાના, દુરાચારી, અને ભિક્ષા માગનારા એવા બ્રાહ્મણો વસતા હોય, તે ગામને ચોરને ભાતુ આપનારૂ જાણીને રાજાએ તે ગામનો દડ કરવો જોઈએ

३ ४ २ १ ६ ५
ऋतुकाले व्यतिक्रान्ते, यस्तु सेवेत मैथुनम् ।
८ ७ १२ १० ११
ब्रह्महत्या फलं तस्य, सूतकं च दिने दिने ॥ ६० ॥

અર્થ —ઋતુ કાળ ગયા બાદ (ઋતુસ્નાન કર્યા પછી ગર્ભાધાનના દિવસ ગયા બાદ) જે મૈથુન સેવે તેને બ્રહ્મહત્યાનું ફળ (પાપ લાગે છે), તથા દિનદિન પ્રત્યે સૂતક લાગે છે

२ ६ ४ ५ ११
ये स्त्रीजघोर्मसपृष्टा , कामगृद्धाश्च ये द्विजा ।
७ ८ ९ १० १२ १३ १
ये चरिताऽधमा भ्रष्टा,स्तेऽपि शूद्रा युधिष्ठिर ॥६१॥

અર્થ —જે બ્રાહ્મણો સ્ત્રીના જઘા અને સ્તનોને સ્પર્શ કરીને રહેલા છે, તથા જેઓ વિષયસુખમાં લોલુપ થઈને પડી રહ્યા છે, અને જેઓ બ્રાહ્મણના આચારોથી ભ્રષ્ટ થયેલા છે, તેઓને પણ હે યુધિષ્ઠિર ! શૂદ્ર જાણવા

१ २ ४ ५ ६ ७ ३
यस्तु रक्तेषु दंतेषु, वेदमुच्चरते द्विज ।
१० ८ ९ १४ ११ १२ १३
अमेध्यं तस्य जिह्वाग्रे, सूतकं च दिने दिने ॥६२॥

અર્થ —વળી હે યુધિષ્ઠિર ! જે બ્રાહ્મણ પોતાના દંતો અવના વિગેરેથી રંગીને વેદનો ઉચ્ચાર કરે છે, તેની જીભના અગ્રભાગ ઉપર વિષ્ઠા જાણવી, તથા તેને દિનપ્રતિદિન સૂતક આવે છે—(લાગે છે)

हस्तनलप्रमाणा तु, यो भूमि कर्पति द्विज ।
नश्यति तस्य ब्रह्मत्व, शूद्रत्व त्वभिजायते ॥६३॥

અર્થ -જે બ્રાહ્મણ હાથના તગીયા જેટલી પણ (હથેલી માત્ર) ભૂમિને ખેડે છે, તેનું બ્રાહ્મણપણુ નાશ પામે છે, તેમ / તેને શૂદ્રપણુ પ્રાપ્ત થાય છે (અર્થાત્ બ્રાહ્મણે ખેતી કરવી નહિ)

कृषिवाणिज्यगोरक्षा, राजसेवा तथाधमाम् ।
ये ब्राह्मणा प्रकुर्वन्ति, वृषलास्ते न संशय ॥६४॥

અર્થ -વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જે બ્રાહ્મણો ખેતી, વેપાર, રાજ્ય, તથા અધમ એવી રાજસેવા કરે છે, તે બ્રાહ્મણોને નીચ શૂદ્ર જાણવા, તેમા સંશય નથી

यत्काष्ठमयो हस्ती, यच्चर्ममयो मृग ।
ब्राह्मणस्तु क्रियाहीन,-स्त्रयस्ते नामधारका ॥६५॥

અર્થ -લાકડાનો હાથી, ચામડાનો મૃગનો, તથા ક્રિયા વિનાનો બ્રાહ્મણ તે ત્રણે ફક્ત નામ ધારણ કરનારાજ છે (અર્થાત્ દેખાવ માત્રજ છે તથાપિ તેમના તે જાતના ગુણો નથી)

१ २ ३
अव्रतानामशीलाना, जातिमात्रोपजीविनाम् ।
४ ५ ६ ७ ८
सहस्त्रशाडयाना तु, ब्रह्मत्व नोपजायते ॥ ६६ ॥

અર્થ -વ્રત વિનાના, શીળ વિ ાના, અને જાતિ માત્રથી આજીવિકા ચલાવનારા, એવા હજારો બ્રાહ્મણોને પણ બ્રહ્મણપણુ પ્રાપ્ત થતુ નથી (ગુણ વિના)

२ ४ ३ ७ ५ ६
ये स्त्रीवशागना नित्य, विश्वासोपहताश्च ये ।
८ ८ १० ११ १२ १
ये स्त्रीपादरज स्पृष्टा,-स्तेऽपि शूद्रा युधिष्ठिर १॥६७

અર્થ -વળી હે યુધિષ્ઠિર ? ? જે માણુસો હમેશ સ્ત્રીને વશ રહેલા છે, તથા જેઓ વિશ્વાસઘાતી છે, અને સ્ત્રીના પગની રજથી સ્પર્શ કરાએલા છે, તે પણ શૂદ્રો જાણવા

મૈથુનના દુષણોનુ પ્ર-૨૮૮

२ ३ ४ १
आरभे वर्तमानस्य, हिंसकस्य युधिष्ठिर ? ।
७ ८ ९ ६ ५
गृहस्थस्य कुत शौच, मैथुनाभिरतस्य च ॥ ६८ ॥

અર્થ -વળી હે યુધિષ્ઠિર ? આરભમા વર્તતા, તથા હિંસા કરતા, અને મૈથુનમા મસ્ત બનેલા એવા ગ્રહસ્થને પવિત્રતા કયાથી હોય ?

४ १ ५ ६ २ ३
मैथुन ये न सेवते, ब्रह्मचारा दृढव्रता ।

અર્થ -ત્યાગ કર્યો છે સ્ત્રીઓનો જેમણે, તથા સદાચાર વાળા, ત્યજેલા છે ભોગો જેઓએ, તેમજ જીતેલી છે ઇંદ્રિયો જેમણે, તથા સર્વે પ્રાણીઓ ઉપર દયા રાખનારા, એવા બ્રાહ્મણો હમેશ ગુરૂ તરિકે ગણાય છે

अधीत्य चतुरो वेदान्, सांगोपांगान् चिकित्सकान्।
शूद्रात्प्रतिग्रहं कृत्वा, खरो भवति ब्राह्मण ॥७६॥

અર્થ -અંગોપંગ સહિત, તથા વૈદ્યકયુક્ત એવા ચાર વેદોને ભણીને, જે બ્રાહ્મણ શૂદ્રથી પ્રતિગ્રહ કરે છે, તે ગધેડો થાય છે

खरो द्वादशजन्मानि, षष्टिजन्मानि शूकर ।
श्वान सप्ततिजन्मानि, इत्येव मनुरब्रवीत ॥७७॥

અર્થ -વળી પૂર્વોક્ત દૂષણવાળો બ્રાહ્મણ બાર જન્મ પર્યંત ગધેડો થાય છે, સાઠ જન્મો તક ભૂંડ થાય છે, તથા સીત્તેર જન્મ સુધી કુતરો થાય છે, એમ મનુરૂષિએ પણ કહ્યું છે

अहिंसा सत्यमस्तेयं, ब्रह्मचर्यपरिग्रही।
कामक्रोधनिवृत्तस्तु, ब्राह्मण स युधिष्ठिर ? ॥७८॥

અર્થ -દયા પાળનારો, સત્ય બોલનારો, ચોરી નહી

કરનારો, બ્રહ્મચારી, પરિગ્રહ નહી રાખનારો, અને કામ ક્રોધથી નિવૃત્ત થએલો માણસ, હે યુધિષ્ઠિર ? ? બ્રાહ્મણ કહેવાય છે

सत्य नास्ति तपो नास्ति, नास्ति चेंद्रियनिग्रह ।
सर्वभूतदया नास्ति, एतच्चांडाललक्षणम् ॥७९॥

અર્થ —વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જ્યા સત્ય ન હોય, તપ ન હોય, ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ ન હોય, તથા સમસ્ત પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા ન હોય, તે ચડાળનુ લક્ષણ અવબોધવુ

(उपजातिवृत्तम)

ये क्षान्तिदाना श्रुतिपूर्णकर्णा,
जितेंद्रिया प्राणिवधे निवृत्ता ।
परिग्रहे संकुचिताग्रहस्ता,-
स्तेब्राह्मणास्तारयितु समर्था ॥ ८० ॥

અર્થ —જે બ્રાહ્મણો ક્ષમાના દેનારા (ધરનારા), તથા શાસ્ત્રની શ્રુતિથી પૂર્ણ થએલા છે કાન જેઓના, તેમજ જીવ હિંસાથી નિવૃત્તિ પામેલા, અને પરિગ્રહ ધરવામા સંકોચ પામ્યા છે હસ્તાગ્ર જેમના, એવા બ્રાહ્મણો અન્યને તારવા માટે સમર્થ બને છે

ताम्बूल सूक्ष्मवस्त्राणि, स्त्रीकथेन्द्रियपोषणम् ।
दिवा निद्रा सदा क्रोधो, व्रतिना पतितानि षट् ॥

अर्थ -ताम्बूलनु भक्षण, बारीक वस्त्रोनु पहेरवु, स्त्रीओनी कथा वार्त्ताओ करवी, इंद्रियोने पोषवी, दिवसे निद्रा लेवी, अने निरंतर क्रोधनु सेवन करवुं, ए छ बाबतो व्रतिओना व्रतने हणे छे

सुखशय्यासन वस्त्र, ताम्बूल स्नानमर्दनम् ।
दंतकाष्ठ सुगंध च, ब्रह्मचर्यस्य दूषणम् ॥ ८८ ॥

अर्थ -कोमळ शय्या, मृदु आसन, अने अति बारिक वस्त्र, ताम्बूल, स्नान मर्दन, दातण तथा अत्तर फुलेल, उपरोक्त चीजो ब्रह्मचर्यने दोषित करनारी छे

शृंगारमदनोत्पादं, यस्मात्स्नान प्रकीर्तितम् ।
तस्मात्स्नान परित्यक्त, नैष्ठिकैर्ब्रह्मचारिभि ॥८९॥

अर्थ -जे कारणथी स्नानने शृंगार सहित मदनने प्रदीप्त करनारु महान् पुरुषोए कह्यु छे, तेथी ब्रह्मचारी पुरुषोए तेनो त्याग कर्यो छे

ब्रह्मचर्येण शुद्धस्य, सर्वभूतहितस्य च ।

पदे पदे यज्ञफल, प्रस्थितस्य युधिष्ठिर ? ॥९०॥

અર્થ -હે યુધિષ્ઠિર ? બ્રહ્મચર્યના પાળવા થકી શુદ્ધ અને સમગ્ર પ્રાણીઓનુ હિત કરનાર બ્રાહ્મણને પગલે પગલે યજ્ઞનુ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે

एकरात्र्युषितस्यापि, या गतिर्ब्रह्मचारिण ।
न सा क्रतुसहस्रेण, वक्तु शक्या युधिष्ठिर? ॥९१॥

અર્થ -હે યુધિષ્ઠિર ? ? ફક્ત એક રાત્રી માત્ર પણ બ્રહ્મચર્ય પાળનારની જેમ ઉત્તમગતિ થાય છે, તે હજાર યજ્ઞની સાથે પણ સરખાવી શકાય તેમ નથી અર્થાત્ તેથી વિશેષ છે

चत्वार एकतो वेदा, ब्रह्मचर्यं तु एकत ।
एकत सर्वपापानि, मद्यमास च एकत ॥९२॥

અર્થ -એક તરફ ચાર વેદો, અને એક તરફ બ્રહ્મચર્ય, એક બાજુ સર્વ પાપો, અને એક બાજુએ મદિરા તથા માસ, એ સરખા છે

नैष्ठिक ब्रह्मचर्यं तु, ये चरन्ति सुनिश्चिता ।
देवानामपि ते पूज्या, पवित्र मङ्गल तथा ॥९३॥

અર્થ –જે બ્રાહ્મણો નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચર્ય પાળે છે, તેઓ દેવતાઓને પણ પૂજવા લાયક થાય છે, અર્થાત્ તેમની દેવતાઓ પણ પૂજા કરે છે, અને તેઓ અતિ પવિત્ર મંગળ રૂપ બને છે

शीलानामुत्तम शील, व्रतानामुत्तम व्रतम् ।
ध्यानानामुत्तम ध्यान, ब्रह्मचर्यं सुरक्षितम् ॥०४॥

અર્થ –ઉત્તમ પ્રકારે પાળેલું બ્રહ્મચર્ય સમસ્ત શીળોમાં ઉત્તમ શીળરૂપ છે તથા સમસ્ત વ્રતોમાં ઉત્તમ વ્રત છે, અને સર્વે પ્રકારના ધ્યાનોમાં ઉત્તમ ધ્યાનભૂત છે

पुत्रदारकुटुंबेषु, सक्ता सीदंति जंतव ।
सर पकार्णवे मग्ना, जीर्णदीर्घा गजा इव ॥ ०५ ॥

અર્થ –પુત્ર, સ્ત્રી અને કુટુંબને વિષે આસક્ત થએલા જીવાત્માઓ, જળ વિનાના તળાવના કાદવરૂપ સમુદ્રમાં ડુબેલા, તેમજ જરા અવસ્થાના જોરથી જીર્ણ થઈ ગયું છે શરીર જેમનું, એવા હસ્તિઓની માફક અતિ ક્લેશ પામે છે

મહાભારતના શાંતિપર્વમાં જણાવેલા ક્રોધના સ્વરૂપનુ પ્રમાણ

क्रोध परितापकर, सर्वस्योद्वेगकारक ।
वैरानुषगिको क्रोध, क्रोध सुगतिनाशक ॥०६॥

અર્થ -ક્રોધ સર્વને પરિતાપ તથા ઉદ્વેગ કરનારો છે, તેમજ તે વૈર કરાવનારો છે, વળી ક્રોધ સદ્ગતિનો નાશ કરનારો છે

१ ३ २ ४ ५
क्रोधो मूलमनर्थाना, क्रोध ससारवर्धन. ।
७ ६ ८ ९ १०
धर्मक्षयकर' क्रोध,-स्तस्मात्क्रोध विवर्जयेत् ॥९७॥

અર્થ -ક્રોધ સમગ્ર અનર્થોનું મૂળ છે, તથા સંસારની પરંપરાને વધારનારો છે, તેમજ ધર્મનો ક્ષય કરનારો છે, તે કારણથી ઉત્તમ પુરુષોએ ક્રોધ સદાને માટે ત્યાગ કરવો જરૂરનો છે

ક્ષમાનુ પ્રકરણ

६ ७ ८ ९ १० ११ १२
स शूर सात्त्विको विद्वान्, स तपस्वी जितेन्द्रिय ।
१ २ ४ ३ ५
येनासौ क्षातिखड्गेन, क्रोधशत्रुर्निपातित ॥९८॥

અર્થ -જે માણસે આ ક્રોધરૂપી શત્રુને ક્ષમારૂપ તલવારે કરીને હણ્યો છે, તેજ માણસ શૂરવીર, સત્વશાળી, વિદ્વાન્ અને જિતેંદ્રિય છે

३ ४ ५ १ २
यस्य क्षातिमय शस्त्र, क्रोधाग्नेरुपशमनम् ।
७ ९ ८ ६ १० ११ १२
नित्यमेव जयस्तस्य, शत्रूणामुदय कुत ॥९९॥

અથ -જ માણસ પાસે ક્રોધરૂપી અગ્નિને નાશ કરનારૂ ક્ષમારૂપી હથીયાર છે, તેનો નિરંતર જય થાય છે, અને તેને શત્રુઓનો ભય તો હોયજ કયથી ?

३ ४ २ १ ५
क्षमागुणान् प्रवक्ष्यामि, सन्क्षेपेण तु श्रूयताम् ।
७ ६ ८ ९
धर्मार्थकाममोक्षाणा, क्षमाकारणमुच्यते ॥ १०० ॥

અર્થ -હે યુધિષ્ઠિર ? હવે હું સંક્ષેપ માત્રથી ક્ષમાના ગુણોનું આખ્યાન કરૂ છુ, તે તું શ્રવણ કર ? ક્ષમા ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષનું પરમ નિદાન છે અર્થાત્ ક્ષમાથી સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
क्षमा शान्ति क्षमा शस्त्र, क्षमा श्रेय' क्षमा धृति ।
१० ११ ८ १३ १२ १४ १५ १६ १७
क्षमा वित्त च चित्त च, क्षमा रक्षा क्षमा बलम् ॥ १०१

અર્થ -ક્ષમા તેજ શાન્તિ, શસ્ત્ર, કલ્યાણ, ધીરજ, ધન, ચિત્ત, રક્ષા અને બળ છે

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
क्षमा नाथ क्षमा त्राता, क्षमा माता क्षमा सुहृद् ।
८ ९ ११ १२ १३ १४ १५ १६
क्षमा लब्धि क्षमा लक्ष्मी , क्षमा शोभा क्षमा शुभम्

અર્થ -ક્ષમા તેજ સ્વામિ, રક્ષણ કરનાર, માતા, મિત્ર, લબ્ધિ, લક્ષ્મી, શોભા અને શ્રેય છે

१ २ ३ ४ ५ ६
क्षमा श्लाघा क्षमाऽऽचार, क्षमा कीर्ति क्षमा यश ।
१० ११ ८ १३ १२ ४१ १५ १६ १७
क्षमा सत्य च शौच च, क्षमा तेज क्षमा रति ॥७०३

અર્થ -ક્ષમા તેજ પ્રશસા, આચાર, કીર્તિ, યશ, સત્ય, પવિત્રતા, તેજ અને અપૂર્વ આનન્દ છે

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
क्षमा श्रेय क्षमा पूजा, क्षमा दत्त क्षमा हितम ।
१० १२ ११ ८ १३ १५ १४
क्षमा दान पवित्र च, क्षमा मागल्यमुत्तमम् ॥७०४॥

અર્થ -ક્ષમા તેજ કલ્યાણ, પૂજા, દત્ત, હિત, પવિત્ર દાન તથા ઉત્તમ મગલનુ પરમ કારણ છે

१ २ ३ ४ ८ ५ ६ ७
क्षातितुल्य तपो नास्ति, न सतोषात्पर सुखम ।
११ ८ १० १४ १५ १३ १२
न मैत्रीसदृश दान, नास्ति धर्मो दयासमम ॥७०५॥

અર્થ -વળી હે યુધિષ્ઠિર ! ક્ષમા સમાન કોઈ તપ નથી, સતોષથી બીજુ ઉત્તમ સુખ નથી, મિત્રાઇ બરોબર અન્ય કોઈ દાન નથી, અને દયા સરખો અન્ય કોઇ ધર્મ નથી

१ ३ २ ४
कामक्रोधादिसहित, किमरण्य करिष्यति ।
५ ७ ६ ८ ८ १०
अथवा निर्निर्जितैनान्, किमरण्ये करिष्यति ॥७०६

અર્થ -કામ અને ક્રોધ આદિ દુર્ગુણોથી વ્યાપ્ત માણસ,

જગતોવડે શું કરવાનો હતો ? અથાત્ જગતમાં જઇને શું કરવાનો છે ? અથવા તે દુગુણોને જીતીને પછી જગતો વડે શુ કરવાનો હતો ? અર્થાત્ પછી જગતના સેવવાથી શુ ?

૧ ૨ ૩ ૪ ૫
सकषायस्य चित्तस्य, कषायैः किं प्रयोजनम् ।
૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦
अथवा निःकषायत्वे, कषायैः किं प्रयोजनम् ॥१०७॥

અર્થ –જેનુ ચિત્ત કષાયવાળુ છે તેને કષાયોવડે શુ પ્રયોજન છે ? અર્થાત્ કષાયવાળો માણસ ઉપરથી ભગવા વિગેરે નાના પ્રકારના રંગવાળા વસ્ત્રો ધારણ કરે તોપણ શુ ? અને જે માણસે કષાયને જીતી લીધો તે માણસને પણ કષાયોવડે શુ પ્રયોજન છે ? અર્થાત્ કષાયનો જય થયા બાદ રંગીબેરંગી વસ્ત્રોની શી જરૂર છે ?

૩ ૨ ૧ ૫ ૪ ૭ ૬
किमरण्यैरदान्तस्य, दान्तस्य च किमाश्रमैः ।
૮ ૯ ૧૧ ૧૦ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫
यत्र तत्र भवेद्दान्त स्तदरण्य तदाश्रम ॥ १०८ ॥

અર્થ –જેણે ઇંદ્રિઓને દમી નથી, તેને વનોનુ શુ પ્રયોજન છે ? અને જેણે ઇંદ્રિઓને દમી છે, તેને આશ્રમોની શી જરૂર છે ? માટે જ્યાં જ્યાં જિતેંદ્રિય છે, ત્યાં ત્યાં અરણ્ય અને આશ્રમજ છે અર્થાત્ ઇંદ્રિયોનો જય કરવાથી વન, આશ્રમ અને વસ્તિ સર્વ સમાનજ છે

३ ४ ५ ६
सत्याधारस्तपस्तलो, दमवर्ति क्षमाशिखः ।
१ २ ७ ८ ९
अधकारे प्रवेष्टव्ये, दीपो यत्नेन धार्यताम ॥१०९॥

અર્થ -આ સસારરૂપી અધારા ઓરડામા પ્રવેશ કરતી વેળાએ સત્યરૂપી પાત્રવાળો, તપરૂપી તેલવાળો, ઇદ્રિઓના દમનરૂપી બત્તિવાળો, તેમજ ક્ષમારૂપી શિખાવાળો દીપક યત્નપૂર્વક ધારણ કરવો

६ ५ ४ ३ १ २
दीपो ज्ञानमयो यस्य, वर्तिर्यस्य तपोमयी ।
८ ७ ११ १० ८ १२
ज्वलते शीलतैलेन, न तमस्तस्य जायते ॥११०॥

અર્થ -જે માણસનો તપરૂપી દિવેટવાળો જ્ઞાનરૂપી દીવો શીલરૂપી તેલથી બળે છે, તે માણસને અજ્ઞાનરૂપી અધકાર થતો નથી

८ ७ ८ १० ११
सुखेन दाति स्वपिति, सुखेन प्रतिबुध्यति ।
५ ३ ४ २ १ ६
सम सर्वेषु भूतेषु, मनो यस्य प्रमोदति ॥ १११ ॥

અર્થ -જેનુ મન સમગ્ર પ્રાણીગણમા સમાનભાવે આનદ પામે છે, તેવો જિતેદ્રિય માણસ સુખેથી સુવે છે અને સુખેથી જાગ્રત્ થાય છે

१ ८ ३ ४ ७ ५ ६ २
यदाधीते षडंगानि, वेदांश्च चतुरो द्विज ।

६ १० १२ १४ १३ १२ १५
दमो न समद्दीनस्तु, न पूजा किंचिदर्हति ॥११७॥

અર્થ –જ્યારે કોઇપણ બ્રાહ્મણ છ અંગ, ચાર વેદનો ભણેલો હોય (ભણે છે) છતા જીતેંદ્રિય ન હોય તેમજ સમતા વિનાનો હોય, તો તે કોઇપણ રીતે પૂજાને પાત્ર થતો નથી

રાત્રિભોજનનું પ્રકરણ

१ २ ३ ४ ५
अहिंसासत्यमस्तेय, ब्रह्मचर्यममनय ।
६ ७
मद्यमांसमधुत्यागो, रात्रिभोजनवर्जनम् ॥११३॥

અર્થ –હે યુધિષ્ઠિર!! દયા, સત્ય બોલવુ ચોરીનો ત્યાગ, બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહ, મદ્ય, માંસ અને મધનો ત્યાગ, તેમજ રાત્રિભોજનનો ત્યાગ, (એ સર્વે ધર્મના પાંચ અંગો છે માટે પાળવા)

१ ३ ४ ५ ६ २
ये रात्रौ सर्वदाहार, वर्जयन्ति सुमेधस ।
७ ९ १० ८ ११
तेषा पक्षोपवासस्य, फल मासेन जायते ॥११४॥

અર્થ –જે ઉત્તમ બુદ્ધિવાળા માણસો નિરંતર રાત્રિને વિષે ભોજન કરતા નથી, તેઓને એક મહિનામા પન્દર દિવસના ઉપવાસનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે અર્થાત્ બાર માસમા છ મહિનાનું તેમને તપ પ્રાપ્ત થાય છે

७ ६ २ १ ३ ४ ५
करोति विर.ते धन्यो, य सदा निशि भोजनात्।
८ १० ९ १३ ११ १२
सोऽर्धं पुरुपायुपस्य, स्यादनङ्यमुपोपित ॥११५॥

અર્થ –જે ધન્યવાદને પાત્ર એવો માણુસ નિરતર રાત્રિ ભોજનથી વિરતિ પામે છે, તે માણુસ પોતાના આયુષ્ય માથી અરધા આયુષ્યને તપશ્ચર્યામા વ્યતીત કરે છે

३ १ २ ५ ६ ४
मृते स्वजनमात्रेऽपि, सूतक जायते ध्रुवम् ।
८ ८ ७ १० १२ ११
अस्त गते दिवानाथे, भोजन क्रियते कथम्॥११६॥

અર્થ –સ્વજન માત્રના મરણુથી જ્યારે ખાસ સૂતક લાગે છે, ત્યારે સૂર્ય અસ્ત થયા પશ્ચાત્ ભોજન કરાય ખરૂ ? અર્થાત્ શુ સૂર્યાસ્ત પશ્ચાત્ સૂતક લાગે નહિ ? યાવત્ લાગેજ

६ ४ ५ ७ ३ २ १
नोदकमपि पातव्य, रात्रावत्र युधिष्ठिर ? ।
८ ११ १० ८
तपस्विना विशेषेण, गृहस्थेन विवेकिना ॥११७॥

અર્થ –હે યુધિષ્ઠિર ? ? આ દુનિયામા રાત્રિના સમયમા પાણી પણ પીવુ યોગ્ય નથી, અને તેમા પણ તપસ્વીજનોએ, તથા વિવેકવાળા ગૃહસ્થ લોકોએ તો ખાસ વિશેષે કરીને નહી પીવુ

તીર્થાદિ નું નરૂપ

सत्य तीर्थं तपस्तीर्थं, तीर्थमिन्द्रियनिग्रहः ।
सर्वभूतदया तीर्थं-मेतत्तीर्थस्यलक्षणम् ॥ ११८ ॥

અર્થ —સત્ય, તપ, ઇંદ્રિયોનો નિગ્રહ અને સમસ્ત પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા, એ તીર્થ છે, અને તેજ તીર્થનું લક્ષણ પણ છે

(उपजातिवृत्तम)

आत्मानदी संयमतोयपूर्णा,
सत्यावहा शीलतटा दयोर्मि ।
तत्राभिषेकं कुरु पाण्डुपुत्र ?,
न वारिणा शुद्ध्यति चांतरात्मा ॥११९॥

અર્થ —સંયમરૂપી પાણીથી ભરેલી, સત્યને ધારણ કરનારી, શીલરૂપી કાંઠાવાળી તથા દયારૂપી મોજાંવાળી એવી આત્મારૂપી નદીમાં, હે પાંડુપુત્ર ? તું અભિષેક કર ? કેમકે કેવળ જળના સ્નાનથી કોઇપણ રીતે અંતરાત્મા શુદ્ધ થતો નથી

(अनुष्टुप्वृत्तम)

चित्तमंतर्गतं दुष्टं, तीर्थस्नानैर्न शुद्ध्यति ।
शतशोऽपि जलैर्धौतं, सुराभाण्डमिवाशुचि ॥१२०

અર્થ—આન્તરદશામા મલિન ભાવને ભજતુ એવુ જે ચિત્ત, તે કૃત્ત તીર્થના સ્નાન માત્રથી કઇ શુદ્ધ થતુ નથી કેમકે, સેકડો વખત પાણીથી ધોતા છતા પણ મદિરાપાત્ર શુદ્ધ થતુ નથી

२ ३ ५ ४
मृदोभारसहस्रेण, जलकुम्भशतेन च ।
८ ८ १ ६ ७
न शुद्ध्यति दुराचाराः, स्नानतीर्थशतैरपि ॥१२१॥

અર્થ—દુરાચારી માણસો દુરાચારને સેવતા છતા હજારો ભાર માટીથી, તેમજ સેકડો પાણીના ઘડાઓથી, અને સેકડો તીર્થોના સ્નાન કરવા છતા પણ પવિત્ર થતા નથી

१ २ ३ ४ ६ ५
सत्य शौच तप शौच, शौचमिन्द्रियनिग्रह ।
७ ८ ११ ९ १०
सर्वभूतदया शौच, जलशौच च पचमम् ॥१२२॥

અર્થ—સત્ય, તપ, ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહ, તેમજ સમગ્ર પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા એ શૌચ એટલે પવિત્રતા છે, અને જળથી પવિત્રતા તો પાચમા નબરની એટલે છેવટની છે

१ ३ २ ४ ५ ६
दृष्टिपूत न्यसेत्पाद, वस्त्रपूत जल पिबेत् ।
७ ९ ८ १० ११
सत्यपूत वदेद्वाक्य, मन पूत समाचरेत् ॥१२३॥

અર્થ—દૃષ્ટિથી પવિત્ર થએલુ પગલુ મુકવુ, વસ્ત્રથી પવિત્ર

થએલુ જળ પીવું, સત્યથી પવિત્ર થએલુ વચન બોલવું તેમજ મનથી પવિત્ર થએલુ આચરવું

कामरागमदोन्मत्ता, स्त्रीणां ये वशवर्तिनः ।
न ते जलेन शुद्ध्यन्ति, स्नातास्तीर्थशतैरपि ॥१२४॥

અર્થ —કામરાગથી મદોન્મત્ત થએલા પુરૂષો સ્ત્રીઓના તાબેદાર બની રહે છે, અને તેઓ સેકડો તીર્થોમાં પવિત્ર જળમાં સ્નાન કરે તોપણ શુદ્ધ થતા નથી

नोदकक्लिन्नगात्रोऽपि, स्नात इत्यभिधीयते ।
सुस्नातो यो दमस्नानः, स बाह्याभ्यन्तरः शुचिः ॥१२५

અર્થ —ફક્ત પાણી માત્રથી ભીંજાએલો માણસ સ્નાન કરેલો ગણાતો નથી, પરન્તુ જેણે ઇંદ્રિયોને દમી છે, તેજ ખરો સ્નાન કરનારો છે, અને તેજ બાહ્ય તથા અન્તરથી પવિત્ર છે

निगृहीतेंद्रियद्वारो, यत्रोपविशते मुनिः ।
तत्र तत्र कुरुक्षेत्रं, नान्यत्र पुष्करं जनाः ! ॥१२६॥

અર્થ —જેમણે ઇંદ્રિયોના દ્વારો પોતાના કબજે કર્યાં છે એવા મહાત્મા જ્યાં જ્યાં રહે છે ત્યાં ત્યાં કુરૂક્ષેત્ર છે, તેમજ હે લોકો ? પુષ્કર તીર્થ પણ તે સિવાય અન્ય સ્થળે નથી

४ १ ५ ३ ४
चित्त रागादिभि क्लिष्ट, अलीकवचनैर्मुखम् ।
६ ७ ८ ९ १०
जीवघातादिभि काय,-स्तस्य गगा पराङ्मुखी ॥१३०

अर्थ -जेनु चित्त रागादि दोषोथी क्लिष्ट थयेलु छे, तेमज जेनु मुख असत्य भाषणोथी अपवित्र थयेलु छे, तथा जेनी काया जीवहिंसा करवाथी अपवित्र थयेली छे, तेवा माणसथी गगा सदा उलटी मुखवाळी रहे छे

२ १ ३ ५ ४
चित्त शमादिभि शुद्ध, वदन सत्यभाषणैः ।
६ ७ १२ ८ १० ११ ९
ब्रह्मचर्यादिभि काय, शुद्धो गगा विनापि स ॥१३

अर्थ -जेनु चित्त समता आदि सद्गुणोथी अति पवित्र बनेलु छे, तेमज जेनु मुख सत्य वाणीवडे शुद्ध थयेलु छे, तथा जेनु शरीर ब्रह्मचर्यादि व्रतोथी पवित्र थयेलु छे, ते माणस गगा विना पण अति निर्मळ थाय छे अर्थात् सदाना माटे ते पवित्रज छे

१ ३ २ ५ ४ ६ ७
जगम स्थावर चैव, द्विविध तीर्थमुच्यते ।
८ ९ १० १३ ११ १२
जगम ऋषयस्तीर्थं, स्थावर तन्निषेवितम् ॥१३२॥

अर्थ -जगम अने स्थावर एम बे प्रकारनु तीर्थ कहेवाय छे, तेमा ऋषिमहात्माओ जगमतीर्थ छे, अने तेमनु सेवेलु ते स्थावरतीर्थ गणाय छे

अहिंसा सत्यमस्तेयं, ब्रह्मचर्यापरिग्रहा ।
भैक्ष्यवृत्तिरता ये च, तत्तीर्थं जगमं स्मृतम् ॥१३३॥

અર્થ –અહિંસા, સત્ય, ચોરીનો ત્યાગ, બ્રહ્મચર્ય, અપરિગ્રહ, તથા ભિક્ષાવૃત્તિમાં સાવધાન થએલા જેઓ છે, તેવા સત્પુરૂષો જગમતીર્થ કહેવાય છે

अगाधे विमले शुद्धे, सत्यशीलसमे हृदि ।
ज्ञातव्य जगमं तीर्थं, ज्ञानार्जवदयापरैः ॥१३४॥

અર્થ –અગાધ, નિર્મળ શુદ્ધ, તથા સત્ય, શીળ અને સમતારૂપ હૃદય અને છને જ્ઞાન, આર્જવ અને દયામાં તત્પર થએલા માણસોએ જગમતીર્થ જાણવુ

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

आचारवस्त्रातरगालितेन,
सत्यप्रयत्नक्षमशीतलेन ।
ज्ञानाम्बुना स्नाति च यो हि नित्यम् ।
किं तस्य भूयात्सलिलेन कृत्यम् ॥१३५॥

અર્થ –આચારરૂપી વસ્ત્રથી ગાળેલા, તેમજ સત્ય પ્રયત્ન અને ક્ષમાથી શીતળ થએલા જ્ઞાનરૂપી પાણીથી જે નિરતર

સ્નાન કરે છે, તેમને જળના સ્નાનનું શું પ્રયોજન હોય ? અર્થાત્ કંઈપણ પ્રયોજન ન હોય

(अनुष्टुप्वृत्तम्)

इदं तीर्थमिदं तीर्थं, ये भ्रमन्ति तमोवृता ।
येषां नाम्ना च तीर्थं हि, तेषां तीर्थं निरर्थकम् ॥१३६

અર્થ –આ તીર્થ, આ તીર્થ, એવી રીતે જે માણસો અજ્ઞાનથી આચ્છાદિત થતા થકા તીર્થોમાં ભમે છે, તેમજ જેઓને ફક્ત નામરૂપજ તીર્થ છે, તેઓનું તીર્થ નિરર્થક છે

न मृत्तिका नैव जलं, नाप्यग्निः कर्मशोधनम् ।
शोधयन्ति बुधाः कर्म, ज्ञानध्यानतपोजलैः ॥१३७॥

અર્થ –વળી હે યુધિષ્ઠિર ? માટી, પાણી, તથા અગ્નિ પણ કર્મરૂપી મેલને ધોવાને સમર્થ નથી, તેથી ડાહ્યા માણસો તો જ્ઞાન, ધ્યાન અને તપરૂપી પાણીથી કર્મરૂપી મેલને નિરંતર ધોવે છે

अशुचिः पापकर्मा यः, शुद्धकर्मा यतिर्भवेत् ।
तस्मात्कर्मात्मकं शौचं,-मन्यशौचं निरर्थकम् ॥१३८

અર્થ –અપવિત્ર, તથા પાપકર્મ કરનારો એવો પણ મુનિ, જ્ઞાન, ધ્યાન અને તપથી શુદ્ધ કર્મવાળો થાય છે, તે

કારણથી કર્માત્મક પવિત્રપણુ ધારણ કરવુ, તે સિવાય અન્ય શુચિપણુ નિરર્થક છે

२ १ ३
समता सर्वभूतेषु, मनोवाक्कायनिग्रह ।
४ ५ ६ ७
पापध्यानकषायाणा, निग्रहेण शुचिर्भवेत् ॥१३९॥

અર્થ.–સમસ્ત પ્રાણીઓમા સમતા, તથા મન, વચન અને કાયાનો નિગ્રહ, તેમજ આર્ત, રૌદ્રધ્યાન અને કષાયોના ત્યાગથી પ્રાણી પરમ પવિત્ર થાય છે

३ ४ २
अनेकानि सहस्राणि, कुमारब्रह्मचारिणाम् ।
७ ८ १ ६ ५
दिव गतानि विप्राणा-मकृत्वा कुलसततिम् ॥१४०॥

અર્થ –વળી હે યુધિષ્ઠિર ! ! બ્રાહ્મણોના હજારો બ્રહ્મચારી કુમારો પુત્રોત્પત્તિ કર્યા સિવાય પણ દેવલોકમા ગએલા છે

१ २ ५ ४ ३
यस्य चित्त द्रवीभूत, कृपया सर्वजतुषु ।
६ ७ ८ ९ १० १२ ११
तस्य ज्ञान च मोक्षोऽस्ति, किं जटाभस्मचीवरै ॥१४१

અર્થ –વળી હે યુધિષ્ઠિર ! ! જેનુ ચિત્ત સર્વે પ્રાણીઓમા દયાથી ભીજાએલુ છે, તેને જ્ઞાન તથા મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે, માટે જટા, ભસ્મ, અને વસ્ત્રથી શુ થવાનુ છે ? અર્થાત્ કઇ નહિ

५ ६ ७ ८ ९
अग्निहोत्र वने वास , स्वाध्यायो दानसत्क्रिया ।
१० १३ ११ १२ १४ १ ३ ४ २
तान्येतानि मिथ्यास्यु,-र्यदि भावो न निर्मल ॥१४२

અર્થ -વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જો ભાવ નિર્મળ ન હોય તો અગ્નિહોત્ર, વનવાસ, શાસ્ત્રાભ્યાસ, દાન, તથા ઉત્તમ ક્રિયા એ સમસ્ત નિરર્થક છે

તપસ્યાનુ પ્રકરણ

(वंशस्थवृत्तम्)

२ ३ ४ ५ १
वने ऽपि दोषा प्रभवंति रागिणाम्,
६ ७ ८ ९
गृहे ऽपि पंचेंद्रियनिग्रहस्तप ।
११ १२ १० १३
अकुत्सिते कर्मणि य प्रवर्तते,
१४ १५ १६
निवृत्तरागस्य गृहं तपोवनम् ॥ १४३ ॥

અર્થ -વળી હે યુધિષ્ઠિર ? રાગવાળા માણસોને તો વનમા પણ દોષોની ઉત્પત્તિ થાય છે, અને જે માણસ ઘરમા રહીને પણ ઇદ્રિયોને કબજામા રાખે છે, તે તેનો તપજ છે, માટે જે ઉત્તમ કાર્યમા પ્રવૃત્તિ કરે છે, તથા જેણે રાગનો ત્યાગ કરેલો છે, તેને ઘર પણ તપોવન સમાનજ છે

(उपेंद्रवज्रावृत्तम्)

३ १ २ ६ ४ ७ ५
न शब्दशास्त्राभिरतस्य मोक्षो, न चैव रम्यावसतिप्रियस्य

९ ८ १२ १० ११
न भोजनाच्छादनतत्परस्य, न लोकचित्तग्रहणेरतस्य ॥

અર્થ –વળી હે યુધિષ્ઠિર ! શબ્દ શાસ્ત્રમા (વ્યાકરણમા) આસક્ત બનેલાને, તેમજ મનોહર બગલા, હવેલી, બાગ અને આનન્દભુવન પ્રિય છે જેને એવા માણસને, તેમજ નાના પ્રકારના ભોજન અને વિધવિધ જાતના વસ્ત્રોમા તત્પર થએલાને, તથા જનમન રંજન કરવામા મસ્ત થએલાને, કોઇપણ રીતે મોક્ષ પ્રાપ્ત થતો નથી અર્થાત્ ભાવની શુદ્ધિ વિના ઉપરોક્ત કાર્યો યોગ્ય નથી

(अनुष्टुप्वृत्तम्)

१ २
श्वपाकीगर्भसम्भूत', पराशरमहामुनि ।
३ ४ ७ ६ ७ ८
तपसा ब्राह्मणो जात,-स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ ८५ ॥

અર્થ –વળી હે યુધિષ્ઠિર ! ચંડાલણીના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થએલા પરાશર નામના મહામુનિ તપસ્થી બ્રહ્મણ થયા, માટે તેમા (બ્રાહ્મણ બનવામા) જાતિનું કંઈપણ કારણ નથી

१ २ ३ ४
कैवर्तीगर्भसम्भूतो, व्यासो नाम महामुनि ।
५ ६ ७ ८ ९ १०
तपसा ब्राह्मणो जात,-स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥ ८६ ॥

અર્થ –માછણના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થએલા વ્યાસ નામના મહામુનિ તપના પ્રભાવથી બ્રાહ્મણ થયા, માટે તેમા પણ (બ્રાહ્મણ થવામા) જાતિનું કંઈપણ કારણ નથી

श्वमृगीगर्भसम्भृतो, ऋषिशृगो महामुनि ।
तपसा ब्राह्मणो जात,-स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥१४७॥

અર્થ –શ્વાન અને મૃગીના ગર્ભથી ઉત્પન થએલા ૠષિ શૃગ નામના મહામુનિ તપના પ્રભાવથી બ્રાહ્મણ થયા, માટે તેમા પણ જાતિનું કઇ કારણ નથી

सुशुकीगर्भसम्भृत शुको नाम महामुनि ।
तपसा ब्राह्मणो जात,-स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥१४८॥

અર્થ –સુશુકીના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થએલા શુક નામના મહામુનિ તપના પ્રભાવથી બ્રાહ્મણ થયા, માટે તેમા પણ જાતિનું કઇ કારણ નથી

मडुकीगर्भसम्भृतो, माडुकश्च महामुनि ।
तपसा ब्राह्मणो जात, स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥१४९॥

અર્થ –દેડકીના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થએલા માડુકર નામના મહામુનિ તપના પ્રભાવથી બ્રાહ્મણ થયા, માટે તેમા પણ જાતિનું કઈ કારણ નથી

उर्वशीगर्भसम्भृतो, वशिष्ठश्च महामुनि ।
तपसा ब्राह्मणो जात,-स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥१५०

અર્થ -ઉર્વશીના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થએલા વશિષ્ઠ નામના મહામુનિ તપના પ્રભાવથી બ્રાહ્મણ થયા, માટે તેમા પણ કઇ જાતનું કારણ નથી

२ ३ १ ४
अरणीगर्भसंभूत , कचितश्च महामुनि ।
५ ६ ७ ८ ९ १०
तपसा ब्राह्मणो जात,-स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥१८२॥

અર્થ -અ રણીના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થએલા કવિત નામના મહામુનિ તપના પ્રભાવથી બ્રાહ્મણ થયા, માટે તેમા પણ જાતિનું કઈ કારણ નથી

४ १ २ ३ ६ ५ ७ ८
न तेषां ब्राह्मणी माता, संस्कारश्च न विद्यते ।
९ १ ११ १२ १३ १४
तपसा ब्राह्मणा जाता,-स्तस्माज्जातिरकारणम् ॥१८३॥

અર્થ -હે યુધિષ્ઠિર ! ! એ રીતે તે ઋષિઓની માતા બ્રાહ્મણી નહોતી, તેમજ તેઓને સંસ્કાર પણ નહોતો, તેમ છતા પણ તેઓ તપના પ્રભાવથી બ્રાહ્મણો થયા, માટે તેમા પણ જાતિનું કઈ કારણ નથી અર્થાત્ ગુણોથી બ્રાહ્મણો બને છે, જાતિમાત્રથી નહી

(उपजातिवृत्तम्)

१ २ ५ ३ ४ ७ ८ ६
शील प्रधान न कुल प्रधान, कुलेन किं शीलविवर्जितेन
११ १३ ९ १० १६ १७ १४ १५ १२
नैके नरा नीचकुले प्रसूता ,स्वर्ग गता शीलमुपेत्य धीरा ॥

અથ –માટે હે યુધિષ્ઠિર ! ! શીળ છે તે ઉત્તમ છે, કંઈ કુળનું પ્રધાનપણું નથી, કેમકે શીળ વિનાના કુળનું શું પ્રયોજન છે ? કારણકે નીચ કુળમા ઉત્પન્ન થએલા પણ ઘણા ધીરપુરૂષો શીળને અંગીકાર કરીને સ્વર્ગ ગએલા છે તે કારણથી ઉત્તમ આચારોનું પાલન કરો ।

શ્રુતિમા પણ કહ્યુ છે કે,–

(अनुष्टुपवृत्तम)

हस्तिन्यामचलो जात, उलूक्या केशकम्बल: ।
अगस्त्यो ऽगस्तिपुष्पाच, कौशिक कुशसस्तरात् ॥२५४
कठिनात्कठिनो जात , शरगुल्माच गौतम ।
द्रोणाचार्यस्तु कलशा,-त्तित्तिरस्तित्तिरीसुत ॥२५५॥
रेणुका ऽजनयद्राम, ऋषिशृग वने मृगी ।
कैवर्त्यजनयद्व्यास, श्वपाकी च पराशरम् ॥२५६॥
विश्वामित्र च चाडाली, वशिष्ठ चैव उर्वशी ।
त्रिमजानिकुलाभावे, ऽप्येते तावद्द्विजोत्तमा ॥२५७॥

અર્થ –અચલ હાથણીથી, કેશકબલ ઉલટીથી, અગસ્ત્ય અગસ્તિના પુષ્પથી, કુશના ઢગલાથી કૌશિક, કઠિનરૂપિ

કલિમથી, શશગુ મથી ગૌતમ, કલશથી દ્રોણાચાર્ય, તિત્તિરીથી તિત્તિરમુનિ, રેણુકાથી રામ, હરણીથી રૂષિશૃંગ, માછીથી વ્યાસ, ચંડાળણીથી પરાશરમુનિ તથા વિશ્વામિત્ર, અને ઉર્વશીથી વશિષ્ઠમુનિ ઉત્પન્ન થએલ છે, એવી રીતે તેઓને બ્રાહ્મણની જાતિ અને કુળનો અભાવ હોતે છતે પણ તેઓ ઉત્તમ બ્રાહ્મણો કહેવાએલા છે

દાનનું પ્ર- ૮૧

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

क्षेत्रं यत्र प्रहरणवधूलांगलं गोतुरंगं,
धेनुर्गन्त्री द्रविणतरवो हर्म्यमन्यच्च चित्रम् ।
यत्सारम्भं जनयन्ति-मनो रत्नमालिन्यमुच्चै,-
स्तादृग् दानं सुगतिकृतये नैव देयं जनेन ॥२७८॥

અર્થ—જે આરંભ સહિત, તથા મનરૂપી રત્નને પ્રબળ મલીનતા ઉપજાવે છે, એવા ક્ષેત્ર, યંત્ર, હથિયાર, સ્ત્રી, હળ, બળદ, ઘોડો, ગાય, ગાડી, ધન, વૃક્ષ, મહેલ, તથા બીજા પણ વિચિત્ર પ્રકારના સાધનોનું દાન પુન્યને માટે કોઈ માણસે દેવું નહીં અર્થાત્ તેવા દાનોથી એકનું પાપજ પોષાય છે

(अनुष्टुब्वृत्तम्)

सुबीजमुप्तं यत्र, द्रुमं नैव प्ररोहति ।

८ १० ११ १३ १२
तद्दत्तं कुपात्रेषु, दानं भवति निष्फलम् ॥१५९॥

અર્થ –ખારની ભૂમિમા વાવેલુ ઉત્તમ બીજ પણ જેમ ઉગતુ નથી, તેમજ કુપાત્રોને આપેલુ દાન નિષ્ફળ થાય છે

२ १ ५ ३ ४ ८ ६ ७
अपात्रे चापि यद्दानं, दहत्यासप्तमं कुलम् ।
११ ८ ९ १२ १३ १४
दुग्धं हि ददशूकाय, विषमेव प्रजायते ॥१६०॥

અર્થ –વળી કુપાત્ર પ્રત્યે દીધેલુ દાન સાત કુળનો નાશ કરે છે, કેમકે સર્પને આપેલુ દૂધ ઝેરજ થાય છે

१ २ ३ ८ ४ ६ ७ ५
यथा मम प्रियो ह्यात्मा, सुखमिच्छति सर्वदा ।
८ ८ १० ११ १३ १२ १४
सर्वषामेव जीवाना, नित्यमेव सुखं प्रियम् ॥१६१॥

અર્થ –વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જેમ મ્હારો આત્મા મ્હને વ્હાલો છે, તથા જેમ નિરતર સુખને ઈચ્છે છે, તેમ તમામ જીવોને પણ સદૈવ સુખ પ્રિય છે

२ ४ ५ ३ १
एवमात्मसमो भूयात्, सर्वभूतेषु पार्थिव ? ।
६ ७ ८ ८ ११ १० १२
सर्वषामेव जीवाना, नित्यमेव सुखं प्रियम् ॥१६२॥

અર્થ –એવી રીતે હે યુધિષ્ઠિર ? સમગ્ર પ્રાણીઓ પ્રત્યે પોતાના આત્મા સમાન ભાવ રાખવો, કારણકે સર્વે જીવા ત્માઓને મ । સુખ પ્યારૂ છે

पशूंश्च ये तु हिंसंति, गृध्रा द्रव्येषु मानवा ।
ते मृत्वा नरकं यांति, नृशंसा पापकर्मणि ॥१६३॥

અર્થ –દ્રવ્યના લાલચુ થઇને જે માણસો પશુની હિંસા કરે છે, તે માણસો પાપકર્મમા નિર્દય થવા થકી મૃત્યુ પામીને નરકે જાય છે

यादृशी वेदना तीव्रा, स्वशरीरे युधिष्ठिर ? ।
तादृशी सर्वजीवाना, सर्वदा सुखमिच्छताम् ॥१६४॥

અર્થ –વળી હે યુધિષ્ઠિર ? પોતાના શરીરમા જેવી તીવ્ર વેદના થાય છે, તેવીજ હમેશા સુખ ઇચ્છતા સર્વ જીવોને પણ થાય છે

सर्वजीवदयार्थं तु, ये न हिंसंति प्राणिन ।
निश्चिता धर्मसंयुक्ता,-स्ते नरा स्वर्गगामिन ॥१६५॥

અર્થ –સમગ્ર પ્રાણીઓના રક્ષણાર્થે જે માણસો જીવહિંસા કરતા નથી, તે ધર્મિષ્ઠ જીવાત્માઓ ખાસ સ્વર્ગમા ગમન કરે છે

पृथिवी रत्नसंपूर्णां, ब्राह्मणेभ्य प्रयच्छति ।
एकस्य जीवितं दद्यात्, फलेन न समं भवेत् ॥१६६॥

અર્થ –કોઈક માણસ રત્નોથી ભરેલી પૃથ્વી બ્રાહ્મણો પ્રત્યે દાન કરે, તેમજ કોઈક માણસ એક જીવને જીવિતદાન આપે, તે બન્નેનું સરખું ફળ નથી અર્થાત્ જીવિતદાન સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે

जम्बूद्वीप सरत्नं तु, दद्यान्मेरुं सकाञ्चनम् ।
यस्य जीवदया नास्ति, तस्य सर्वं निरर्थकम् ॥२६७॥

અર્થ –રત્ન સહિત જંબુદ્વીપ તેમજ સુવર્ણ સંયુક્ત મેરૂ પર્વતનું દાન આપે, પણ જેને જીવદયા નથી, તેનું તે સમસ્ત દાન નિરર્થક જ છે

अस्थि वसति रुद्रश्च, मांसे वसति केशवः ।
शुक्रे वसति ब्रह्मा च, तस्मान्मांसं न भक्षयेत् ॥२६८

અર્થ –હાડકામાં શિવ, માંસમાં વિષ્ણુ, તથા વીર્યમાં બ્રહ્મા વસે છે, માટે માંસ ભક્ષણ કરવું નહિ

तिलसर्षपमात्रं तु, मांसं यो भक्षयेन्नरः ।
नियमान्नरकं याति, यावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥२६९॥

અર્થ –વળી હે યુધિષ્ઠિર ! જે માણસ એક તલ અથવા સરસવના દાણા જેટલું પણ માંસ ભક્ષણ કરે છે, તે માણસ ખાસ ચંદ્ર અને સૂર્ય યાવત્પર્યંત છે તાવત્પર્યંત નરકે જાય છે

अयाचकसुशीलाना, दीक्षितानां तपस्विनाम् ।
अहिंसकाना मुक्ताना, कुरु ? वृत्ति युधिष्ठिर ?॥१७०

અર્થ–વળી હે યુધિષ્ઠિર ? યાચના નહી કરનારા, ઉત્તમ આચારવાળા, દીક્ષિત, તપસ્વી, હિંસા નહી કરનારા, તેમજ પરિગ્રહના ત્યાગી માણસોનુ તુ પોષણ કર ?

निष्काचनस्य युक्तस्य, दीक्षितस्य तपस्विन ।
ब्रह्मयुक्तस्य कौंतेय ? भैक्षकब्रनचारिण ॥ १७१ ॥

અર્થ–દ્રવ્ય નહી રાખનાર, લાયક, દીક્ષિત, તપસ્વી, બ્રહ્મચારી, તેમજ ભિક્ષા માગી આજીવિકા ચલાવનારનુ પણ હે યુધિષ્ઠિર ? તુ પોષણ કર ?

अदीक्षितो ह्यमुक्तश्च, भैक्ष्य भुक्ते च यो द्विज ।
आत्मान नरक नीयात्, दातार च न सशय. ॥१७२॥

અર્થ–દીક્ષા વિનાનો, તથા પરિગ્રહધારી જે બ્રાહ્મણ ભીક્ષા માગીને ભોજન કરે છે, તે પોતાને અને દાતારને પણ નરકમા લઇ જાય છે, તેમા સશય નથી

व्रतिनो ब्राह्मणा ज्ञेया, क्षत्रिया शस्त्रपाणय ।
कृषिक [illegible] या, शूद्रा. पेषणकारका ॥१

અર્થ—વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જેઓ વ્રતધારી હોય તે ઓને બ્રાહ્મણ જાણવા, જેઓ શસ્ત્ર ધારણ કરનારા હોય તેઓને ક્ષત્રિય જાણવા, તેમજ જેઓ ખેતીનુ કામ કરનારા હોય તેઓને વશ્ય જાણવા, અને નોકરી ચાકરી કરનારા ઓને શુદ્ર જાણવા એ પ્રકારે વર્ણભેદ છે

ब्रह्मचर्यतपोयुक्ता, समपाषाणकाचना ।
सर्वभूतदयायुक्ता, ब्राह्मणा सर्वजातिषु ॥ १७४ ॥

અર્થ -બ્રહ્મચર્ય તથા તપયુક્ત તેમજ સમાન છે પાષાણ તથા સુવર્ણ જેમને, તથા સમગ્ર પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયાવાળા, એવા સવ જાતિઓમા બ્રાહ્મણો થાય છે (હોય છે)

शूरा वीराश्च निक्रान्ता, बहारंभपरिग्रहा ।
संग्रामकरणोत्साहा, क्षत्रिया सर्वजातिषु॥१७५॥

અર્થ -શૂરવીર, નિકાંત, ઘણા આરભ પરિગ્રહવાળા, તથા રણમગ્રામના કાર્યમા ઉમગી, એવા સર્વે જાતિઓમા ક્ષત્રિઓ હોય છે (થાય છે)

पठिता कुलजा दक्षा, कलाकौशलजीविन ।
कृषिकर्मकराश्चैव, वैश्यास्ते सर्वजातिषु ॥ १७६ ॥

અર્થ -પઠિત, કુલિન, ડાહ્યા, કળાના કુશળપણાથી આ

ખેતિકા ચલાવનારા, તેમજ ખેતી કરનારા એવા, સર્વે જાતિઓમ વૈશ્યો પણ હોય છે

के ब्राह्मणगुणा प्रोक्ता , किं तद्ब्राह्मणलक्षणम् ।
एतदिच्छामि विज्ञातु, तत्त्वान् दिशना मम ॥१७७

અર્થ –હવે યુધિષ્ઠિર પૂછે છે કે, હે ભગવાન્ ? બ્રાહ્મણોના ગુણો ક્યા ક્યા કહેલા છે ? તથા તે બ્રાહ્મણનુ (બ્રહ્મ) લક્ષણ શુ છે ? તે જાણવાને હુ ઇચ્છુ છુ, માટે તે આપ બતાવો ?

यन्मा पृच्छसि कौन्तेय ? ब्राह्मणाना तु लक्षणम् ।
शृणु ? तत्कथयामित्वा, जनाना हितकाम्यया ॥१७८

અર્થ –ત્યારે હવે ભગવાન કહે છે, કે હે કુન્તીના પુત્ર યુધિષ્ઠિર ? જે તુ મ્હને બ્રાહ્મણોનુ લક્ષણ પૂછે છે તે હું ત્હને લોકોના હિતની ઇચ્છાથી કહુ છુ, તે સાંભળ ?

क्षान्त्यादिभिर्गुणैर्युक्तो, न्यस्तदण्डो निरामिष ।
सर्वभूतेषु च दया, प्रोक्त ब्राह्मणलक्षणम् ॥१७९॥

देवनागमनुष्येषु, तिर्यग्योनिगतेषु च ।
मैथुन ये न सेवन्ते, चतु ब्रह्मलक्षणम ॥ १८० ॥

त्यक्त्वा कुटुंबवास तु, निर्ममो निःपरिग्रहः ।
सदा चरति निःसंग, पंचमं ब्रह्मलक्षणम् ॥१८१॥
पंचलक्षणसंपूर्ण, ईदृशो यो भवेद् द्विजः ।
महांत ब्राह्मणं मन्ये, शेषा शूद्रा युधिष्ठिर ? ॥१८२॥

અર્થ –ક્ષમા આદિ ગુણોવાળો, દંડનીતિને દૂર કરનારો, મંસભક્ષણનો ત્યાગી, તેમજ સમગ્ર પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા ધરનારો, દેવ, નાગ, મનુષ્ય અને તિર્યંચના ભવમાં મૈથુન નહીં સેવનારો, (તેઓ સાથે) તથા કુટુંબના વાસને ત્યજીને, મમતા તેમજ પરિગ્રહ રહિત તથા સર્વ સંગ રહિત વિચર નારો, એવી રીતના પાંચ લક્ષણો બ્રાહ્મણના જાણવ, એ પંચ લક્ષણયુક્ત હોય તેને હે યુધિષ્ઠિર ? હું મહાન્ બ્રાહ્મણ માનું છું, અને તેથી ઉલટી રીતે વર્તનારને હું શૂદ્ર માનું છું

रक्तीभवंति तोयानि, अन्नानि पिशितानि च ।
रात्रौ भोजनसक्तस्य, ग्रासेन मांसभक्षणम् ॥१८३॥

અર્થ –વળી હે યુધિષ્ઠિર ? રાત્રિને વિષે પાણી પીવું તે રૂધિર પાન બરોબર છે, અને અન્નનું ભક્ષણ માંસભક્ષણ બરોબર છે, તે કારણથી રાત્રિભોજન કરનારને માંસભક્ષણનું પાપ લાગે છે

१ २ ३
शुश्रूपणपरा मूर्खा, नीचकर्मोपजीविन. ।
४ ५ ७ ६ ८
सदा सर्वकलाहीना', शूद्रास्ते सर्वजातिपु ॥१८४॥

અર્થ -ચાકરી કરનારા, મૂર્ખ, હલકા કામો કરી આજીવિકા ચલાવનારા, તથા નિરતર સમગ્ર કળાઓ રહિત એવા શૂદ્રો પણ સર્વે જાતિઓમા હોય છે

१ ३ २ ५ ४ ६
क्रूराश्चटाश्च पापाश्च, परद्रव्यापहारिण ।
८ ७ १० ९
निर्दया सर्वभूतेपु, चाडाला सर्वजातिपु ॥१८५॥

અર્થ -ક્રૂર, ભયકર, પાપી, પરદ્રવ્ય હરણ કરનારા, સમગ્ર પ્રાણીઓ પ્રત્યે નિર્દય, એવા ચડાળો પણ સર્વે જાતિઓમા હોય છે

१ २ ३ ४ ५ ६ ८
येपा जपस्तप शौच, क्षान्तिर्मुक्तिर्दयादम ।
१० ११ ८ १२ १३
तेरायुप' क्षये वत्स ?, ब्रह्मस्थान विधीयते ॥१८६॥

અર્થ -વળી હે વત્સ ? જેઓને જપ, તપ, પવિત્રતા, ક્ષમા, નિષ્પરિગ્રહપણુ, દયા તેમજ ઇંદ્રિયોનું દમવાપણુ હોય છે, તેઓ આયુષ્યનો ક્ષય થવાથી મોક્ષમા જાય છે

३ ४ ६ ५ १ २
ज्ञानशुद्धा क्रियाशुद्धा, शीलशुद्धाश्च ये द्विजा' ।
८ ७,१० ८ ११
पदकर्मनिरताश्चत्र, द्विजा. पदमभाजका' ॥ १८७॥

અર્થ -જે બ્રાહ્મણો જ્ઞાનથી, ક્રિયાથી તથા શીળથી શુદ્ધ થયેના છે, તેમજ જેઓ ષટ્ કર્મમા રક્ત છે, તે બ્રાહ્મણો પોતાના પદની પ્રભાવના કરનારા છે

અતિથિ પ્રકરણ

१ २
तप -शीलसमायुक्त, ब्रम्हचर्यदृढव्रतम् ।
३ ५ ४ ७ ८ ८ ६
निर्लोभ निर्मल चैव, अतिथिं जानीतेन्दशम् ॥१८८॥

અર્થ -તપ, શીળ અને સમતાવાળા, તથા બ્રહ્મચર્ય રૂપી દૃઢ વ્રતવાળા, નિર્લોભી, અને મમતા વિનાના માણસને અતિથિ જાણવો

१ २
स्नानोपभोगरहित्त, पूजालकारवर्जितम् ।
३ ५ ६ ४
उग्रतप -शमायुक्त, मतिथिं जानीतेदृशम् ॥ १८९ ॥

અર્થ -સ્નાન અને ઉપભોગ વિનાના, પૂજા અને આભૂષણે કરીને રહિત, ઉગ્ર તપવાળા, તેમજ સમતાધારક, એવા માણસને પણ અતિથિ જાણવો

१ ३ २ ७ ४ ५ ६
हिरण्ये रत्नपुजे च, धनधान्ये तथैव च ।
१३ १२ १४ ८ ९ १० ११
अतिथि त विजानीया,-द्यस्य लोभो न विद्यते ॥१९०

અર્થ -સુવર્ણ, રત્નનો સમૂહ, ધન તથા ધાન્યમા જેને લોભ હોતો નથી, તેને પણ અતિથિ જાણવો

तिथिपर्वोत्सवा सर्वे, त्यक्ता येन महात्मना ॥
अतिथिं तं विजानीया,-च्छेषमभ्यागतं विदु ॥१०१॥

અર્થ -તિથિ, પર્વ અને સર્વે પ્રકારના ઉત્સવો, જે મહાત્માએ ત્યજેલા છે, તેમને અતિથિ જાણવા અને અન્યને તો મીજમાન જાણવો

यदा न कुरुते पापं, सर्वभूतेषु दारुणम् ।
कर्मणा मनसा वाचा, ब्रह्म सपद्यते तदा ॥१०२॥

અર્થ -જ્યારે સમગ્ર પ્રાણીઓ પ્રત્યે, મન, વચન અને કાયાથી દારૂણ પાપ કરવામા આવતુ નથી, ત્યારે બ્રહ્મ ઉત્પન્ન થાય છે

यदा सर्वं परित्यज्य, निःसंगो निःपरिग्रहः ।
निश्चितश्चचरेद्धर्मं, ब्रह्म सपद्यते तदा ॥ १०३ ॥

અર્થ -જ્યારે સર્વ ત્યજીને, સગ રહિત, તથા પરિગ્રહ રહિત થયો થકો, નિશ્ચિત થઈને પ્રાણીધર્મને આચરે, ત્યારે બ્રહ્મ ઉત્પન્ન થાય છે

મધનો ત્યાગ કરવાનુ પ્રમાણ

जीवाढ्य मधु दुष्टं च, म्लेच्छोच्छिष्टं न सशय ।

वर्जनीय सदा विप्रै', परलोकाभिकाक्षिभि' ॥१९४॥

અર્થ -જીવોના ઇડવાળુ, તથા મહા દુષ્ટ, એવુ મધ ખરેખર મ્લેચ્છોથી એકઠુ થએલુ જાણવુ, તે કારણથી પર લોકના અર્થી બ્રાહ્મણોએ નિરતર તેનો ત્યાગ કરવો

यो ददाति मधु श्राद्धे, मोहितो धर्मलिप्सया ।
स याति नरक घोर, खादकै सह लपटे ॥ १९५ ॥

અર્થ-જે માણસ મોહિત થયો થકો, ધર્મની ઇચ્છાથી શ્રાદ્ધ ક્રિયામા મધનુ દાન આપે છે, તે લપટ એવા ખાનારાઓ સહિત ભયકર નરકમા જાય છે

मेदमूत्रपुरीषार्न्नं, रसार्न्नैर्विधून मधु ।
छर्दिलालामुखस्रावै,-रभक्ष्य ब्राह्मणैर्मधु ॥ १९६ ॥

અર્થ -ચરબી, મૂત્ર, તથા વિષ્ટાદિકના રસથી મેળવેલુ, તથા મધમાખીના મુખમાથી લાળ તરીકે ઝરેલુ, એવુ મધ બ્રાહ્મણોએ ભક્ષણ કરવું નહિ

કદમૂળી નદરણ

नीलिका वापयेन्यस्तु, मूलक भक्षयेत्तु य ।
न तस्य नरकोत्तारो, यावच्चन्द्रदिवाकरौ ॥१९७॥

અર્થ —જે માણસ ગળી વાવે છે, તથા કંદમૂળનું ભક્ષણ કરે છે, તે માણસ ચંદ્ર સૂર્યની સ્થિતિ પર્યંત નરકમાંથી નિકળી શકતો નથી

३ २ १ ५ ६ ४
वर भुक्तं पुत्रमांसं, न तु मूलकभक्षणम् ।
७ ८ ९ १० ११ १२
भक्षणान्नरकं गच्छेद्, वर्जनात्स्वर्गमाप्नुयात् ॥१९८॥

અર્થ —હે યુધિષ્ઠિર ? પુત્રનું માંસ ખાવું સારૂ, પણ કંદમૂળનું ભક્ષણ કરવું નહિ, કેમકે, કંદમૂળના ભક્ષણથી નરકમાં જવાય, અને તેના ત્યાગથી સ્વર્ગમાં જવાય છે

२ ३ ८ ४ ५ १
यस्मिन् गृहे ध्रुवं कंद,-मूलकं पच्यते जनैः ।
८ ६ ७ १० ११
श्मशानतुल्यं तद्वेश्म, पितृभिः परिवर्जितम् ॥१९९

અથ —જે ઘરમાં માણસો કંદમૂળ પચાવે છે, તે ઘરને સ્મશાનતુલ્ય જાણવું, અને તેઉનું ઘર પિતૃઓથી પણ ત્યજાએલું હોય છે

२ १ ३
यस्तु वृंताककालिंग,-तिलकालाबुभक्षकः ।
७ ५ ४ ८ ६
अंतकाले स मूढात्मा, नरकगो युधिष्ठिर ? ॥२००॥

અર્થ —જે માણસ વૃંતાક (રીંગણા), કાલિંગડ, તલ, અને કાલાબુને ભક્ષણ કરનારો છે, તે મૂઢ માણસ, હે યુધિષ્ઠિર ? અંત સમયે નરકમાં ગમન કરે છે

॥ इत्याचार्यश्रीजयशेखरसूरिणाकृता धर्मसर्वस्वाधिकारः भाषान्तरयुक्तः समाप्तः ॥

ગહુળી

યોગીના તે કીધાં થશી સાન્યારે, રંગના વાધા બીગગ્યા–એ દેશી

સુખસાગર સુખકારીરે–સુણો સજનિ મ્હારી
વન્દિએ ઉહ્લાવ વધારીરે–સુણો સજનિ મ્હારી
ગુર્જર દેશ શુભ કરી ગાજે–પાલણપુર જ્યાં રાજેરે સુણો
પ્રાગ્વાટવંશ ભૂષણ ગુરૂ કહીએ–નામથી નવનિધ લહીએરે સુણો
માતા પતિવ્રતા જડાવ બાઈ–પિતા આવમચંદ ભાઈરે સુણો
ગચ્છધુરંધર ગુરૂ રવિસાગર–મુનિગણ માહિ દિવાકરરે સુણો
સાંભળી શુદ્ધ ગુરૂજીની વાણી–વૈરાગ્ય દિલમાં આણીરે સુણો
ભરયૌવનમાં સંયમ વરીના–નિત્ય કરે શુદ્ધ કિરિયારે સુણો
હિમ્મતધારી બાલ બ્રહ્મચારી–કામ નાને નહારીરે સુણો
મહાવ્રત પાળે પાપને ગાળે–દોષો ગોચરીના ટાળેરે સુણો
મમતા માયાને મનથી ત્યાગી–અંતરમાં રઢ લાગીરે સુણો
સુમતિ સખીના બન્યા ગુરૂરાગી–શુદ્ધ ચેતના ઘટ જાગીરે સુણો
દયાના દરિયા બહુ ગુણ ભરીયા–સમતા વધૂને વરિયારે સુણો
ક્ષમાના સાગર નિત્ય ઉજાગર–પૂર્ણાનન્દના આકરરે સુણો
ગુરૂભક્તિ ઘણા ભાવથી કીધી–અનુભવ પ્યાલી પીધીરે સુણો
તપ જપ ધ્યાન સમાધિ કરતા–ઈર્યા સહિત પગ ધરતારે સુણો
વિના પ્રમાદે સદા વિચરતા–ભવ્ય જીવો જોઇ ઠરતારે સુણો
વર્ષ છવીશ સુધી સંયમ પાળી–ઇન્દ્રિયો દમી દેહ ગાળીરે સુણો
સ્વર્ગારોહણ રાજનગરમાં કીધું–પારાવાર સુખ લીધુંરે સુણો
અજીત ગુરૂ હવે એ ક્યાં માગે–ભવના ફેરા જેથી ટળશેરે સુણો

ગહુળી

માનવ ગુની લાન પુણીયન ગજરો-એ દેશી

રવિ પેઠે રાજતા રવિસાગર, રહેતા આત્મદશામા ઉજાગર –રવિ૦

બાલ બ્રહ્મચારી ગુરૂ રાન, સેવે સુરનર જેહના પાન,
ગુરૂ વન્દતા પાપો પલાય-રવિ૦

રૂડા રઘાજી નામે છે તાત, માયાગુ માનુકોર બાઈ માત,
રૂડી જાત રૂડી પડે ભાત-રવિ૦

સવેગી સકળ શિરતાજ, નિત્ય સાધતા આતમ કાજ,
એવા નેમિસાગર ગુરૂરાજ-રવિ૦

રાજનગરમા ગુરૂજી મળીયા, મશય સહુ મનના ટળીઆ,
અતિ હેતે ગુરૂ સહ હળિયા-રવિ૦

છોડી સસારની બધી માયા, જાણીને અતિ કારમી કાયા,
બન્યા રવિસાગર મુનિરાયા-રવિ૦

કર્યો વિષય વિભાવનો ત્યાગ, ટાળ્યો પચ પ્રમાદથી રાગ,
માર્યો મોહ રૂપી મહા નાગ-રવિ૦

જ્ઞાન ધ્યાનમા નિશદિન રહેતા, ઉપસર્ગ સકળ મન સહેતા,
નિત્ય અનુભવ આનદ લેતા-રવિ૦

તપ જપ કરવામા પુરા, શુદ્ધ ક્રિયા કરવામા શૂરા,
પાપ કામોથી રહેતા દૂરા-રવિ૦

વ્રત્ત લીધેલા નિર્મળ પાળે, નિજ અન્તર્ ભાવ ઉજાળે,
પર પ્રણુતિને દૂર ટાળે-રવિ૦

શુભ સયમ સાધન કરતા, વાયુ પેરે ગુરૂજી વિચરતા,
વેગે ભવસાગરને તરતા–રવિ૦
શાન્ત દાન્ત સદા વૈરાગી, નિજ આત્મદશા ઘટ જાગી,
બન્યા શિવ રમણીના રાગી–રવિ૦
દશવિધ યતિધર્મને ધરતા, રાગદ્વેષને દૂરે કરતા,
દેખી પાખ ડી મદ પરિહરતા–રવિ૦
પ ચસમીતિ ગુપ્તિ ત્રણ ધારી, દૂરે કીધી કુબુદ્ધિ કુનારી,
પ્રીતિ લાગી સુમતિ સ ગમારી–રવિ૦
વય સુડતાલીશ લગી સારૂ, ચારિત્ર અખ ડિત પાળ્યુ,
દીધુ દુગ તિ દ્વારે તાળુ–રવિ૦
મહેસાણામા સ્વર્ગે સિધાવ્યા, અજીત ગુરૂ આન દે ગાયા,
મ્હારા મનડામા એ ગુરૂ ભાવ્યા–રવિ૦

शास्त्रविशारद जैनाचार्य योगनिष्ठ श्रीमत्सद्‌गुरु श्री
बुद्धिसागरसूरि चरणसरोजेभ्यो नम ।

श्री चतुर्विंशति जिन स्तवन सग्रह

णम्य पादाम्बुजमन्तिमप्रभो, र्गुरोश्च शुद्धाश्रुतदेवता तथा ।
नोमिसम्यक्जिनभक्तिसभृतो,जिनेश्वराणास्तुतिमात्मसिद्धये॥१

श्रीमदादिनाथस्तवनम् ॥१॥

(शार्दूलविक्रीडितम्)

ीमद्देववरानतोत्तमपदा म्भोजद्वय'सिद्धिद ,
श्रीसर्वार्थविमानतोऽतमुरा श्युत्वाऽऽगतोभूतले ।
श्रद्धाध्यानविदानमानसगण , शर्मावलीसद्‌गृह,
श्रीनाभेयजिनेश्वरोऽस्तुसुखदो, धर्मार्थिनाप्राणिनाम् ॥१॥

त्रैलोक्यकलयन्करामलकवत्-शोर्निश्रितोनातुर्ला,
सर्वज्ञ पुरुषोत्तमोजिनवर , शान्त समाधिस्थित ।
सद्बोधाश्रितहृत्सहरसरसिज , सत्प्रेमराजन्मना-
भव्याम्भोजविभावसुर्विजयता, श्रीमारुदेवप्रभु ॥ २ ॥

सम्यग्ज्ञानकलान्वितावितता, मोहमतापाश्रियो
येनाऽज्ञानतमस्ततिर्विनिहता, चेत स्थिताप्राणिनाम् ।
सोऽयमानसभूभिजातिविम्बा, सन्ततमुन्मूलयन्-
माङ्गल्य धनराशिमास्तनुमता, कुर्याद्युगादीश्वर ॥ ३ ॥

सर्वज्ञानमयोजगत्त्रयगुरुर्ये सश्रिताय जना-
येनश्रीरचलाहृताऽमरगणा यस्मैनमस्कुर्वते ।
यस्मादूरगत विमोहतिमिर, यस्याऽस्तिसेव्यवचो-
यस्मिन्गौरवतास्थिताजिनवर, वन्देतमादीश्वरम् ॥ ४ ॥

श्रीसिद्धाचलसानुरत्नविलसन्मूर्तेकृपावारिधे-
भव्याम्भोजविरोधनैस्तरणे, राजत्प्रभाभास्वर ? ।
दुर्ध्यानानलतप्तमेनपटल, ग्लानात्विहानिमिय-
त्वत्क्रीडम्बमदीयमानसवराऽऽगमेयुगादीश्वर ? ॥ ५ ॥

श्रीमदजितनाथस्तवनम् ॥२॥

(मालिनीवृत्तम)

वरविजयविमान, पुण्यवान्योज्ज्यसन्यो-
हतभवमनुजाङ्ग, माप्तवान्भाप्तरेख ।
क्षपितभवभयारि- र्येयमूर्तिप्रभावो-
ऽजितजिनरूपराशि र्मङ्गल्वोददातु ॥ १ ॥
सकलभुवनसौख्य-श्रेणिदाताऽवदात-
चरितगुणगणेनो-द्भासमानाङ्गयष्टि ।
जगतिसकलमान्यो-भव्यमुद्रास्वरूप ,
भजयतियतिपूज्यो, वायुभुग्योनिरीश ॥ २ ॥
विलसति शिवशान्ति-र्यस्यपादारविन्दे,
अन्नितितिरजस्त्र, दूरत सस्थिता च ।
नरपतिजितशत्रो-रन्वयाब्धिक्षपेश ,
सविभुरजितनाथ-स्त्रायताभूतसघान् ॥ ३ ॥
कलितकलिगुणाना, मानवानानताना,
निजपदमतिशोक, दानदक्षोददान ।
भवरमहिमभर्चा, तारकोय श्रिनाना-
मजितजिनवरोऽसौ, पातुमातीर्थनाथ ॥ ४ ॥

सन्तोषस्वादुभोज्यं, श्रुतरसनतया, स्वादयन्तः प्रकामं
शुद्धाशुद्धिमदत्रा-त्सुमतिजिनवरो-भक्तिराजज्जनेभ्य ॥१॥
वैमानभूरिमानं, प्रवरगुणयुतो-निर्गुणश्रीर्जयन्तं
सन्त्यज्यस्फीतकीर्त्ति',स्थितिमभयकरीं, योभुविस्त्रीचकार।
विख्यातोयस्यतीर्थे-ह्वरसुमतिविभो-राक्षमाख्योगणश्च,
तद्ध्यानसिद्धिकारं, जनशुभमतिनं, केवल्राधनीयम् ॥२॥
तीर्थाधीशं समस्ति, क्षपितपरगतिं मेघभूपात्मजोमे,
जीमूताभासमानं , समसुहृदसुहृन्मानसेमानहीने ।
तस्मात्त्वाद्वेषवन्दे ? मनमनमनघो-नेष्यतिभ्रूर्न्मेन ?
सत्र ससारदावाऽ-नलगतजनताऽऽ नन्दसन्दोहदायी ॥३॥
नक्षत्रेभेत्रऋद्धिं भवतिभुवनगा, यद्पदाम्भोजलक्ष्म्या
शान्तादुर्दान्तभावा , परमपटुतरं ज्ञानभास्वत्प्रभावात् ।
योनिसप्राप्तआख्यो-र्र्थरचदतिविभा, वर्द्धयनद्वृद्धशील-
स्तंदेवदेववन्द्य, सुमतिजिनमहं, प्रार्थये प्रार्थनाभिः ॥४॥
भ्राजत्सौवर्णवर्णा-गजरिपुतुल्ना, धारयन्मामकीने-
चित्तारामे विशाले, निवसतिसुमतिः , सर्वदामर्त्यपूज्यः ।
तस्मात्त्वदुग्रराग द्विपकुम्भगमनं, देशमन्यं विचिन्त्य
सन्तस्तिष्ठन्तियत्र, क्षणमपिवसति नोसतामेवशस्या ॥५॥

श्रीपद्मप्रभस्तवनम् ॥ ६ ॥

(भुजङ्गप्रयातवृत्तम्)

प्रधानप्रभाराशिभिर्भ्राजमानं, प्रभिन्नातिदुर्दान्तमोहप्रमादं ।
सुसीमात्मजश्रीपतिर्मेऽर्चनीयं, सदात्त्रसुरेन्द्राभिवन्द्यक्रमाब्ज ॥१
सकन्याख्यराशिंदधानोऽत्रपद्म-प्रभो भूतले भूतलोकप्रकाशी
करोतुक्रियाज्ञानरक्तेमदीये निवासहृदिश्रेष्ठभावेसदैव ॥२॥
मन पङ्कजनित्यमेवत्वदीय, स्वरूपस्मरत्यक्षयदेवयस्य ।
तमेवातिधन्यनरपुण्यवन्त,त्रिलोकाधिनाथानजानामिलोके॥३
वरेण्य शरण्यत्वदङ्गप्रभाव, प्रकामम्मराम्यक्षताक्षप्रकाण्डै ।
कृपाधीशपद्मप्रभक्षेमधाम, महायोगिगम्य मनोवागतीतम्॥४॥
त्वदीयप्रभाभासुरोवासरेशो जगज्जीवपद्माकर सावधान ।
सदासत्वरं स्वक्रियाया विबुद्ध,करोतीशपद्मप्रभ? क्षोभहारिन॥५

श्रीसुपार्श्वनाथस्तवनम् ॥ ७ ॥

(तोटकछन्द)

गुणवन्तमनन्तकलानिचित, पृथिवीतनुजतनुतारहितम् ।
स्वयमेवसदासुखदानरत, परमोत्तमरूपविभानिरतम् ॥१॥
मनिवृन्दसमानकरप्रवर, हृदयेप्सितसिद्धिवितानकरम् ।
भवभीतिप्रणाशनशान्तिकर करदीकृतधर्मरिपुप्रकरम ॥२॥

अतिमर्दितमोहनकर्मनल, सुरनाथगणार्चितपत्क्रमलम् ।
कृतधर्मरताऽखिलरुढखल, प्रमयावरयाऽश्रितहस्ततलम्॥३॥
तुलराशिविराजितमारजित, शुकयोनिभृत निभृतात्मरतम् ।
गतरागमद शिवशर्मपद, शरदिन्दुसमाननवारिरुहम् ॥४॥
घनकोत्तमकान्ततनुकान्तिधर, वरपार्श्वसुपार्श्वजिनमवरम् ।
विनयाश्रितमानसकोऽहमिह, प्रणमामिमुदामितभाग्ययुजा ॥५

श्रीचन्द्रप्रभस्तवनम् ॥ ८ ॥

(उपजातिवृत्तम्)

त्वत्पादपद्मार्चनतोविधाय, प्राचीनजन्मार्जितकर्मराशे ।
निःशेषमन्त भवसागराशे, प्रयान्तिपार भवत प्रभावात् ॥१
चन्द्रप्रभ ! त्वाशरणप्रपद्ये, निभिन्नमायाऽतितम प्रकाण्ड ।
स तत्त्वरत्नैरतवप्रभाना-दनन्यभावेनहिगेयकीर्ते ! ॥ २ ॥
अनन्तकान्तिप्रभव सदाशी, सदाशिव सौम्यवपु प्रभाव ।
चन्द्रप्रभोनिर्मलमानसाय, ददातुत चन्द्रविभ प्रभुर्मे ॥ ३ ॥
उद्दामचारित्रनिधानिधान, त्वदाननाम्भोजविलोकिनोमे ।
गतापदुद्भूतमनन्तशर्म, चन्द्रप्रभप्रौढमहोधिराज ॥ ४ ॥
स्तोत्रजस्तुत्यगुणप्रकार, प्रकामसम्भूतिविभासमानः ।
तनोतुसौख्यंममनिश्चलोन, पद्मप्रभोऽश्विनिराशिभर्ता ॥५॥

श्रीसुविधिनाथस्तवनम् ॥ ९ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

लोकत्रयाभिनमनीयपदारविन्द,
लक्ष्मीपतेमकरलाञ्छितपादपद्म ।
संसारसागरभयाद्विकरालरूपा-
त्रायस्वमां सुविधिनाथजगत्प्रभो ! त्वम् ॥१॥

सेवापरेषु सन्स्वेपु जनेषु नित्य
देवा भवन्तिमफलाअपिसौम्यभावा ।
लोकत्रयेऽपिपमभाववतात्वयैव
मजातमस्तुनमन तवपादयोर्मे ॥ २ ॥

सुगीवराजतनयप्रथितप्रभाव
भव्यात्मना त्वमसितास्त्वउत्तमौजा' ।
तस्मात्त्वदीयभजनप्रवलत्वशक्ति
सन्त्याश्रितातिरचनाविदितप्रभावा' ॥ ३ ॥

भव्या श्रयन्तिभवतारकशान्तिसद्म
सप्रेक्षणात्सुविधिनाथभवत्सुमूर्तेः ।
सायप्रशान्तिजननोत्तमभूमिर्मीन
किंचिन्तयाऽन्यसुरपादपकामधेन्वो' ॥ ४ ॥

मस्त्वाभवन्तमनघसुदयानिधान-
मभ्यर्थयामिसुतराधनराशिग ! त्वाम् ।
इत्थत्वदीयचरणाम्बुजरक्तचित्त-
स्तिष्ठामिशश्वदखिलेशतथाकुरुष्व ॥ ५ ॥

श्रीशीतलनाथस्तवनम् ॥ १० ॥

(भद्रिका [ललित] छद)

जयतु शीतलः शान्तभावनो जनमनोऽरोऽरिष्टनाशकः ।
अघनिवारको मुक्तिदायको-गुरुगुण सदाभाविलात्मनाम् ॥
शिवशुभाङ्कुरोद्भिकारणे, जलधरोपमविश्वतायिनम् ।
अखिलमपदाहेतुमीश्वर, जिनवरस्तुवेशीतलसदा ॥ २ ॥
दृढरथक्षितीन्द्रात्मनन्दन, सकलनन्दननाकिसस्तुतम् ।
नमतदेहिनोभूरिभूतये कलिमलप्रतिजीयते तत ॥ ३ ॥
सुरतपवनेनिश्चलस्थित, विदपटर्हतामीश्वर सताम् ।
हृदयपङ्कजे ध्यानकारिणा, शिवकर स्मृत शीतल प्रभु ॥४
अजनिसर्वदा व्याधिहारक, तवमुदर्शनमादृशा नृणाम् ।
जननमत्युतो नास्तिमेऽधुना, भयमहोक्षितोशीतलप्रभो? ॥५

श्रीश्रेयांसस्तवनम् ॥ ११ ॥

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

दृष्टादृष्टि-श्चिरपरिगता, स्वात्मनिष्ठाऽतिमत्ता,
गाढव्याप्ता, निजबलपरिस्फूर्त्तितश्चण्डभावा ।
दूरसन्तो व्यपगतवती, यस्यदृष्टिप्रभावाद्,
तश्रेयांस, शिवसुखकर, नौमिनित्योत्सुकोऽहम् ॥ १ ॥

विष्णोर्वंशे-ऽतुलगुणनिधेर्भूपते-र्भास्कराभो-
दानेदक्षो ऽमरगणनतो- यस्तदुग्रप्रचार ।
प्रादुर्भूता-ऽनवमविरति-स्तत्त्वराशिप्रणेता,
श्री श्रेयांस., प्रभुरनुदिन, लोकरक्षाकरोऽस्तु ॥ २ ॥

ससारेऽस्मि-न्विविधविधुरे, मोहभूपाभिभूते-
विश्वस्ताना, त्रिमतिदलन , कल्पनातीतसत्त्व. ।
लोकालोक, प्रशमजनको-ध्यानगम्यस्वरूप ,
श्री श्रेयांसो, जिनगणवरो-ऽभ्यर्चनीयोनरैपाम् ॥३॥

योगक्षेम, जनयतिसता, यत्पदाम्भोजरेणु-
निर्भिन्नार्त्ति , सकलवसुधा-चारिणाचोत्तमाभ ।
शान्तानन्द , सुखपरिगत , प्रेक्षणीयोत्तमाङ्ग.,
तश्रेयांस', शरणमचन्, जायतामेदयालु ॥ ४ ॥

निर्मोहारि, भवरमकरा-ख्यातराशिमचारी,
निर्भीवारि-विषमविषय-क्षोभकारीसुचारी ।
सत्याधारी-सदयवचन-स्तोमवृष्टिप्रसारी,
श्री श्रेयास, सततमचल, शर्वद याज्जनानाम् ॥ ५ ॥

श्रीवासुपूज्यस्तवनम् ॥ १२ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

पूर्णेन्दुसुन्दरकलारमणीयकान्ति-
कान्तानन प्रथितदेहविभावितानम् ।
सम्यक् पवित्रचरित परिशान्तदृष्टे
श्रीवासुपूज्यमनिशनमतेप्रसिद्धयै ॥ १ ॥
शिक्षाङ्कितपरिवेष्टितसन्निवेश,
कुम्भाग्रराशिविलसन्तमजस्रबोधम् ।
विश्वेश्वरप्रवरशीलकलाऽभिराम
बोधाम्स्तुर्वीश्वमनघवरवासुपूज्यम् ॥ २ ॥
दुर्मानवाअपिविभावमनुश्रयन्त-
स्त्वत्पादपद्मभजनानुगता जिनेश ! ।
प्रक्षीणमोहततयस्तवसत्यरूप-
मामेदुर्च्चाविभवाजगदेकनाथ ॥ ३ ॥

भूताधिनाथवसुपूज्यनरेशगेहे
समापजन्ममुखदजगतीगतानाम् ।
य सर्वद शमनको विपदाजनाना
त यामुपूज्यपरमेशमहस्तवीमि ॥ ४ ॥
सत्यात्मलब्धिजननोत्तमहेतुमन्य
त्वामन्तरेण भवतारकनैवमन्ये ।
तस्मात्त्वदीयचरणाम्बुजदर्शनमे
शान्तिप्रदायिसतत जिनपुङ्गवाऽस्तु ॥ ५ ॥

श्रीविमलनाथस्तवनम् ॥ १३ ॥

(हरिणीवृत्तम्)

उपकृतमतिं, ससारेऽस्मि-न्महत्याधिदैवत-
मखिलसुकृति-श्रेणीसेव्य, विनाशितविप्रियम् ।
विपुलविलस-त्सत्यज्ञान-प्रदायिनमीश्वर,
विमलमरि-हन्तार नित्य, नमामिविभूतये ॥ १ ॥
प्रशमसुखद, श्यामामूल, विचित्रकृपान्वित,
भवरतिहर, शुद्धानन्द, सदात्मरुचिप्रदम् ।
कुमतिदलन, स्वात्माराम, परार्थपरायण,
सुमतिसदन, भग्नक्षोभ, भजेद्विमलाधिपम् ॥ २ ॥

कुमतिपिहित-स्फारोद्बोधा-विमूढजनास्तव,
विमलविभवा, मूर्त्तिरम्या, निरीक्ष्यमनागपि ।
विमलजिन ? ये, द्वेषातीता-भवन्तिनतादृशा,
गतशुभदृशा, मन्येतेषा, गतिर्ननुकीदृशी ॥ ३ ॥
अभयपदवी, वीराधीना, यदीयमुखोद्गता,
भवभवगत-क्षोभक्षान्ति, विधापयतिक्षणात् ।
अनुपममहा-ऽऽनन्दात्मान, सुरेश्वरपूजित,
तमतिविमल, देवन्वन्दे, प्रधानपदस्थितम् ॥ ४ ॥
विमलभगवन् ', शम्याचाग , सदैववचस्तव,
मनसिविमले, भव्यात्मानो-विचिन्त्यजिनेश्वर ? ।
विकसितधिय-स्त्वामाराध्य, भजन्तिमहोत्सुका ,
सुकृतसुभगा, धन्यात्मान-स्तएवविचक्षणा ॥ ५ ॥

श्रीअनन्तनाथस्तवनम् ॥ १४ ॥

(भुजगप्रयातवृत्तम्)

सुभव्यात्मनोयस्यदीव्यात्मगेहे, सदाशोततेऽनन्तचिन्तामणिर्या ।
त्वयतस्यदुष्टापदोयान्तिदूरे, सुसम्पद्विलासो भवेदस्तताङ्ग ॥१॥
समस्तिप्रभामानहीनायदङ्गे, मृगाङ्कोष्णरश्मिविभाभासयन्ती ।
नतदेवदेवासुरेन्द्रैर्हनाथे-रनन्तमभ्रुतमुदाऽरस्मरामि ॥ २ ॥

स्वरूपस्थितसर्वलोकप्रकाश, जनोयोगतःसिंहसेनात्मजातम् ।
निरीक्षितनेत्रवन्तजनेषु, सुधन्य भवोऽच्छेदकारहिमन्ये ॥ ३ ॥
समाराग्रतेऽनन्तनाथविनाथ, जन सज्जनानन्ददायीश्रुरीर्य ।
तदीयाऽखिलाग्राछिताकार्यसिद्धि',सदासन्निधिनोकदाचिज्जहाति
सुखाधारक मीनराशिप्रतीत-मनन्तजिनेश कृपावारिराशिम् ।
भवोत्तारक तनमन्तुमसन्न, जनादृष्टलब्धिप्रदातारमीशम् ॥ ५ ॥

श्रीधर्मनाथस्तवनम् ॥ १५ ॥

(चामरक्रीडाछन्द)

सत्यज्ञान भास्वद्रूप धर्मात्मान ध्यातृणा,
ध्यानीयाङ्ग सिद्धिक्षेत्र प्रेमाऽमन्त्र नक्षत्रम् ।
चिन्तारत्न नष्टायत्न वन्देमत्न दु.खत्र,
धर्मेशान तत्याख्यान सन्नामान भूमानम् ॥ १ ॥
सतप्राना सम्यक्त्राता मारीहर्त्ता स्वभर्त्ता,
दीनादीना-मापद्धर्त्ता सपत्कर्त्ता सत्त्वानाम् ।
दुर्भावाना नित्यहर्त्ता सिद्धेर्दाता निर्माता,
विश्वत्राता कामादीना मूलोद्धर्त्ता विख्याता ॥ २ ॥
स्तोतुयोग्यो भव्यैर्भाग्यै र्योग्यैर्गम्यो विज्ञेय,
श्रद्धा येयो बुद्ध्याऽमेयो भक्तैर्गेय सश्रेय ।

पापापायो-राजरूपायो दातारायो निर्माय,
सस्तेव्य सत्वश्रा'य प्राप्तश्रेय सातत्य: ॥ ३ ॥
सपञ्ज्येष्ठ' साधुश्रेष्ठ पूज्यमेष्ठो-भूयिष्ठो-
मानाऽस्पृष्टो विद्वत्पृष्ट' कामाऽस्पृष्ट सज्जुष्ट ।
सद्भिर्भक्त्या-शतयार्थीनै शद्धावद्भि' सस्तुत्यो-
हेयोनोरै श्रीवज्राङ्को-भयातङ्को-नि शर्म् ॥ ४ ॥
य श्रीधर्मो-धर्माराम-स्तीर्थाधीशो-भूमीशो-
नि शेषार्थ प्रादुष्कर्त्ता नष्टक्लेशो-नि सीमा ।
कर्मराशि त्रैलोक्यानां सनातार सत्त्वे,
भव्याभावा-त्ससेव्य म शिवलोके शान्तात्मा ॥ ५ ॥

श्रीशान्तिनाथस्तवनम् ॥ १६ ॥

(द्रुतविलम्बितवृत्तम्)

शशिसमानवराननभासुर , सुरनरेन्द्रनताग्रपदाम्बुज , ।
मधुरविभ्रमस्मुदिवाकरो-जयतुशान्तिदशान्तिजिनेश्वर ॥१॥
सुमतिदोदमितेन्द्रियवाजिक-श्चपलचित्तनिवारकबन्धुर ।
विशदकान्तिभराञ्चितनासिको-भवतुशान्तिजिन शमिताऽऽपदाम्
प्रवरसिद्धिकर महिमाकर मथितकीर्त्तिभर जगदीश्वरम् ।
विधिवादनुभूतकृतक्रिय भजतमेपरराशियुजनरा ॥ ३ ॥

जनमनोरथदेवतरूत्तमो-निखिलदोषविवर्जितमानस ।
अनुपमोत्तमतत्त्वविभासक, सकरुणोऽर्चनीय सततसताम् ॥४॥
विततभव्यसरोजविबोधने, निशितरश्मिरनुत्तमशासन ।
विहितदुष्टपराक्रमरोधन, शुभवतामवतादृणभीश्वर ॥ ५ ॥

श्रीकुन्थुनाथस्तवनम् ॥ १७ ॥

(पञ्चचामरच्छन्द)

प्रभूतभूतिसौख्यमानसाधराशिदायक,
प्रपूजनीयपादवारिजप्रभिन्नरागरी ।
सुमन्त्रतन्त्रजातसिद्धिरन्वहलुठत्पदो,
पदाम्बुजेसुरार्चनीयकुन्थुनाथ ? तारके ॥ १ ॥
महाप्रभाभरोजित जितान्तरारिजातक,
मनोजमूरनन्दन सुनन्दन सुमेधसाम् ।
प्रसिद्धसिद्धविश्रयाश्रितासिताम्बुजानन,
सदोन्नतोहमीश्वर नमामिविश्वन्दितम् ॥ २ ॥
सुमेरुभूधरेन्द्रधीरवीर्यसारसुन्दर,
सुभोग्यभोगवजित प्रमर्दिताधिवेदनम् ।
अयोग्ययोग्यनीतिरीतिपारगामिनवर,
भजत्वमाशुजन्तुजातखेदखेदक जिनम् ॥ ३ ॥

परित्रवारचिन्त्वत्तिधारक कृपाधर,
निखर्वगर्ववारक सुपर्ववर्गसेवितम् ।
जगत्रयातितारक मतान्तिमप्रपञ्चक,
भजाम्यपाप्तमोत्तमजिनेश्वराम्बराप्तये ॥ ४ ॥
सुरर्ममर्मवेदिमानसाञ्जभानुमालिन,
शुभाशयाऽभियुक्तमुक्षरागियोगराजिनम् ।
समस्तशान्तभावहेतुकर्मिमायिनिर्जिन,
भजामिकुन्थुनाथमिद्धरोधिबीजवापिनम् ॥५॥

श्रीमदरनाथस्तवनम् ॥ १८ ॥

(गमगिरिनाग)

क्लिष्टताक्षोदक, शिष्टजनमोदक, विमतपथतोदक, सुमतकारम् ।
विजितपञ्चाशुग, मथितमोहोरग, भवचितापारग, नष्टरागम् ॥ क्लि ॥
शिवसुकान्तावर, विदिततत्त्वाकर, विहितशास्त्रादर, शुद्धिकारम् ।
परमशान्त्यालय, रचितवैरिलय, समतयानिर्भय, नान्तकायम् ॥ क्लि ॥
सर्वसुखदायक, सिद्धिपदभासक, स्वात्मगुणराजक, वीतशोकम् ।
शमितसन्तापक, भव्यजनतारक, भवभयावारक, सुभगकान्तिम् ॥ क्लि
विगतपरभावन, विहितसर्वावन, भुवनपरिपावन, शान्तमूर्तिम् ।
भक्तजनसंस्तुत, दीव्यगुणसंभृत, जन्मसागरगत मैमानरोऽस्म ॥ क्लि ।

सततमुक्तिमद, वमितसर्वापद, भमितसिद्धास्पद, ज्ञानगम्यम् ।
अर्हदरनायक,परदरोच्छेदक, शिवमुखोत्पादकं,नौमिनित्यम्॥ कि

श्रीमल्लिनाथस्तवनम् ॥ १९ ॥

(तान्यछन्द)

श्रुततत्त्वसुतत्त्वधरमवर, वरदसितनन्तविभाविभवम् ।
परमोत्तममल्लिजिनशिवद, दमितेन्द्रियवारमजजपत ॥१॥
नृपकुम्भसमुद्भवसिद्धभव, भववारिविशोषकुम्भभवम् ।
जनतामणतक्रमतामरस, वरमल्लिजिनेशमहकलये ॥ २ ॥
निरुपाधिकसंपदतिभमद, भभयाविलसन्तमनुत्तमया ।
तमसाविकलस्फुरदम्मृदुल, जगदीशमलस्मरलेशबलम् ॥३॥
भजराशिभृतनिभृतक्षमया, परिशोभितभीतिविवर्जितनुम् ।
परिखण्डितमानसमानरतिं,नमतारिवलभव्यजना सुजिनम्॥
सततभवतारकमल्लिविभो, जगतामशिवहरतापहर ।
तवपादसरोजरतिर्भवतु, भवतेतिविधेयमनन्तमयि ॥ ५ ॥

श्रीमुनिसुव्रतस्तवनम् ॥ २० ॥

(द्रुतविलम्बितवृत्तम्)

विकचतामरसाभशुभाननो, विदलिताखिललोकतमोभर ।
विषयवासनयोद्धृषितात्मना, स्वधियाभवपाशविमोचक ॥१॥

निजपवित्रचरित्रमनोगति-र्मतिमतावरराजिभिराश्रित' ।
विमलनीलवरद्युतिराजित-उचितवर्ष्मममहाव्रतदेशक ॥ २ ॥
विगतसंशयमेवसदास्थितो-निजपरात्मविभेदविभेदक ।
सुरपतिप्रकरार्चितोत्तम-शुभयश मकर.प्रथिताशय ॥ ३ ॥
मकरराशियुत शुभराशिमा नतजनार्तिहरोमहसोजित ।
वरगुणादितदीव्यत्पुरेर , सुभगलक्षणलक्षितपत्कज ॥४॥
वितततनित्यपदार्थनिरूपक., शमितदुष्पथिताऽन्यनिरूपण ।
शिवसमृद्धिवितानविवर्द्धको विजयतामुनिसुव्रततीर्थकृत् ॥५॥

श्रीनमिनाथस्तवनम् ॥ २१ ॥

(पञ्चचामरछन्द)

नमज्जगज्जनव्रज सुरेन्द्रसेवितक्रम,
क्रमाङ्कलीनरम्यरत्नपातिभासिताम्बरालयम् ।
जगत्पतेनमीशसत्स्वरूपसर्वदास्थित,
भवन्तमेव सस्तुवेमन सगर्भमुद्रा ॥ १ ॥
प्रकाशयत्यनेपलोकभयमानसाम्बुजा-
न्यहोविचित्रधामराशिरम्बत्स्वदुत्थित ।
समानतानुतावतीर्विभोभजन्तिनश्वर-
प्रभाप्रगोणगम्मितीतर्गोचिरात्य कथम् ॥ २ ॥

अनुत्तमोर्द्धसिद्धिसद्मसम्पदैककल्पितस्थितिं
  चराचरादिमर्त्यदर्शिनं विकस्वरप्रभम् ।
विमानमाननीयतत्त्ववादिवादिनं जिनं,
  नमीश्वरं भजध्वमुच्चधामलिप्सया जनाः ॥ ३ ॥
विभातियत्पदाम्बुजेऽमरप्रकीर्णप्राञ्जलवन,
  तमद्वितीयमोक्षमार्गकाशिनं वराशिवम् ।
शरच्छशाङ्कदीप्तिदीप्रभूतिमण्डलं,
  भजन्तु भावुकाननम्रभव्यनिस्ताम्रजिनम् ॥ ४ ॥
अरिष्टकष्टकारिकर्मवारिधर्मदायकं,
  विपत्तिपत्तनप्रयत्नखण्डनक्षयाचिपम् ।
प्रभिन्नमानभूपतिपतिविवेकगामिना,
  नमामि भो भदमक्षुनमीश्वरं कृपापरम् ॥ ५ ॥

श्रीनेमिनाथस्तवनम् ॥ ११ ॥

(उपजातिवृत्तम्)

य शुद्धयुत्यात्मसमविद्विला, नि शेषभूतादिगणमुरभ्यम् ।
  सन्मानितसत्पुरुषैर्वरेण्य, समस्तमङ्गीकुरुतेऽसमत्र ॥ १ ॥
यथातिसातिष्टपशुव्रजाना-मार्त्त बनिशोत्रपथविनीय ।
  त्यक्तवत्मारथिनाम्नवीय स्यस्वबन्धुनरमत्यरिद्वान ॥२॥

कृतारिषड्वर्गजयेनयेन, राजीमतींराजसुताविहाय ।
शिवार्थिनासजगृहेभवापहा, शुभावहादीव्यमुनीन्द्रलक्ष्मी ॥३॥
शिवात्मजात मशमाकरत, कन्यार्ग्यरागिंद्धतविजिष्णुम् ।
विशिष्टमानन्दनिधानमेव, नमीश्वरंनौमिभयाब्धिपोतम् ॥४॥
विजित्यकामजितसर्वलोक, स्वयस्वरूपेरममाणमीशम् ।
निसर्गसौन्दर्यविराजमान, स्मरामितीर्थाधिपनेमिनाथम् ॥५॥

श्रीपार्श्वनाथस्तवनम् ॥ २३ ॥

(पञ्चचामरछन्द)

जगत्मकाम कामितमदानदक्षतायुत,
निजस्वरूपभावितात्मतत्त्वसत्त्वसेवितम् ।
गतप्रमादमगतिश्रितप्रकृष्टमगतिं,
भजस्वमक्षयप्रभमभाविपार्श्वमीश्वरम् ॥ १ ॥
नृपाश्वसेननन्दन समन्तरागतारक,
निवारकविपश्चिकार्गफैनसत्सुमानसम् ।
सुसंपदाऽतिभूषितामृताशिपूजितक्रम,
समन्ततोविशालचान्देशनाकृताऽभयम् ॥ २ ॥
व्यधत्तभक्तिवत्सलाङ्गनाङ्गनङ्गमानापि,
क्षणाद्यार्द्रचेतस सुभद्रचिन्मयात्मक ।

तुलाऽभिधानगाशिमादृग्यानउत्तमोत्तम',
प्रसन्नसन्नपापराशिरिद्रभूविभूपित' ॥ ३ ॥
प्रभूतभव्यसपन्मुधामग्रामनिम्नके,
निजश्रियाविराजित स्थित'सुखमद सताम् ।
समानमोहलोभरोपवार्दलौघमारुतो-
विजायतासपार्श्वनाथऽप्रसिद्धिसाधक' ॥ ४ ॥
भवन्तुपार्श्वतीर्थकृन्नखमभाप्रभाकर ,
सुभव्यभव्यमानसाम्बुजालिबोधकारक' ।
प्रकामशाश्वतमभानिधियदीयसुगुणगु-
निरीक्ष्यतत्पदेन्द्रयाश्रमनिवेतिलभ्यते ॥ ५ ॥

श्रीवीरजिनस्तवनम् ॥ २४ ॥

(शार्दूलविक्रीडितम्)

यद्भक्तिप्रसरत्प्रभावकलिता लीलामखण्डश्रिया,
सद्भाग्यैकवशवदाप्तरगवी-मागाश्रयन्तिक्षणात् ।
तत्सत्याजिनवाक् सुधारसमयो-विश्वागमार्थोत्रय ,
श्रेय सजननोभवत्वनितरा, लोकत्रयस्थायिनाम् ॥१॥
श्रेय सन्ततिवर्द्धकमवभय-क्षोभप्रदमास्वर,
द्वयवैरिवारविजयि-क्षीरोदकन्याश्रितम् ।

यत्पादाम्बुजयुग्मके विलसति, क्षेमङ्करशान्तिद,
सोऽयवृद्धिविधायकोविजयता, श्रीवर्द्धमानप्रभु ॥२॥
क्षेमसन्ततनुतेनिकन्तातिमति-शोभचयदर्शन,
ससाराम्बुनिधिकरोतिसुतर, सौभाग्यरत्नाकर ।
सद्विद्यावशवर्त्तिनीजनयति, द्वेषप्रपश्चान्तर,
भूयात्सर्वसुखप्रदस्त्रिजगता, सिद्धार्थभूपाङ्गज ॥३॥
यन्मूर्ती दधत्ता शुभ यजवरी-रुक्तोल्लिताकर्पते,
मिथ्यात्वोर्जानतातमस्तमिर, ममापयन्तिक्षयम् ।
सौजन्याऽभयभावनोपाधिगणा-स्सवर्द्धयन्तेमुदा,
तदेवेन्द्रसमर्चिताङ्घ्रिरमल, वीरप्रभुनौम्यहम् ॥४॥
आपद्वारिरिमुक्तयन्तिभयक, पादारविन्दश्रिता-
दीव्यानभोगगणान्व्रजन्तिनितरा, सपूजनीया सताम् ।
कल्याणागिगतस्य, यस्यनिहता-नङ्गप्रचारोजिन ,
सोऽत्यन्तवितनोतुमङ्गलकला, श्रीत्रिशलेय सदा ॥५॥

चतुर्विंशतिजिनस्तुति सपूर्णा

शास्त्रविशारद जैनाचार्य योगनिष्ठ श्रीमत्सद्गुरु श्री
बुद्धिसागरसूरिचरणसरोजेभ्यो नमः ।

श्री चतुर्विंशति जिनस्तुतिसंग्रह

(तोटकवृत्तम्)
त्रिशलासुततीर्थकरम्सुगुरुं, शुभबुद्धिनिधिंस्मलासनिकाम् ।
हृदयस्थमहमविचायजिन स्तुतिसारमहं वितनोमिमुदा ॥१॥

श्रीमदादिजिनस्तुति. ॥ १ ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

संसारार्णवतारकक्षतमहा-कर्मावलीत्रिदश,
सद्भक्त्या प्रणताङ्घ्रिपद्मयुगल, श्रेयस्तति साधय ।
श्रीमन्नाभिनरेन्द्रनन्दन जना-नन्दप्रदानोत्तम
भक्तानामभयप्रदश्रुतमता, सर्वापदावारक ? ॥ १ ॥

सर्वेपान्तुजिनोत्तमावररुच, सद्धर्मविस्तारिणो-
ध्वस्ताज्ञानतमोभराजनगणा-निर्मानमायालवाः ।
यत्पादाम्बुजयोर्लुठतिसततं, स्वर्गौकस'सादरा',
सिद्धानन्दपदप्रिया कृतधियो मन्दारमाल्याश्रिता ॥२॥
भव्या ? वस्तनुता सुशान्तिमनिशं, पूज्यैर्यतीन्द्रैं कृत,
दुर्लक्ष्य दुर्वादिभिर्दलितदु-र्मोहारिवर्गोत्तमम् ।
अक्षोभ्य कुमतैर्जनै भवजन, तत्त्वार्थराशिश्रित,
निक्षेपागमसिद्धतत्त्वविमला-र्णोराशिमुन्नीतयम् ॥३॥
पायाद्द'श्रुतदेवताश्रितवती, शुक्लाम्बुज निर्मल,
सम्यक्त्वविलासरक्तहृदया, विस्तारितानन्दका ।
यत्मेध्याऽन्समानसास्थितवती, सद्भ्रामरीमन्तति
सन्त्यज्याश्रमिताऽमरद्रुमसुम, सौरभ्यसराजितम् ॥४॥

श्रीमदजितनाथस्तुति ॥ २ ॥

(द्रुतविलम्बितवृत्तम)

अजितनाथपदाङ्घ्रिसरोजक, हृदयसद्मनिचारुविचिन्तये ।
स्वजननोरसवइन्द्रगणस्तुत, कनकभूधरसानुविराजितम् ॥१॥
जिनगणविमन्स्तुतमानवा, शमितसस्तनिभूतमहापदम् ।
अमरनाथगणा स्तुतिमन्वह, विदधतेऽम्यमहोत्सवधारिण ॥२

दिशमेऽन्तिमधामनिवासक, त्रिभुवनार्त्तिनिवारकनिर्मले ।
जिनमतश्रुत ? सर्वसुखास्पदे, विततमोक्षपथैप्रसहायद ? ॥३॥
संतगरत्नदधिष्ठितविग्रहा, विशददीप्तिपविंदधतीश्वरी ।
वितरतुक्षतरुग्भुविमानसी, भवभयक्षयकारकशसदा ॥४॥

श्रीसंभवनाथस्तुति ॥ ३ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

निर्भिन्नमत्रभयभीतिविशेषशान्त,
समारसागरमहाप्रवसभरेश ? ।
मत्यमदेहिशशिसोदरशर्मसद्यो-
लोकातिगप्रथितसर्वजनप्रभार ! ॥
अर्हत्वसम्पत्कतनमणतवरेण्य-
लक्ष्मी.सदाश्रयतुमानवमानमद्रि ।
देवाधिपै स्तुतपदाम्बुजकामहीन,
निर्मानमोहमदमृत्युजराममाव ॥ २ ॥
अर्हद्गुणेनरचितशुभशासनव ,
शर्मावलींदिशतुसरनयानुसारम् ।
विभ्रत्परैरकलनीयमयानकेन,
॥ ३ ॥

याशृङ्खलाभरणभूषितकान्तमूर्त्तिं,
सौवर्णवर्णविभवानमतामनिन्द्याम् ।
श्रीवज्रशृङ्खलयुताश्रुतदेवतादार्,
पद्माश्रितामसदमानवपूजनीयाम् ॥ ४ ॥

श्रीमदभिनन्दनस्तुति ॥ ४ ॥

(द्रुतविलम्बितवृत्तम्)

त्वमभिनन्दन ! देवगणस्तुत, विदल्याऽशुभभारगण मम ।
स्मरगजेन्द्रविदारणकेसरि-न्परिहृतप्रमदागणनिर्भय ॥ १ ॥

जिनवरागतमोहभया सदा, ममतमोहरणायविभासरा ।
जितमना'मयत'त्वमितामया ,मरम्णाचरणस्थितिभाग्गुरा ॥२

जिनवरागमनोभवमायत, प्रथितज-भजगाक्षयदर्शनम् ।
प्रलघतानयनिर्मथितामय, भवम्सारसनाथनयाल्य ? ॥ ३ ॥

सुधनुपाऽञ्चितहस्तलतामर, त्रिशिरशम्यपुजानमदव्रताम् ।
विशदवर्णकलामिहरोहिणीं, सुरभियातनतुविपुलाङ्किकाम् ॥४

श्रीसुमतिजिनस्तुति ॥ ५ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

त्रायस्वसस्खलिदरात्सुमते ? जिनेश ?
त्वत्पादपद्मनिरताजनताजितारे ? ।
सिद्धान्तनायकगताळयहेमकान्ते,
भीताऽभयमदसुकान्तविशालमूर्ते ? ॥ १ ॥

गर्केशशान्ततनवस्तनुतप्रशान्ति,
तीर्थाधिपाविमदनामदमानहीना ।
सन्मार्गयातजनताहितमादधाना ,
सदानिनोगतभयाऽभयदानदक्षा ॥ २ ॥

भव्या स्मरन्तुजिनराजिमुराम्बुजन्म-
जातमतमतिमताहितजातदायि,
विस्तीर्णतत्त्वजलधिपरमार्थबोध,
सरोधक परमतार्थनिरूपकाणाम् ॥ ३ ॥

कालीमुकान्तवदनारदनमभाभि-
र्नीलाम्बुवाहघनदेहविभाविताना
दूनाभयमदगदादरती।विशाला,
कान्त्याविभूषितधराश्चविरक्षतान्माम् ॥ ४ ॥

श्रीपद्मप्रभजिनस्तुति ॥ ६ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

पद्मप्रभोश्वरणपद्मयुगप्रमोद
दीर्घददातुसततमहतामुपास्यम् ।
दत्तप्रमोदविभवजगतिप्रकाम-
मुन्मुद्रिताऽमरसभाविगताऽऽमयस्य ॥ १ ॥
सामेमतिंवितरतुक्षितकर्मभूमि-
रर्हन्नति सुविदिताप्रथमामगाधाम् ।
स्वर्गौकसाततिरजस्रविभासमाना
देदीप्यमानमणिरत्नविभाजितानि ॥ २ ॥
लोका श्रयन्तुजिनकीर्तितमागमार्थ
श्रान्तिच्छिदयमिजनाश्रयणीयमीड्यम् ।
ससारसागरमहाप्लवमाश्रिताना
धामाग्रिमनिहतपापदरनयानाम् ॥ ३ ॥
गान्धारिवज्रमुसलेजयतस्त्वदीये
नीलाम्बुजावलिनिभेऽशुनितानधाम्नी ।
येश्रीत्तिपुञ्जमनवद्यसुख लभेते
स्वर्गाङ्गनीभुजगलोकविभासमानम् ॥ ४ ॥

श्रीसुपार्श्वजिनस्तुति ॥ ७ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

ये जन्तुजातमरुरोत्मणतिप्रधान
निर्वारिताऽतनुमनोजमदारिराध ।
॥मानव ! स्मरविचिन्त्यंनिजेसुपार्श्वं
चेतोऽम्बुजेपरहितोद्यतमानभाजम् ॥ १ ॥
मैनेश्वरीततिरखण्डितबोधकामा
चित्तारविन्दमनिशप्रजतुप्रसन्नम् ।
या नव्यवारिजगणेपदमादधाना
चक्रेविहारमनघाऽमदमानवानाम् ॥ २ ।
संपादयन्त्विवमुखननुसयताना
जैनमतभवभयाक्तिहरमुदाऽरम् ।
श्रेयोर्थिनोनमतनम्रधियाप्रशस्त
स्वर्गापवर्गवरसतिक्षणतोददानम् ॥ ३ ॥
सरक्षशर्मजननीश्रुविमानसीष्टान्
पद्मानने।परिगताऽमरमाननीया ।
खड्गरविभ्रमदोज्ज्वलमादधाना
माणिक्यमुत्तमविभञ्ज करान्जमध्ये ॥ ४ ॥

श्रीचन्द्रप्रभस्तुति. ॥ ८ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

चन्द्रप्रभनमतनारदचन्द्रकान्त
कान्तानलभवतमस्तणपुञ्जदाहे ।
सिद्धस्म्दम्भकनताध्रिसरोजमीन
भोमानवा ! विगतमानमनोजगर्वम् ॥ १ ॥
जीयात्स्दम्भकुमरोगमदजिनाना-
मत्याकरजयदजन्मविभामकारम् ।
यद्धर्मचक्रमरहद्धुविभव्यहेतो-
र्ल न्यायतारमनिशमचलप्रतापम् ॥ २ ॥
सिद्धान्तराशिरमलोहतयेऽहिताना-
मव्यापयज्जिनगणोयमनिन्दितारमा ।
युष्मानमस्तुकमनीयविचारचार-
देवेन्द्रवृन्दनुतपीतरुच सुधाकृ ॥ ३ ॥
रत्नाङ्कशि ? मतपनीयविभेप्रयत्न
प्राणेजगज्जानिमनाविशदविधेहि ।
अन्याश्रिताशमसरोजवलभासिमत्ते
सौवर्णकान्तिराचिरावयवाद्रिपेन्द्रे ॥ ४ ॥

श्रीसुविधिजिनस्तुति ॥ ९ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

सपत्तिमाशुभवतात्सुविधिर्विधेया-
  द्योगीन्द्रसन्नतपदाम्बुजयुग्मइष्टाम् ।
नाभिजाऽसुग्नराधिपसेव्यमान
  स्वर्गापवर्गसुखसिद्धिरचिमधाना ? ॥ १ ॥
याऽशेषमानवगणायहितानिराजी
  सार्गक्रियाऽयददल्सद्दयाजिनानाम् ।
मोददानुविपुल्ममनिर्ममत्वा
  पादारविन्दविलुन्त्पुरहूतराजि' ॥ २ ॥
दिश्याज्जिनेन्द्र ! तवकण्ठविनिर्गतामे
  लोकोत्तरशिवसुखसुविभारतीन ? ।
भङ्गैर्नयैश्चरचिरार्थपराऽतिशस्ताऽ-
  ज्ञानान्धकारमखिलप्रथितक्षयन्ती ॥ ३ ॥
दिश्यात्तवाशुशिवदाज्य स्नायुगाश
  स्वल्पोदरीगतदराऽभयदासिताभा ।
शस्तास्यकान्तिनिचयैर्नतिरस्कृतेन्दु-
  र्मन्त्यसमाश्रितवतीष्टपरालकस्य ॥ ४ ॥

श्रीवासुपूज्यजिनस्तुतिः ॥ १२ ॥

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

सपूज्यश्री-रहजिनाजिनाधीशितो-वासुपूज्य ?
नूत्नालानो-पमकरविभातोष्णभानूरकान्ते ? ।
निर्मानत्व, जगतिजनता, पालयस्त्वाऽतिनम्रा-
कामक्लेशादवनदधर्तीभूरिदुःख वरेण्य ? ॥ १ ॥

सपूतय चरणरजसा, मण्डल देवराजे-
श्रौर्णीशोभा, शिरसिदधति-स्मातिशस्तप्रभावम् ।
कीर्त्यै कान्त्या, ततिरतिवरा, निर्जयन्तीजिनाना
कर्मग्रन्थि, मविकिरतुसा, युष्मदीपगताघा ॥ २ ॥

हृद्यावाणी, तव जिनपते ?, नोहितानिमदेया-
भित्यहेतु-ग्रथितहृदया, युक्तियुक्ताऽपदोषा ।
निष्पापाया, समदमनुजै-र्गीतकीर्तिप्रकाण्ड-
सद्योगाना-मतिशययुजा, भाजनसपदाढ्य ? ॥ ३ ॥

श्रीशान्तिस्त्वा-मवतुविदुषी, श्वेतपद्माधिरूढा
रक्ष क्षुद्र-ग्रहभरभया-च्छेदिनीश्वेतरोचि ।
सन्नालीका, निजपरिकरो-द्भासिनीचारुवेशा
शिष्टैर्मान्या, जगदभिहित, सर्वदाधारयन्ती ॥ ४ ॥

श्रीविमलनाथस्तुति. ॥ १३ ॥

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

निर्देष्टार, विमलविमल, तत्त्वराशिंजिनेश
वीतक्षोभ, हृतशमदय, मानवानाहितानि ।
कुर्वन्तत, वयमभिमता-आनमाम' सुभक्त्या
देवालिर्यं, नमनहृदयादूरतोनैवयाति ॥ १ ॥
जैनीराजि , परमसुखदा, दीर्णकामारिभीति
सत्त्वापन्ना, कुमतदलने, कर्मतापमहीणा ।
श्रेय श्रेणिं, दिशतु भवता, जन्ममृत्युश्रमाणा
स्वर्गस्थाना, भवरसभया, गीतसत्कीर्तिराशि' ॥२॥
भिन्नभ्रान्ति , कठिमरहति, क्षोभयित्रीमकाम
निर्दोपाया, जिनवरमुखा म्भोधिजातापवित्री ।
वाचामालि-र्गमनयहिता, नाखिलोकाऽतिपीता
ससारसा, सुतरमनिश, भक्तिभाजाक्करोतु ॥ ३ ॥
सौम्याराचा, तनुभवकरी, रोहिणीभासुराभा
यातायात, परमवनता, सौरभवीतभीति. ।
वेगाक्रान्त, मनुजसभयाऽ-चापलाऽपापयाऽल
नि सीमान, प्रमन्मवनौ, सादर सतनोतु ॥ ४ ॥

श्रीशान्तिनाथस्तुति ॥ १६ ॥

(स्रग्धरावृत्तम्)

राजन्त्योत्तमहेमो ज्ज्वलवरविभयाऽ-कोपमानप्रचार ?
श्रीशान्तीशानतन्वा, जितकनकगिरे ? शान्तमुद्रावहन्त्या ।
श्रीरोदारमभात्र, प्रमवरवनजै', सेव्ययानिर्जरैर्नै'
रक्षत्वत्पादरक्त, प्रतमुमतिवधो, मांजिनेन्द्रप्रपन्नम् ॥१॥
तेजीपान्तुजिनेशा', सकलभुवनगा, सपदधारयन्त
कीर्त्यावीतारिभारा-मभिपदपिये, नैवचक्रुर्विशोका' ।
कुन्दमरयविपाऽल्प-कृतवरवपुप,, मांप्रलोकैकराज्या-
उन्चिञ्चानन्नभारा नतविरतजना-नन्ददायिस्वभावा ॥२॥
जैनेन्द्र जैनसङ्घ-क्षतिजननपर, शोभरीतुक्षताघ
सम्यक्त्वा वासितानां-मपहृतमदन, दुष्कृतापापहारि ।
दुर्भेद्यान्तस्तामिस्रा-विघटनशशभृत्स्त्सोदररातवृत्त-
माराध्योच्चैर्गुणाली-भृदमरमभया-सम्नुत त्वमेतद्राग् ॥३॥
दिव्यातसनाम्नशान्ति , सुखमनुत्तर, न्जरदण्डोदपात्र
सच्छोभाढ्यदधानो नवकुसुमकरै , स्वच्छभामण्डलाढ्य ।
विभ्रन्मुक्ताक्षमाला, मुनिजनहितद-स्त्सत्तचामीकराभो-
योत्रप्राणाग्रहणा, मनामनमतनो त्सामुरारीतिकानाम् ॥४

श्रीकुन्थुनाथजिनस्तुति ॥ १७ ॥

(मालिनीवृत्तम)

शमितमरणजार्तिकुन्थुनाथमदान्त
जिनपतिमनिमेषै-र्लोचनै पीयमानम् ।
अमरपतिततीना, दीर्णतापनमामि
निजपरिकरभाजा, भाजनमोभलक्ष्म्या. ॥ १ ॥
सकलजिनपतिभ्य-स्त्रायकेभ्यस्त्रिलोक्या-
रवदनरवेभ्य', मारवादेरगेभ्य ।
कनकुसुमगतिभ्यो-नाकिनाथस्तुतेभ्य-
स्तनुवचनमनोजमामकीनंनमोऽस्तु ॥ २ ॥
प्रवचनममितवो जैनराजंविकास-
न्नयगमपदभङ्गै , पावनशर्मदंशान् ।
दमितकुसुमचाप, चारुनीतिमतीत-
मभिलपितमुरोर्वी-जातमाराधनीयम् ॥ ३ ॥
सदसिफलकरास्ते, सैरिभामौढगात्रा
गतवतितडिदाभे, दत्तदीनप्रमोदे ।
अटितिपुरुपदत्ते, सन्तुमेसरमसादा-
न्निरसदसिफलाभ्याभ्रानमानाऽग्रहस्ते ॥ ४ ॥

श्रीमदरजिनस्तुति ॥ १८ ॥

(मालिनावृत्तम्)

नमतजिनवरत, भव्यलोकाःमुदार
ममदसुरनरेशो-द्दीयमानप्रभावम् ।
व्यमुचदखिललक्ष्मीं, चक्रिणोलोप्टवद्यो-
द्रुतकनकनिभस-च्चारिजातप्रधानम ॥ १ ।
यममरपतिगजि-स्तुन्दुभेधीररावा
समवसरणभूमौ, राजिता स्तोत्रगीते ।
तमनघजिनवर्ग, निर्मदामोदमाना
स्मरतरुचिरभावा, भासयन्त समन्तात् ॥ २ ॥
जिनपतिमतमाश्र, भीमसंसाररात्रि-
क्षुभितजनभयौघो च्छेदभिन्नप्रमोहम् ।
कुरुतहृदयमा य मर्वमोग्यैकहेतु-
मपगतपरभीतिश्रिमसुरोतसन्त ? ॥ ३ ॥
जगतिशिविभवर्णे, वनतेयप्ररूढा
हुतवहनसमाभा, चारुचक्रैविभाति ।
निरुपमदवतुल्यै-र्हारिचक्रेश्वरीया
मखमतनुविन्दया त्पुण्यगीर्गोमधारी ॥ ४ ॥

श्रीमल्लिनाथस्तुति ॥ १९ ॥

(उपजातिवृत्तम्)

तनोतु शान्तिं भुवि मल्लिनाथ, प्रियङ्गुरोचिस्तनुमुज्जिहान ।
अनन्तशोभामचिराशुदीप्त, निडम्बयन्नम्बरमंशुमाली ॥ १ ॥

स्तुवीत भव्या जगदाशुरक्षतो-जिनेश्वरानर्चितपादपङ्कजान् ।
वपुर्व्यथापीडितदीनमानव, स्रजदयानाब्धवपुर्पर्निमिताम् ॥२॥

जिनेन्द्रसभाषितआगमार्थो-गमोक्तियुक्तिप्रशस्तप्रमाण ।
शमावहन्सपदमाद शातु, क्षताऽतनुक्रोधतमोमनोभू ॥ ३ ॥

वराभिधाने कृतसंस्थितिर्मे, यथापि क्रीडतु मानसेनगे ।
कपर्दिनामाद्रिपमाश्रयन्भा-श्यामीकृताशश्च कृतेन्द्रकुञ्जरम् ॥४॥

श्रीमुनिसुव्रतजिनस्तुति ॥ २० ॥

(उपजातिवृत्तम्)

भवाज्जिनेशोमुनिसुव्रतोनो-ऽवताज्जनौघावनतोनिकामम् ।
निरस्तचेतोभवमानरा र-श्वल प्रभामण्डलशोभिताश ॥ १ ॥

नमामि तं जैनगणविमाय-मपारसौख्यमुमाननायम् ।
ननाम देवेन्द्रवराङ्गना य प्रभाप्रभामाऽसमसाररोचि ॥२॥

सिद्धान्तजैनोत्तमरक्षभव्या-श्रतानजस्रदयितोमुनीनाम् ।
नयप्रमाणाततशर्महेतो-र्निरस्तपापापरभीतियोग ॥ ३ ॥

क्षिणोतुविघ्नानिमुवर्णवर्णा, तवाधिरुद्धोचितगोधिकाशा ।
विभासयन्तीनिजभाचयेन, गौरीवरीयोवदनारविन्दा ॥४॥

श्रीनमिनाथजिनस्तुति ॥ २१ ॥

(शिखरिणीवृत्तम्)

नमि पापत्राता, विदलयतुमेकर्मवितति
विमायासञ्चारो-विधुतमदमानोऽतिरभसा ।
प्रणेताहन्नाभो नमदमरभव्याभयकृता
प्रगल्भानङ्गन्ति-ऊद्भवभयहरोहृन्नवचसाम् ॥ १ ॥

जिनाधीशव्रात , शमितभवदावानलभय
नमस्कार्कोशाना, वरमुकुटरत्नारुणपद ।
नतानन्ताव्रातु, क्षपितमदमोहातितिमिर
पराभूतानङ्ग , प्रवरवरदानैर्नविदुर ॥ २ ॥

श्रुतस्फीत गीत, जिनपतिवदम्बेननिखिल
भयातङ्कच्छेदि प्रमितनयभङ्गैर्ननिचितम् ।

जनानन्द दिश्या-द्रवभयहर धर्मसदन
सुधर्माया धाम, स्तुतममरलोकै सुखमयम् ॥ ३ ॥
विपक्षश्रेणिवो-विघ्यतुरालीधृतगदा
समारूढाऽम्लान-प्रवरकमल निर्भयकरी ।
वराक्षाणामाला, विशदवदनाऽऽनन्दवसति-
र्दधानानिर्माया, जलधितनयातुल्यविभवा ॥ ४ ॥

श्रीनेमिनाथजिनस्तुति ॥ २२ ॥

(उपजातिवृत्तम्)

यभञ्जयोलक्षमित नृपाणा, कदम्बक निर्जितराजकतम् ।
राजीमतीतापद नेमिनाथ, नमामि दीप्त यदुपालितारम् ॥१॥
यामौद्रराज्य मविहायराजो, मव्रज्ययारक्ततमावभूर ।
रजोवदर्शीणमहामभावा, सासेव्यतापुण्यजनैर्जिनानाम् ॥२॥
वाक्तानकीनाजिनपुङ्गवस्तात्, शस्ताऽतिग्रस्मार्थपदार्थदर्शिनी।
निर्भिन्नमोहारितमोवितान,हितायमेऽक्षोभ्यतमाऽन्यवादिनाम्
यत्पादसेवामकरोज्जनौघ , सिंहाधिरूढाऽऽम्रलुम्बिहस्ता-
साम्रांविभर्तिवितनोतुशुद्ध-सुवर्णवर्णारिपुर्मीनिमेत्री ॥४॥

श्रीपार्श्वजिनस्तुति ॥ २३ ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

मालामायतराद्द्रगाल्गितिमु त्पार्श्वः प्रभुर्भ्रामरी
दद्येयामपिरत्नभाभरचितो-मारप्रतापातराद् ।
शुद्धातिमवराद्विजालिरतनु क्षेम त्वनिर्यत्क्रमौ
दैत्याब्जेपुनिपादिनौरुचिरभोऽ-भूतासभूतिमद ॥ १ ॥
अव्यात्सापरमारमाऽतिम्चिरा, राजीवनेत्राऽभया
राजीजीत्रभयापत्रामतिमता, सेव्यर्भिजनानासदा ।
याहृद्याऽमलकीर्तिनोवजनका, साराऽर्त्रिकामादर
सर्वान्भूतगणानजेयविभवा, निर्मानजन्मक्षति ॥ २ ॥
जैनीवागतिविस्तताऽमलगमाऽ-सद्योगसहारिणी-
नूतादेरूदम्बनेनसमुदा, शास्त्रीनराणासदा ।
देयान्नूतनमर्थमाश्रितवती, निःपातकामामुद-
मादेयामलरोधिकाजनमनो-हन्नोयशोवर्द्धिनी ॥ ३ ॥
यायाताऽजगरेन्द्रमायतिहिता, निर्स्त्रिशहस्ताऽभया,
मुक्तानामरयोपिदर्चितपदा, कान्तालकान्ताऽमदा ।
साऽहीनाय्यवधूस्तवाऽस्तुगुरुदा, त्रैलोक्यरक्षाकरी-
निभिन्नाम्बरसरोजवलय-श्यामाङ्गभामण्डला ॥ ४ ॥

~७

श्रीमद्वीरजिनस्तुति ॥ २४ ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम)

निर्मानानमदिन्द्रमस्तकपतत्स्वामोदमानद्रव-
मन्दारावलिरजोऽरुणाङ्घ्रिकमल क्षोणीकृतारक्षण ।
वीरक्षेमविधानदक्षसुतरा, निर्वाणशर्माणिमे-
दे हित्वजितसङ्गमोहगतस्मृ, सिद्धार्थभूपाङ्गज ? ॥ १ ॥

यस्या, भूमितलेरराजविपुल, धर्मार्चितस्थानक
दीव्यानन्दमुचक्रकेतुकुसुम, साल्त्रयीराजितम् ।
सादीक्षाजिनसद्वति सुखतति, भक्तिप्रियाणामिह
दिश्यादक्षयगोत्रिपाऽमरजनाऽधीशाचिता कामदा ॥२॥

आनन्दोल्लसिताऽमरेन्द्रवनिता, सम्नूयमानामुदा
भङ्गैर्भूरिभिराततापरमता-नर्थद्रुमाऽनेकप ।
अक्षय्यमुग्नमाततनोतुविशदा, ते भारतीतीर्थकृत्
व्यापन्मानमनोभवस्मयमनुज शोभान्तकन्दाम्बरी ॥ ३ ॥

मत्तेभक्षयदीक्षितेक्षतिहते, कण्ठीरवेराजिनी-
भाराजीमनिराजितेपरमयो-त्कृष्टेऽचिराभास्वौ ।
भव्यानम्रविनीतनाकिवनिता-ससेव्यमानक्रमे
सम्यग्रावनिवारितारिपटलक्षोभाऽम्बिकेत्वमदा ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीचतुर्विंशतिजिनस्तुतिरगमन्संपूर्णताम ॥

शास्त्रविशारदजैनाचार्ययोगनिष्ठश्रीमत्सद्‌गुरुश्री
बुद्धिसागरसूरिचरणनराजेभ्यो नम ।

श्रीसुखसागरगुरुस्तुति ॥

(पञ्चचामरछन्द)

प्रचण्डचण्डमुण्डमोहमारमारिहारिण
विशुद्धशुद्धिसाधनमसाधनमसाधकम् ।
प्रसन्नसन्नताङ्घ्रिसङ्गिन सदाननाम्बुज
भजन्तु जन्तुजातय सुखोदधि सुखाप्तये ॥ १ ॥

सुशान्तसन्तति सता निवृत्तवृत्तिसेविनी
यदीयपादपङ्कजोन्नति प्रणम्य निर्मला ।
सुधासुधाविधायक निपीय यद्वचोऽमृत
बभूव त सुखोदधि गुरु भजस्व भावत ॥ २ ॥

अमेयमानशालिनो मनस्विमुख्यगामिनो
भवोदधिप्लवोपमक्रियामनेकपाविनीम् ।

निरीक्ष्य यत्कृपानिधे सकाशतोऽन्वह स्वय
शुभक्रियारता वभूवुराश्रयन्तु त गुरुम् ॥ ३ ॥

अनन्तशान्तबोधवारिराशिमुन्नताशय
निजोरुदीव्यभावनाप्रभावनाशिताऽशिवम् ।
प्रमोदभूलतावितानवारिवाहकोत्तम
भज त्वमेव मोदत सुखोदधिं गुरु सदा ॥ ४ ॥

समस्तदेशरूपलेशता गताऽऽशु शोपता
निरन्तसेव्यसिद्धिरायतिक्षमा जनेऽजनि ।
यदीयदीव्यमूर्त्तिरत्नजातयोगतो जना
श्रयध्वमेकभावत सुखाम्बुधिं गुरु सदा ॥ ५ ॥

यदल्पकल्पना कृताऽपि भूरिसिद्धिसाधिका
करालकालभूतभीतिहारिणी जगत्त्रये ।
भविष्यदाधिवारिणी प्रतारिणी मनोभुव-
स्तमीड्यमानमन्तु शर्मसागर गुरु मुदा ॥ ६ ॥

विशालशिष्टदृष्टिसारिणी यदुद्भवाऽभया
क्षितिप्रकाण्डमादधाति भक्तिपुष्पसत्फलम् ।
विवेकवारिदानतोभवन्ति सर्वसपद
स मद्गुरु सुखाब्धिमत्र जायता विभूतये ॥ ७ ॥

यद्न्तिक सुशान्तिद गता वरादरा नरा
घभूघुरत्त्वभावधारिणो महादयायुता ।
भवाऽनलार्चिपाऽतितप्तजन्तुशीतलाऽम्बुद
नमन्तु त सुखोदधिं गुरु सुमङ्गलप्रदम् ॥ ८ ॥

श्रीजिनस्तोत्रसंग्रहः

॥ श्रीकेसरीयातीर्थस्तोत्रम् ॥

(पञ्चचामरछन्द)

मकुष्टकष्टलोकवृन्दसनतक्रमाम्बुज-
मशान्तशान्तदेहिकामदाहवारिदानन ।
मभातभातभानुभासमानपिङ्गलप्रभ ?
नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ केसरप्रियप्रभो ? ॥१॥

विदेशदेशवासिनो जना अनेकधा रता,
निवृत्तिवृत्तिशालिनोऽदरा समेत्य पुञ्जत ।
सुकुङ्कुमस्य ... घपुस्त्यदीयक,
...ऽदिनाथ केसरप्रियप्रभो ? ॥...

प्रकृष्टनीलनीलरत्नसुन्दरद्युतिव्रज-
स्त्वदीयदेहजः सुजातपुण्यपुञ्जशालिनाम् ।
विराजते विशिष्टपापहारकः सदोज्ज्वलो,
नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ केसरप्रिय प्रभो ? ॥३॥

समृद्धिसिद्धिदानदक्षयक्षलक्षसेवित,
प्रचण्डलोककर्मस्थितारिवृन्दकष्टनाशन ।
सुधा धराधिपाऽग्रीकृताऽखिलाङ्गिधारिणे,
नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ वैसुरप्रिय प्रभो ? ॥४॥

विचित्रचित्रमण्डपत्रयाङ्किते सुमन्दिरे
विराजमानराजराजचर्चितक्रमाम्बुज ।
सरागरागहारिणे विहारिवृन्दतापिने
नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ केसरप्रिय प्रभो ? ॥५॥

चमत्कृति सदा त्वदीयपादपङ्कजाश्रिता
प्रणामकारिमोदधारिणा सुलोचनानुजे ।
विशिष्टशिष्टनैकधास्वरूपदीप्तिदायिने,
नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ केसरप्रिय प्रभो ? ॥६॥

विशालशालशालमानधामधारिणे महा-
धराधरप्रधानदुर्गमार्गभीतिहारिणे ।

सदा नदत्यहो यदीयतूर्यवृन्दमद्भुत
नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ केसरमिय प्रभो ? ॥७॥
अमन्दमन्दभावनामरप्रदेशपाविने
कलौ मलौघहारिणेऽघहारिणे सुदेहिनाम् ।
विभिन्नभिन्नचेतसामखण्डितोग्रदीप्तये
नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ केसरमिय प्रभो ? ॥८॥
स्वभावभावितात्मना सुपुण्यशालिनाऽङ्गिना
प्रभातकाल उत्तम हि केसरमियाऽष्टकम् ।
सुखमद सुभण्यते मदैकभावतो हृदि
तदा क्रमेण शैवमपद श्रयेत मानव' ॥ ९ ॥

श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथस्तोत्रम् ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

त्रैलोक्यापिपरम्परोपशमनक्षेमप्रधानौषध
कैवल्याधिपतिं चराचरपतिं देवाधिदेवस्तुतम् ।
सख्यातीतवरेण्यचारुचरित सम्यक्त्वसारप्रद
श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथमुनिप ध्यायामि नित्य मुदा ॥१॥
तिग्मांशुस्तनुता जगाम भवतोऽनन्तप्रभागाजिभि
शीतांशु श्यता गतोऽपि नितरा तच्चिन्तया न्वग ।

मन्ये भावतया नमन्ति परम ते यान्ति धामाऽक्षय
श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथमुनिप ध्यायामि नित्य मुदा ॥२॥

स्थूलाभोगवता सहस्रफणिना छत्रायित मूर्ति ते
तेन त्व जगदीश कालभ मह्लोकेषु सस्तूयसे ।
इत्थ फस्तव पद्धतिं प्रभवति मोद्धर्तुमन्तः पर
श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथमुनिप ध्यायामि नित्य मुदा ॥३॥

ससाराम्बुनिधौ पराजयपद य' प्राप्य भग्नोत्सव
सोऽर स्वत्स्नपनाम्बुसेचनतया धत्ते यथाकामितम् ।
प्राचीना धरणीधवा हि समरे जाता जयश्रीयुता'
श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथमुनिप ध्यायामि नित्य मुदा ॥४॥

तीर्थाधीश विभोस्तवास्ति महिमा तत्कीर्तितु न क्षमा
वाग्देवी वचसापतिर्गिरिपि त्यक्तान्यकार्यव्रजा ।
इत्याश्चर्यमशेषवेदिनि विभो नास्ति त्वयि क्ष्मातले
श्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथमुनिप ध्यायामि नित्य मुदा ॥५॥

भो विश्वाधिपते त्वदीयशरण सप्राप्य के भावतो
मृत्यु जन्मजराभय च सुरतो नो जिग्युरात्मप्रिया ।
सस्मृत्याऽपि भवोदधि क्षयति चेत्त किं पुनर्दर्शना
च्छ्रीशङ्खेश्वरपार्श्वनाथमुनिप ध्यायामि नित्य मुदा ॥६॥

ये तीर्थाधिपते नमन्ति भविनस्त्वत्पादपद्मद्वय
संसाराम्बुनिधिं तरन्ति तरसा चाऽत्राऽपि संभुज्य शम् ।
भावस्यैव महार्थताऽत्र नियता तस्माद्वरा भावता
श्रीशङ्केश्वरपार्श्वनाथमुनिप ध्यायामि नित्य मुदा ॥७॥

किं हेय किमहेयमाशुकरणीय किंकुकृत्य किमु
धर्माऽधर्मविधानकञ्च किमिति क्षित्या न के जानते ।
सार्वज्ञ विमलं परार्थघटकं शास्त्रं तदर्थंभय
श्रीशङ्केश्वरपार्श्वनाथमुनिप ध्यायामि नित्यं मुदा ॥८॥

(वसन्ततिलकावृत्तम)

येषा मन सरसि पार्श्वमुनीश्वरस्य
स्तोत्रोज्ज्वलच्छद इह क्षमिणा स्थिरीस्यात् ।
ते मृत्युभारमपहाय महात्मभार
यान्ति क्रमेण मनुजा परमार्थभाज ॥ ९ ॥

श्रीमदर्बुदाचलस्तोत्रम् ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

भक्तार्त्तिनाशनकर विशदप्रभाव,
भक्तामरासुरनरेन्द्रनतक्रमाब्जम् ।
संसारसिन्धुतरणोत्तमपोतकल्प,
श्रीअर्बुदाचलवसद्वृषभ स्तवीमि ॥ १ ॥

ध्यानस्थित मुनिवरा वचनं त्वदीय,
हृद्गोचरं मयि दृढं समधीयन्त' ।
ते मोक्षसिद्धिवशगा गुणिनो बभूवु ,
श्रीअर्बुदाचलवसद्वृषभ स्तवीमि ॥ २ ॥

विघ्नानि यान्ति वितनानि तव प्रभावा-
न्नाथ विभो जगदनन्यहितानुबन्धिन ? ।
सर्वार्थदाननिपुणो न विभुस्त्वदन्य
श्रीअर्बुदाचलवसद्वृषभ स्तवीमि ॥ ३ ॥

स्तोत्रप्रिया नरगणा भवशान्तिकार
सौम्य प्रभो तव महागुणराशिसार ।
चित्ते विभाव्य भवभीतिपराङ्मुखा स्यु'
श्रीअर्बुदाचलवसद्वृषभ स्तवीमि ॥ ४ ॥

समारतापविधुरा परिणामसिद्धा-
स्तद्धेतुरत्र भवतश्चरणानुपात ।
यस्त्वत्प्रभावविमुखो गुम्भगरक्तः
श्रीअर्बुदाचलवसद्वृषभ स्तवीमि ॥ ५ ॥

को बुद्धिमान्विदितभूरिगुणप्रताप,
स्वल्पाणुधामविभव जुषते विहाय ।
कान्तिक्रमगतोऽपि भवान्तकारिन,
श्रीअर्बुदाचलवसद्वृषभ स्तवीमि ॥ ६ ॥

भव्या जनास्तव विभो शरण प्रपन्ना
स्तीर्त्वाऽपमृत्युमनसा शिवशर्मभाज ।
स्तु समस्तधरणीधवपूज्यपादा',
श्रीअर्बुदाचलवसद्वृषभ स्तवीमि ॥ ७ ॥

आदिप्रभो तव पदाम्बुजमद्य प्रणम्य,
मुक्तोऽस्मि संसृतिभयादखिलात्सुखेन ।
नाऽस्त पर मम भय भवजातदुःखा-
च्छ्रीअर्बुदाचलवसद्वृषभ स्तवीमि ॥ ८ ॥

श्रीचारुपतीर्थस्तोत्रम् ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

मेघश्याममनोहराकृतिवपुः चक्षुष्मतां शान्तिदं,
दातारं विभवान्विचित्रसुखदाँस्त्रातारमागन्तुकान् ।
हन्तारं भवभूततापमखिलं भक्तिप्रियोल्लासिना,
चारुपेश्वरपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥१॥

हाटकराजतरत्नभासुरमहाच्छत्रत्रयभ्राजिनं,
नागेन्द्राच्छफणासहस्रविलसन्मौलिप्रभादीपिनम् ।
केयूरप्रतिरुद्धबाहुयुगलं चेतोहराङ्गप्रभं,
चारुपेश्वरपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥२॥

कर्मारिप्रतिगो यः गुणगणान्विस्तारयन्तं क्रमात्,
संसाराम्बुधितारकं शिवगतिध्येयं महानन्दम् ।
रागद्वेषमहारिवाररिजयमाप्तप्रशस्ति क्षणा-
च्चारुपेश्वरपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥३॥

यत्पादाम्बुजसेवनेन मुनयो दीक्षाफलं लेभिरे,
यद्ध्यानं शिवगामुका जनवरा रात्रिन्दिवं कुर्वते ।
न तत्त्वार्थविभासकं जिनपतिं त्रैलोक्यवन्धाकरं,
चारुपेश्वरपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥४॥

पर्व साम्यतया द्विजादिमनुजैर्यस्य प्रभो सेवितं,
भक्तयुल्लासिमनोभिरङ्घ्रियुगलं सद्देवशा शोभितम् ।
सत्याऽसत्यविवेकमित्थमनघा जानन्ति लोकोत्तमा-
श्चारूपेश्वरपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥५॥

सर्वेऽस्य प्रथमा स्वभावमधुरा मूर्त्ति जगत्पावनीं,
यस्य क्षेमविधायिनीं नरगणास्तापत्रयोन्मूलनीम् ।
संसारार्णवतारिणीं निजजनुः साफल्यमातन्वते,
चारूपेश्वरपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥६॥

यत्सेवा शिवसन्तति रचयति क्षेमं तनोति क्षितौ,
कीर्त्तिं दिक्षु महोज्वला तनुजुषां विस्तारयत्यक्षमा ।
चेतः प्रापयति प्रसादमतुलं तृष्णा छिनत्तिक्षणा,
चारूपेश्वरपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥७॥

सिद्धं य शरणं प्रपन्न बहवो भव्या भवं भावुका,
निर्मथ्य स्मरवर्जिता निजगुणैर्जग्मु श्रियं शाश्वतीम् ।
सर्वापत्तृणराशिवह्निमतुलं तं तस्थिवांसं हृदि,
चारूपेश्वरपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥८॥

श्रीउपर्यलातीर्थस्तोत्रम् ॥

(पञ्चचामरवृत्तम्)

भवभ्रमाश्रितान्तजातपातकारिनाशक,
ज्वलज्जगत्त्रयप्रदाशुभानलोघमाम्बुदम् ।
उपर्यलाग्यपत्तनप्रजामनोऽभिरञ्जक,
नमामि ते पदाम्बुजद्वय मुदाऽन्तिमप्रभो ? ॥ १ ॥

करालकालभीतिरीतिवारि हारि शर्मद,
पतत्पतङ्गरागिमराशिहासिकान्तिमण्डलम् ।
नमज्जनाऽभयप्रद प्रजेशशक्रवन्दित,
नमामि ते पदाम्बुजद्वय मुदाऽन्तिमप्रभो ? ॥ २ ॥

समानमानमित्रशत्रुसन्तति प्रपाकग-
क्षयातिगीतिमाश्रित श्रितान्तिक चराचरैः ।
जगत्त्रयाऽतिपावन नमज्जनामराञ्चन,
नमामि ते पदाम्बुजद्वय मुदाऽन्तिमप्रभो ? ॥ ३ ॥

नितान्तभावभागुरैः सुरैः स्वलोकलोकित,
सदाधरीकृतापदावलीछल्लिलयाऽञ्चितम् ।
शुभोन्नतिप्रकाशक तत्त्वभेदकारक,
नमामि ते पदाम्बुजद्वय मुदाऽन्तिमप्रभो ? ॥ ४ ॥

स्खलद्घुप्रमादमान्द्यहारकौषध वर,
विचारसारदानदायि तायि भाविचेतसाम् ।
विकारकामलोभमानमोहवारि तारक,
नमामि ते पदाम्बुजद्वय मुदाऽन्तिमप्रभो ? ॥ ५ ॥

तव प्रभाम्बुजोपम न विग्रतेऽन्यदद्भुत,
पर सहस्रविघ्नघातकारि तीर्थपावकम् ।
भवाटवीभ्रमोऽस्ति तद्विलोकि देहिना न हि,
नमामि ते पदाम्बुजद्वय मुदाऽन्तिमप्रभो ? ॥ ६ ॥

यथञ्चिदेकभावतोऽपि दृष्टिगोचरीकृत,
त्वदीयपादपङ्कज जनुर्जराभयापहम् ।
समुद्भवन्ति मङ्गलान्यनेकशोभनानि भूभृता,
नमामि ते पदाम्बुजद्वय मुदाऽन्तिमप्रभो ? ॥ ७ ॥

निशान्तसुन्दरपदा सुदान्तशान्तपण्डितैः-
निषेवित प्रभारसोन्नतश्रियाऽतिशोभितम् ।
सुभव्यजन्मसार्थरत्नकारक दयाभृत,
नमामि ते पदाम्बुजद्वय मुदाऽन्तिमप्रभो ? ॥ ८ ॥

श्रीउपर्यलातीर्थस्तोत्रम् ॥

(पञ्चचामरवृत्तम्)

भवभ्रमाब्धितान्तजातपातकारिनाशक,
ज्वलज्जगत्त्रयप्रदाशुभानलोघमाम्बुदम् ।
उपर्यलाख्यपत्तनप्रजामनोऽभिरञ्जक,
नमामि ते पदाम्बुजद्वय मुदाऽन्तिम प्रभो ? ॥ १ ॥

करालकालभीतिरीतिवारि हारि शर्मद,
पतत्पतङ्गरश्मिराशिहासिकान्तिमण्डलम् ।
नमन्नराऽभयप्रद प्रजेशशक्रवन्दित,
नमामि ते पदाम्बुजद्वय मुदाऽन्तिमप्रभो ? ॥ २ ॥

समानमानमित्रशत्रुसन्तति क्षपाकरा-
क्षयातिनीतिमाश्रित श्रितान्तिक चराचरैः ।
जगत्त्रयाऽतिपावन नमज्जनामराऽवन,
नमामि ते पदाम्बुजद्वय मुदाऽन्तिमप्रभो ? ॥ ३ ॥

नितान्तभावभासुरैः सुरैः स्वलोकलोकित,
सदापरीकृतापवर्गलक्ष्मीलयाऽञ्चितम् ।
शुभोन्नतिप्रकाशक कर्मभेदकारक,
नमामि ते पदाम्बुजद्वय मुदाऽन्तिमप्रभो ? ॥ ४ ॥

स्खलद्घनप्रमादध्वान्तहारकौषध वर,
  विचारसारदानदायि तायि भाविचेतसाम् ।
विकारकारलोभमानमोहवारि तारक,
  नमामि ते पदाम्बुजद्वय मुदाऽन्तिमप्रभो [१] ॥ ५ ॥

तव क्रमाम्बुजोपम न विद्यतेऽन्यदक्षय,
  पर सहस्रविघ्नघातकारि तीर्थपावकम् ।
भवाटवीभ्रमोऽस्ति तद्विलोकि देहिना न हि,
  नमामि ते पदाम्बुजद्वय मुदाऽन्तिमप्रभो [१] ॥ ६ ॥

यथाश्रितैकभावतोऽपि दृष्टिगोचरीकृत,
  त्वदीयपादपङ्कज जनुर्जराभयापहम् ।
समुद्भवन्ति मङ्गलान्यलौकिकानि भूस्पृशा,
  नमामि ते पदाम्बुजद्वय मुदाऽन्तिमप्रभो [१] ॥ ७ ॥

निशान्तमुच्चसपदा सुदान्तशान्तषट्पदै-
  र्निषेवित प्रभारसोन्नतश्रियाऽतिशाभितम् ।
सुभव्यजन्मसार्थकत्वकारक दयाभृत,
  नमामि ते पदाम्बुजद्वय मुदाऽन्तिमप्रभो [१] ॥ ८ ॥

श्रीमातरतीर्थस्तोत्रम् ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

सर्वज्ञ! मोहरिपुमर्दितजीर्णभावा-
स्त्वद्दर्शनेन विरता भववृद्धिकामाः ।
मार्गं विहाय विधुरा विपथं प्रयान्ति,
ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ १ ॥

कामार्थिनः सुखधिया वनवीथिकासु,
भ्रान्त्वा परार्थविवशा विपदं भजन्ति ।
त्वत्पादपङ्कजगताः सुखिनो भवन्ति,
ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ २ ॥

देवाऽधिदेवपदवी सुलभा नतानां,
त्वत्पादवारिजयुगे जगदेकनाथ! ।
सर्वामयाश्च विनतान्हि परित्यजन्ति,
ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ ३ ॥

मोक्षार्थिनोऽपि तव दृष्टिपथं प्रयाता-
स्तीर्त्वा मूर्तिं शिवसमृद्धिमनुव्रजन्ति ।
किं किं न साधयति नेत्रलता त्वदीया,
ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ ४ ॥

कल्पद्रुमस्तु भवसौख्यविधानदक्ष-
स्त्वच्चिन्तनं पुनरलौकिकशर्मदायि ।
तस्मात्त्वदीयतुलना न भजन्ति केऽपि,
ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ ५ ॥

सत्यस्त्वया निगदितोऽतिविशुद्धधर्मः,
सत्यं त्वदीयमखिलं भुवि सच्चरित्रम् ।
सत्यस्वरूप भगवँस्तव सत्यवर्त्म,
ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ ६ ॥

सन्तः समाधितधियः सततं स्मरन्ति,
त्वन्मूर्तिमुन्नतिकरीं भवशान्तिहेतोः ।
तस्मादनन्यशरणं त्वमसि प्रजानां,
ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ ७ ॥

मायाविनो हि बहवो भुवि देवलोका-
आश्रित्य तान्नरवराश्च्युतधर्मकृत्याः ।
सत्यार्थिनस्तव मतं प्रसमीक्ष्य जाताः,
ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ ८ ॥

श्रीशेरीशातीर्थस्तोत्रम् ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

य ससारसुख तृणाङ्कुरसम सभावयँश्चेतसि,
चिन्तारत्नसम चरित्रमनघ त्रैलोक्यरक्षाक्षमम् ।
स्वीकृत्याऽक्षयबोधिदानमदिशत्सर्वज्ञसत्रोपम ,
शेरीशाभिधपत्तनाधिवसन पार्श्वप्रभु नौमि तम् ॥ १ ॥

पूजा यस्य विभो कृता शुभततिं विस्तारयत्यञ्जसा,
सद्भक्ति विभवोचिता वितरति ध्वस्ताधितृष्णाभ्रमाम् ।
आधिव्याधिपरपरा विघटयत्यरयन्तदु खोदधि,
शेरीशाभिधपत्तनाधिवसन पार्श्वप्रभु नौमि तम् ॥ २ ॥

यद्दृष्टिश्च्यण आतनोति निरिशा माङ्गल्यहारावली,
सद्बोध दिशति प्रिय प्रथयति त्रैलोक्यगग सावरम् ।
मान मर्दयति क्षणाज्जनपते सोजन्यजन्य यश ,
शेरीशाभिधपत्तनाधिवसन पार्श्वप्रभु नौमि तम् ॥ ३ ॥

यद्ध्यान विधुनोति पूर्वनिचिताऽरिष्टाऽष्टकर्माऽऽवली,
कैवल्य रुल्यनन्तपमन्दमुनयो यद्ध्यानतेज श्रिता ।
तेनैवोच्चगति श्रयन्ति विबुधा नित्योन्मुक्ता योगिन',
... ।भिधपत्तनाधिवसन पार्श्वप्रभु नौमि तम् ॥ ४ ॥

यन्मूर्त्तिर्हृदि धारिता भवभवा, पीडा समुन्मूलय-
त्यानन्द जनतापक्ष नवनव, स्थाणुकरोत्यात्मनि ।
कौशल्य प्रकटीकरोति निभट, सर्वार्थसिद्धिप्रद,
शेरीशाभिधपत्तनाधिवसन, पार्श्वप्रभु नौमि तम् ॥५॥

यत्पूजास्नपनेन विघ्नविततिर्याति क्षय सर्वथा,
पञ्चेषु क्षयता व्रजत्यनुदिन, शाम्यन्ति घोरारय' ।
क्षुद्रादिप्रचुरार्त्तयोऽपि निखिला, नश्यन्त्यरक्ता इव,
शेरीशाभिधपत्तनाधिवसन, पार्श्वप्रभु नौमि तम् ॥ ६ ॥

यन्मूर्धस्थितवायुभोजनफणा-सन्तानसदर्शनाद्,
भीताऽऽखुक्षयकृद्गण' परवश', सयाति देशान्तरम् ।
आपत्तिप्रभवे सति क्षणमपि, स्थान भजेत्को हि त-
च्छेरीशाभिधपत्तनाधिवसन, पार्श्वप्रभु नौमि तम् ॥७॥

ससारोदधिपोतमक्षयकर, ससेव्य चारित्रक,
शम्यानन्तगुणाकरं भवभय-च्छेत्तारमिष्टप्रदम् ।
सर्वेनाऽभयदानदक्षमखिल-त्रस्ताङ्गिनांनायक,
शेरीशाभिधपत्तनाधिवसन, पार्श्वप्रभु नौमि तम् ॥ ८ ॥

॥ श्रीमत्पागिरितीर्थस्तोत्रम् ॥

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

योभूयन्ते विभवरहुलास्तत्प्रभावप्रयुक्ता-
जङ्गम्यन्ते जननमरणाभिर्यत्र गुणतो ।
सासयन्ते निरुपमवरा मनुजाना प्रशस्ति
नन्नम्येम्र व्रतमुनिपतेऽगाग्रिपूर्भासिनिम्नम् ॥ १ ॥

मान्यो यात्रा-नमितमहिमा तावनीनिन्त्रिलोक्या,
तादृशेषा मभयस्नको नैवदृष्ट श्रुतोवा ।
मन्दायन्ते सुगतिभवने निर्दनाना (निर्दयाना) मनासि,
नन्नम्येमु व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिनिम्नम् ॥ २ ॥

सौम्याकारा सकृदभिगता मूर्तिरस्या दर्शनीया,
तेषाविंत्त कल्पयति सदा निर्भ्रम साम्यभावम् ।
ससाराब्धि शुल्कत्वदहो जायते क्षेमकारी,
नन्नम्येमु-व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिनिम्नम् ॥ ३ ॥

स्वर्गस्थाना पदमुपगता देवता उच्चसार,
तद्धेतुस्त्व-स्त्वजनमहिमा वणितु नैव शक्य ।
सर्वज्ञोक्त-प्रवचनवच सारिणा किं दुराप,
नन्नम्येमु-व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिनिम्नम् ॥ ४ ॥

सिद्धीरम्या त्वयतिजन त्वत्पदाम्भोजरक्त,
सौभाग्यत्व सरतिनिरूढ सर्वदभ्रभानम् ।
विभ्रद्दूरे व्रजतिविपम दुर्भगत्व हि तस्मा-
न्नम्ये मु-व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिबिम्बम् ॥ ५ ॥

कल्याणार्थी तवमुखगतो जातसकल्पकल्प ,
सिद्धेकार्ये विमुखपङ्कना दृश्यते नैव केषाम् ।
चित्रन्त्वेत द्भुवनविदित? त्वत्प्रतापस्य लोके,
नन्नम्ये मु-व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिबिम्बम् ॥ ६ ॥

जाग्रत्तेज स्तातिगतिकर भ्रान्तिशान्तिप्रदायि,
जन्तूद्वेग-श्रमभयहर पूरिताशाप्रपञ्चम् ।
भानूद्योत विरचयदल वृद्धिभाव त्वरेण्य,
नन्नम्ये मु-व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिबिम्बम् ॥ ७ ॥

सतागन्त-प्रथनविभव धारयत्कान्तिकान्त,
भक्त्याऽधीन परमकरण स्वच्छताशालिशीलम् ।
शश्वच्छान्ति प्रथितविमलाकारमाराधनीय,
नन्नम्ये मु-व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिबिम्बम् ॥ ८ ॥

श्रीअघडियातीर्थस्तोत्रम् ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

श्रीमत्पदाम्बुजलुठद्भवभीम्रन्दै
सनादित प्रवरमत्र यदीयमच्छम् ।
देशान्तरागतसुभव्यगणै प्रकीर्ण-
मादीश्वर अघडियाविलसन्तमीडे ॥ १ ॥

भूत्वा प्रसन्नमनसो विविधप्रदीया,
पूजा प्रफुल्लकुसुमोत्करतो विधाय ।
अक्षीणवित्तविभवा सुरलोकपूज्या-
आदीश्वर अघडियाविलसन्तमीडे ॥ २ ॥

दीव्यद्धिसिद्धिसमलङ्कृतचारुचैत्य,
विभ्राजते प्रखरघण्टनिनादयुक्तम् ।
यस्य प्रधानपुरुषोपचितान्तराल-
मादीश्वर अघडियाविलसन्तमीडे ॥ ३ ॥

देवासुरेन्द्रनरनायकवन्दितांघ्रि,
सद्भक्तिभावितजनार्चितदीव्यमूर्तिम् ।
हृद्गोचरीकृतमलसमतावहद्भि-
रादीश्वर अघडियाविलसन्तमीडे ॥ ४ ॥

मसारकूपपततां सुदृढं विशाल-
मालम्बनं सुहिततत्त्वविवेचितारम् ।
रागाग्निवाक्षमनुजोष्णकरोपमान-
मादीश्वरं अगडियाविलसन्तमीडे ॥ ५ ॥

सतारक निजपदाजनतमजाना
भाम्बचराऽचरगणं प्रविलोकितारम् ।
सृष्टारमक्षयदयाश्रितधर्मबोध-
मादीश्वरं अगडियाविलसन्तमीडे ॥ ६ ॥

नुन्नोनयेनविनयोज्झितभेदिवर्गं
सस्थापितो गुणिगण सुदयाप्रधानः ।
सबोधितो जगति येन कलाकलाप-
आदीश्वरं अगडियाविलसन्तमीडे ॥ ७ ॥

सोनाम यस्य महिमानमनन्तगेय
विस्तारतः कथयितुं विभुरस्ति लोके ।
लोकत्रयप्रथितकीर्तिवितानकं त-
मादीश्वरं अगडियाविलसन्तमीडे ॥ ८ ॥

श्रीझघडियातीर्थस्तोत्रमपरम् ॥

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

यो विश्वेषा-मभयजनकः सत्यवाणीविलासो-
य सत्त्वाना विधुरमखिल नाशयत्यात्मभावात् ।
य पारोक्ष्य परगतमजो-ध्यातएव च्छिनत्ति,
आदीशत वरझघडिया-भूषण नौमि नित्यम् ॥१॥

सत्य शान्ति-र्भवतिमनना-च्चाद्विभूतेर्जनाना-
मात्मानन्द प्रभवति परो-त्स्वरूपतादानदश्च ।
बाह्योभाव-स्त्यजति हृदय शुद्धशान्तस्वरूप-
मादीशत वरझघडिया-भूषण नौमि नित्यम् ॥२॥

सोपानाग्रे-विलसति महा-चैत्यमवन्दनीया
तामालत्याऽक्षयसुखगता जीवलोका(भव्यजीवा)भवन्ति ।
मूर्त्तियस्य प्रवरविभया भ्राजमाना विलोक्य,
आदीशत वरझघडिया-भूषण नौमि नित्यम् ॥३॥

मूर्त्तिपाव-त्तवविपहरा शुद्धधर्मानुरक्ता-
नो वीक्षन्ते परजनकृपा भाविणो वीतमोहा ।
पापन्घन्ते भयन्भुवने तानभ्क्षीणपापा
आदीशत वरझघडिया-भूषण नौमि नित्यम् ॥४॥

मोक्षाध्यक्षा गतभवभया सिद्धगति स्वश्रमणामा-
न प्राप्योऽसौ परमभिभवा सृष्टकर्मारिसङ्गाद् ।
सिद्धिं साध्या गुरुगुणतया सर्वथामानवाना-
मादीश त वरकरडिया-भूषण नौमि नित्यम् ॥५॥

यस्याऽधीन जगनिविशदो द्वारक धर्मतत्त्वं
यस्याऽधीन जगदभिमत शर्मसन्तानसिद्धम् ।
यस्याऽधीन कलिगुणगणो-च्छेदक मुख्यतत्त्व-
मादीश त वरकरडिया-भूषण नौमि नित्यम् ॥६॥

पारावारे जननमरण-क्लेशवित्ते भवेऽस्मिन्,
पीडयन्तमत्र शरणमभू नाथमासन्न सत्र ।
तीर्थोत्तीर्णा सुगमनुभव-स्तोमखिन्ना परत्र,
आदीश त वरकरडिया-भूषण नौमि नित्यम् ॥७॥

हन्ते तत्त्वे परिणतमति स्वात्मलीने महीने
भव्यो नम्रोऽप्यत्रत्तममसौ मग्नतेयाति पारम् ।
स्मार स्मार हारि तव पद यानमग्नाजनानां-
दादीश त वरकरडिया-भूषण नौमि नित्यम् ॥८॥

श्रीमदिलादुर्गतीर्थस्तोत्रम् ॥

(शिखरिणीवृत्तम्)

महोत्तुङ्गस्थान स्थितशशधरादिग्रहगणै-
र्महापूज्याद्भावान्नसविषमनुपातैरिवसदा ।
निजभ्रान्तिच्छित्यै, समुपचरिते चित्रविभवे,
इलादुर्गे दुर्गे, जयति जिनतीर्थं जयकरम् ॥ १ ॥

प्रकृष्टैश्चैस्तुङ्गैः-समगुणगणा शृङ्गविततिः-
र्नृणां दूरस्थाना-मपिहरति चेतो गुरुरिव ।
यदीया धर्मार्थं प्रकटनपरा भूरिविभवा,
इलादुर्गे दुर्गे, जयति जिनतीर्थं जयकरम् ॥ २ ॥

प्रभाचन्द्रैः पूज्यै र्मुनिवरवर्यैर्नादितगुहा-
महातत्त्वज्ञान-मथनपटुतामूलगुरवः ।
विलोक्यन्ते यस्मि-न्सुचिरतरमर्या बहुविधा
इलादुर्गे दुर्गे, जयति जिनतीर्थं जयकरम् ॥ ३ ॥

सुसम्पत्त्योपेता-न्यपरशुभतीर्थानि विपुला-
न्यहो राजन्तेऽस्मिन्, विमलमतिदानैकनिपुणे ।
क्रमात्पुंसां नित्य, गमनपरिपाटी कृतवता-
मिलादुर्गे दुर्गे जयति जिनतीर्थं जयकरम् ॥ ४ ॥

ज्वलत्कान्तिव्राता, अनवमगुणा औषधिगणा-
विकासन्तेऽजस्रं, शमिततपनातापितजना ।
तमस्विन्या यस्मिन्मणिमयसुदीपा इव सदा,
इलादुर्गे दुर्गे, जयति जिनतीर्थं जयकरम् ॥ ५ ॥

सरःश्रेणीशश्वद्विमलजलपूर्णा प्रतिपदम्
सुधासारस्थल्या, गणधरसकाशात्स्थित इव ।
गरत्सन्तो यस्मिन्मधुररटनानन्दजनका-
इलादुर्गे दुर्गे, जयति जिनतीर्थं जयकरम् ॥ ६ ॥

यदीया सद्वृद्धिं, निजपटुतया को न विबुध
शिरो धुन्वन्भूते, जितविबुधराजोपवनिकाम् ।
मृगेन्द्रा अप्यस्मिन्, नहसुखतया सन्ति सहला-
इलादुर्गे दुर्गे, जयति जिनतीर्थं जयकरम् ॥ ७ ॥

मृगा सौम्याकारा-स्तृणजलमतानन्दविभरा-
भ्रमन्त्यभु धाम्ने, प्रभुपदसमीक्षापटुधिय ।
यथाकालं सर्वो निजहितकरः को न भवति,
इलादुर्गे दुर्गे, जयति जिनतीर्थं जयकरम् ॥ ८ ॥

नराऽमरेन्द्रस्पृहणीयशील, कुमारपाल क्षितिपालमुख्य ।
शशास भूमण्डलमेकवीर', शचीपतिर्देवभुव यथैव ॥ २ ॥
निर्मापितस्तेन वरेण्यवर्णं, श्रीशान्तिनाथस्य महाविहार' ।
भाव्यपुण्यभाराजितशुद्धकीर्ति-व्रजः स्थितोऽस्य इवाऽतिभाति॥३
इयन्त्यक्षोणिधरोविभूषा, श्रीशान्तिनाथाख्यतो विशेषात् ।
यत्रास्ति समाप्य धराधरगणा, राजेव चूडामणिना प्रपञ्च'॥४॥
द्विपञ्चसख्यामभितानि जैन-चैत्यानि रेजु' परित प्रधानम् ।
श्रीशान्तिगेहं जितनाकशोभ, तारागणस्था शशिमण्डलीव॥५॥
अथ जिनाल्यो दुर्गे, कुमारपालनिर्मित'
खरतरीयक्रमायात पट्टावल्यामितिस्मृतम् ॥६॥
श्रीवीरतोवाणरसाद्रिवर्षे, नभूविवान् समतिभूमिपाल ।
व्यभूषयत्यो गर्णां जिनाल्यै, सहस्रसख्यैरतुल्यप्रभावैः ॥७॥
बिम्बानि तेनैव महस्ररश्मि तेजोभिभावीनि विधापितानि ।
त्रिलोकयन्त्यमतिभव्यलोक स्तनोति सम्यक् शिवसम्पत् सार् ॥८
इलादिदर्गेऽत्रविधापितोऽसौ श्रीशान्तिवासः क्षितिपेन तेन ।
ग्स्थ पुरावृत्तविदोवदन्ति, प्रमाणमेतत्सुधिया विधेयम् ॥९॥
इयदर भाक्तनमेत्र पत्तन, जिनालयश्रेणिविराजमानम् ।
यत्रास्ति सम्यक्त्वविभासि चेत', आढ्य वसन्त्यत्र मुनीनिभाज'॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

बाणद्वीपरमोर्वराभिकलिते, सत्सरे वैक्रमे,
जीर्णोद्धारइलानगेऽस्यविहित-श्चैत्यस्य शान्तिप्रभो ।
श्रीमद्येन जिनोक्ततत्त्वपटुना, सर्वद्विदानादिना,
दुष्कर्मारितृणानल सुरतरु, स्वर्गाऽपवर्गप्रद ॥११॥
राष्ट्रोडाऽन्वयराजिजोष्णकिरण, सन्न्यायनिष्णातधी-
र्जीर्णोद्धारविधानरोचहृदय-स्तत्त्वार्थवेदिप्रिय ।
दीनानुद्धरयन्नजस्रविभव., कल्पद्रुकल्पोपम,
श्रीमच्छैलतर्सिंहभूमिरमण, शास्ति प्रजामीडरे ॥ १२ ॥

श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथस्तोत्रम् ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

यद्भासा प्रविभाति तिग्मकिरणो-द्दामिप्रभाक्षामता,
तायिन्या जगतीतल तलमिवा ऽऽदर्शीयत क्षमया ।
प्राचीनोजितकर्मजातविविध-व्या धन्वकागाऽपद,
श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वय नौम्यहम् ॥ १ ॥
धर्माऽऽरामकलापकलापरनिभाभावागवृन्दाऽदरा
राकेशक्षतिद मुद तनुपमोद्दासप्रदीयाननम् ।
एक्यीकृत्य दिगन्तकीर्त्तिममला सयाति दीव्यप्रभा,
श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वय नौम्यहम् ॥ २ ॥

ससारोद्भूतिरनिमागुणजुषा, यद्ध्यानतोजायते,
दण्डान्यधुल्य व्रजन्ति सुविया, गैत्राणि कर्माणि च ।
सर्वाणि सुल्भा नगामरगण श्लाघ्या स्वनर्गा नृणा,
श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वय नौम्यहम् ॥ ३ ॥
पाप वारयति क्षमा जनयति, श्रेय करोत्युत्तमा
न्सरिश्य न्ल्यत्यल रितनुते, कीर्ति परा श्रुयनीम् ।
सन्तोष वितरत्यथाऽपि यदनु-ध्यान विधनेऽभय,
श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वय नौम्यहम् ॥ ४ ॥
यत्रैनमरम्रभागमयति, लोभ दुराशोदर,
नैरुज्य नितरा तनोति मुभद्र, सपादयन्त्यात्मनि ।
दुर्वारा हन्यतरनङ्गसुभट-प्रोद्दामभीति सदा,
श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वय नौम्यहम् ॥ ५ ॥
यत्पुण्योपचित नरामरगणाधीशै मुदा वन्दित,
मिथ्यामोहतमोनुवासितधिया, तथ्यस्वरूपोऽप्ययु ।
सीर सारतर दुरन्तविषमा-पत्तिप्रमादारणे,
श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वय नौम्यहम् ॥ ६ ॥
भीतिर्भूतगताऽन्यचरजनिता, दृष्ट्वाऽऽपश लघ्यते,
क्षमातङ्कगणान्तरागिरिधुना, स्नातामुना चारुणा ।
यस्याऽऽनन्दप्रभक्तिभासुरनर भोगीन्द्रसपूजित,
श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वय नौम्यहम् ॥ ७ ॥

दूर्वांग कमठादिभिर्विरचिता-नेकोपसर्गा क्षय,
मेजुर्यस्य तमोऽपहारितपसा, ताम्यज्जनातायिना ।
दीव्योर्वीदिरतापतापितजना-नन्दप्रदानोचितं,
श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-म्भोजद्वयं नौम्यहम् ॥८॥
श्रीमत्पट्टणपत्तनेऽधिवसतिं, सौभाग्यसारास्पदं,
यः पार्श्वाधिपतिं करोति जनता-भावोन्नतिमापकं ।
तस्येदं भवभीतिहारिमनुजो यः कीर्त्तयेदष्टकं,
निर्ग्रन्थिं समुपैति सोऽतिरभसा, निर्वाणमाराधिकं ॥९॥

श्रीमत्रविसागरगुरुस्तुति ॥

(शिखरिणीवृत्तम्)

मुनीन्दुश्चारित्रं प्रथितपरमानन्दविभवं,
क्षयातीतातुच्छ-प्रविणकलितं पत्तनवरे ।
महेशानाऽभिख्ये, प्रवर सुरसंपत्तिमगमत्
रविश्रीरोऽन्त्वा-नितदुरिताऽगातिनिचयं ॥ १ ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

क्षेत्रेनैकविधे विशोधनकृतं, मस्त्रोपि बीजव्रज-
निंदोपसत्त्ववाग्सिंचनविधिं, नित्यं प्रकुर्वन् मुदा ।
मिथ्यात्वोपहतात्मखेदगणं, निर्वाणपन्त्रामन-
स्तिग्माशुप्रवरोदधिविजयता चारित्रिणा नायिनाम् ॥२॥

शान्तिरस्ततुतान्ऽमिक्षितिपति', क्षीणाष्टकर्मावलि-
निर्मानोद्धुरमारकोपभवभी-पश्चाशजन्यातप ।
वृत्तिशुद्धतरामदानविषया, नासनयोन्मूलनी-
धत्तेयोजगदेकपूज्यचरितोऽ-नीताद्युपाथोनिधि ॥३॥

(भद्रिका [ललित] छन्द)

जयति ते महापादुकायुग, विशदशोभिरिद द्वद्वारकम् ।
विषयपानिरीं कुम्भसम्भवो-निखिलदेहिना मन्तरारिहन् ? ॥४॥
शुभमनोरथश्रेणिसाधन, तवपदाम्बुजद्वन्द्वमिष्टम् ।
रविसरित्पते ? सद्गुरो ? गुर, वितरतु श्रितामङ्गलावलीम् ॥५॥
शिवमनसुतनिधानगृह, भवतोयनिधि क्षयकुम्भ भव ।
कमला विमलाऽधिगतामवरा, तवपादयुग रविवारिनिधे ! ॥६॥

(तोटक वृत्तम्)

भवदघ्रियुग भवतापहर, दमितापरचित्तगतिप्रकरम् ।
रविसागर सद्गुरु रत्ननिधे ?, जयतादखिलश्रमणाधिपते? ॥७॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

श्रीमच्छान्तिलताग्रह भवभय शोभानन दिव्यभ-
दद्यादभूरिशुभमङ्गलानि नितरा, नीतिमियाणा नृणाम् ।
सौम्याकार विभावसुप्रतविभ देवासुरैर्वन्दित,
सद्बोधामृतवारिधे दिनपते ? त्वत्पादुकायुग्मकम् ॥८॥

श्रीमत्सुखसागरचूडामणिमियोद्धारकरविसागरगुरु
चरणकमलेभ्योनमः ॥

॥ सुभाषितमुक्तावलि ॥

प्रणम्यजैनेन्द्रपदारविन्द, बुद्ध्यब्धिसूरीश्वरसद्गुरुश्च ।
तनोमिहृद्यार्थपरासुभाषित मुक्तावलींसज्जनमानसप्रियाम् ॥१

(अनुष्टुप्वृत्तम्)

कृतान्तत्रासस‍द्रग्यो-याति नो सुमतिप्रियः ।
वैमनस्य सुरद्रोहि, को जनेषु हि मत्सरः ॥ १ ॥

कुलालचक्रवचार, भ्रान्त्वाऽरण्ये भवाभिधे ।
किं त्रिलोकितमक्षीण, भवारण्यसुखप्रदम् ॥ २ ॥

सारसारगृहीत्वैव, नि सार परिवर्जयेत् ।
इक्षुयन्त्रोऽपि गृह्णाति, रसमेव न चापरम् ॥ ३ ॥

ताम्बुल चर्वितदन्ते, रक्तताभुखमण्डनम् ।
सत्सङ्गो [illegible] सो, म्योऽक्षयविभूषणम् ॥

कर्माधकृतं सन्तो-ऽसन्तुष्टा विमलाशया ।
परोपकारव्यसना, कियन्तः सन्तिभूतले ॥ ५ ॥

स्वदोषान्नैवपश्यन्ति, परदोषपरायणाः ।
जनताविमनस्काहि, पूर्वापरविचक्षणा ॥ ६ ॥

कामद्विपन्तुलोभेन, मायिनोदययोज्झिताः ।
वायुनावेगत क्षिप्ते, धूलिपुञ्जेऽपि किं रजे ॥ ७ ॥

शशिसाम्य सदाशस्य, सदसज्जनतापहम् ।
स्वमुखार्थैर कोयत्न, कुरुते न निजोचितम् ॥ ८ ॥

कालातिक्रममासाद्य, विपरीतगतिं व्रजेत् ।
सहस्रकिरणोऽप्यत्र, भजते त्रिविधक्रमम् ॥ ९ ॥

सुधासुधाकरोल्लेन, वाग्सुधासुधियोदिता ।
[1] तत्त्वज्ञान ततः मोक्ष, तस्मात्सैवसुधास्मृता ॥ १० ॥

विकल चरितं लोके, गर्हास्थानमनादितः ।
येनकेनाऽप्युपायेन साफल्यं तनुते बुध ॥ ११ ॥

श्रमसाध्यानि कार्याणि, सफलानि भवन्ति हि ।
अकाले नैव पश्यन्ते, सस्यानि कृषिकर्मणाम् ॥१२॥

नष्टीभवन्तिसर्वत्र, तत्त्व फलशालिन ।
मनेनना अपिम्लोका विपरीतक्रियापरा ॥ १३ ॥

कामितानि न सिध्यन्ति, परद्रोहविधायिनाम् ।
सुलभा सर्वथा तेषां, विपत्तिः परिकीर्तिता ॥१४॥

बुद्धिमन्तो जना यत्र, तिष्ठन्ति तत्र संपदः ।
नियन्त्रीसंपदांसैव, तस्मात्तच्छरणं शुभम् ॥ १५ ॥

मानसं कलुषं येषां, निर्निदानमहोभवेत् ।
तन्मुखं सर्वदाहेयं, कृष्णसर्पवदप्रियम् ॥ १६ ॥

पावना भावना येषां, दृश्यतेऽकारणान्नृणाम् ।
तेऽमेयगुणैः पूज्याः, लोकोपकारकारिणः ॥ १७ ॥

यास्तेसेवाविहीनस्य, स्युस्तामामेसमृद्धयः ।
परिणामविडम्बिन्य, संपदोऽधिकृतामिव ॥ १८ ॥

कारागारसमोऽसार, संसाराऽध्याऽतिसंकरः ।
हीनसत्त्वै सदाहेय, स्वार्थसिद्धिमभीहया ॥ १९ ॥

भूरिशोभवदावाग्नौ, भवता शल्यभायिनम् ।
चिन्तयस्व हितार्थं स्व, मोहबुद्धिं परित्यज ॥ २० ॥

हिताहितिं परिज्ञानं, विदुषामेवकवलम् ।
निर्भर्त्सितजठर कोन, क्षतिप्रायेभवार्णवे ॥ २१ ॥

लब्ध्वाभवभवारण्ये, यावदन्तकराष्ठहत् ।
नायाति सन्मुखगतावन्नात्मरक्षापरोभव ॥ २२ ॥

मालाकार' पय सेका-द्युद्यानसपदान्वित ।
तथैवाजन्मतोधर्मोऽरामना फलति ध्रुवम् ॥ २३ ॥
कुटिलेष्वपि कौटिल्य, सज्जनादधते न वै ।
सूर्याचन्द्रमसो' छाया, सर्वत्र समवर्तिनी ॥ २४ ॥
विवेकिनो विकार नो, प्राप्नुवन्तिक्षयावहम् ।
फलन्तितरव काले, फलदा न विघातका ॥२५॥
भवन्तिमहत पुण्या त्वानि तानि पदेपदे ।
कृतकर्मवशाल्लोका लभन्ते हि शुभाऽशुभम् ॥ २६ ॥
दैवमुद्दिश्यलोकोऽप्य, साधयत्यखिलेप्सितम् ।
यथाकुवरतिर्लोके, सुखदा माणिना ध्रुवम् ॥ २७ ॥
यादृशी संगतिर्येषा, तादृश तद्विचेष्टनम् ।
न हि वब्बुलससर्गो-रसत्कलाभिर्भवेन्नृणाम् ॥ २८ ॥
काञ्चनाकारसद्बुद्धि, क्रीणन्तिपुण्यशालिन ।
काञ्चन जनयत्याशु, सद्बुद्धि कामगौरिव ॥२९॥
सपत्तिर्बुद्धिमूलैव, धर्ममूला हि सा स्मृता ।
सोऽपि सत्सगमूल स पूर्वपुण्यप्रभावत ॥ ३० ॥
सन्तुष्टोऽमृतपानेन, सदाचारविराजित ।
त्यागमन्त्वक्रियारक्त, पश्येम्य शुभाशय ॥३१॥

सभाविभूषणं येन, धारितं धरणीतलम् ।
तेन सभूषितं सोऽपि, भुवनत्रयमंगद ॥ ३२ ॥
स्त्रीणां भूषणं शीलं, तुरगाणां गतिस्तथा ।
शुकसारूभूतानादो-विदुषां सस्कृतध्वनिः ॥ ३३ ॥
भीरवोऽनागतां भीतिं, विचिन्त्य विमनायिताः ।
मारत हि परित्यज्य, स्वार्थभ्रष्टा भवेभवे ॥ ३४ ॥
भीरुता सर्वथा त्याज्या, स्वार्थहानिविधायिनी ।
अर्णवे वसतां भीतिं, कीदृशीमकरोद्भवा ? ॥ ३५ ॥
कृता तेन जगत्सर्वं, ग्रस्तमेव न सशयः ।
दग्ध ग्रीवादय सर्वे, श्रूयन्ते नाममात्रतः ॥ ३६ ॥
धर्मध्वंसी जनः कोऽपि, विपदाभाजनं भवेत् ? ।
विपरीत्वाच्चिरायुः स्यात्-स्वधर्मेवनियोजितः ॥३७॥
परोपकारकर्तॄणां, प्रभूतानिरतानिवे ।
दिनेऽह्नि प्रवर्द्धन्ते, किममा य दृपाथिनाम् ॥३८॥
परम्परोपरक्तानां सपद सुखदायका ।
रागोद्दिनीतिमभृतो-दुर्लभोऽद्य रचेतमाम् ॥ ३९ ॥
बहिरेवशुभाकारं, आन्तरं मलदूषितम् ।
यथतत शुभोभारः माऽवनन्तु निराम्यन्यम् ॥४०॥

आत्माकार' पप सेका दुग्धानसपदार्न्वित ।
तथैवाजन्मतोधर्माऽराधना फलति ध्रुवम् ॥ २३ ॥
कुटिलेष्वपि कौटिल्य, सज्जनादधते न वै ।
सूर्याचन्द्रमसौ छाया, सर्वत्र समवर्तिनी ॥ २४ ॥
विवेकिनो विकार नो, प्राप्नुवन्तिक्षयावहम् ।
फलन्तितरव काले, फलदा न विघातका ॥ २५ ॥
भवन्तिमहत पुण्या-त्क्वापि तानि पदेपदे ।
कृतकर्मवशाल्लोका लभन्ते हि शुभाऽशुभम् ॥ २६ ॥
दैवमुद्दिश्यलोकोऽय, साधयत्यखिलेप्सितम् ।
यत्रकुत्रापिलोके, सुखदा प्राणिना ध्रुवम् ॥ २७ ॥
यादृशी संगतिर्येषा, तादृश तद्विचेष्टनम् ।
न हि वकुलससर्गा त्सत्कलासिर्भवेन्नृणाम् ॥ २८ ॥
काञ्चनाकारसद्बुद्धि, क्षीणतिपुण्यशालिन ।
काञ्चन जनयत्याशु, सद्बुद्धि नामगौरिव ॥२९॥
सपत्तिर्बुद्धिमूलैव, धर्ममूला हि सा स्मृता ।
सोऽपि सत्सगमूल स पूर्वपुण्यप्रभावत ॥ ३० ॥
सन्तुष्टोऽमृतपानेन, सदाचारविराजित' ।
व्यग्रमस्त्वक्रियारक्त , परस्त्वेष्य शुभाशय' ॥३१॥

क्षमात्रिभूषण येन, धारित धरणीतलम् ।
तेन सभूषित सोऽपि, भुवनत्रयनमदः ॥ ३२ ॥
सतीना भूषण शील, तुरगाणा गतिस्तथा ।
शुकशारुभृतानादो-विदुषा सस्कृतध्वनिः ॥ ३३ ॥
भीरवोऽनागता भीतिं, विचिन्त्य विमनायिता ।
प्रारब्ध हि परित्यज्य, स्वार्थभ्रष्टा भवेभवे ॥ ३४ ॥
भीरुता सर्वथा त्याज्या, स्वार्थहानिविधायिनी ।
अर्णवे वसता भीति , कीदृशीमकरोद्भवा ? ॥ ३५ ॥
कृता तेन जगत्सर्वं, ग्रस्तमेव न सशयः ।
दश ग्रीवादय सर्वे, श्रूयन्ते नाममात्रत ॥ ३६ ॥
धर्मध्वसी जन कोऽपि, विपदाभाजन भवेत् ? ।
विपरीत्याचिरायु स्यात्कथं देवनियोजित ॥३७॥
परोपकारकर्तृणा, प्रभूतानित्रनानि वै ।
दिनेदिने प्रवर्द्धन्ते, किमसा य इष्टार्थिनाम् ॥३८॥
परम्परोपरक्ताना, सपन्न सुखदायका ।
रागोद्दिनीतिसभूतो दुर्लभोऽत्र रनेतमाम् ॥ ३९ ॥
बहिरेवशुभाकार, आन्तर मलन्पितम् ।
कथतत्रशुभोभाव , सान्त्वनन्तु निरामयम् ॥४०॥

सर्वेहगता लोके, पूज्यन्ते गुणिनो जना ।
निजयाभि विराजन्ते, विगुणा अपि देहिन' ॥४१॥
गुणार्जन सदा शस्य, विदुषा चापि सस्थिनम् ।
यतितव्यं तदर्थं हि, निर्गुण नादर जगत् ॥ ४२ ॥
गुणारविन्दमाला ये, धारयन्ति नरोत्तमाः ।
वन्दनीया नरेशाना, भवन्ति गुणधारिणाम् ॥४३॥
रज्यन्ते सुखिनो लोका, गुणिना दर्शनेनत्रै ।
प्रजारञ्जनतोमान्या, भवन्ति गुणिन सदा ॥४४॥
क्रोधादिस्तेनतोरक्ष्या-गुणसपत्तयोनृभि ।
क्षमाखड्गोनयद्धस्ते, सनाप्य रक्षितु गुणान् ॥४५॥
व्यसनानि प्रकृतानि, प्रथितानि धरातले ।
शुभानि सेवनीयानि, मतिमद्भिर्विमुक्तये ॥ ४६ ॥
दु खोदर्काणि दुष्टानि, व्यसनानि विमोहिनाम् ।
वीक्षितव्यानिनोतानि भुजगाभोगवत्सदा ॥ ४७ ॥
दुर्गुणा परिहर्त्तव्या , श्रेय सम्प्राप्तिवाञ्छता ।
श्रेयोमूलमिदजन्म, तदतीत निरर्थकम् ॥ ४८ ॥
गुणवान् श्लाघ्यते लोके, श्लाघितो गुरुता भजेत् ।
गत्वा परम धाम प्राप्नुयान्नैव सशय ॥ ४९ ॥

नीचोनीचगतिं नर, त्यजे कर्माऽनुसारत. ।
वायमस्तीर्थमासाद्य, लभते स्वोचिता क्रियाम् ॥५०॥
क्षुद्र योऽपि क्रियासारा, मान्य नैव प्रमोदते ।
विपत्तौ विरमस्थाने, जायते कार्यसागर ॥५१॥
उत्पद्यन्ते विलीयन्ते, जगत्यस्मिन्ननेकश. ।
पुण्येनप्रभुतामेत्य, परोपकृतिमान् भवेत् ॥५२॥
विभक्तिजठर लोके, यावदुष्पूरमाशया ।
स एव परम मोक्ष , परार्थपरिपूरक: ॥५३॥
परार्थ पूरितायेन, तेन पूर्णमिद जगत् ।
क्षणस्थायिन्यहोलोके, कीदृशीजनमूढता ॥५४॥
कृपणाधनमासाद्य, कृतकष्टपरम्परा ।
परार्थेऽपिण विना , स्वय नैवोपभुज्यते ॥ ५५ ॥
धनिना धनलाभेन, यदिनस्यात्परार्थता ।
किं ते न भारभूतेन, विमुखेन निजोचितात् ॥५६॥
लब्धानरा समासाद्य, विपुल धनमापत्म् ।
लभन्ते रमणासक्ता दुरन्ता पुण्यवर्जिता ॥ ५७ ॥
मायनो विफल कार्य, निरासा समनाश्रयम् ।
स्वार्थ येरक्रियासक्त, ॥५८॥

कीर्त्तयन्तिसतासन्त , सश्रुति विशदाशया ।
ययाशर्मजना सर्वे, व्रजन्ति विनयाञ्चिता ॥ ५९ ॥
कीर्त्तन भवपाथोधे स्तारक तरणीसमम् ।
पूज्याना तादशास्त्योका-वसन्ति वसुधातले ॥६०॥
पुण्यदक्षाहताक्षाये, धर्मकर्मपरायणा ।
तेनरानमदापूर्णा-भूषयन्ति हि मेदिनीम् ॥ ६१ ॥

(पञ्चचामरछन्द)

परोतुदेशकामिन, प्रभाविन सन्नामितं,
नरामरेशमानितो नतोनरो नरव्रजे ।
जरामृतिभीतिभ्रम मनुष्यवृन्दमुच्यते,
नरत्वसत्त्वलब्धिरत्र सत्कृता निगद्यते ॥६२॥

(अनुष्टुप्वृत्तम्)

परद्रोह विधातार , पतन्तिनरकाऽवनौ ।
तस्मात्तेपरिहर्त्तव्या-दूरतोभूतिमिच्छता ॥ ६३ ॥
किं किं न साधित तेन, परोपकृतिशालिना ।
महतामपिमान्योऽसौ, वसुधाऽनर्घ्यमण्डनम् ॥६४॥
तपसा शोधितो देहो-भूषयत्यखिल जगत् ।
भूषण न्पणाकार धर्ममूलविभूषणम् ॥ ६५ ॥

तत्त्वज्ञा एव जानन्ति, धर्मतत्त्वरसोर्जितम् ।
नहि पाकरसं वेत्ति, दर्वीश्रममेवेत्रिनी ॥ ६६ ॥
काच काञ्चनसंसर्गाद्धत्तेमारकतद्युतिम् ।
परीक्षकेण सदृशो, निजौचित्यं भजत्यहो ॥ ६७॥
प्रारब्धस्वपरित्यज्य, कार्याण्यन्यानियो भजेत् ।
ससमस्तार्थसमूढो लोकत्राण पदेपदे ॥ ६८ ॥
निजशक्त्यनुसारेण, वर्त्तमानामनीषिण ।
साधिनोभयसत्कार्या, पर्यन्तेसिद्धिभाजका ॥६९॥
स्तेनाना भुजगानाञ्च, शत्रूणाञ्च विरोधिनाम् ।
चिन्तितानि न सिद्ध्यन्ति, जगदेतत्तुतोऽन्यथा ॥७०
व्याधय शत्रवश्चैव, नोपेक्ष्या उदय गता ।
वर्द्धितास्ते पर दु ख, मरणान्त दिशन्ति हि ॥७१॥
सहेतुको वर शत्रु, सिद्धेहेतौनिवर्त्तते ।
निर्हेतुका पर दु ख दायिन स्यु पदेपदे ॥७२॥
अनुकूलार्थमादाय, सुखिनो मानवा सदा ।
परम्परासुख त याऽन्तीतमसीपद पर. ॥ ७३ ॥
नीच ससर्गतो हानि जायते मानसपदाम् ।
विलोक्यता न्यराहु मानवस्य ७४॥

[illegible]गङ्ग: सदाहेव, सुधीभि परमार्थिभि ।
[illegible]सितपक्षो दयाग्रस्त:, पक्षहीनोऽङ्गतागुना ॥ ७५ ॥

[illegible]गङ्गस्य रस कुल नष्ट समूलकम् ।
[illegible]स्वयं नीच:, परानपि विनाशयन् ॥७६॥

[illegible] यदि नीचाना, सङ्गतिर्जायते क्वचित् ।
[illegible] [illegible], नैव योग्या भवन्ति ते ॥७७॥

[illegible] [illegible], नीचा नीचेन कर्मणा ।
[illegible]निपन्नास्ते, भ्रमन्ति दुराशया ॥ ७८ ॥

[illegible], शासन नीतिवेदिभि ।
[illegible] क्रियते योग्य, परतस्तु कुतो गति: ॥७९॥

[illegible]दीय:, परलोकभयोज्झित ।
[illegible] मुक्त नीचा, परपापान्वितो हि स ॥८०॥

[illegible], ये भवन्ति मयोद्धिन ।
[illegible] [illegible], परितापो दुरन्तक ॥८१॥

[illegible] [illegible], गुणिनोऽपरमानवान ।
[illegible]वर्गा, परमपदमर्जति ॥ ८२ ॥

[illegible] [illegible] ।
[illegible] ॥ ८३ ॥

शिक्षितोऽपि जनोऽशिष्ट, कुमार्गं प्रतिपद्यते ।
वायसो वलिनापुष्टो वीक्षतेऽमेध्यवस्तु हि ॥८४॥
पात्रे प्रयोजिता शिक्षा, सुस्थिराऽचलवद्भवेत् ।
तस्मात्पात्रं निरीक्ष्यैव, प्रवृत्ति सफलान्नृणाम् ॥८५॥
पात्राऽपात्रविचारेण, प्रवृत्ति श्लाघ्यतावहा ।
अविवेकोऽन्यथा प्रोक्त, सदसज्ज्ञानवर्जित. ॥८६॥
परम्पराऽऽगत कार्यं, विलोक्याविबुधोजन ।
प्रवर्त्तते स्वय चान्यान् प्रवर्त्तयति गर्हिते ॥ ८७ ॥
अल्पज्ञो नैव जानाति, परमार्थगतिं स्थिरा ।
ततः स्वचरित योग्य, मन्यते लोकनिन्दितम् ॥८८॥
नीच श्लाघ्यपद प्राप्य, कुरुतेऽनर्थमद्भुतम् ।
सुपक्वो व्याघ्रता प्राप्य, मुनिं हन्तु समुद्यत ॥८९॥
निजकर्माऽनुसारेण, सपन्नाढ्यो जनो भवेत् ।
मुनिप्रसादनेनाऽपि, मुनिश्च सदनाखुना ॥ ९० ॥
प्रमादेन स्वयन्त्रेव, निजकार्यपराङ्मुखा ।
प्रमाद तत्परित्यज्य, वर्तितव्य विचारवत् ॥९१॥
अन्यायोपार्जित द्रव्य, दीर्घकाल न तिष्ठति ।
तस्मान्नीतिमनाश्रित्य दीर्घायुर्वित्तमिच्छता ॥९२॥

क्लेशेनार्जितवित्तेन, धर्मं यो न प्रसाधयेत् ।
स कृपणी केवलं दुःख भाजनं तु भवेभवे ॥ ९३ ॥

पक्षमात्रमहायोऽपि, शकुनिर्मानसेप्सितम् ।
प्रयाति स्थानमक्षीणे , सर्वाङ्गैर्दुर्लभं किमु ॥९४॥

मा मनुष्येषु मूर्खेषु, वसतिर्जायतां कदा ।
यावज्जीवं जडासङ्गः, मुहूर्तैकदवानलः ॥ ९५ ॥

जडतोत्तापितो जन्तु-र्नैव नान्यास्पदं भवेत् ।
शान्तानामपि चेतांसि, तापयत्यनलोपमः ॥९६॥

विचित्रो जडतातापः-आन्तरोत्तापकारकः ।
जलादीनां प्रयोगेण, शाम्यति नो तत्र वर्द्धते ॥ ९७ ॥

दैवतालम्बनं लोके, साधनं हि महत्तरम् ।
शान्तानां सुलभा शान्तिः , सर्वदार्थ विरोधिनी ॥९८॥

यत्र कुत्र गतोऽपुण्यो-भवेन्नास्पदमापदाम् ।
मातुरेणवनयात , खल्वाटोभग्नमस्तकः ॥ ९९ ॥

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

कार्पण्यदोषोपहतस्वभावो-न कीर्तिमौदार्यनतामपाति ।
दीपप्रभादीप्ततमेवनैशी, तिग्मांशुभामण्डलशोरिशोभाम् ॥१००॥

(अनुष्टुब्वृत्तम्)

स्नेह स्वल्पोऽपि सयाति, विस्तार स्वच्छचेतसि ।
तैलश्चेनोऽपिकासारे, सद्यो व्याप्नोति सर्वतः ॥१०१॥

बालोऽपिगर्जनाकुर्वं निंसहोनिपततिक्षणात् ।
मत्तेभमूर्धनिमाय-स्तेजस्विनामिय स्थिति ॥ १०२ ॥

विद्याभ्यासरता कोऽपि, मारवेत्तिविचक्षण ।
विचक्षणेष्वपि प्रायो-वक्ताभवतिकश्चन ॥ १०३ ॥

वक्तृष्वपि सहस्रेषु, कश्चिद्धर्मपरायण ।
धर्मिष्वपिगुणीकश्चि त्परोपकृतिमान् भवेत् ॥१०४॥

दयादाक्षिण्यहीनाना, नृणाजन्मनिरर्थकम् ।
करीनामिव माधुर्य रसातीतोरच क्रम. ॥१०५॥

जीवन मवर मोक्त, परजीवोपकारिणाम् ।
स्वार्थसिद्धि नकेलोके, कुर्वन्ति निजचेष्टितम् ॥१०६॥

कारागारसमशात्वा, ससार सारवेदिन ।
त्वरन्ति धर्मकार्येषु, सिद्धस्थान कुतोऽन्यथा ॥१०७॥

त्पनेण, किं न वगसमुन्नति. ।
। जन्मना क्लेशयन्ति हि॥१

भवारण्ये भयाक्रान्ते, पर्यटन्ति कुशीलिन ।
न जानन्ति गुणागार, धर्माऽधर्मविचारणाम् ॥१०९

अर्थमनर्थद नित्य, जानी हि विदुषावर ? ।
ततो ल्पेन वित्तेन, दानपुष्टिविधीयताम् ॥११०॥

किं हेय किमहेय च, नैव जानात्यपण्डित ।
तस्माच्छास्त्रविशाभाव्य, किमपण्डितपुष्टित ॥१११॥

सुरद्रु स्वादिभिर्गस्त मुदयास्तमय जगत् ।
दर्शयन सविता नित्य मिनिया पुदयास्तताम् ॥११२॥

उत्तराऽऽशापतिर्भक्त्या, महेशस्याप्यराजत ।
धनाध्यक्षत्वमासाद्य, मानवानान्तु काकथा ॥११३॥

हीनाद्धिहीनताज्ञेया, बुद्धिधर्मविनाशिनी ।
क्षीणे हि तेजसि क्षिप्र, व्रजत्यस्त दिवाकर ॥११४॥

यावत्तुद्धिर्नेत्ताव-न्निर्विषस्तुवल कुत ।
गृहस्थित फलादो हि, धन दृह्णाति पुष्कल्म् ॥११५॥

महानाडम्बरोऽसार पदार्थस्य श्रुवि ध्रुन' ।
कास्यपात्रसमोनादो नैव काञ्चनभाजने ॥११६॥

अपल्पज्ञो गर्वमारूढ', परोत्कर्ष न मन्यते ।
परमार्थव्रता पूर्णा-विद्वान्विश्वगुणाम्बिय ॥११७॥

अहोरात्र सदाजन्तोर्गच्छत्यागच्छति ध्रुवम् ।
तेनैव केवल स्वायु, क्षीयते हि विरामिण ॥११८॥

पशूनाञ्च नराणाञ्च, विशेषोमतिशालिता ।
अन्यथा तु सम सर्वे, पानभोजनमैथुनम् ॥११९॥

परमाम्रताजनताऽगतिका, निजकर्मरताऽऽदरवरयविला ।
मधुताऽभयदाम्बुलभातन्नु, भमताधृणुते किल त व्रवरम्॥१२०

विश्वास मगता सर्वे, न केऽपि मूर्खमगतौ ।
सर्वेगा वर्तमानाये, ते भजन्ति विमूढताम् ॥१२१॥

काम नृपा' सन्तिमदस्तगोऽन्ये, राज वर्तमाहरनेनभूमिम् ।
धर्मास्तु दाक्षिण्यदयाप्रजाना जिनोदित केवलमेव सत्य ॥१२२

शर सदाभक्तियुत च मनु मुन्यादय त्व जननि ' प्रभूत्यै ।
दानमिय तन्यनयाविभान्य, त्वया यथा तेशपरम्परात ॥१२३

जनित्या शत्रवो नाना-विमदृष्टाश्वते यत ।
तस्मादभ्यन्तरान्नित्य, जहित्व स्वात्मबोधत. ॥१२४॥

सिद्धास्यामदाशस्या, दीर्घसौख्यमहालय. ।
अप्रमेयेन्नु दृगपाऽसौ, निर्मदाऽनितरमाप्यिता ॥१२५

मणमन्तिमुधामूर्ता, गिष्टाऽशिष्टनियालया ।
सद्वानभरितस्वान्ता-स्तन्वते सफलं जनुः ॥१२६॥

मनोरथा न सिध्यन्ति, दैवतेच्छा बलीयसी ।
राजद्वारे राजकन्या, विप्रो व्याघ्रेण भक्षितः ॥१२७॥

(अनुष्टुप्वृत्तम्)

वृद्धिमन्त भवतीर्त्वा, यत्कृपातस्तमाम्मिम् ।
पन्मक्षयमासेदुर्द्वैव कश्चिद्भजामहे ॥ १२८ ॥
कृपासार समाराध्योन्य, भूतलेऽसारनिर्मिते ।
कृपादानपरा ये स्यु स्तेषा जीवनमुत्तमम् ॥ १२९ ॥
असारे खलु ससारे, के न जीवन्ति देहिन ।
घृणा चरित्रकर्त्तार , परमाणोपत्रातिन ॥ १३ ॥
कृपामूला समे धर्मा–धर्ममूला विभूतय ।
विभूतिमूलका ख्याति स्ततस्त्वामाश्रयेत्सदा ॥१३१॥
दयाहीना नरा लोके, रिच्यन्ते सर्वशक्तिभि ।
चिन्तामणिसमासैव, लोकत्रयमुरवप्रदा ॥ १३२ ॥
दयार्द्रचेतसा चित्ते, तीर्थानि निवसन्त्यहो ।
हरिणा भीरवस्तेषु, विश्वसन्ति कुतोऽन्यथा ॥ १३३ ॥
कृपावन्तश्चिरायुष्का–भवन्ति सुखशालिन ।
दुराशिष न गृह्णन्ति, यत्र क्रूराऽपि सगता ॥ १३४ ॥
कृपावाद्धिर्वशे यस्य, किमन्यैरत्नराशिभि ।
प्रदीपदीपन व्यर्थ मुदिते भानुमालिनि ॥ १३५ ॥
कृपाकोदण्डमादत्ते, यो नरोजीवरक्षया ।
रिपु न प्रेक्षते स्थान, निरपाय समन्तत ॥ १३६ ॥

कृपानात्र समासाद्य, तरन्ति विबुधाजना ।
भवोद्वेजेल चेतो–भवग्राहविलोडितम् ॥ १३७ ॥
कृपासारतर शम, श्रये कृत्वाऽतिभासुरम् ।
मोहमानाद्रिमर्थस्व ! विपक्ष कुरु सत्वरम् ॥ १३८ ॥
अखण्डनिधिमाग य, सत्कृपारत्नसम्भृतम् ।
हिंसादाग्निमक्षय, निर्वासयत सज्जनाः ! ॥ १३९ ॥
परमाणा हता येन, स्वस्वीयपलपुष्टये ।
त एव जन्तवस्तस्य, घातका अन्यजन्मनि ॥ १४० ॥
धर्माराधनमिच्छन्ति, धर्मकर्म परायणा ।
दयामूल वदन्त्येन, तत्त्वज्ञानविचक्षणा ॥ १४१ ॥
धर्माय धर्मलोपाय, यतन्ते गुणिनोऽगुणा' ।
हिंसाशुजनित शैत्य, धर्मस्तुर्व्यथाकर' ॥ १४२ ॥

(उपजातिवृत्तम्)

दावानल कोऽपि नवीनएव, मनोपरवोऽत्र विनिर्मितोऽस्ति ।
तपोधन यो हृदि सन्निविष्ट, भस्मीकरोति क्षणमात्रसगात्॥१४३

(मालिनीवृत्तम्)

अतिथिवदनचन्द्र, निर्निमेष विलोक्य,
क्षणमतिमुग्वद त, गम्यते य कृपालु ।
तममरगणसेव्य, जानता सिद्धरूप,
दलितभयवितान, शीणपयासत्तिम् ॥ १४४ ॥

नयनविषयगम्या–मोदमातन्वतेऽन्ये,–
विविधरचनयुक्त्या, केचिदानन्ददा स्यु ।
सहृदयहृदयानि–क्षोभहीनानियस्मा,–
न्स भवति खलु लोके, दुर्लभ शान्तमूर्ति ॥ १४५ ॥

गुणिजनगणमान्यो–याति सर्वत्र मान्य,
विपदनिलघुभार, मानव चैति सत्र ।
हरशिरसि हिमांशु–र्भ्राजतेऽक्षीणकान्ति ,
कुसुमशरविनाशे, सत्र हेतु मनिष्ट ॥ १४६ ॥

स्वपरजनविवेक, योविद पान्मदान्धो–
विशदविपुलकीर्त्ति, नाशयत्यक्षमा स ।
गुरुतमवनपङ्क्तौ, दापयत्येव शुद्रा–
ममृतघटमशक्ते, स्फोटयत्याशुमूढ ॥ १४७ ॥

प्रभवति गुणराशि–निर्गुणासु प्रजासु,
जनयति विधुरत्व, सर्वथा दुर्गुणानाम् ।
शमयति कलिवेग, लोभिना मानवाना,
लघयति करणाना, स्वैरिकं सभ्रमत्वम् ॥ १४८ ॥

(अनुष्टुप्वृत्तम)

धर्म एव सदा सा यो–हितदो विज्ञभाषित ।
साफल्य जन्मनो नैव, विना तेन सुमेधस ॥ १४९ ॥

सुयोजितानि चित्तानि, विपद्यन्ते वपुष्मताम् ।
तस्मात्तैरेव सदा यो–ऽर्थं वेद स सिद्धये ॥ १५० ॥

युक्ताऽयुक्ततया देशा, यतन्ते भवचत्वरे ।
नान्त्या लाघनीया स्यु–र्निन्दामर्हन्ति चान्तिमा ॥

सन्त्येते गुणिन सन्त, परमार्थपरायणा ।
स्थानैस्तु सिद्धयति शिव, तद्वत्कृपि न भैणाम् ॥ १५२ ॥

परस्वग्रहणे रक्ता, किं न दृश्यन्ति देहिन ।
चित्तमायु पर मोक्त, तद्धीन जीवन वृथा ॥ १५३ ॥

विपद सपद सर्वा–यान्त्यायान्ति क्रमेण वै ।
दर्शयत्पुण्यपुनिश्च–मेतन्मानवगोचरम् ॥ १५४ ॥

सर्वत्र सुखमिच्छन्ति, देहिनोभवचारिणो ।
अचिन्तितमहो दु ख, जायते क्षारता यथा ॥ १५५ ॥

महाशय नर क्वापि, विपदी ऽभिभवन्ति नो ।
विलोक्य सपदा राशिं, मोदन्ते नैव तत्वत ॥ १५६ ॥

द्वन्द्वातीतामहासत्त्वा, सर्वत्र सुखिन स्मृता ।
विमुह्यन्तीतरे मुग्धा, सुखदु खविभेदत ॥ १५७ ॥

व्याधिना बाधितालोका–श्चिन्तन यान्ति सत्वरम् ।
नैसर्गिकाऽऽधिशान्त्यर्थं, प्रमाद हि निषेवते ॥ १५८ ॥

विद्युल्लतायते तीव्र, संपदा विपदा गण ।
अचिरस्थायिनो भावा, कुतस्तास्ताश्च सुस्थिरा ॥१५९॥

संपत्तिं च विपत्तिं च, तुल्यरूपतया विदु ।
उदयाऽस्तगतोभानु–स्ताम्रवर्णो विलोक्यते ॥ १६० ॥

संपत्तिमर्जयित्वा यो–धर्मकर्मरतो भवेत् ।
स सतामग्रणीर्भूत्वा, परत्र सुखमाप्नुयात् ॥ १६१ ॥

मेधावी परमानन्द, समाप्य नैव मुह्यति ।
चिन्तामणिं परित्यज्य, को हि पाषाणमर्थयेत् ॥ १६२ ॥

परिणामसुखस्पर्शी, कश्चिदेव विचक्षण ।
आपातरम्यताऽन्वेषी, सर्व एव जगज्जन ॥ १६३ ॥

कालेन महता लोका, पीड्यन्ते पापकर्मणा ।
साधनान्यपि संप्राप्य यतन्ते नैव शर्मणे ॥ १६४ ॥

धर्मतत्त्वौ निरुद्धास्ते, तिर्यञ्च इव मानवा ।
पर्यटन्ति परायत्ता–बुद्धिहीना यथाबलम् ॥ १६५ ॥

अभीप्सितार्थसिद्ध्यर्थं, को न यत्न करोत्यहो ।
पिपीलिका महाहेण, कुर्वन्ति धान्यसंचयम् ॥ १६६ ॥

...न्ते, रमणीयजना अपि ।
...नीतिभ्या, रज्यन्ते पात्रो न निम ॥ १६७ ॥

त्रातार जीवराशीनां, तत्त्वानां देशकं तथा ।
भवामयनिहन्तारं, को न पूजयति क्षितौ ॥ १६८ ॥
पूज्याऽपूज्यविवेकस्तु, यत्र सद्बुद्धिशालिनः ।
निरस्तभूरहे देशे, पङ्गवानां कुतः स्थितिः ॥ १६९ ॥
पूज्यपूजकभावेन, जगदेतत्प्रकल्पितम् ।
कुतो ऽन्यथा ऽभिमानो हि, सर्वत्र गतिमान भवेत् ॥ १७० ॥
मानाऽमानौ समौ बुद्धा, निजभावरता सदा ।
नोद्विग्नमनसः क्वापि, सन्तः स्वर्गितरूपमाः ॥ १७१ ॥
निर्मानां मानमर्हन्ति, मराला इव मानसे ।
मानिनो वायसप्रख्या-लघुताभाजनम्मताः ॥ १७२ ॥
लघुताहेतुरं स्थान, नम्रमुन्नतिसाधकम् ।
भूधराग्रगतं वारि, नीचस्थमपि शुद्धिदम् ॥ १७३ ॥
गुणग्रामरता लोका-नन्यन्ते विबुधैरपि ।
सुगन्धलोभतो भृङ्गा, म्रियन्ते ऽम्बुजहारकाः ॥ १७४ ॥
गुणा एव हि पूज्यन्ते, सर्वत्र सुखदायकाः ।
निर्गुणेषु न रज्यन्ते कोदण्डेष्विव धन्विनः ॥ १७५ ॥
किं किं न साधयत्येष-गुणग्रामो महोत्कटः ।
व्यालायन्ते विकारा हि, क्रोधसन्तानसम्भवाः ॥ १७६ ॥

पश्यन्ति प्राकृते ऽपि, संस्कृते च नरोत्तमाः ।
अर्थगौरवता तत्र, माननीया वचस्विभिः ॥ १७७ ॥
य कश्चिदागमं श्रुत्वा, तत्त्वार्थं तत्त्ववेदिनः ।
इच्छन्ति निजबोधाय, पशूनामपि पाटवम् ॥ १७८ ॥
सुदर्शितं कामिनीजाला–न्निताऽहितपराङ्मुखाः ।
यदि न स्यात्सता सग–स्तेषामुद्धरणं कथम् ॥ १७९ ॥
निजदोषानुसारेण, पुष्यन्ति फामिना क्रियाः ।
हीनक्रियाकलापेन, कथं तत्त्वप्रधानता ॥ १८० ॥
तत्त्वबोधविनिर्मुक्ता–बभ्रमन्ति भवोन्मुखाः ।
काचखण्डप्रभावेण, कथं चिन्तामणिप्रभाः ॥ १८१ ॥
स्थाने स्थानेऽश्मना लब्धिः, सुलभा क्रूरचेतसाम् ।
न क्वापि लभ्यते चिन्ता–रत्नं पुण्योदयं विना ॥१८२॥
सुकृतं नारमासाद्य, भववारिनिधेस्तटम् ।
प्रयातु यतते निर्दो–षोभयाभिपराङ्मुखः ॥ १८३ ॥
भान्ति सन्तः क्रियायत्ने, विविधरत्नाकरश्रियः ।
अप्रमादपदं त्यक्त्वा, विराजन्ते विदाम्वराः ॥ १८४ ॥
कातराः कर्मपाशेन, यन्त्रिता निजचेष्टितम् ।
केवलं दुःखो–त्कर्षनिरन्तरं सदा ॥–१८५ ॥

स्वार्थदक्षा जना: सर्वे, परमार्थपरायणा: ।
विरला एव दृश्यन्ते, शारिन इव सर्वदा ॥ १८६ ॥
कालेन सर्वभूतानि, पच्यन्ते हि पदे पदे ।
तस्मात्कालस्यनुसारेण, यतितव्यं हिते निजे ॥ १८७ ॥
हितं कोनाम सबुद्धया, न कुर्वीत विचक्षण: ।
तदेव जन्मसाफल्यं, यदात्महितसाधनम् ॥ १८८ ॥
कन्दर्पदर्पमरुद्धा-नष्टात्महितभावना ।
रटन्ति विषयाऽऽक्रान्ता-भवकान्तारवर्त्तिन: ॥ १८९ ॥
विपर्वद्विपयनाश, विनाय मतिमान्नर: ।
नित्यमात्मगुणं कुर्यात्-स्वाधीनं निजबोधत: ॥ १९० ॥
विरुद्धाविषया येन, निर्मिता वशवर्त्तिन: ।
स नरो दीव्यभावेन, राजतेऽमरवन्दित: ॥ १९१ ॥
वैरिणो विषया: प्रोक्ता-निरयस्थानदायिन: ।
शत्रुभिस्तापिता लोका इहैव दु:खभोगिन: ॥ १९२ ॥
मानवा मानिनो नित्यं, परलाघवमानिन: ।
अपमानं पुरस्कृत्य, यतन्ते हितकाङ्क्षया ॥ १९३ ॥
नाकाले क्षीयते कार्यं, विना यत्नेन योजितम् ।
यद्‌यत्नेर्जितं चैव तथापि काले विनश्यति ॥ १९४ ॥

आगत भयमालोक्य, सद्य कुर्यात्प्रतिक्रियाम् ।
ज्वलितेऽपि यथावह्नौ, जलक्षेपेण सान्त्वनम् ॥ १९५ ॥

अनिष्टभावना त्याज्या, महाशोभकरी सदा ।
भूषिते चेतसि क्लेशै', केवल परिभूयते ॥ १९६ ॥

अशान्तस्य कुतो ज्ञान-मज्ञानस्य कुत, सुखम् ।
असुखस्य कुत' स्थैर्य मस्थिरस्य कुतो गति ॥ १९७ ॥

गतिहीननरो याति, नीचयोनिमनिच्छया ।
तत्राऽपि निन्द्यकर्माणि, कृत्वा पापं पतेऽस्वग. ॥ १९८ ॥

अपूर्ण पूर्णताहेतो-र्यतते नित्यमुन्नत ।
प्रतिपच्चन्द्रदृष्टान्त, ज्ञातव्य तत्र कोविदै ॥ १९९ ॥

गुणदृष्टि सदाशम्या, विपरीतक्रमाऽन्यथा ।
सज्जनाननसभूता, सुवर्णश्रेणिरीदृशी ॥ २०० ॥

परोत्कर्षमनुसृत्य, मोदन्ते विमलाशया ।
पङ्कजामोदसुत्कृष्ट, समाप्य को न हृष्यति ॥ २०१ ॥

सात्त्व स्वगुणै' सर्वे, पूज्यन्ते गुणिभिः सदा ।
रत्नानि यानि न स्युश्चेत्, तत्परीक्षा कथ भवेत ॥२०२॥

यानि सन्ति गुणा नृणा, प्रकाश यान्ति ते स्वयम् ।
विभावसुर्निरावर्ण , स्वयमेवप्रकाशते ॥ २०३ ॥

गुणिनो यत्र राजन्ते, तत्र स्यु' सर्वसंपद ।
निर्मूला विपदस्तत्र, सर्वकार्यविवारिका ॥ २०४ ॥

विपदा पदमाचम्यु-र्दुर्जनाना समन्वयम ।
देशत्यागो वरीयान् हि, न तु दुर्जनसगति ॥ २०५ ॥

वर वनचरैर्वासो,-गहने गिरिरानने ।
प्राणत्यागो वर नैव दुर्जनाना समागम ॥ २०६ ॥

दुर्जनोरगयोर्मध्ये, वर नागो न दुर्जन ।
अहिर्दशति कालेन, दुर्जनस्तुपदे पदे ॥ २०७ ॥

दुर्जनोदूरतस्त्याज्यो-यावदूकोऽपि कोपकृत्
शीतलम्बुदिनौघ किं, नाखिल दहति क्षणात् ॥२०८॥

दुर्जनेन सम सख्य, क्वापि न स्यात्सुखावहम् ।
मर्कटेन हतोभूप, पश्चात्तापमुपेयिवान् ॥ २०९ ॥

दुर्जनेषु कृता मैत्री, विपमाऽऽपत्तिदायिनी ।
कपिकच्छुविमर्दन, कुतो नेत्रनिमीलनम् ॥२१०॥

दुर्जनेन सम वासो-विविधव्यसनप्रद ।
राहोश्छाया गते भानौ, नीलिमा किं न दृश्यते ॥२११॥

दुर्जनेन सम वादो-नैव कार्यो विचक्षणै ।
वाणीमात्रप्रहारेण, मता सर्जीरन पुन ॥ २१२ ॥

यत्र दुर्जनो याति, स देशः परिभूयते ।
उदये धूम्रकेतोर्हि, कुतो भद्रस्सन्ततिः ॥ २१३ ॥

दुर्जनो नम्रता याति, नैव नित्योपसेवितः ।
तैलाभ्यङ्गाद्युपायेन, श्वपुच्छं प्रकृतिं श्रितः ॥ २१४ ॥

दुर्जनं प्रथमं वन्द्यं, सज्जनस्तदनन्तरम् ।
अशुचिक्षालनं पूर्वं, पश्चान्मुग्धविशोधनम् ॥ २१५ ॥

आडम्बरेण पूज्यन्ते, दुर्जना विगुणा अपि ।
वाराङ्गना गुणेभ्यःस्य-प्रभावेण यथा जने ॥ २१६ ॥

दुर्जना दयया हीना विघ्नराशिप्रिया सदा ।
कण्टकानां स्वभावो हि, परदुःखविधायकः ॥२१७॥

जानताऽजानता वाऽपि, नैव दुर्जनसङ्गतिः ।
विशल्या विनिघ्नाणा, विपदां निधिरन्वहम् २१८॥

दुर्जनाऽनिलवेगेन, सज्जनाम्रपादपाः ।
नम्रीभूता अपि शोभां, नैव यान्ति कदाचन ॥ २१९ ॥

दुर्जनाऽनल्पसन्ताप-स्त्रासक्लेशभयङ्करः ।
सज्जनाऽम्बुधरोदार-स्नैव दृष्टिपथं गतः ॥ २२० ॥

दुर्जनोऽस्तवर्गोऽयं, तपस्विभ्यः प्रमोदभाक् ।
खलानोऽप्यागुणादान्या-न्हापि नीत्र निर्लीयते ॥२२१॥

दुर्जनानां द्विजानां च, किमप्यन्तरमस्तिनो ।
उभयेऽप्यवस्तुना, पञ्चकारानिरन्तरम् ॥ २२२ ॥

वदनं दुर्जनानां वै, दुर्गुणैर्वासितं सदा ।
तस्मात्सुगन्धभावस्तु, कुतो लभ्येत मानवैः ॥ २२३ ॥

गुणिनां सङ्गतिः शस्या, सर्वसम्पत्तिदायिनी ।
वाक्पतिसङ्गमात्रेण, के ग्रहा न फलप्रदाः ॥ २२४ ॥

गुणवन्तः सदा मानं-मर्दन्ति गुणसंसदि ।
कीरोऽपि मुक्तिमात्रेण, पञ्जरस्थो विराजते ॥ २२५ ॥

गुणिनां गुणलेशोऽपि, महोपकारकारकः ।
तृणजन्यो यथा वह्नि-र्महापाकाय जायते ॥ २२६ ॥

गुणिभिः सह सम्पर्को-जडानां जडतापहः ।
सहस्रकिरणस्पर्श-स्तामसं किं न नश्यते ॥ २२७॥

गुणिनां गणना स्वल्पा, प्रत्यक्षैव विभाव्यते ।
स्वरसंख्याऽधिकालोके, कियद्देव गजाधिपाः ॥२२८॥

असाराणां पदार्थानां, भूयानाडम्बरो मतः ।
कांस्यपात्रसमो नाऽऽदो-हिरण्यभाजने क्वचित् ॥२२९॥

सत्त्वहीना हि गर्जन्ति, पराभिभववाञ्छया ।
ग्रामसिंहगणाः नाऽऽ-हस्तिनो भुंक्षरा क्वचित् ॥२३०॥

नि सत्त्वाना समाजोऽपि, जायते कार्यसाधकः ।
आमतन्तुमयोगेण, न यन्ते मत्तदन्तिन ॥ २३१ ॥

द् यहेतुमय स्नेह, रम व्याधिमदापकम् ।
, लोभमूल महापाप, त्यक्त्वैतत्सुखभाग्भव ॥२३२॥

ानिनो धनलाभेने, गतमायुर्न जानते ।
क्रमेलकोष्ठदृ‍ ये हि, जम्बुकोभ्रमणाद्यथा ॥२३३॥

ोभिन किं न कुर्वन्ति, हेयाऽहेयपराङ्मुखाः ।
द्रौणिश्चिच्छेद पञ्चाना, शिरासि द्रौपदीसुताम् ॥२३४॥

लोभेन बुद्धिनाशः स्या-न्निर्बुद्धेस्तुकुतो धनम् ।
अन्तरेणाऽक्षियोगेन, दर्पण किं करिष्यति ॥२३५॥

लुब्धा नराः स्वकार्याय, यतन्ते दुर्गुणालया ।
वायसा किं न दृश्यन्ते, रटन्तः कटुकस्वनि ॥२३६॥

लोभाद्वैरी परो नास्ति, लोभएव महामय ।
लोभचेटकसक्रान्त , प्रत्यह पीड्यते नर. ॥ २३७ ॥

नरो लोभधिया ग्रस्तो–जननीं जनक तथा ।
भ्रातर सुहृदश्चाऽपि, वञ्चयत्यविचारत ॥२३८॥

महाग्रहस्वरूपोऽय, लोभी लोकमतापन ॥
, प्रत्यक्षोऽन्यः ग्रह हहा ॥२३९॥

लुब्धस्य चेष्टितं चित्रं, क्रियाकाण्डस्तु मोहकः ।
वाग्वैशद्यं मनोहारि, वक्रता प्राणहारिणी ॥ २४० ॥

येन सृष्टमिदं रत्नं, लोभनामकमुत्कटम् ।
सगतो यद्वशं जन्तु,-र्जडरूपो भवत्यहो ॥२४१॥

लोभाग्नौ निपतन्त्येव, शलभा इव देहिनः ।
मूढता हेतुरत्रैवा,-ऽन्यथा तत्मगतिः कथम् ॥ २४२ ॥

लुब्धा नरा न पश्यन्ति, कामिन इव मोहतः ।
इहैव दुःखिता यान्ति, नरकालयमुत्कटम् ॥ २४३ ॥

वेदनाव्यथिता लुब्धा, स्वार्थभ्रष्टाः पदे पदे ।
केवलव्याधिवेदिन्यो-न दृष्टा सरसाः क्रिमु ॥ २४४ ॥

वित्तानां रक्षणे यत्नं, कुर्वन्ति कृपणा जनाः ।
भुञ्जते ददते नैव, केवलं व्ययगामि यत् ॥ २४५ ॥

सुलभः सर्वदा लोके, समवायो विरोधिनाम् ।
ओतुमूषकसङ्घो हि, प्रतिवेश्म विलोक्यते ॥ २४६ ॥

दुर्लभः सुतरां सारः, सज्जानां समागमः ।
कमलाऽऽवासितं वारि, क्वचिदेव समीक्ष्यते ॥ २४७

भव्या भवन्ति भूतानां, नितरां शान्तिदायकाः ।
सौम्या ग्रहा निषेव्यन्ते, क्रूरास्तु न कदाचन ॥ २४८ ॥

अभव्यानां समारम्भ , परकार्यविरोधक ।
- नीचस्थानं गते भौमे, कुतः स्यात्सुखवेदनम् ॥ २४९ ॥
निन्दनीयतमं लोके, कुत्सितानां विचेष्टनम् ।
पङ्के पतितो देही, पङ्के गौरिव सीदति ॥ २५० ॥
दुर्जनानां चरितं वक्रं, खला एव विजानते ।
भुजङ्गानां पदारोहं, विदन्ति भुजगा मते ॥ २५१ ॥
खलसंसर्गतो मानं, समूलं हि विनश्यति ।
राहुच्छायागतो चन्द्रो, निस्तेजाः शशभृत्त किम् ॥ २५२ ॥
मायाविनो विनाशाय, प्रभवन्ति न शान्तये ।
आत्मगुणप्रयोगेण, कुर्वन्ति कपयो यथा ॥ २५३ ॥
दुर्जनानां वचो मिष्टं, जायते जीवितापहम् ।
शर्कराभक्षिणो नूनं, खरा प्राणपराङ्मुखाः ॥ २५४ ॥
असदर्थग्रहेणैव, सदर्थो नैव लभ्यते ।
विक्रीते काचखण्डेऽपि, रत्नमूल्यं सुदुर्लभम् ॥ २५५ ॥
साधवः स्वसदाचारं, त्यजन्ति सकटेऽपि नो ।
पयोदैरावृतस्याऽपि, तिग्मरश्मेः सदागतिः ॥ २५६ ॥
परार्थसाधकाः सन्तः, पर्यटन्ति दयालवः ।
राहुणा ग्रस्यमानोऽपि, चन्द्रश्चरति निर्भयः ॥ २५७ ॥

महान्तो नैव मुञ्चन्ति, तुङ्गता स्वकुलोचिताम् ।
व्यसनैर्योजिता सिंहा-स्तृणं नादन्ति कर्हिचित् ॥२५८॥

मानिनो मानमर्हन्ति, यत्र कुत्र गता अपि ।
दन्तिनः स्थानतो भ्रष्टा बध्यन्ते राजवेश्मनि ॥ २५९ ॥

मानहीनास्तृणायन्ते, पराभूताः पदे पदे ।
त्रस्यता दास्यभावेन, दुर्गता देहिनो भुवि ॥ २६० ॥

विरमन्ति पराभूता,-दुर्जना दुष्टकार्यतः ।
पिशाचा यन्त्रपाशेन, निरुध्यन्ते न किं खलु ॥ २६१ ॥

रिक्तभावा अपि क्लेशं, जनयन्ति खला जने ।
घटीयन्त्रस्थिता घट्य, किमु न खेदयन्ति नो ॥ २६२ ॥

कुरूपस्याधिनो यान्ति, गुणा गौरवहेतुताम् ।
वसन्तोदयमात्रात्किं, कलकण्ठा न मोहकाः ॥ २६३ ॥

शोभतेऽवसरे पुसां, प्रभूतोऽपि गुणोदयः ।
जलदागमकालेऽपि, नाऽतिवृष्टिः फलप्रदा ॥ २६४ ॥

वचनं कालमासाद्य, शोभतेऽपि गुणोज्झितम् ।
प्रयाणावसरे ग्रामे, खरशब्दः प्रशस्यते ॥ २६५ ॥

वागीशोऽपि प्रयात्याति, लघुतां कालमस्मरन् ।
शरन्मेघध्वनिः किं न, निन्दाभाजनमुच्यते ॥ २६६ ॥

सूर्याणा वादलेशोऽपि, जायते भयदायकः ।
शुष्कवंशसमद्भूतो-ज्वलनोऽरण्यदाहकः ॥ २६७ ॥
बलवानापि सम्पर्को-जायते कार्यसाधकः ।
प्रभञ्जनेन संयुक्तो-निर्दग्धो हि धनञ्जय ॥ २६८ ॥
निर्बलोऽपिजनव्रात -पूज्यते कार्यकर्मणि ।
किटिकासहति किं न, शस्यते कार्यसाधिका ॥२६९॥
बहि सारोपि नो माह्यो-हृदिस्याच्चेदसारता ।
किं प्रीतिपूरकः सद्भि-र्बदरीफलमी, वने ॥ २७० ॥
अत सारतया लोके, पूज्यन्ते गुणशालिनः ।
नालिकेरफलान्यत्र, शुभाय न मतानि किम् ॥ २७१ ॥
सपदाढ्योऽपि नो मान-मर्हति दानमन्तरा ।
उच्चै पद पयोदाना-मम्बुधीनामध स्थिति ॥२७२॥
किं करोति गुणाढ्योऽपि, विभवेऽसतिमानवः ।
गुणहीनानि पुष्पाणि, वक्षोजौ भूषयन्ति नो ॥२७३॥
गुणेषु गुणा यान्ति, गौरव लोकविश्रुतम् ।
पिकनादमपेक्षन्ते, पञ्चमस्वनिवेदिनः ॥ २७४ ॥
गुणा अपि समाश्रित्य, निर्गुणान्दोषकारिणः ।
मिष्टापगाः समुद्रान्त , पतिता क्षारनीरता ॥ २७५ ॥

खलसंसर्गतः सन्तो-नैव दुष्यन्ति कर्हिचित् ।
पिचुमन्दप्रसङ्गेन, रसालाः दूषिताः किमु ॥ २७६ ॥

सतांसंगति मात्रेण, भवेयुर्गुणिनोऽगुणाः ।
पयोदनो द्धृतवारि, सामुद्रं किं न तृप्तिदम् ॥ २७७ ॥

नादेन मोदितं विश्व-मकृत्यमपि सेवते ।
तृणभक्षीमृगः किं न, तिष्ठति लुब्धकान्तिके ॥ २७८ ॥

द्विपतामुपकारेण,सज्जनाः प्रसराङ्गते ।
महौषधिर्न किं दृष्टा, छेदकाना सुखप्रदा ॥ २७९ ॥

सज्जनाना सदा साम्य, मतं सर्वत्र जन्तुषु ।
निशाकरप्रकाशो हि, सर्वत्र वर्तते समः ॥ २८० ॥

नाऽकार्यं क्रियते सद्भि, सक्षेदे पतितैरपि ।
निशाकरांशुभिः रश्मि-स्तप्यते शीतवान् किमु ॥ २८१ ॥

अन्धेन नीयमानोऽन्धो-नैवाप्नोति निजेप्सितम् ।
मूर्खमार्गानुसारी किं, प्रयाति परमं पदम् ॥ २८२ ॥

सद्गुरून्नावमासाद्य, तरन्ति विबुधा जनाः ।
न हि जन्मप्रमाणेण, फेप्राश्चिदुद्धृतिः स्मृता ॥ २८३ ॥

गुरूणां वचनं शम्यं, सर्वपापप्रणाशनम् ।
तदेव भेषजं शान्ति-प्रदं शद्वैयपोजितम् ॥ २८४ ॥

प्रज्ञाहीननरे शास्त्रं, नकिञ्चिदुपकारकृत् ।
लोचनाभ्यां विहीनस्य, दर्पणः श्रमवेदना ॥ २८५ ॥

कोमलं हृदयं यस्य, कठोरं बाह्यचेष्टनम् ।
सनरो जनमान्येषु, नालिकेरफलायते ॥ २८६ ॥

प्रागेव कातरा' कार्यं, नारमन्ते यथोचितम् ।
हरिणा क्वापि नो दृष्टा–गृहारम्भश्रमोद्यता' ॥ २८७ ॥

न मेधा वश्चकानास्या-स्परोपकृतिसात्त्विका ।
धूर्तेन पङ्कमार्गेण, क्रोष्टुना निहतो गजः ॥ २८८ ॥

योषितः किं न कुर्वन्ति, मायावामितचेतसः ।
दृश्यतां सगमानेन, मुनयोऽपि प्रतारिताः ॥ २८९ ॥

कूटागारमहोयोषित्-स्पर्ध्यते केन देहिना ।
साहसं षड्गुणं प्रोक्तं, बुद्धिस्तस्याश्चतुर्गुणा ॥ २९० ॥

सपत्नशीलमाहात्म्या, सा नारी नररत्नग ।
वन्दनीया सतीनां या, शिरोरत्नमयी सदा ॥ २९१ ॥

विदुषा गोपनं किञ्चिन्नैवाऽस्ति भुवनत्रये ।
विभावसुर्निजं तेजः किं गोपयति कर्हिचित् ॥ २९२ ॥

कामिनीनां प्रसङ्गो हि, दुर्दशां जनयत्यहो ।
तस्मात्त दूरतस्त्यक्त्वा, शिवशर्मपरो भव ॥ २९३ ॥

पक्षपातस्तोदेशो न दृष्टो न श्रुतोऽपि वा ।
तथाऽपि देवतोद्देश, विनायोद्धतमगति ॥ २९४ ॥
कर्मणा जायते जन्तु , कर्मणा भविजीयते ।
तस्मात्कर्मप्रधानेय, विधातु सृष्टिरुच्यते ॥ २९५ ॥
नीतिमात्रमपिक्षोभ्य, वचन किमु जल्पितम् ।
सर्वधर्ममय लोके, पूजनीयमनर्थदम् ॥ २९६ ॥
अजडो जडमेव निन्दति, सुमती नि दति कामिनी कुशीलाम् ।
सुजनोऽतितरा कुमार्गग, भिषजा निन्द्यतमो निरामय २९७
करुणा जनमानसस्थिता, सुखदा साधुजनेन समता ।
क्रूरप हृदय विनिर्मित, परलोकेऽप्यरतिप्रद मतम् ॥२९८॥
विवादेषु रता, येचि-त्पर्यटन्ति जनान्तिके ।
तत्त्वबुद्धिरता स्तोका-दृश्यन्ते विगतक्रमा' ॥ २९९ ॥
सारमात्रमपिग्राह्य, वचन बालभाषितम् ।
गुणग्राह्या कृतो लुब्धा विशेषवस्तुमानवे ॥ ३०० ॥
गुणएव सदा ग्राह्यो-यत्र कुत्र स्थितोऽपि वा ।
गुणेन शस्यते देही, न तु जातिप्रभावत. ॥ ३०१ ॥
गुणिना सङ्गमात्रेण, जडोऽपि बुद्धिमान् भवेत् ।
गुणहीनो धनुर्दण्डो, निष्फल साध्यसाधने ॥ ३०२ ॥

सर्वस्वदायिनो नित्य, निर्ममत्त्वविराजिता' ।
अलङ्कारमया लोके, पूज्यन्ते गुणिसगमे ॥ ३०३ ॥
गुणिना सङ्गति श्रेष्ठा, परलोकसुखप्रदा ।
इहाऽपि विदुषा मान्या, कोऽजडस्ता परित्यजेत् ॥ ३०४ ॥
गुणेषु मित्रता कार्या, सर्वत्र विजयप्रदा ।
तस्या' सङ्गति मात्रेण, जनो याति पर पदम् ॥ ३०५ ॥
गुणाना कीर्त्तन श्रेष्ठ, विशुद्धबुद्धिदायिनाम् ।
विरामो दुर्गुणेभ्यस्तु, जनाना तारक स्मृत ॥ ३०६ ॥
निर्भया नि स्पृहाकारा–येषा बुद्धि सुनिर्मला ।
ते नरा गुणवन्मान्या--जनानन्दप्रदायिन ॥ ३०७ ॥
कीर्त्तन देवदेवस्य, गुणानामात्मसिद्धये ।
आत्मसिद्धिसम कार्यं, विद्यते नाऽन्यदुत्तमम् ॥ ३०८ ॥
मायेण हि वियुज्यन्ते, सिद्धे स्वार्थेऽखिलाजना ।
कर्मग्रन्थौ क्षय याते, न कोऽप्यात्माऽत्रतिष्ठति ॥ ३०९ ॥
मुकुरो मलनिर्मुक्त , प्रतिबिम्बप्रकाशक ।
तस्मान्निर्मलभावेन, वर्त्तितव्य सदा बुधै ॥ ३१० ॥
यदि वन्ध्या सुत सूते, क्षारभूमिश्च पङ्कजम् ।
तदा [illegible] जनयेच्छोभनक्रियाम् ॥ ३११ ॥

पक्षपात,
तथा
कर्मणा
तस्म
नीतिमा
सर्व
अजडो
सुन
कन्या
कठु
विवादेषु
तत्त्व
सारमात्र
गुण
गुणप्व
गुणेन
गुणिना
गुणह

[illegible] इ [illegible], गतिरपम्यमुत्तमम् ।
[illegible] शाति मयमस्तु पद पदे ॥ ३१२ ॥

[illegible], यो विशन्ति प्रमान्त' ।
[illegible], सर्वत्र परिभूयते ॥ ३१३ ॥

[illegible] प्रमाणनिरीक्षया ।
[illegible], प्रयाति विपदा पदम् ॥ ३१४ ॥

[illegible], नीतिहीनो ऽवमन्यते ।
[illegible] माल्य, जनन [illegible] ॥ ३१५ ॥

[illegible] सर्व, व्याधाय पाडिता भृशम् ।
[illegible] हिमैव नम्मात्ता सर्वथा त्यजन् ॥ ३१६ ॥

[illegible] पापानि, प्रान्नोति मतिभावर' ।
[illegible] पापानि, विनेतु यतनेऽञ्जसा ॥ ३१७ ॥

मनोरथा न सिद्ध्यन्ति, निरुद्योगतया क्वचित् ।
क्रियारम्भ विना तृषा ज्ञलबिन्दुर्न लभ्यते ॥ ३१८ ॥

विषम हि विषं प्रोक्तं, दुर्जनाना वचस्तत ।
अन्तीतविषम तस्मा द्विषं वक्तर मतम् ॥ ३१९ ॥

[illegible] वचो व्यर्थं, मौन तत्र सुखावहम् ।
[illegible] सिद्धि', सुलभा युक्तवर्तिनाम् ॥ ३२[illegible] ॥

त्रिवर्गसाधन येन, साधित लोकसस्तुतम् ।
तस्य क्षतिर्न लोकेऽस्मिन्परत्र सुखमाप्नुयात् ॥ ३२१ ॥
विकृत मानस यस्य, निर्भय मदमेदुरम् ।
तद्दूरीकृतसिद्धिस्तु, कुत स्यात्पापवर्द्धिनी ॥ ३२२ ॥
तपसा जायते सिद्धि', परमार्थविधायिनी ।
' विना तेन जनिर्लोके, निन्दनीतमा मता ॥ ३२३ ॥
अनेन तपसा किंवा, यदि भव्यतर मन ।
' मन' शुद्ध्या कृत सर्व, फलत्येव न सशय ॥ ३२४ ॥
मोहनिद्रावश याल, जगदेतच्चराचरम् ।
तत्प्रतिबोधनायैव, सद्गुरो' सगति स्मृता ॥ ३२५ ॥
चित्त विशोधयत्याशु, मान दिशति सत्वरम् ।
कीर्तिप्रसारयत्युच्चै , मता सगतिरुज्ज्वला ॥ ३२६ ॥
निवर्त्तयति पापानि, विपत्ति दलयत्यरम् ।
विस्तारयति शर्माणि, सना सगतिरद्भुता ॥ ३२७ ॥
वीरा विक्रममिच्छन्ति, धीरा' स्थिरत्वमात्मन ।
योगिनोऽनल्पवैराग्य, गुणिनो गुणसन्ततिम् ॥ ३२८ ॥
विद्वृते विषादार्त्ता—अ जमा धनवाञ्छया ।

सुविचारपयोराशौ, मज्जिता शुद्धिमत्तरा ।
दु र्यानपङ्कससर्गो–र्जीवितव्यापदः सदा ॥ ३३० ॥

निश्चयेन सदा मान्यो, गुणदो गुणिसद्गम ।
नितरानन्ददानेन, शस्यते हि स चेत्क्षम् ॥ ३३१ ॥

सद्गुणालकृत मान्या,–यथाविद्वत्समागमे ।
सुवर्णमणिभूषाभि–र्नतथाऽर्हन्तिपूज्यताम् ॥ ३३२ ॥

अविचार्य कृत कार्य, परिणामसुखाऽपहम् ।
सुधियामपिसामर्थ्य, कुतो निर्बुद्धिवर्त्मनि ॥ ३३३ ॥

न कुल कुलमित्याहु, सद्गुणालङ्कृत हि तत् ।
निर्गुणा पुष्पसपत्ति, सर्वथा त्यज्यते जनै ॥ ३३४ ॥

निदान सर्वसपत्ते–र्विनयो विदुषामत' ।
स एव सर्वदा सेव्यो–ऽनेकशर्मविधायक ॥ ३३५ ॥

गुणाना गौरव लोके, गण्यते गुणिमानवै ।
निर्गुणा लघुता यान्ति, धनुर्निर्गुणा यथा ॥ ३३६ ॥

वयसा उद्भवाना, गणना क्रियते जनै ।
सख्यामात्र फल तेषा, कार्यसिद्धिस्तु दुर्लभा ॥ ३३७ ॥

केवल गुणसपत्त्या, जयन्त्येव जिगीषव ।
किमन्येन धनु सारो, यो विजेता परोऽन्वित ॥३३८

येनिघ्नन्ति निजाञ्छत्रून्, प्रभूतबलमपद्रा ।
गुणेनैकेन शान्तेन, स्वयं शाम्यन्ति ते क्षणात् ॥ ३३९ ॥
वैरिवारोऽधिको लोके, तीव्रसतापदायकः ।
तं विजित्य पुरा बुद्ध्या, शान्तवृत्तिपरो भवेत् ॥ ३४० ॥
सभये भवपाथोधौ, पतितोऽपि नराधमः ।
पाषाणखण्डमाश्रित्य, तर्तुमिच्छति किल्बिषम् ॥३४१॥
गुणतन्तुसमाकृष्टो, यावद्भवति मानवः ।
तावन्नदुर्गतौ गर्ते, पतत्येव भयालये ॥ ३४२ ॥
परस्परानुरागेण, वर्द्धन्ते देहिनां मुदः ।
क्लेशसन्तानबीजं हि, चेतसो भिन्नभावना ॥ ३४३ ॥
नृपतेर्जनतायाश्चाऽ-द्वैतभावोऽर्थसाधकः ।
न तं विना समर्थाऽसौ, विधातुं स्वल्पमप्यहो ॥ ३४४ ॥
असहायोऽपि सत्त्वात्मा-श्चैवकार्यप्रसाधकः ।
ज्वलन्नपि दवाग्निर्हि, विना वातेन शाम्यति ॥ ३४५ ॥
कार्यकारणसभूतं, जगदेतच्चराचरम् ।
कारणं गुणमित्याहु-स्तस्मादेतं समाचर ॥ ३४६ ॥
गुणकोटीं समासाद्य, मानवरविचक्षणाः ।
[illegible], कार्यमावनगत्त्य ॥३४७

परोपदेशका लोके, विद्यन्ते बहवो जनाः ।
परार्थसाधकास्तोका,—दीप्यन्ते तत्त्ववेदिनः ॥ ३४८ ॥

ज्ञानाऽऽडम्बरिभिर्मूर्ख-र्वञ्चित भूमिमण्डलम् ।
गतानुगतिमालोको -वस्तुतत्त्वपराङ्मुख. ॥ ३४९ ॥

नेता यस्य भवेदन्धो-निर्विघ्नगतिकः कथम् ।
दृश्यता धार्त्तराष्ट्राणा, स्थितिर्विषमवेदिनाम् ॥ ३५० ॥

कलिना हन्यमानाना, कुतो बुद्धिर्हि निर्मला ।
श्रुताभ्यासपराणासा, सभवेद्गोपमर्दिनी ॥ ३५१ ॥

अज्ञाना ससदि क्षुद्रो,—ज्ञानहीनोऽपि पूज्यते ।
काकपङ्क्तौ यथ हसो-लभते ख्यातिमात्मन. ॥३५२॥

द्विष्टो यद्यपि विज्ञाना, गुणवान्सम्मतो नृभिः ।
निर्गुणोऽपि जनो मान्यो, भुवि मातृमुखे सदा ॥३५३॥

परप्रतारणा येन, क्रियते वैरवर्द्धिनी ।
सोऽपि पूज्यपद याति, पाठका फलति निश्चला ॥३५४॥

जनय-परपीडायो-यशसे यतते सदा ।
स विनश्यति निन्द्यात्मा, काकनाशपरार्थत ॥३५५॥

येन मानस्पृहाऽकारि, विनष्ट सेति निश्चितम् ।
तस्मान्मानपरीहार , कर्त्तव्यो भूतिमिच्छता ॥ ३५६ ॥

मानहस्तिसमारूढ , पतत्येवाऽविचारत' ।
न स्यादात्मगुणं किञ्चि-दिहाऽमुत्र हितप्रदम् ॥३५७॥
अविचार्यकृत कार्यं, जनयेदहित सदा ।
त मूलमेव मानः स्या-त्तस्मात्त दूरतस्त्यजेत् ॥ ३५८ ॥
पापमूलानि कार्याणि, हेयानि दूरतो बुधै ।
न तानि जानतेऽविना,-हेयाऽहेयपराङ्मुखा' ॥३५९
सेवाधर्मोऽतिमन्मान्यो-जनाना सुखदो यदि ।
द स्वदर्थेत्कःयलोके, पूज्यभावमवाप्नुयात् ॥ ३६० ॥
उच्चनीचप्रभावस्तु, सर्वत्र नियत स्थित ।
तारतम्यविभेदेषु, स्थिता कर्मप्रधानता ॥ ३६१ ॥
नीचोच्चकर्मसम्भूता, स्पृश्याऽस्पृश्यविभेदता ।
अनादिकालतो जाता, सा येनैव निवार्यते ॥ ३६२ ॥
नीचकर्मप्रभावेण, जायतेऽस्पृश्यभावना ।
उदारचरितानाहि,-स्वत'सिद्धोच्चभावना ॥ ३६३ ॥
उत्तमाना चरित्राणि, वरीयांसि स्वभावत' ।
अशुद्धचारितानां हि, नीचकुले जनिर्मता ॥ ३६४ ॥
अनार्याणां कुले जातो-नैवार्यो भवति क्वचित् ।
ण कार्यो-न पवित्रत्रिपावत ॥ ३६५ '

मासाशी चोप्यमानोऽपि, न जहाति निजां क्रियाम् ।
व्यसनं दुस्त्यजं लोके,-व्यसनैकसमाजुषाम् ॥ ३६६ ॥

सतां सगतिमात्रेण, दुर्जनोऽपि गुणीभवेत् ।
अज्ञानदुर्विदग्धानां, सत्सङ्गोऽपि निरर्थक ॥ ३६७ ॥

कदाग्रहग्रहग्रस्ता,-न विदन्ति हिताऽहितम् ।
तन्मार्गयायिनो मुग्धा-धर्मभ्रष्टा कृतो जना ॥३६८॥

कुशीलत्व समासाद्य, क्व धर्मप्रचारणा ।
धर्माभावेऽर्थकामीया, दुर्लभा सिद्धिरन्वहम् ॥ ३६९ ॥

विचारसारणी यस्य, चेतोभूम्यां वहेत्सदा ।
रसवत्तरवस्तत्र, फलन्तिविविधैस्सदा ॥ ३७० ॥

कर्मपाशन्दृढाबद्धा,-भ्रमन्ति परितो जनाः ।
कर्मपाशविनिर्मुक्ता-निर्वृत्तिं यान्ति सत्वरम् ॥ ३७१ ॥

शीर्णकर्मा जनो लोके, परानुद्धर्तुमीश्वर ।
स्वयमस्मसमोभोगी, अडत्येव भवोदधौ ॥ ३७२ ॥

अङ्गहीनो नरो लोके, शोभते धर्मतत्पर ।
साङ्गभूपोऽपिनि सारो,-धर्महीनो न राजते ॥ ३७३ ॥

कौटिल्य केवलानीति, समताऽधर्मिणा सदा ।
न्यायव्याजेन मुष्णन्ति, प्रपञ्चबहुलाजना ॥ ३७४ ॥

कामितानि न सिद्ध्यन्ति, कुटिलाना मनस्विनाम् ।
अन्यथा जीवन नृणा, सरलाना कथ भवेत् ॥ ३७५ ॥
करुणाशालिना पुमा, जीवन समत वरम् ।
निर्दयाना मुनि शय्या, परपीडापरायिणी ॥ ३७६ ॥
कालक्रमप्रभावेण, निर्दयास्तु पदे पदे ।
दृश्यन्ते विरला लोके, दयावासितमानसा ॥ ३७७ ॥
दुर्लभा इष्टकार्याणा, साधका सत्यवेदिन ।
अनिष्टकारिणस्त्वत्र, बहवो र्ट्विरोधका ॥ ३७८ ॥
न बल बलमित्याहु-र्बलमात्मसमुद्भवम् ।
तेनैव कार्यससिद्धि , सुतरा समुदाहृता ॥ ३७९ ॥
शरदिन्दुसमाकारा, शेमुषी यस्य दीप्यते ।
त नर नैव बाधेत, तमिस्रा मोहरूपिणी ॥३८० ॥
विवेकगाम्भीर्यशक्ति -श्चित्तसद्मनि सस्थिता ।
कन्दर्पदर्पसहर्त्ता, स नरो यस्य गीयते ॥ ३८१ ॥
विवेकविकला द्वेप, वहन्ति यत्र तत्र वै ।
विवेकेन विना तेषा, जात जन्मनिरर्थकम् ॥ ३८२॥
विवेकिनोऽपिदुर्ध्याना-द्व्रजन्ति कुपथं नरा. ।
, नगारो,-बुद्धि' कर्मानुसारिणी

विचिन्वन्ति बुधा धर्मं, तत सत्यव्यवस्थिति' ।
तथैव पूज्यता सुलभा, सा तु लोके सुदुर्लभा ॥ ३८४ ॥
तत्त्ववेदिनरो लोके, माननीयो यचास्विभि ।
तन्मार्गयायिना पुसा, न किञ्चिदवशिष्यते ॥ ३८५ ॥
विवेकनेत्रहीनाना-मपवर्त्मनि जायते ।
स्खलना तत्र कोदोषो-निरालम्ब' पतत्यध ॥ ३८६ ॥
प्रधान चक्षुरेक हि, सद्गुरुसगमाभिधम् ।
तदन्तरा नरो नैव, विजानाति हिताऽहितम् ॥ ३८७ ॥
अचिरेण विवेकाग्नौ, ज्वलिते कामवैरिण' ।
अनिवार्यविपद्राशि, व्रजन्ति शलभस्थितिम् ॥ ३८८ ॥
विवेकवारिणा सिक्त्ते-द्बुद्धिभूरहमन्वहम् ।
फलानि मधुराण्येव, लभते नाऽत्र सशय ॥ ३८९ ॥
क्षिपन्त्यभ्यस्य शास्त्राणि, नरा केचिद्विखण्डिता ।
परबुद्धिप्रकाशेन, सम्भ्रमन्ति भवाटवीम् ॥ ३९० ॥
विपरीतोपदेशेन, सत्फल नैव लभ्यते ।
नहि निम्बतरु' कश्चि-दाम्रदाने प्रभुर्भवेत् ॥ ३९१ ॥
उपदेशपद प्राप्य, सफल मनुते जनु' ।
तदेवाऽविबुधो, निन्दन्, विजहाति सुदूरतः ॥ ३९२ ॥

सुपथ्यमपि सद्वाक्यं, मूर्खेभ्यो नैव रोचते ।
आतङ्कहारि बालाना, द्वेष्यमत्रेह भेषजम् ॥ ३९३ ॥

उच्चपदमासाद्य, मात्सर्यविदुरो जन ।
अकुलीनोऽधिकारी हि, नैव योग्यक्रियारत ॥ ३९४ ॥

विवेकान्धा' प्रवर्तन्ते, निजदोषाऽनुसारत ।
सत्प्रवृत्ति कुतस्तेषा, प्रचण्डक्रोधवर्त्तिनाम् ॥ ३९५ ॥

विकारवद्बलाचारा', परवञ्चनतत्परा ।
तिरोहितस्वकीयार्था , परोपद्रुतिदर्शका ॥ ३९६ ॥

वदन कोमलाकार, हृदय कर्त्तिकानिभम् ।
पापाना सर्वदाभेोऽस्त, विदुषा विपरीतता ॥ ३९७ ॥

अमानित्वमहोलोके, स्वीकृत येन देहिना ।
किं न लब्ध जनानन्द-दायिना तेन वाग्मिना ॥३९८॥

गरीयासमपिक्षुद्र-आत्मसौख्यविधायकम् ।
निज धर्म परित्यज्य, परधर्मं निषेवते ॥ ३९९ ॥

धर्मरत्नप्रभावेण, विभूतिं प्रबला भजन् ।
कदाचिन्नविहन्येत, निष्ठुरैरपि कर्मभिः ॥ ४०० ॥

[illegible] , निजात्महितवाञ्छया ।
[illegible] पार, प्रयाति नरपुङ्गव ॥

ससाराऽरण्यवासोऽस्य–प्रचण्डदुःखदायक ।
कथ क्लेशमयस्तुभ्य, रोचते मतिशालिने ॥ ४०२ ॥
अकस्मादागत दुःख, विचिन्त्य बुद्धिमान्नर ।
शोकसागरमवमत्य, ममोदारामना नयेत् ॥ ४०३ ॥
अनित्येन शरीरेण, रोगग्रस्तेन नित्यश ।
यदि स्यात् परमार्थ चे–त्तेन लब्ध भवेन्न किम् ॥४०४॥
परोपकृतये सर्व, सता सर्वत्र सम्मतम् ।
इतरेषान्तु यद्भुक्त, तदेव सफल मतम् ॥ ४०५ ॥
नन्दितोऽपि चेरत्पाप, नीचो नीचक्रियारत. ।
वायसो मधुर भुक्त्वा, ऽमेध्यरस्तु निषेवते ॥ ४०६ ॥
मासभोजी महादुष्ट, परप्राणापहारकृत् ।
विरुद्धकर्मकारित्वा-न्नरकेषु विपच्यते ॥ ४०७ ॥
सर्वदानेषु सन्मान मभय परिचक्ष्यते ।
सर्वदा प्राणिन सर्वे, समीहन्ते हि जीवनम् ॥४०८॥
मासमद्यपरित्यागी, मेधते जनसमत ।
मेधाविनो न रज्यन्ते, व्यसनेषु कदाचन ॥ ४०९ ॥
वर विभवहीनोऽपि, न पुनर्व्यसनप्रिय ।
राजते रजनीकान्तो, लाञ्छितोऽपि कलानिधि ॥४१०॥

गुणवत्सु हि रज्यन्ते, गुणिनो नरपुङ्गवाः ।
  द्विरेफा द्विपगण्डेषु, मदलिप्तेषु रागिणः ॥ ४११ ॥

न कर्मणामनारम्भा-ज्जनता पापभागिनी ।
  साधुसङ्गरतो लोको-नपलत्येव कर्हिचित् ॥ ४१२ ॥

कश्चिद्दक्षता प्राप्य, दानेषु विरता नराः ।
  अधमस्थितिमाश्रित्य, पतन्त्युत्तुङ्गभारतः ॥ ४१३ ॥

अरमा धनलोभेन, नैव पश्यन्ति दुष्क्रियाम् ।
  तस्माल्लोभभटं जित्वा सत्क्रियाराधको भवेत् ॥ ४१४ ॥

इतया विद्यया किं स्या-द्यदि न स्याद्विनम्रता ।
  विनयेन वशं याति, जगदेतच्चराचरम् ॥ ४१५ ॥

भव्यानामेव सत्त्वानां, विनयः परिवर्त्तते ।
  नैसर्गिको हि सत्कारः, सर्वदा गौरवेतराम् ॥ ४१६ ॥

मानवन्तः सदा लोके, पूज्यन्ते नरपुङ्गवाः ।
  अधर्मोपहता क्वाऽपि, नाऽऽद्रियन्ते मनीषिभिः ॥४१७॥

सम्पत्तौ च विपत्तौ च, विद्वांसः स्वस्थचेतसः ।
  सुखदुःखे सम कृत्वा, नेरते शान्तिमव्रजन्ति ॥ ४१८ ॥

सुधियः सत्प्रयोगेन, तरन्ति भववारिधिम् ।
  ’ ’भसुर ‿ विषम ध्यानसङ्गता

गुरूणा सन्निधौ क्रोध–स्त्याज्य एव मनीषिभि ।
क्रोधिना न भवेत्क्वाऽपि, गुरुसगतिसत्फलम् ॥ ४२० ॥
मान एव मनुष्याणा, हृदिस्थो गुणभेदक ।
गुणछ्छन्नरेणाशु, परिहार्योऽस्तिदुरत ॥ ४२१ ॥
मन्मथस्य वश यातो,–मूढता प्रतिपद्यते ।
विमूढो नैव जानाति, कृत्याऽकृत्यविभेदताम् ॥ ४२२ ॥
मन्मथोग्रग्रहग्रस्ते –यो नगे भ्रान्तमानस. ।
विवेकगुणहीनत्वा,-द्भ्रश्यत्येव पदे पदे ॥ ४२३ ॥
सर्वभूतहितायैव, यश्चरत्यविकल्पत ।
स तपस्वी व्रती दानी, नैव लोकप्रशस्तिभाग् ॥४२४॥
यथाविधि प्रवर्त्तेत, व्रतदानादिकर्मणि ।
स प्रचण्डकलिं जित्वा, साम्यधर्मधरो भवेत् ॥४२५॥
स्तुतिनि-दाऽभिभूतात्मा, योनिरीक्षेत मङ्गलम् ।
स क्षारभूमितो वाञ्छ,-त्यचिरेणाऽमरद्रुमम् ॥ ४२६ ॥
समाकर्ण्यनिजाश्लाघा, मोन्न्ते नैवसज्जना. ।
निन्दा चापि समाकर्ण्य, शोकक्लेशविवर्जिता ॥ ४२७ ॥
शान्तचित्तेन यो वैरि–व्रातनिर्जयति क्रमात् ।
स पुमा सर्वदा पूज्य', समस्तक्षितिमण्डले ॥ ४२८ ॥

निजबुद्धिप्रभावेण, कार्यसिद्धि प्रजायते ।
परत्रेह च निर्द्वन्द्व ,कृतज्ञ स विशिष्यते ॥ ४२९ ॥
सद्‌बुद्धिमाधन विद्या समासाद्य सुनिर्भय. ।
जनैराद्रियते सर्वः, कृपणा' फलहारिता ॥ ४३० ॥
सदा गुणराशीना, मण्डन सुवचस्विनाम् ।
बुद्धिमान्सुखदो लोके, माननीयो मनीषिभि ॥ ४३१ ॥
कनीयास गुणैर्ज्येष्ठ-मनघ सत्यभूषितम् ।
वचस्विन सदानन्द, सेवेत मतिमान्नर ॥ ४३२ ॥
कार्यदक्ष समानाक्ष, सुलक्ष साधितक्षमम् ।
सत्तत्त्वसाधनाकाक्ष, भजेत सुमतिर्नर ॥ ४३३ ॥
किं किं न साधयत्यत्र, सेवितामपसेवधि ।
धर्मरत्नगणैर्जुष्टो,-निखिलार्थजलोर्मिभि ॥ ४३४ ॥
मदमोहविमूढात्माऽ, ज्ञानान्धतमसावृत ।
विना ज्ञानप्रदीपेन, भवान्धौ निपतत्यसौ ॥ ४३५ ॥
ज्ञानाऽम्ब्रुतिमारिभ्र-द्दुर्दनीयतमो नृणाम् ।
ज्ञानमेव सदा पूज्य, भवपाथोधिशोषकम् ॥ ४३६ ॥
ज्ञानिभ्योऽहक दान, स्वपराशयतुष्टिदम् ।
[illegible] विना नैव, भवेय यत्र कुत्रचित् ॥ ४३७

सुपात्रनिहित दान, स्वल्पमप्यतिशर्मदम् ।
सुक्षेत्रयोजित बीज, भूरिलाभाय जायते ॥ ४३८ ॥

कुपात्रकरसप्राप्त, जनयेदतिसकटम् ।
उपरक्षिप्तबीज हि, केवल श्रमसाधनम् ॥ ४३९ ॥

सद्भावेन कृत कार्य, जायते फलदायकम् ।
विना भावेन सभार , कार्याणा भारकारक ॥ ४४० ॥

तरन्ति सकट क्षिप्र, भव्या भावपरायणा ।
निमज्जन्त्यधियस्तस्मि न्भावसारपराङ्मुखा ॥४४१॥

भावनामेव सत्कृत्य, द्रौपदी दु खिता भृशम् ।
प्रमोदाराममापेदे, परिणामसुखार्थिनी ॥ ४४२ ॥

सद्भावतरण्डेन, दुस्तर भववारिधिम् ।
तरन्ति क्षणतो भव्या,-जगदानन्ददायका ॥ ४४३ ॥

कर्मणा जायते जन्तु सुखदु खनिमित्तभाक् ।
कर्मणा च मलीयन्ते, दुर्दर्पा आपदोऽखिला ॥ ४४४ ॥

कर्ममूलानि भूतानि, स्वस्वमत्यनुसारत ।
विचेष्टन्ते हि सर्वाणि,चिरात् क्रमईश्वर ॥ ४४५ ॥

न्याय एव सदा पूज्यो-न्यायमूला विभूतय ।
न्याय एव पर मित्र, न्याय सद्रत्नसेवधि ॥ ४४६ ॥

न्यायचिन्तामणिर्यस्य, मन सद्मनि राजते ।
सनरो नरमूर्धन्यो-भ्राजतेजनसस्तुत ॥ ४४७ ॥
नीतिनौकासमारूढो-मानवोऽनघमानस ।
विपद्वारिनिधि सद्य-स्तरत्येव सुदुस्तरम् ॥ ४४८ ॥
नीतिदानमनुत्कृष्ट, ये वदन्ति नरोत्तमा ।
दु र्भाग्ये जगजन्तु-त्राणकाः क्लेशगाग्रा ॥ ४४९ ॥
नीतिमन्त वलात्यन्तो-विदितात्मतत्त्ववादिन ।
सत्पक्षनिरता ये च,-मानमर्हन्ति भूतले ॥ ४५० ॥
उपार्जितातिदाक्षिण्या,-न्यायाऽलङ्कारभूषिता ।
भ्राजन्ते विदुषा मध्ये, विना रत्नविभूषणै ॥ ४५१ ॥
न्यायनौकाप्रभावेण, दुस्तरादम्बुधेर्दधिम् ।
ततार जानकीजानि, कपिसेनासमन्वित ॥ ४५२ ॥
बोधितागमतत्त्वार्थे, पौलस्त्योविपन्न पदम् ।
ममयौ मान्ययस्तत्र,हेतुस्त्वन्यायसेवनम् ॥ ४५३ ॥
न्यायेनोपार्जित वित्त, चिर तिष्ठत्यरक्षितम् ।
द.नधर्मनियोगेन, सतत वृद्धिकारिणा ॥ ४५४ ॥
अन्यायोपार्जिता सप दचिरस्थायिनी स्मृता ।
निर्जोपमगतानैव तथा सिद्धयति देहिनाम ॥ ४५५ ॥

सन्मङ्गलप्रदायिन्यो,-न्यायमूला' सुसपद' ।
ता समासाद्य धर्मेण-र्नियोक्तव्या' सुवर्त्मनि ॥ ४५६ ॥

स्पृश्याऽस्पृश्यविभेदेन, द्विविधो लौकिकक्रम' ।
आद्य सत्कर्मणा जातो, ह्यसत्कर्मभिरन्तिम. ॥ ४५७ ॥

अन्येऽपि जातिभेदास्तु, ब्राह्मणक्षत्रियादय' ।
गुणकर्मानुसारेण, विश्रुता न तु कल्पिताः ॥ ४५८ ॥

नीचो नीचगुणोत्साही, क्षुद्रकर्मरत सदा ।
प्रासादशिखर यात', काकोऽपि गरुडो न हि ॥ ४५९ ॥

दृश्यन्ते यदव पापा, स्वच्छवेशधरा नरा ।
मलीनहृदयास्तेषा, स्पृश्यत्व सुत्रम न वै ॥ ४६० ॥

अन्त्यजोऽपि निजौचित्य, न्यायतो न जहाति चेत् ।
जन्मान्तरे सुजातित्व, लभते स्पृश्यतायुतम् ॥ ४६१ ॥

उत्तमो यदि लोकेऽस्मि-न्निन्द्यकर्मपरायण ।
भवान्तरे स हीनत्व-मस्पृश्यत्वञ्च गच्छति ॥ ४६२ ॥

तृष्णाऽर्दितजनोऽजस्र, पर्यटत्यतिराज्ञ्या ।
स्वय न तृप्तिमायाति, परपीडामनुव्रजन ॥ ४६३ ॥

सन्तोषाऽमृततृप्ता ये, विदन्ति सुखमुत्तमम् ।
कृतस्तद्धनलुब्धाना-मसन्तोषनिषेविणाम् ॥ ४६४ ॥

रकीयसुखदृष्ट्वा, यो निज कर्तुमिच्छति ।
सुख तु दुर्लभ मन्ये, सुतरादु खस तति ॥ ४६५ ॥

ार्थनादिप्रयोगेण, परद्रव्योपजीविन ।
असिद्धि' सर्वथा तेषा, परमार्थगति कुत ॥ ४६६ ॥

परस्वेन निजा पुष्टिं, ये चिकीर्षन्ति मानवा ।
किं तेन सुकृत लोके, तेषा जन्मनिरर्थकम् ॥ ४६७ ॥

रस्वेन हतो राजा, निर्वेदमभिपद्यते ।
तद्वनीचजनाऽऽसक्तो-हीयते मानवोधम ॥ ४६८ ॥

परदाररतो जन्तु-रवश' परिभूयते ।
अत्रामोत्युभयत्राण-मपमान पदे पदे ॥ ४६९ ॥

इन्द्रियारिपराभूतो-य शान्तिमभिवाञ्छति ।
कालकूटविष भुक्त्वा, जीवितेच्छ स दुर्मति ॥ ४७० ॥

नाऽभीष्ट लभते जन्तु, कर्मपाशनियन्त्रित ।
सुखदु ख सम कृत्वा, तस्माद्भीतिपरोभव ॥ ४७१ ॥

इष्ट न कस्यचि[illegible] ख, सर्वेषा सुखमीप्सितम् ।
कर्मयन्त्रप्रभावेण, प्राप्यते द्वितय खलु ॥ ४७२ ॥

[illegible] दु-र्माहात्म्य मोहितो जन ।
[illegible] कोऽप्याप्नोत्परमा गतिम् ॥ ४७३

धर्मणोत्पद्यते शर्म, धर्मणा च विलीयते ।
तेनैव वर्द्धते पुण्य, सर्वमूलं हि तत्स्मृतम् ॥ ४७४ ॥

धर्मदोला समारुढो-य स्वातन्त्र्यमनर्गलम् ।
समालम्ब्य क्रिया कुर्यात्स व्रजेत्पारमागसाम् ॥४७५॥

निन्दितोऽपि चरेद्धर्मं, सर्वसिद्धिप्रदायकम् ।
यत्प्रभावेण वन्द्येत, सर्वलोकोपकारकः ॥ ४७६ ॥

दुःखश्रेणिं समापन्नो-धर्माराधनमिच्छति ।
स नरो निर्मलस्वान्तो-ऽचिरेण भजते सुखम् ॥ ४७७ ॥

दुःखपङ्कनिमग्नोऽपि, धर्मालम्बनमाश्रित ।
अञ्जसाऽऽपत्तिमुत्सृज्य, प्रयात्येव परं पदम् ॥ ४७८ ॥

दानेनोच्चपदप्राप्ति', सत्पात्रेणाप्यमा गति ।
उच्चस्थानं पयोऽम्भसा, पयो नीनामधः पुनः ॥ ४७९ ॥

दानेन स्वर्गमाप्नोति, दानमेवोत्तमं सुहृत् ।
दारिद्र्यनाशकं दानं, तस्माद्दानपरो भवेत् ॥ ४८० ॥

दानासक्तो महात्यागी, कर्णोऽभूद्भूमिरञ्जन ।
प्रतिज्ञातार्थरक्षाया, साधवः सुदृढाशया ॥ ४८१ ॥

दानमन्त्रप्रभावेण, भवन्ति वशवर्त्तिन ।
देहिनो दृप्तवान्या , किमसाध्य महात्मनाम् ॥४८२॥

पाठेन क्षीयते पुण्य, सचित विधियोगतः ।
इति पात्वा सदा दान, विधातव्य मुमुक्षुभिः ॥४८३॥
भर्तुकाम' सदा योग्याऽयोग्यभेदविमूढधी' ।
न जानाति हित स्वस्य, परद्रोहपरायण, ॥ ४८४ ॥
इन्द्रियार्थरता लोके, परमार्थपराङ्मुखा ।
इहाऽपि दु खिता सत्त्वा', परत्र क्लेशसेविन ॥४८५॥
स्वपथस्य रथ यात., को न मग्नोऽतिसङ्कटे ।
स्ववश कपिसैन्य हि, क्षीराब्धि तीर्णवत्क्षणात् ॥४८६॥
आत्मवैभवसपन्ना-स्तारयन्त्युचिताञ्जनान ।
अश्मप्रवहणप्राया-आत्मतत्त्व विवर्जिता ॥ ४८६ ॥
सेव्यतामक्षयज्ञान-मेवारि सद्गुरु सदा ।
अज्ञानोपहतस्याशु, सगति' कुगतिप्रदा ॥ ४८७ ॥
कुगति सुगतिश्चैव, कर्मराशि समुद्भवा ।
तस्मात्सत्कर्मनाशस्या, विकर्म परिवर्जयेत् ॥ ४८८ ॥
सत्कर्मवर्मितो जन्तु-रभेद्योऽरिकदम्बकैः ।
सुरक्षितो यथा मन्त्रो-दीर्घकाले न भिद्यते ॥ ४८९ ॥
...मो लोके, प्रकाशेते दिवानिशम् ।
...ष्णा नाधितौ नैव मज्जनः हि निराहाग'॥ ४...

गुणैर्गौरवता याति, जनो निर्मलमानसः ।
प्रशस्तान्वयजातोऽपि, निर्गुणो लघुताऽऽस्पदम् ॥४९१॥

सन्तोषान्नपरं सौख्यं, ध्यानान्नास्त्यन्यतारकः ।
क्रोधान्नास्तिपरं शत्रु-र्लोभान्नान्य पराभवः॥ ४९२ ॥

प्रमादान्नपरो द्रोही, दारिद्र्यान्न-पदं खेदः ।
उद्यमान्नपरो बन्धुः, क्षुधातुल्या न वेदना ॥ ४९३ ॥

चिन्तया क्षीयते ज्ञानं, ज्ञाने नष्टे च विस्मृतिः ।
विस्मृतौ हि कुतः स्थैर्यं, चेतसो विबुधप्रिय ! ॥४९४॥

शीलमेव परं स्त्रीणां, सम्मतं हि विभूषणम् ।
इतरद्भारभूतं तद्-रत्नस्वर्णविनिर्मितम् ॥ ४९५ ॥

निन्दितं जीवनं यस्य, विधुरं किमतः परम् ।
विदिताऽप्रमयाणं हि, सज्जनानां प्रियङ्करम् ॥४९६॥

गिरा मधुरया जिह्वा, रसाऽऽस्वादवती सदा ।
पीडनेन मिथोऽप्रीत्या, दन्तास्तु श्रमवेदिनः ॥४९७॥

दानदक्षतया हस्तो-दक्षिणः पूज्यताऽऽस्पदम् ।
वामस्त्वशुचिकार्येण, न तत्साम्यमुपागमत् ॥४९८॥

रसना नम्रतावित्ता, मधुरं रसमर्हति ।
अनम्रा द्विरदश्रेणी, सदैव श्रमवादिनी ॥ ४९९ ॥

सर्वाण्यङ्गानि पूज्यानि, निजौचित्येन देहिनाम् ।
क्रमावेव मयाणेतु, शक्तिमन्तौ विशेषत ॥ ५०० ॥
बाह्यभावरता' केचि–दाचरन्ति जनोदितम् ।
तत्त्ववेदनमद्राक्षी–त्कश्चिदेव नरोत्तम ॥ ५०१ ॥
पञ्चशतीश्लोकाना, कण्ठगताराजते येषाम् ।
तेमुक्ताभरणा अपि, विभाति विद्वत्समानेषु ॥५०२॥

॥ इति सुभाषितमुक्तावलि सपूर्णा ॥

ગહુંલી

(અલિ ? સાહેલી જગમ તીરથ જોવા ઉભી રેને ? એ દેશી)

સજનિ ? મ્હારી ગુરૂદર્શન કરવાને વેગે ચાલો,
અતિ આનન્દે ગુરૂ વંદી ભવભવના પાપ પખાળો
ગુરૂ શાંત સ્વભાવી સુખદાતા, ગુરૂ જ્ઞાન ગુણે ત્રિભુવન ત્રાતા,
ગુરૂ માતા પિતા ને વળી ભ્રાતા-સજનિ મ્હારી૦
ગુરૂ નિજ સ્વભાવે સદા રમતા, ગુરૂ વિશ્વવિભાવ દશા વમતા,
ગુરૂ નિશદિન ઈન્દ્રિય ગણ દમતા-સજનિ મ્હારી૦
ગુરૂ ષડ્દર્શનના છે જ્ઞાતા, વીરવાણી પ્રેમ સહિત પાતા,
રહે પ્રભુપદમા રાતામાતા-સજનિ મ્હારી૦
ગુરૂમુખ દિવાકર રાજે છે, જોઈ મિથ્યામતિ અતિ લાજે છે,
છબી અનોપમ ગુરૂની છાજે છે-સજનિ મ્હારી૦
ગુરૂ ઈર્યા સમિતિ મન ધરતા, પૃથ્વીતલને પાવન કરતા,
ભવિમન સંશયને પરિહરતા-સજનિ મ્હારી૦
ગુરૂ ભાષા દોષ દૂરે કરતા, અમૃતસમ વાણી ઉચ્ચરતા,
જેનું પાન કરી ભવિજન તરતા-સજનિ મ્હારી૦
ગુરૂ આહાર એંડે દોષો ટાળી, માયા મમતા લાલચ બાળી,
ભવ્ય નયન ઠરે ગુરૂને ભાળી-સજનિ મ્હારી૦
ગુરૂ કામ કષાય તણા ત્યાગી, ગુરૂ અનુભવરસના છે રાગી,
ભીતિ ભવભ્રમણ તણી ભાગી-સજનિ મ્હારી૦

ગુરૂ ભાવ ભવની ભાજ છે, દીન હીન દેખી દિલ દાઝે છે,
  ગુરૂમહિમા જગમા ગાજે છે-સજનિ મ્હારી૦
ગુરૂ અનિત્ય ભાવના ભાવે છે, વીતરાગ તણા ગુણ ગાવે છે,
  દર્શન કરતા દુખ જાવે છે-સજનિ મ્હારી૦
ગુરૂ નિર્મળ ધ્યાન સદા ધરતા, લટપટ ખટપટ દૂરે કરતા,
  ઝટપટ શિવ સુન્દરીને વરતા-સજનિ મ્હારી૦
ગુરૂ ચરણકમળ વંદન કરીએ, વન્દીભવસાગરને તરીએ,
  પછી અજીત અમરપદને વરીએ-સજનિ મ્હારી૦

ગહુંલી

(સજનિ ? મ્હારી પાર્શ્વ જીનેશ્વર પૂજીએ-એ દેશી.)

સજનિ ? મ્હારી વીર વાણી હિતકારીરે,
  સજનિ ? મ્હારી પાપ પડળ હરનારીરે
,, કર્મકટક સહુ કાપેરે, ,, અનોપમ આનન્દ આપેરે
,, મેઘધ્વનિ પેરે ગાજેરે, ,, ગુણ પાંત્રીશ કરી છાજેરે
,, દેવ દેવી નર નારીરે, ,, ભાષા તે સમજે સારીરે
,, ચાર નિક્ષેપા સપ્તભંગીરે, ,, નય સાત છે બહુ રંગીરે.
,, ઉત્સર્ગ ને અપવાદરે, ,, ધ્રુવ વ્યય ને ઉત્પાદરે
,, દ્રવ્ય ક્ષેત્રને કાલ ભાવરે, , ભવજળ તરવાને નાવરે
,, [illegible] જેમ રે, ,, ષડ્દ્રવ્ય છે વળી

,, હેય જ્ઞેય ને ઉપાદેયરે, ,, ભાવ ભર્યા એવા કેયરે
,, સાભળીએ ધરી ધ્યાનરે, ,, પામીએ જેથી રૂડુ જ્ઞાનરે
,, વીર આણા દિલ ધારોરે, ,, થાય સફલ અવતારોરે
,, એ વાણી મોતીડે વધાવોરે ,, અજીત અમરપદ પાવોરે

શ્રી પંચાસરાપાર્શ્વનાથ સ્તવન

(રાગ માઢ)

મ્હારા પાર્શ્વ પચાસરા નાથ હો ?
તારો પ્રેમ ધરી પરમેશ ?
કેશર ઘોળી કકાવટી, ને ફુલડા ભરેની થાળ,
પાર્શ્વજી ? તુજને પૂજશું, પ્યારા પ્રભુજી દેવદયાળ-મ્હારા૦
કચન કેરી કચોરીઓ ને, મણિ મુક્તાફળમાળ,
રત્નોની આગી અમોલ રચુ, જેમા ફુલડા રાતા રસાળ-મ્હારા૦
ધૂપ દીપ નૈવેદ્ય ફળાદિક, પૂજા કરૂ પુન્ય કાજ,
ગાયન આપ ગુણોના ગાવુ, મેળવી સગીત સાજ-મ્હારા૦
તારક ત્રણ ભુવનના સ્વામિ, ધારક ધર્મના નાથ,
વારક વિજય કેપાના વિભુ, હેતેથી ઝાલો હાથ-મ્હારા૦
વિનયવાન વનરાજ નૃપાયે, 'શીલગુણ સૂરિની પાસ,
પુર પચાસર મહી સ્થપાની, મૂર્તિ રસીની ખાસ-મ્હારા૦
જાદવસેનાની જરા નિવારીને બળનો બચાવ્યો નાગ,
તેમ અમોને અજીત પ૦ આપો, તો થઇએ મહા ભાગ્ય-મ્હારા૦

आदिजिन स्तवन

(મહેતાજીરે ગુ મહોમૂલ બનાવ્યુ—એ રાગ)

આદીશ્વરે જીનવર જગ જયકારી, લેજો વંદના મ્હારી સ્વીકારી—ટેક
સુખકારીરે શુદ્ધ સ્વરૂપના ધારી, જય સુખકર જગ ઉપગારી
નાથ નગરી અયોધ્યાના રાયારે, માતા મરૂદેવીના જાયારે,
પિતા નાભિરાય કહાયારે, માહેશ્વરરે પરણ્યા સુનંદા પ્યારી—લેજો૦
પ્રભુ તમે હો પ્રથમ નરિન્દારે, મુનિગણમા પ્રથમ મુનિન્દારે,
જીનપતિમા આદિજીનન્દારે, મનમોહનરે મૂર્તિમનોહર તારી—લેજો૦
પૂર્વ લાખ ત્યાશી ગૃહવમીનારે, પછી સંયમના થયા રમીયારે,
ભાવે ભાવશત્રુઓને કમીયારે, જગજીવનરે કેવળ લક્ષ્મીનાધારી—લેજો૦
તાર્યો પુત્રોને અનુભવ આપીરે, ક્રૂર જડતા જગતની કાપીરે,
જેથી કીર્તિ અવિચળ વ્યાપીરે, હુ બલિહારીરે માતાને પહેલા તારી—લેજો૦
સ્વામિ સાહ્ય સેવકને કરજોરે, ઉર અરજી અમારી ધરજોરે,
ભવોભવના પાતક હરજોરે, જેથી પામીએરે અજીત અમર સિદ્ધિ
નારી—લેજો૦

પદ

(મેરી અખીયામે રામરંગ છાય ગયોરે-એ દેશી)

મેરો પ્રેમીડો પ્રેમરંગ પાય ગયોરે, (૨)
પાય ગયોરે, પીલાય ગયોરે, મેરા પ્રેમીડો પ્રેમરંગ-ટેક

મોહિની સુરત સુરત સુખકારી, (૨)
નેહ નજર કો લગાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડો૦

યમ નિયમ આસન ધરી જાણુ, (૨)
કેવળ કુંભકકો કરાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડો૦

ઇડા પિંગળા સુષુમણા સાધી, (૨)
ખિડકી પશ્ચિમકી ખુલાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડો૦

ગગન મંડળપર આપ બિરાજી, (૨)
નાદ અનહદ કો સુનાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડો૦

દુગ્ધા દૂર ગઇ તનમનકી (૨)
અનુભવ અંગે જગાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડો૦

ભાન ભૂલાવી ભવ ભ્રમણાનું, (૨)
આપ સ્વરૂપ બનાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડો૦

અજીત અમર પદ પ્રેમે બનાવી (૨)
પુદ્ગલ પ્યાર છુડાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડો૦

